

Akademia Wychowania Fizycznego im. Bronisława Czecha w Krakowie
University School of Physical Education in Cracow, Poland

Studies in Sport Humanities

14

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Cracow 2013

Akademia Wychowania Fizycznego im. Bronisława Czecha w Krakowie
University School of Physical Education in Cracow, Poland

Studies in Sport Humanities

14

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Cracow 2013

Redakcja czasopisma / Editorial board

Redaktor naczelna / Editor-in-Chief

Associate professor Halina Zdebska, Ph.D.

Zastępca redaktora naczelnego / Vice Editor-in-Chief

Associate professor Jan Blecharz, Ph.D.

Kierownicy działów / Department editors

filozofia kultury fizycznej / philosophy of physical culture – Associate professor Maria Zowisło, Ph.D.

pedagogika kultury fizycznej, olimpizm / pedagogy of physical culture, Olympism – Associate professor Halina Zdebska, Ph.D.

teoria wychowania fizycznego / physical education theory – Associate professor Grażyna Kosiba, Ph.D.

psychologia kultury fizycznej / psychology of physical culture – Associate professor Jan Blecharz, Ph.D.

socjologia kultury fizycznej / sociology of physical culture – Piotr Nowak, Ph.D. (Jagiellonian University)

historia kultury fizycznej / history of physical culture – Associate professor Ewa Kałamacka, Ph.D.

Associate professor Ryszard Wasztyl, Ph.D.

Sekretarz redakcji / Secretary to the Editorial Board

Agata Kiluk, Ph.D.

Rada programowa / Advisory Board

Prof. Sandro Anastasi (Università di Messina)

Prof. Richard Gordin (Utah State University)

Prof. Ivo Jirásek (Univerzita Palackého v Olomouci)

Prof. Scott Kretchmar (Penn State University)

Prof. dr hab. Jerzy Kosiewicz (AWF Józefa Piłsudskiego Warszawa)

Prof. dr hab. Józef Lipiec (Uniwersytet Jagielloński)

Prof. Jim Parry (Charles University in Prague)

Prof. Artur Poczwadowski (University of Denver)

Prof. dr hab. Mirosław Ponczek (AWF im. J. Kukuczki w Katowicach)

Prof. dr hab. Wojciech Lipoński (AWF im. E. Piaseckiego w Poznaniu)

Associate professor Janusz Zdebski, Ph.D. (Wsztechnica Świętokrzyska w Kielcach)

Adiustacja i korekta / Edited by

Grażyna Fall – język polski

Tłumaczenie / Translation

Sylwia Willcox (Transatlantic Communication) – English

dr Tomasz Skirecki – English

Adres redakcji / Editor's Office

Studies in Sport Humanities

AWF im. B. Czecha

al. Jana Pawła II 78, 31-571 Kraków, Poland

Skład / Typesetting

Wydawnictwo FALL

ul. Garczyńskiego 2, 31-524 Kraków

www.fall.pl

Copyright © University School of Physical Education in Cracow, Poland

ISSN 2300-6412

Spis treści / Contents

Od redakcji / From the Editor	5
Wojciech Lipoński: Role of sport in European history and culture	6
Zbigniew Dziubiński: Sport as a sphere of social inequalities	17
Jerzy Kosiewicz: Sport and foul play	25
Ondřej Štaud: Two actual questions about nationality in national sport teams	38
Mateusz Ingarden: Socio-cultural determinants of rugby evolution in New Zealand	43
Joanna Bańbuła: The role and significance of the FIS Ski Jumping World Cup competitions held in Zakopane, Poland	51
Marcio Domingues, Carlos Eduardo Gonçalves: Perspective of social change in voluntary sport institutions in Portugal	59
Tadeusz Rychta: Dyspozycje osobnicze młodzieży uprawiającej gry zespołowe i nieuprawiającej sportu / Individual predispositions of adolescents playing team games and adolescents who do not do any sports	68
Paweł Ochwat: Kara jako narzędzie utrzymania dyscypliny stosowana w wychowaniu domowym i szkolnym / Punishment as a tool of maintaining discipline implemented in upbringing at home and school education ...	77
Grażyna Kosiba, Eligiusz Madejski: Rola nauczyciela w świetle wybranych koncepcji funkcjonowania w zawodzie (na przykładzie nauczycieli wychowania fizycznego i innych specjalności) / The role of the teacher in view of the selected concepts of their professional functioning (based on the example of PE and other subject teachers)	82
Dominika Zapotoczna: Sport ekstremalny – podejmowanie ryzyka czy panowanie nad nim? / Extreme sport – risk-taking or risk-managing?	88

SPRAWOZDANIA Z KONFERENCJI • CONFERENCE REPORTS

Katarzyna Kąkol: II Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Edukacja przygodą”, Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego, Warszawa 2013 / The Second National Conference “Education by Adventure”, Józef Piłsudski University of Physical Education, Warsaw 2013	93
Michał Lenartowicz: Sprawozdanie z Konferencji AIESEP „Teraźniejszość i przyszłość wychowania fizycznego i zdrowotnego”, Warszawa 2013 / The AIESEP Conference “Present and Future of Physical and Health Education”, Warsaw 2013 (report)	95
Joanna Femiał: 5 Konferencja Międzynarodowego Towarzystwa Nauk Społecznych o Sporcie, 26–29 września, Porto, „Społeczne aspekty sportu” / 5th Conference of International Society for the Social Sciences of Sport, 26–29 Sep 2013, Porto. “Social Aspects of Sports”	98

Anna Pawlikowska-Piechotka: *Sport i turystyka – uwarunkowania historyczne i wyzwania współczesności / Sport and tourism – historic realities and challenges of the present day* 101

Zuzanna Mazur: Ogólnopolskie sympozjum naukowe „Kultura fizyczna a różnice i nierówności społeczne” / National Scientific Symposium “Physical culture vs. differences and social inequality” 104

RECENZJE • REVIEWS

Piotr Rymaczyk: *Kultura fizyczna w świecie nierówności – zwierciadło czy coś więcej? / Physical culture in an unequal world – is a mirror or something more?* 107

Jan Blecharz: Małgorzata Siekańska: *Talent sportowy. Psychologiczne i środowiskowe uwarunkowania rozwoju uzdolnionych zawodników / Małgorzata Siekańska: Sports talent. Psychological and environmental determinants of talent development in sport.* 109

INFORMACJE • INFORMATION

Szczegółowe zasady przygotowania artykułu do druku / Instructions for authors 111

Wykaz recenzentów / List of reviewers 112

Od redakcji

From the Editor

Studies in Sport Humanities (dawniej *Studia Humanistyczne*) to czasopismo naukowe, w którym publikowane są oryginalne prace dotyczące kultury fizycznej w ujęciu multidyscyplinarnym (m.in. z perspektywy historii, pedagogiki, socjologii, filozofii, psychologii, antropologii kulturowej, olimpizmu, teorii wychowania fizycznego, teorii rekreacji i turystyki, nauk o zarządzaniu), a także: polemiki, recenzje książek, sprawozdania z konferencji i innych wydarzeń ważnych dla środowiska naukowego. Szczegółowe zasady dotyczące przygotowania tekstu, procedury recenzowania oraz innych wymogów redakcyjnych zawarte zostały w regulaminie publikowania.

Wydawcą czasopisma jest Akademia Wychowania Fizycznego im. B. Czecha w Krakowie, przy współudziale finansowym Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach programu wspierania działań upowszechniających naukę. Czasopismo znajduje się na liście B czasopism naukowych Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, indeksowane jest też w bazie Index Copernicus International. Pierwotna jest wersja papierowa, wersja elektroniczna dostępna jest na stronie internetowej redakcji: www.sporthishumanities.pl.

W bieżącym roku zmienił się tytuł czasopisma, a także częstotliwość edycji (dwa razy w roku). Mamy nadzieję, że angielska nazwa, a także sukcesywne zwiększanie liczby tekstów publikowanych w tym języku przyczynią się do poszerzenia kręgu naszych autorów, recenzentów i czytelników. Liczymy również na popularyzację dorobku polskiej myśli naukowej w obiegu międzynarodowym i publikacje na naszych łamach najciekawszych opracowań autorów zagranicznych.

Studies in Sport Humanities (previously *Studia Humanistyczne*) is a scientific journal that publishes original works on physical culture prepared from multidisciplinary approach (including the perspectives of history, pedagogy, sociology, philosophy, cultural anthropology, olympism, physical education theory, recreation and tourism theory, and management sciences). The journal includes book reviews, polemics, conference proceedings, and reports from other important scientific events. Detailed guidance for preparing text, procedures for reviews, and other editorial requirements are located in the publishing regulations.

The journal is published by the University School of Physical Education in Cracow, in financial partnership with the Ministry of Science and Higher Education within the framework of the science dissemination activities support program. The journal appears on the Ministry of Science and Higher Education scientific journals list B. It is also indexed in the Index Copernicus international database. The original version is the hardcopy version, while the electronic version can be found on the editorial board's website: www.sporthishumanities.pl

The title of the magazine and frequency of edition (twice a year) has been changed in this year. We hope that the English title and subsequent increase of number of articles published in that language will result with enlargement of the authors, reviewers and readers' circle. We count too on popularisation of Polish science achievements within the international environment and publications of the most interesting articles of foreign authors in our periodical.

Editor-in-Chief

Associate professor Halina Zdebska, Ph.D.

Role of sport in European history and culture

Wojciech Lipoński

Adam Mickiewicz University & The University School of Physical Education Poznań, Poland

Summary

The paper undertakes the difficult task of discussing and analyzing the role of sport in European history and culture. The etymology and meaning of word "sport" not only in English, where it was shaped, but also in different European languages are explained.

The cultural aspects of sporting developments in different epochs are discussed, beginning with ancient times and ending with the role of sport in the 20th century, with special stress on some neglected areas of sports history, such as developments in Eastern Europe which are usually omitted in Western sports historiography. Author also attempts to create specific historical definition of sport, not formulated so far by... historians who usually have used definitions of general character or borrowed from sociology and political sciences.

The paper also introduces the cultural analysis of sport as an area of human playfulness and competitive activity where both protagonists and spectators submit to freely agreed principles of symbolic imitation of real life. This is termed *mimesis* and is understood as a conventional set of esthetic principles shaped in ancient Greece as an unique product of Mediterranean culture, later becoming typical and common in all European forms of literature, art and also in theatre (where a dramatic plot and the relations between spectators and the stage is quite similar to sport). This is why the author maintains that European sport contains respective cultural ingredients and features which in turn, is quite rare, or even non-existent in playful and physical forms of competition outside of European civilization (for instance in old Asian forms of wrestling and pugilistic fights for life and death, deprived of symbolic conventionality, or in Central American ball games, where the leader of the losing team was ritually sacrificed and simply killed).

The paper was initially read as a key-note speech at the CESH Conference in Gorzów Wielkopolski, Poland, 2008, but through the surprising negligence and ignorance of the editors it was omitted from the official Conference Proceedings.

Key words: sports history, cultural history, European culture, mimesis, etymology of sport

Streszczenie

Nielatwym do osiągnięcia celem artykułu jest ukazanie, omówienie i analiza roli sportu w historii i kulturze europejskiej. Wyjaśniona została też etymologia i zasięg znaczeniowy pojęcia „sport” nie tylko w języku angielskim, gdzie to słowo zostało ukształtowane, ale i w różnych językach europejskich.

Omówione zostały kulturowe aspekty dziejów sportu w poszczególnych epokach, poczynając od antyku aż po wiek XX, ze szczególnym uwzględnieniem zaniedbanych terytoriów historii sportu, jak np. jego rozwój w krajach Wschodniej Europy, terenu zwykle pomijanego przez zachodnią historiografię sportu. Autor proponuje definicję sportu w ujęciu historycznym, której dotąd nie sformułowali historycy, posługujący się definicjami ogólnymi, szczególnie zapożyczonymi z innych dziedzin, jak socjologia czy politologia.

Artykuł wprowadza także element kulturowej analizy sportu jako zabawowej i emulacyjnej aktywności człowieka, gdzie tak protagoniści na arenie, jak i widzowie zgromadzeni wokół niej dobrowolnie podporządkowują się umownej *mimesis*, tj. zasadzie symbolicznego naśladownictwa realnego życia, rozumianej jako konwencjonalny zestaw kategorii estetycznych, ukształtowanych w antycznej Grecji, typowych dla kultury śródziemnomorskiej i powszechnych potem w europejskiej literaturze, sztuce, architekturze, a także w teatrze, który jest podobny do sportu dramatycznym przebiegiem akcji, układem widowni i sceny. Zdaniem autora sport zawiera w sobie podobne cechy kulturowe, czym różni się od form zabaw i emulacji fizycznej innych kręgów cywilizacyjnych, gdzie ten element nie jest w podobnym stopniu rozwinięty, a często jest zupełnie nieobecny (np. w pozbawionych symbolicznej umowności dawnych azjatyckich pojedynkach zapaśniczo-pięściarskich „na śmierć i życie” lub w środkowoamerykańskich grach piłkarskich traktowanych serio i kończących się rytualną śmiercią lidera przegranej drużyny).

Tekst artykułu był oryginalnie wygłoszony jako główny referat podczas Konferencji CESH w Gorzowie Wielkopolskim w roku 2008, lecz za sprawą zaskakującego zaniedbania i edytorskiej niekompetencji został pominięty w pokonferencyjnej monografii.

Słowa kluczowe: historia sportu, historia kultury, kultura europejska, mimesis, etymologia pojęcia sportu

Sport as an important factor in European history and culture is usually undervalued and quite frequently entirely ignored in general histories of the Old Continent. Most historians take little account of the significance of the role of sport in more universal histories, and treat it as a secondary even trivial element occasionally added as supplementary colour to their writing rather than an element of real importance in the main stream of history. Non-sporting historians rarely invite into their working teams or conferences those scholars who conduct research on sport history. Also, they generally do not attend conferences on sports history (how many general historians are present among those reading papers or even in the audience of this CESH conference?). And vice versa, how many of specialized sports historians participated in conferences or collective works on general history? It is an extremely easy task to provide numerous examples of general histories of world or European civilization where sport is entirely, or almost entirely, ignored due to this mutual lack of interest. And the sins of the sports historians seems to me equally bad. We operate in our ivory or rather “sporting” tower, largely neglecting more significant participation in wider historic activities either in international, or national arenas. Regardless, it is rather difficult to envisage wider, systematic cooperation between these two classes of historians. This paper will oppose and criticize such a state of affairs and stress the ways in which the importance of sporting cultural history in Europe is substantially diminished by this very negligence described above.

Before we start discussing the importance of sport in European culture and history, let us explain what we understand by the term “sport”. From the purely etymological point of view it is an English borrowing from the late Latin *disporto*, then French *desport* and, simultaneously, *disport*, which in the time of the French-speaking Normans entered gradually into English as *disporte*. Then it was aphetized into *sporte* (aphesis is the disappearance or loss of an unstressed initial vowel or syllable). As such it appeared for the first time in an English translation of the French rhymed romance *Ipomedon* by Hugh de Rotelande:

*When they had taken to SPORTE in halle, The kynge to counsele gan hyr cale*¹ [New English Dictionary 1919, p. 665].

What can be translated in modern English as:

*When they took to SPORT in the hall, The King for counselling was called.*²

This raises the question of whether the forms of physical education or recreation which the English called “sport” are equally applicable in other epochs and other cultural areas. We do not have too much hesitation in

using the term ‘sport’ for descriptions of ancient Greek *athletis* or *athletismos*, for instance. Perhaps the reason is that it is Greek type of physical competition at their games which was most closely copied by Western countries thanks to the expansion and influences of the Roman Empire which had absorbed much of Hellenic tradition and transmitted much of it to its provinces.

But can we call the old forms of competition and recreation in Scandinavia by the same name, where it was traditionally called *idrott*, *idraet* or *idret* in Sweden, Denmark or Norway respectively? [see: Syabn 1979, pp. 20–41]. And what about Eastern Europe? How many of us, including the historians of this cultural area, know what these same forms were called in Old Polish, Old Czech, Old Russian or Old Hungarian? Such names remain in obscurity and even specialists are unaware of the respective terminology because, beginning at the end of the 18th century, the term ‘sport’ gradually supplanted other names in particular languages.

In 1773 we note the first written usage of the word ‘sport’ in French, in *Memoir pour moi* by Louis de Brancas duc de Lauragais after his return from England (he had to say to the king Louis 16th upon his return from England: “it was there where I started to think of sport and horses”). In Germany the word ‘sport’ appeared for the first time in 1826 in the travel book of Hermann Pückler von Muskau entitled *Reise zu Grosse Britanien*³. In Poland the first written and published usage of the term ‘sport’ can be found in 1856 in Konstanty Gaszyński’s comedy *Wyścigi konne w Warszawie* (*Horse racing in Warsaw*):

Mamy wyścigi konne, SPORT wzmaga się wszędzie [Gaszyński 1857, p. 1].

*We have horse racings at last, SPORT is spread all around.*⁴

I am not aware when it happened in most other European countries. Most Romanic countries, like Italy, Portugal and Spain preserved a form of this word much closer to its Latin original: Portuguese *esporto* or *desporto*, Spanish *deporte*, or Italian *diporto*, although the English *sport* infiltrates those languages gradually but steadily. Celtic countries, although much influenced by English sport, also have their own description of it, as in Welsh *sbort* but simultaneously also *diffyrrwch*. Slavic languages are entirely subdued by English ‘sport’ and modern speakers of this language group do not even remember how similar activities, recreations and competitions in their part of the world were called. But historians should and must remember that, for instance, in Polish, in recreation-

³ Word “sport” appears several times in Pückler von Muskau’s *Reise zu Grosse Britanien*, vol. 1–2, 1824–1826. I used much later and shortened edition of his memoirs under the title *Fürst Pückler reist nach England*, Berlin 1940, p. 426; both publications are surprisingly ignored in number of encyclopedic and biographical entries on this person.

⁴ Author’s translation.

¹ Quot. after entry *Sport*; capital letters mine – WL

² My own translation; capital letters mine – WL

al forms it was called *ucieszna igraszka* and in competitive form it was called *spotkanie* or *chodzenie w zawód*. Nonetheless, international research on “pre-sporting” names of forms similar to sport in particular countries and its expansion in particular national languages are more important for sports cultural history than is usually assumed. We should remember that language is the most important element of human culture, and neglecting its history, also its parts belonging to and shaped by sport, like sports terminology for instance, is to ignore a truly important cultural factor. Unfortunately, the language of sport is generally overlooked and ignored among sports historians, with a few notable exceptions such as the historical paper of Heiner Gillmeister [Gillmeister 1987, pp. 31–40]. Linguists have paid more attention to it, but still in an insufficient way. These include, for instance specialized papers and sometimes broader works on modern sports terminology written by such scholars as Jacek Fisiak, Jan Ożdżyński and Charles Beard and some others [Fisiak 1964, pp. 230–236; Ożdżyński 1970; Beard 1998; Ghadessy 1988, pp. 39–42]. But these linguistic works, whatever their scientific value, cannot be considered historical. They are just linguistic descriptions of particular language phenomena from a grammatical and stylistic point of view. A number of sports dictionaries also add not too much from the purely historical point of view. To make use of the linguistic content of all these works is still a matter for historians.

It is surprising but among all works containing definitions of sport I could not find any truly historical concept of it. So far sports historians have used mostly definitions of sport borrowed from other sports sciences, mostly biology and sociology, which ignore the historical elements inherent in sport and its character, and where is nothing about those ingredients of sport which has anything to do with its participation in human history. This is why it seems quite proper to formulate one for the needs of this paper, and perhaps also for more general use. So, in my understanding sport is: “The conscious ludic activity of men having the characteristic of freely engaged-in competition which excludes serious military fighting and any tendency to kill one’s opponent, an activity that has a role in shaping the progress and fate of individual beings as well as entire societies and nations through all-embracing physical and spiritual development, possessing a pacifistic element and also having the ability to co-exist and co-operate in the realization of important goals of a particular society, including universal ethical purposes”.

Having this definition in mind let us now discuss the most important factors and events in European cultural history in which sport played an important, and sometimes very important part, either positively or negatively.

Sport (and its equivalents in different areas and regions, regardless of their names) is one of the most meaningful and expressive products of European civilization.

Its character was shaped by the two most important pillars in its historic and cultural development, i.e. the Hellenic and British components. The Greek contribution is too well known to raise any question here. Since the great works of Norman Gardiner and number of his followers’ new and critical evaluations of ancient sport, nothing much new can really be added [Gardiner 1930, and later issues; Spivey 2005; Miller 2006; Kyle 2006]. Let me, however, mention and emphasize the great role of ancient sport in art and literature. European literature would be much poorer without Pindar, greatest lyric poet of Hellas, who composed his *epinikia* exclusively on the theme of the athletic games in Olympia, Delphi, Nemea and on the Korynthian Isthmos. One can hardly imagine European sculpture without Myron of Euleuterai, who invented, in his famous *Discus thrower*, an imitation of movement, enlivening static ancient monuments. This invention, achieved through showing the instant of loss of balance in the moment of performance, is important even now in all modern, relatively realistic schools of sculpture. We may add to this vase painting, one of the most characteristic features of Ancient Mediterranean culture, which would be unimaginable without sporting scenes.

From the purely practical viewpoint nothing could more emphasize the significance of Hellenic sport than the restoration of the Olympic Games. Based on the Greek social system and containing bodily education and ethics, which together were sanctioned by the religious games in Olympia and over one hundred games in other Greek city-states – *poleis*. The experience of Ancient Hellenic sport was unrivalled for centuries and was not easily forgotten. Even after its extinction in Greece at the end of the 4th century, Olympic Games were preserved in literary tradition, and to some extent practically in the Byzantine Empire, where some became a model for the functioning of spectator sports, beginning with the architecture of the stadium, the principles of particular sports such as wrestling, the pentathlon, or discus throwing, and ending with idea of the just mentioned modern Olympic Games, restored over 100 years ago in Europe and passed on to the entire world.

Pierre de Coubertin learned about the Hellenic games during his education in St. Ignatius College in Paris, where classical languages and culture were taught at a very high level. He was then inspired by Ernst Curtius’s excavations at Olympia. But he was aware that the ancient system of the games would not work in the modern context. He considered that the best solution for the restoration of the Olympics would be if it were based on the ancient idea but, at the same time, incorporate British sporting experience. It was in England that the very modern system of sports associations, clubs and their systematically organized events and championships, including the Olympian Games in Much Wenlock (ear-

lier in the Cotswold Hills, organized by Robert Dover and staged 1612–1852) and the beginnings of competition which would soon give way to the Imperial Games and then the Commonwealth Games, gave to Coubertin the inspiration how to initiate and arrange the modern Olympic Games on an international scale. The most important difference between all earlier games, both ancient and British and the now existing Olympics was that international element, non-existent in all former, including Greek and British games.

Sport, according to Gertrud Pfister is “a subsystem of play”. In 1909 a Polish scholar Eugeniusz Piasecki wrote that a “human being can be realized fullest only in play” [Piasecki 1911, pp. 116–117]. Some decades later, the famous and well known work of Johann Huizinga [*Homo Ludens*, 1938] convincingly demonstrated that all the most important ingredients of culture, such as craft, art, literature, knowledge, and so on “have their roots in the soil of play”. Europe produced a very specific concept of play, hardly known in other civilizations. One of the most characteristic features of this European concept is what was once called the *playing attitude*, while Drew A. Hyland named a similar concept the “stance of play”. To understand its importance let us compare some events in European history in which a playing attitude is sharply contrasted with an anti-playing attitude. This is the well-known case of the English Sabbatarians, but especially their most rigorous part, known to us the Puritans. Their religious ideology excluded any form of play and joy from their life, while an ethos of work and reading the *Bible* were considered the most crucial parts of human life. Meanwhile in 1618 King James the 1st issued his famous *Declaration of Sports*, later reissued by his son Charles the 1st *Books of Sport* (1633). This royal edict expected that in all selected types of sports will be practiced after each Sunday service. The Puritan clergy and other Sabatarians of different religious denominations, refused to read this edict from the pulpit (the Church, present in almost every village and settlement, was then the quite basic system of communication between the King and his subjects). The refusal to read the *Declaration of Sports* and royal efforts to enforce it contributed much to the well-known conflict between the Puritans and Royal authority, which resulted somewhat later in the English Civil War and Oliver Cromwell’s rule, so significant in changing the political and also cultural nature of England. Here we have an obvious example how a playing attitude, and more specifically English sports, when clashed with a rigorous anti-sport attitude contributed significantly to serious cultural and historic changes in a particular European society, due to the fact that “religion and politics were more closely knit together in the 17th century than any other period in British history” [Dyer 1999, p. 33]. It is surprising that all these events, so well elaborated and analyzed in specialized publica-

tions, have not entered more widely into general histories of England, not to mention the cultural history of Europe. The influence of the Puritans are considered there quite properly, with this one exception – their role in refusing and negating sports and recreations. So, in historic works on the English Civil War we rarely find any information on the role of the *Declaration of Sport*, and as a matter of fact of sport itself. In some works one or two sentences of information can be found. General historians usually treat this event as too trivial to include it in serious historical analyses. But it was not trivial. When we follow the complicated procedure of implementing the *Declaration of Sport* we can easily see that, at the time of its issuing, it was considered the most serious political and religious matter, and consequently cultural matter, and it never lost its significance, if we treat historical analysis seriously.

It is characteristic also that in Puritanical anti-diversion and anti-joy propaganda, sport is frequently combined with theater, both considered as “satanic sessions”. What is common for both these hated areas of playful public life, sport and theater – is European type of playing convention based on imitation – *mimesis*. This convention, so typical of European culture is so obvious to us Europeans, and so far extended, under European influence, to other cultures, that sometimes we overlook its importance, uniqueness and meaning, which is unparalleled in any number of other cultural areas. Sport played an important part in the establishing and development of this so important European cultural convention. Without this convention so many cultural forms of different spectacles could simply not exist: theater, ballet, opera, as well as, most interestingly for us here, chivalric tournaments, medieval and traditional games, then modern sports events, and so on. It is thanks to them that Europe, and no other continent, provided modern culture with such rich and universal patterns of culture.

Mimesis is a Greek term usually translated in English dictionaries simply as “imitation”. But this term, derived from the Greek *mimos*, which historically denoted an actor imitating real life on the stage with the assistance of dramatic text, and through physical activity, movement of the body, dance, facial expression, monologues, dialogues and finally songs, contains a much deeper sense.⁵

⁵ According to its classic definition *mimesis* as a term, “is customarily translated ‘imitation’ but with a different and somewhat broader range of meaning than the English word. Ultimately derived from ‘mimos’ which in the historical period denoted the ‘mime’ or an actor therein *mimesis* seems to have meant originally the mimicking of a person or creature through dance, facial expression and/or speech and song. But the object of so ‘imitated’ might be a god, a mythical hero or a fabulous creature [...] in other words *mimesis* could refer to an idea or a type as well as to an actual individual” [*Encyclopedia of Poetry and Poetics*, ed. A. Preminger, Princeton University Press, Princeton – New Jersey 1965, p. 501].

It is a sense of imitating reality deprived of real context and ends, in order to transmit to listeners or watchers some truth in a metaphoric shape. It is not mere copying of reality, but according to Aristotle, who formulated his great concept of *mimesis*, in which he said that the mimetic arts, i.e. poetry, painting, sculpture, drama and partly music do more than just copy nature because on top of the reproduction of nature they have elements of “playing the reality” and its free re-creation. When we see a murder scene in a Shakespeare play we are well aware that it is not only imitation, just copying a scene of murder in any dark corner of a town, but according to the principles of *mimesis* something else is added: for instance an ethical reminder, to tell people that such behavior is morally wrong (or right if done to prevent an evil). I might risk calling this element “mimetic load”. The same can be said about European *mimesis* in other human arts, sculpture, painting, operas, ballet, and so on. But can we talk about *mimesis* in sport? In my opinion, yes we can, although nobody has done so thus far, and although in sport we can find some differences when comparing them with, say, drama, poetry, music or any other traditional art. Sport in my opinion stems from exactly the same tradition of European *mimesis*. It has an obvious “mimetic load” in its ethical message of fair play, it delineates the aesthetics of the human body, teaches perseverance in aiming at goals. All of this is realized in an imitative free action and context, separated from the necessities of life, in a part of reality isolated in time and space when one submits to rules at his own will in order not to hurt one another. It is not enforced by any duty, except for seeking pleasure, and as such it is a freely selected domain of life which can be initiated or stopped at any given moment, and thus is an expression of freedom. All these features can be found in sport as well in theater and in experiencing any other human art. At least “sport constitute a different sort of art form [...] but an art form nonetheless.” [McComb 2004, p. 5]. But sport contains in its nature something more than other arts. Theatrical action is settled by the playwright and his script. In music, too, the main course of the orchestra is fixed by the score. In painting, at least in figurative painting, regardless of how realistic particular pieces are they become just a superficial calques or mirrors of reality in which an artist embodies principles of nature. If any artist overcomes these limitations – *mimesis* automatically ends in favor of imagination, which ends up being called art for art’s sake, having nothing to do with the following of reality. Sport and its European concept is something more than these fields of art: it has unpredictable factor inside. While the course of events typical of the principles of *mimesis* in any form of play or art is well fixed by conscious artistic assumption, in sport nobody knows the result before the sporting competition starts. It is known only after the sporting action stops. Real competition might ul-

timately be considered “anti-mimetic”, but we should remember that sporting competition is agreed in another way: it is real in its physical sense, but it is deprived of real ends, as, say, in fencing, where killing is eliminated from the event. In my opinion, despite all the differences we can apply the concept of *mimesis* to sport, both in ancient athletics and modern events. We should not ignore it as an element including sport in this great European tradition.

To realize its sense and significance let me remind you how different forms of sports and other cultural spectacles existed in some other cultures before the European convention of *mimesis* arrived there and was more or less spread. Take for instance physical competition in such distant areas as the Asian steppes, especially Mongolia or Central American countries before Columbus reached them. In both cases we can find examples demonstrating that physical competitions similar to European sport had no element of playing agreement at the end of the event and assumed, for instance, the necessity of killing one competitor, sometimes the winner, sometimes the loser. It was typical forms of early Asian wrestling mixed with boxing which were used for deciding unresolved war expeditions. In Old Russian *latopises* (annual chronicles) and medieval Polish chronicles we find descriptions of such fights on the border between Russia and Poland with the Tartar empire of Genghis Khan and his followers. In each instance competition was to the death, and the winner provided his army with the benefits of victory, such as a certain number of slaves, ransom, the right to plunder a certain number of villages and towns, and so on. Among the most interesting old Polish texts describing such an event is the poem by Maciej Strykowski having long title: *On the Arrogant Legation of the Tsar of the Volga and on Wrestling between the Samogitian nobleman Boreyko with a Giant Tartar in 1306* [Strykowski 1970, pp. 99 – 102]. This text shows a wrestling/boxing duel between representatives of Lithuania and the Tartar invaders following a long and undecided war. The Lithuanian wrestler wins by beating and strangling the Giant Tartar to death. In order to see the sharp contrast between the European tradition of sport and this ancient form of Asian physical competition, we can analyze for a while the surprising convention in which the literary description of this event was written down much later (1577). Strykowski’s poem is based on two assumptions: he uses real events of both Lithuanian and Mongolian origins but he gives to this description literary shape borrowed from the ancient fight between Entellus and Dares in Virgil’s *Aeneid*. In the *Aeneid* both fighters fight until one of them cannot continue, the fighters are still alive and the fight is stopped in order not to hurt the loser too much. In Strykowski’s poem, however, according to real facts taken from the Lithuanian/Asian border, one of the participants has to be killed in order to demonstrate

who has really won. Another example lacking European *mimesis* can be taken from Central America and her ball games, such as *pokyah* or *tlachtli* in which the leader of the losing side was destined for ritual killing sacrifice. Thus it can be seen that a number of non-European cultures in their play and games did not know the limitations of the European concept of *mimesis*.

By the way, this is seen not only in sporting games. We can observe a similar phenomenon in theatrical convention. In non-European cultures we find a lot of religious performances similar to the beginnings of European drama and theater. But their religious rituals, which could eventually be considered as similar to European theater, lack the aforementioned element of *mimesis*: the resignation from a real end. And when such non-Europeans met European forms of theater their reactions were frequently marked by a complete lack of comprehension. One such case is described in an old Polish memoir by Jan Chryzostom Pasek. Pasek saw in Warsaw a Polish nobleman most probably of partly Asian descent, or at least of Asian mentality, who had lived his entire life on the fringes of Poland, bordering the Tartar empire which for some ages threatened the Eastern borders of Europe. The mind of this nobleman was completely “orientalized”, with surprising effect during his visit to Warsaw and participation in public theatrical performance in 1664. There was a scene in which the Emperor representing one hated country is caught and put into chains. This nobleman, who did not understand the theatrical convention shot at the French actor playing the role of the Emperor and killed him for his immoral ruling.⁶ A similar event representing complete lack of understanding for theatrical convention could be observed among the American Indians. When, at the beginning of the 18th century, the first English theater was established in Williamsburg, the local chief of an Indian tribe, in old sources called emphatically “The Emperor of the Cherokee Nation”, accompanied by his wife and “Empress”, after solemnly smoking a peace-pipe, signifying a treaty of peace, was invited to the theater in order to demonstrate to him richness of European culture. According to Hugh F. Rankin in his book *Theater in Colonial America*, “during the course of play, the actors fought with naked swords, the ‘Empress’ turned to several of her warriors and bade them halt the action on the stage to prevent their killing one another” [Rankin 1965, p. 57]. Certainly, in her imagination, a potential killing would destroy the effects of smoking a peace-pipe which one day earlier completed peaceful agreement between the Indians and the whites.

These examples randomly taken from the field of sport and theater demonstrate beyond any doubt on

what conventional principles European culture was built, and how other cultures, not always, but frequently, misunderstood this cultural code. Sport obviously contributed to that cultural code.

Ethics, and especially the concept of fair play, is another segment of European culture in the spreading of which sport played an important role. It was not sport, however, which is responsible for creating that ideal. Some years ago I showed that the concept of fair play is a product of Celtic *fir fer*, a principle respected by ancient Celtic warriors. It passed into the Middle Ages thanks to the tremendous influence of Celtic legends, but especially the Arthurian cycle [Lipoński 1993, pp. 3–5; Lipoński 1994, pp. 111–119].

Undoubtedly, Arthurian principles of the fair fight became, in medieval times, a basis for chivalric ethics. It was spread all over Europe through different means, but most importantly through literature and tournaments, where they were practically employed. Soon, in English literature the chivalric ethic gained its most characteristic expression as fair play as contrasted with *foul play*. In such a sense it was used probably for the first time in Middle English epic poem titled *The Siege of Jerusalem* written at the beginning of the 15th century (used in older form as *faire play*, v. 2132). At the turn of the 16th century its meaning and circulation was undoubtedly strengthened by powerful literary influences of two William Shakespeare’s plays: he used the phrase “fair play” twice in his dramatic chronicle of *King John* (V, 1 and 2) and once in *The Tempest* (V, I, v. 194). But purely sporting sense of the expression was employed in a letter dated from 1568. The author of the letter, Sir Francis Knollys, an envoy of Elizabeth I, used the phrase *fair play* in his description of a ball game played by courtiers of Mary, Queen of Scots.⁷

Chivalric tournaments were associated with spectacle rich in custom, and rich literature associated with the event. In fact, chivalric tournaments cannot even be imagined without the *bards* in Celtic countries, *minnesängers* in Germany, *troubadours* in France, *skalds* in Scandinavia or *scopes* and *gleemen* in England. There was even a type of knight errand, fighting for the honor of the poor and – most of all – ladies chosen by him, that traveled across Europe. Such a knight was frequently a poet and a singer. In Poland, an example of such man was prince Henry Probus of Silesia. Sympathizers of Arthurian legend, closely associated with the tradition of tournaments,

⁶ Long description of this event is contained in: J.Ch. Pasek, *Pamiętniki (Memoirs)*, ed. by A. Brückner, Ossolineum, Kraków 1928, pp. 224–225.

⁷ I added informations on the application of fair play in Knollys’ letter and in *The Siege of Jerusalem* post-factum as they were discovered by me as late as in August and November 2013 respectively. Also I would like to express my gratitude to Professor Piotr Gąsiorowski from the Faculty of English at Adam Mickiewicz University for his kind and patient assistance in identifying the use of *faire play* in the *The Siege of Jerusalem*.

created hundreds of associations which usually gathered in specialized buildings usually called “Arthurian Houses”. On Polish soil we have at least two such houses, called “Dwór Artusowy” in Gdańsk and Toruń. Tournament scenes belong to the lay tradition of European medieval painting in an era of the domination of religious painting. In Cracow, in the royal castle called the Wawel we can observe one of the most beautiful wall-paintings of this kind: four walls of the large room are covered with four different scenes from a chivalric tournament. Specialized tournament armament became, in the course of time, more and more different in comparison with that used on the battlefield. Jousting alone produced several types of lance deprived of the full ability to kill, thus realizing sports basic prerogative: excepting accidents, which can always happen, in imitation of martial combat armament should not kill, or not even severely hurt. There was also special harnessing and saddles for tournaments. Thus chivalric tournaments initiated the much later development of sporting equipment, beginning with fencing and horse riding, for instance, and ending with the same tendency used in non-chivalric competitions. See how widely the influence this field of chivalric activity extended: literature, painting, architecture, material culture and finally ethics. This created on the battlefield the principle of fair play, which together with the “demilitarization” of chivalric sports, when new methods of military combat, including powder shooting, rifles and artillery, altered the character of individual combat. Such “demilitarization” was especially visible in fencing and horse exercises, and was responsible for developing former military activities into sports as such. All of this contributed to creating a cultural alternative to war through blunting the militaristic character of European civilization. Unfortunately – not entirely, as our history convinces us.

A role similar to chivalric tournaments in medieval towns was played by *Fraternitas Sagittariorum*, which were urban organizations, in fact the first European sporting clubs, which specialized in archery, then cross-bow shooting and finally rifle shooting, in more recent times. This type of sport was called, according to different times and countries, *free shooting*, in Germany *Freischissen*, then *popinjay* in England, *papingo shooting* in Scotland, *le papageau* in France, or *papagoejen* in Denmark (all these names were coined after the old name for the parrot, brought to Europe during the time of the crusades). The first events of this kind aimed at a live parrot, then later its image as a target. In Poland, due to a general lack of parrots – colorful cocks were used as a target, and thus called “strzelanie kurkowie” – “cock shooting”. Townspeople participating in such shooting soon created their own associations, in fact the prototypes of sporting clubs, meeting and competing regularly on different occasions, especially religious ones. Rich religious ritual was

connected with such events in the life of a town. Parades, music and singing complete the picture. In a way similar to knights errand, traveling shooters soon appeared, contributing much to cultural exchange in Europe, so important before modern means of cultural communication started to play their role.

Examples demonstrating the much wider importance of different games in European culture are innumerable. Among the macro-ideas penetrating Europe in which sport played a part, we can list the strengthening of national identities, especially among nations deprived of independence. Sport in those cases played the role of a reservoir of national vitality, preserver of national customs, songs and dress. The role of the Scottish Highland Games and Gatherings are probably the best known example of this kind, well elaborated by scholars like Grant Jarvie and many others. The example of the Basque People is less known, although their sports, especially *aizkolaris* (the Basque style of wood chopping) and *pelota* provide some of the most interesting examples of how a small nation is able to survive while surrounded by an incomparably stronger and more expansive culture. But it was not sport alone which did it. The Basque People produced a kind of distinguished heroic literature in which the champions of *aizkolaris* or *pelota* were immortalized. It is only the fact that the Basque language has no international status, and that all of it was produced in the shadow of the Spanish language, that we are ignorant about the importance and beauty of this literature.

Speaking about nations deprived of their independence, we should mention the role of the gymnastic movement in 19th century Europe. Gymnastics was invented simultaneously in Scandinavian and continental countries, especially Germany, Switzerland, Italy and France precisely to prevent the negative effects of modern civilization, especially the lack of natural physical movement in towns. Despite all the differences in the principles developed by such pioneers of gymnastics like Guths Muths, Pestalozzi, both Lings etc. one element of their ideas was the same: to save human individuals and societies from physical and mental decay. As such, gymnastics was for a long time quite sharply distinguished from sports, and in fact it was substantially different from them. The exercises of the gymnasts were based on artificial movements, invented and applied for counter particular imperfections of the human body, created on the one hand by excessive and one-sided work in factories and on the other by the lack of any natural movement among middle class society, especially clerks and intellectuals. Meanwhile, English sport embodied a totally different concept: it aimed at providing people with the most completely natural movements and actions possible in a natural setting.

But it was in Germany, where a new, ideological element was added to gymnastics: Germany, composed

of some 300 petty states and principalities at the turn of the 18th century, suffered much from a lack of political power. The oppression brought to them by Napoleonic expansion, and an increasing awareness of their own decay and infirmity inspired a feeling of nationalism combined with a necessity to build a society able to fight and be strong physically and mentally. It was the German ideology of Friedrich Jahn and his concept of *Turnbund*, emphasizing the necessity to combine political awareness with biological strength, that were considered the basis for the movement. Soon in Slavic Europe, too, apart from Russia, similar sentiments were responsible for the creation of the *Sokol* (Falcon) *Movement*, initiated first in Bohemia and then in Poland, then partitioned among three powers, Russia, Austria and Prussia. Soon the Falcon Movement was used also in the struggle to preserve ethnic identity in other such enslaved countries like Bulgaria, Croatia and Serbia and, most forgotten among them, Lusatia, a small Slavic nation still living on the soil of East Germany.

All European gymnastics movements, regardless of their nationalistic features, played an important role in preserving the biological vitality of the general population, which in the course of civilization was deprived of contact with nature, with bodies distorted by one-sided body movements (workers in factories) or a general lack of physical effort (the case of clerks and intellectuals). All of this was seen by military circles, which needed more able soldiers. And not surprisingly it was the army that was responsible in many instances for developing modern sports and gymnastics (for a long time gymnastics was treated as separate, non-sporting movement). After France lost the war with Germany in 1871, a similar movement, enriched by English sport, was initiated there precisely to assist in the restoration of national strength. No serious general history of that region of Europe can be considered without these movements.

Simultaneously to the nationalistic sporting movements of continental Europe, England produced the idea of Muscular Christianity, which soon spread to other continents, especially to North America. Stemming from Europe, however, it provided our civilization with a religious concept of sport, much ignored since ancient times. It was the British Young Men's Christian Association (YMCA) and somewhat later also Young Women's Christian Association (YWCA), established by a group of English writers and intellectuals, but soon transferred to the USA, that equipped sport with strong Christian ethics and also ... newly invented, and, so popular nowadays, sports such as basketball and volleyball, both created in two YMCA College: Springfield and Holyoke. And it was in Britain, again, that the first ever sporting newspaper was published [*The Sporting Magazine*, October 1792].

The experience of World War I, where France lost millions of healthy, young soldiers stimulated, among

other means of national revitalization, also rich artistic effects, including the famous school of "sports mysticism", with its most brilliant masterpiece by Henri de Montherlant – *Les Olympiques* (1924) followed among other international writers also by Polish poets and novelists, such as Kazimierz Wierzyński, who four years later in 1928 won the gold medal in Olympic Literary competition in Amsterdam for his volume of poetry titled *Laur olimpijski* (*Olympic Laurel*). The English were not idle in artistic and literary output. In fact they developed it some 100 years earlier, much before other European countries. It was George Stubbs in sport painting who initiated a tradition which was soon followed by such eminent European painters as Theodore Gericault in France or three generations of the Kossak Family in Poland (Juliusz, Wojciech and Jerzy, respectively). The history of European sporting art is a separate matter which I am unable to cover here even in the briefest form. Look however, for a while on some Polish tradition of horse painting before influences of England, like in this *Hunting with Falcon* by Juliusz Kossak, or cartoon ridiculing English snobbery in horse sports by Franciszek Kostrzewski. This are only some single examples of masterpieces of different kind present in European tradition of painting and drawing. In this light one thing is for certain: sport played an important cultural role even in such traditionally separate fields as art and literature, and soon also the movies, with its brilliant *Chariots of Fire*, the story of two British athletes participating in the Olympic Games at Paris in 1924 and their different moral motivations. This movie was accompanied by unforgettable music by Greek composer Vangelis (real name Ewangelos Odiseas Papatanasu). The best art pieces of this kind spoke not only about sport as such, but about much more important human affairs seen through sport.

International sporting history is now dominated by Western historians who use their international languages, especially English, but also French, German, Spanish and Italian to spread their concept of sports history, disregarding almost completely the achievements of other nations, especially their traditional sports. The indigenous games and recreations of nations other than Greece and England played an important, though less visible role in sports development, and this is why they are not so well emphasized in sports history, often, in fact, omitted, sometimes completely ignored, sometimes present only in a single sentence. The history of boxing or horse racing is known mainly as an expression of respective English sports, while such eminent phenomena as Russian boxing, called *kulatshnoye boyi* (fighting with fists) or Polish *kulajki*, once upon a time practiced commonly by crowds of ordinary townsmen and villagers, are most usually completely disregarded. Quite recently David McComb in his *Sports in World History* [2004] wrote with obvious under appreciation, if not disdain, that "tra-

ditional sports, those played by indigenous peoples, for the most part, rarely developed a global span. The sports that became global were those carried by the Europeans and Americans who reached into the world as a part of their historical evolution, communication and influence” [McComb 2004, p. 2]. And further, McComb ascribed to other nations a very specific role: “other people and nations have adopted, and adapted these (Western) activities” [McComb 2004, p. 2]. At first glance he is correct. But as European contribution for sport McComb understand exclusively contribution of Western European nations and he disdainfully ignores developments in European sport east of Elbe river. Looking at his point of view more carefully we can see his obvious simplification. The experience of subjugated minor European nations is an obvious part of the global world, although their cultural and historic destination can only be traced on the other, dark side of globalization, the side of those persecuted and subordinated. Is it an experience less important than the expansion and aggression of which our history is so full, not exclusively, but to a prevailing degree thanks to Western nations? But it does not mean that this negative side of globalization, of which the West is frequently so kind as to forget, is a real part of the contemporary globalized world. The reactions and behavior of peoples not being lucky enough to popularize their sports on an international scale should not and must not be forgotten by any historian just because other sporting movements were stronger. For a particular nation, or group of nations, their traditions are specifically important, and they still belong to the same human family, at least if we employ a universal view of history and do not employ its pluralistic equivalent, which divides the world into important and less important cultures. Take for instance the example of “wrestling conflict” seen in Bulgaria, enslaved by Turkey for over 400 years. It was here, that “traditional Bulgarian wrestling [...] came into sharp conflict with the Turkish authorities who tried to impose certain characteristics alien to local Balkan custom [...] of so-called dry wrestling [...] which excluded oiling the body before a match. The Turks recognized oiling as a symbol of ‘Turkisation’ and even prosecuted, though usually to no effect, those wrestlers who fought ‘dry’. [...] Nonetheless matches between representatives of both ethnic groups were frequent and considered a source of national pride by the Bulgarians deprived of other means of expressing their national identity. One of the best public and popular means to demonstrate anti-Ottoman feelings in Bulgaria, for centuries was ‘to come out and publicly challenge Turkish wrestlers. The finest wrestlers in those Balkan countries under Turkish occupation were treated as national heroes. The most famous of them all was Kanatli Dimo, who won at the most important Muslim tournaments, including the famous Kirkapanar Wrestling Tournament. His prestige was strengthened by the fact that he

did not submit to the pressure of the Turkish authorities and boldly did not oil his body.” [Lipoński 1999, p. 217; see also: R. Petrov 1983, pp. 32–35].

Needless to say, wrestlers who did not oil their bodies were commonly prosecuted, frequently arrested and jailed. The national poet of Bulgaria, Hristo Botev, who in his youth was a winner of several tournaments, spent several months in Turkish prison just because he refused to oil his body during one tournament.

And now I would like to ask: are such facts important for European culture and history? Are means of cultural and political survival, visible also in sport, less important than the expansions and aggressions of western countries, dominating world and European historiography? For how long will minor nations be ignored by narrow-minded Western historians just because they were subdued, or geography did not provide them with the opportunity to expand?

I think it will last until Western historians decide to learn the histories of other nations, look for sources hidden in documents usually written in less well-known national languages. Without this, the history of European culture, including sport, will be incomplete and one-sided, or, using stronger words, castrated and deprived of an important element taken from “the other, forgotten side”.

In this question, East European historians have an opportunity to see this question much more objectively, just because they are at least in one sense superior: they more and more often know Western languages and have more and more easy access to sources in those languages, while Western scholars rather rarely learn East European tongues. They have poor access to sources in non-international languages. Moreover, they even do not use those sources which East European scholars produce in international languages. Bulgarian historians of sport produced, some years ago, a wonderful history book on their physical culture, where they described a number of extremely interesting events, like the aforementioned conflict between oiled and dry wrestling. I never saw any Western history of sport, except some papers written by myself and some of my East European, in this case Bulgarian, colleagues, in which such facts were mentioned. Hundreds of examples of such negligence can be provided at any given moment. Try to remember that these materials were prepared in English for Western scholars, who in return were not even courteous enough to read them.

To complete the general picture of sporting influences on European culture and history we should mention its role in totalitarian systems. In Fascist Italy and Nazi Germany sport served the process of national unification, and was used to try to prove the racial superiority of a particular nation. Innumerable means were used for these purposes: special organizations, propagandistic events, literary works and art exhibitions. The racist mo-

tifs of the famous film produced by Leni Riefenstahl, Hitler's darling, were openly present in the Olympic Games in Berlin (1936) and emphasized in Riefenstahl famous film titled *Olympia – Fest der Völke (Olympia – Festival of Nations, 1938)*. It led to the famous controversy in which the unquestionable high artistic values of this production are endlessly contradicted by the base racist goals. It was the "Nazi Olympics" which employed for the first time ever TV cameras to transmit a sporting event, although not yet on a wider scale but to 19 receivers placed in some public areas.

While sport in Italy and Germany (and to some degree in Franco's Spain) served selected ethnic strata of people, in the Communist ideology implemented in the Soviet Union after World War I, and then after 1945 in its satellites in Eastern Europe, officially had to serve a universal concept of mankind ... after the elimination from public life of all elements of capitalistic society. This is why during the first decades of the Soviet Union's existence this country refused to participate in the "bourgeois Olympic Games" and created its own system known as Spartakiads – "Spartakiady", named after Spartacus, the famous gladiator who raised a rebellion against the rich classes of Rome. He thus became a Communist symbol of the struggle against capitalist oppression, while sport was used to disseminate this ideal. In a way similar to Nazi sport, its propaganda function was heavily emphasized. Big spectacles needed big stadia, and thus the architecture of sporting venues was highly developed. Big events were also organized in the open air, beginning with mass running, walking, bicycle and motor rallies, usually organized to commemorate revolutionary events such as May Day, the October Revolution in Russia, or anniversaries of the most important military victories, and so on. At a competitive level it included, for instance, the cycling Peace Race, covering routes in three countries: Poland, East Germany and Czechoslovakia (thus also called the Berlin–Prague–Warsaw Race), considered as the biggest event of this kind in Europe after the Tour de France. All mass media, the press, radio and budding television, then films, literature and art were employed to make all such ideas more widely accepted by the common people. It was only after 1948 that the Soviet Union accepted the universal values of the Olympic Movement, but the "Spartakiad Movement", imposed also in the East European satellites of the USSR, was maintained until the political changes in 1989.

In all examples of sport as a cultural factor in European history we can see all the ingredients important in the development of civilizations, both positive and negative. Sport was a part of the civilizing process in Ancient Greece, was responsible for creating chivalric culture and the pan-European ethos of fair play, was responsible for the first civic associations on the basis of archery and cross-bow shooting in Medieval towns. In the Re-

naissance it started to successfully prevent physical degeneration of humanity, which in one way or another continues to the present day. Sport contributed to developing nationalism in many European nations, especially Germany, France and almost all the Slavic nations except Russia, defended national identity in Scotland, the Basque Country and Balkan states, it also co-built totalitarian systems and their propaganda efforts. In the purely cultural area, since Ancient Greece and her poets, vase painters and sculptors, sport has produced artistic and literary output of unquestionable importance, in modern times, continued in modern English sporting literature (73 novels on cricket alone), paintings and engravings, then the French literature of "sport mysticism", the Polish literature of physical revival so important after the First World War. Finally it was sport which was co-responsible for the development of the modern press, radio and TV. All these contributions, both positive and negative, but playing an important part in the cultural history of Europe should be studied not only in its "internal" sporting content, but should include general, cultural and historic links with the context in which sport played a part.

Meanwhile, sports history and the general history of European civilization resemble two rivers stemming from the same spring but flowing, separately, to different seas with no significant channels linking mutual communication.

References

- Beard A. [1998] *The Language of Sport*. London – New York: Routledge – Intertext.
- Bogeng G.A.F. (ed.) [1923] *Geschichte des Sports aller Völker und Zeiten*. Leipzig: Seemann.
- Coubertin P. de [1985] *Textes choisis*, tome 1–3, Rioux G., Müller N., Schantz O. (eds.). Lausanne – Zurich – Hildesheim – New York: Comité International Olympique – Weidmann.
- Daniel L. (ed.) [2007] *L'art et le Sport, Lorient; Actes du XXe Colloque International du Comité Européen pour l'Histoire des Sports*, vol. 1–2.
- Dyer C. [1999] The Historical Context of the 1618 'Declaration of Sports' Issued by the King James I and Reissued by the King Charles I in 1633, *Studies in Physical Culture and Tourism*, vol. VI, p. 33.
- Preminger A. [1965] *Encyclopedia of Poetry and Poetics*. Princeton – New Jersey: Princeton University Press.
- Favre S. [1969] *Civiltà, arte, sport (Society, art and sport)*. Citta di Castello: Societa Editrice Dante Alighieri.
- Fine G.A. (ed.) [1987] *Meaningful Play, Playful Meaning*. The Association for the Anthropological Study of Play, Human Kinetics, vol. 11.
- Fisiak, J. [1964] English Sports Terms in Polish, *English Studies*, vol. XLV, Amsterdam.
- Floc'hmoan J.Le. [1962] *La genèse des sports*. Paris: Payot.

- Gardiner N. [1930] *Athletics of the Ancient World*, Oxford.
- Gaszyński K. [1857] *Wścigi konne w Warszawie, Lwów*.
- Ghadessy M.A. [1998] Case for the Language of Sport. *The English Teaching Forum*, vol. XXVI, No. 3, July.
- Gillmeister H. [1987] Linguistic and Sports Historiography, *Practising Sport History, International HISPA Seminar*, Renson R., Lämmer M., Riordan J. (eds.), Sankt Augustin.
- Guttman A. [1978] *From Ritual to Record*. New York: Columbia University Press.
- Jusserand J.J. [1986] *Les sports et jeux d'exercice dans l'ancien France*. Paris–Geneve: Champion-Slatkine (first. ed. 1901).
- Kyle D.G. [2006] *Sport and Spectacle in the Ancient World*. Wiley – Blackwell.
- Lipoński W. [2012] *Historia sportu* (History of Sport). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Lipoński W. [1974] *Sport – literatura – sztuka* (Sport, Literature and Art). Warszawa: Sport i Turystyka.
- Lipoński W. [1993] *Celtic Origins of Fair Play*, Coaching News. Dublin: Gaelic Athletic Association, GAA, vol. 3, no 1.
- Lipoński W. [1994] The Celtic Roots of the Concept of Fair Play, *Almanach 1994*. Warszawa: Polish Olympic Committee and Polish Olympic Academy.
- Lipoński W. [1999] Sport in the Slavic World before Communism: Cultural Traditions and National Functions, *Sport in Europe. Politics, Class, Gender*, "The European Sports History Review", vol. 1, Mangan J.A. (ed.). London – Portland.
- MacAloon J. [1984] *This Great Symbol*. Chicago – London: The University of Chicago Press.
- McComb D. [2004] *Sports in World History*. London – New York: Routledge.
- Mergen B. (ed.) [1986] *Cultural Dimension of Play, Games and Sport*, Champaign Illinois: The Association for the Anthropological Study of Play, Vol. 10, Human Kinetics.
- Merve F. van der (ed.) [1996] Sport as Symbol, Symbols in Sport, *Proceedings of the 3rd ISHPES Congress*. Cape Town.
- Miller S.G. [2006] *Ancient Greek Athletics*. Yale University Press.
- Morgan W.J., Meier, K.V. (eds.) [1988] *Philosophic Inquiry in Sport*, Champaign, IL: Human Kinetics.
- New English Dictionary* [1919] Oxford: Vol. IX.
- Ożdżyński J. [1970] *Polskie współczesne słownictwo sportowe* (Polish Modern Sporting Terminology). Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk.
- Pasek J.Ch. [1928] *Pamiętniki (Memoirs)* Brückner A. (ed.). Kraków: Ossolineum.
- Petrov R. [1983] Emergence and Development of Wrestling in Bulgaria, *Physical Culture and Sport in Bulgaria through the Ages*. Sofia: Sofia Press.
- Piasecki E. [1911] Zabawa jako czynnik społeczny (Play as a Social Factor), *Srebrna Księga Sokola Poznańskiego*, Poznań.
- Pückler-Muskau H.F. von [1824–1826] *Reise zu Grosse Britanien*, Vol. 1–2, .
- Pückler-Muskau H.F. von [1940] *Fürst Pückler reist nach England*, Berlin: von Hugo.
- Rankin H.F. [1965] *Theater in Colonial America*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, Second Edition.
- Spivey N. [2005] *The Ancient Olympics, England*. Oxford University Press, Oxford.
- Strutt J. [1833] *Sports and Pastimes of the People of England*, London: T.T. & J. Tegg, (1st ed. 1801).
- Strykowski M. [1970] O poselstwie hardym Cara Zawolskiego i o zapasach zmodzkiego szlachcica Boreyka z Tatarzynem O(l)brzymem (On the Arrogant Legation of the Tsar of the Volga and on Wrestling of Samogitian Nobleman Boreyko with Tartar Giant), *Zapomniani piewcy sportu* (Forgotten Poets of Sport), Lipoński W. (ed.). Warszawa: Sport i Turystyka.
- Syabn A. [1979] 'Idrott' und 'Sport' eine semantische Studie zu zwei schwedischen Fachterminen, *Stadion. Internationale Zeitschrift für Geschichte des Sports*, nr 5, Sankt Augustin.
- Terret Th. [2007] *Histoire du sport*, Paris: PUF.
- Wroczyński, R. [1979] *Powszechnie dzieje wychowania fizycznego i sportu* (Universal History of Physical Education and Sport). Wrocław: Ossolineum.

Sport as a sphere of social inequalities

Zbigniew Dziubiński

Józef Piłsudski University of Physical Education in Warsaw

Summary

The aim of this study is to discuss sport as a sphere of social inequalities of three types: symbolic, socio-cultural and economic. The analysis makes use of various scientific theories, including structural functionalism, symbolic interactionism, theory of social conflict, etc. The basic methodological assumptions characteristic for theoretical and questionnaire studies from the fields of the humanities and social sciences were applied. The collected data revealed that social inequalities were present in professional sport and were essential for its proper functioning. Sport can be treated as a model of a merit-based society, where access to desired social resources (money, power, prestige) is determined by athletes' competences, i.e. the level of sports mastery and prestige of practised sport.

Key words: professional sport, social inequalities, money, prestige

Streszczenie

Celem pracy jest ukazanie sportu jako przestrzeni nierówności społecznych, ich występowania w trzech następujących sferach: symbolicznej, społeczno-kulturowej i ekonomicznej. Do analizy zagadnienia zostały wykorzystane różne teorie naukowe, w tym teorie strukturalizmu funkcjonalnego, interakcjonizmu społecznego, konfliktu społecznego i innych. Przyjęto podstawowe założenia metodologiczne charakterystyczne dla nauk humanistycznych i społecznych – dla prac o charakterze teoretyczno-przeglądowym. Z analizy zebranych danych wynika, że nierówności społeczne w sporcie profesjonalnym występują i są niezbędne dla prawidłowego jego funkcjonowania. Sport może być traktowany jako modelowe rozwiązanie społeczeństwa merytokratycznego, w którym o dostępie do pożądanых zasobów społecznych (pieniądze, władza, prestiż) decydują posiadane kompetencje, tj. poziom mistrzostwa sportowego oraz prestiż uprawianej dyscypliny sportowej.

Słowa kluczowe: sport profesjonalny, nierówności społeczne, pieniądze i prestiż

Introduction

Divisions and hierarchies are inherent in all societies. Some individuals and communities are situated higher in the social structure than others. Different social positions also entail different distributions of privileges. Those at the very top usually possess the most valuable social goods such as good education, wealth, power and prestige. Those at lower levels possess limited amounts of these goods or do not possess them at all. Social differences and inequalities have always been associated with the history of mankind and they have been the subject of philosophical and scientific reflection.

Science and various ideologies seek explanations of causes of social differences and inequalities, and try to explain in a variety of ways limitations of access to valuable social resources. Some point to the beneficial role of social differences in the functioning of societies, others, who recall social egalitarianism, question the inequalities and call for social equality [Dziubiński 2008]. One of

their arguments is that the existential value of all people is the same, and that access to valuable social goods should be equal for everyone.

For a long time there has been a voluntaristic conviction that social inequalities result from misgovernance, and that its replacement with "good governance" will lead to the abolishment of inequalities. The 18th-century French Revolution abolished the existing social order and demonstrated that neither the introduction of equality provisions to the constitution, nor a fundamental transformation of the political system eliminated inequalities in social life. One of consequences of the revolution was the development of a broad awareness that differences and inequalities were integral components of societies, and that "societies of universal happiness" would never exist.

In consideration of the above, it is interesting to examine the presence of inequalities in sport understood as an element of universal culture, with its system of values, norms and patterns of behavior, i.e. as a sort of su-

perstructure in social life. It is particularly interesting to study inequalities in particular categories of sport such as competitive, high performance or professional.

The issue of social inequalities in sport will be explicated in view of various scientific theories. According to S. Nowak, a theory is an ordered set of propositions constituting an inherently coherent logical construct [Nowak 1970, p. 370]. These theories include structural functionalism, social interactionism, social conflict theory and some others related to the aforementioned.

The present study makes use of the basic methodological assumptions of the humanities and social sciences, often applied in theoretical works and reviews, such as literature analysis, comparative method or axiological method [Frankfort-Nachmias, Nachmias 2001, pp. 220–319].

Characteristics of social divisions

One does not have to be a professional sociologist to notice differences between individuals or communities. Individuals can be of different sex or body size, and can have different education levels or wealth. Some characteristics make us similar to one another (sex, age, education), while some make us unique (genetic makeup, personality).

Sociology is not concerned with individual differences and inequalities. It deals with social differences and inequalities, i.e. characteristics, that make certain communities or social groups similar to one another, and result in different positions (statuses) of these communities and social groups in a social structure. For example, a trait shared by the collectivity of students is studying in college, but it is not a trait common to all athletes, who do not have to be all students. The trait shared by all athletes is practicing sport or, perhaps, having predispositions to practice sport. Membership and a high position in a given group entail better possibilities of access to valuable social resources.

Social differences and inequalities are consequences of differences in access (or lack thereof) to valuable social goods experience by different social collectivities. To put it bluntly, these differences can be said to derive from the division of members of society into the better ones and the worse ones. Sociological studies on social divisions identify three classic perspectives into social differences and inequalities: Marxist theory of social classes, Weberian three-component theory of stratification, and Davis–Moore hypothesis of social stratification [Szacka 2003, pp. 280–290].

The Marxist theory of social classes developed on the basis of Karl Marx's observations of the capitalist society in England. Marx noticed social inequalities and injustices as resulting from different attitudes of dichotomous

classes towards means of production¹, i.e. of owners and non-owners of means of production. The former reap profits and live in the lap of luxury, the latter must earn their livelihood by selling their labour power to barely meet the basic existential needs. Marx called the former the capitalists, and the latter the working class or proletariat. The two collectivities were perceived by Marx as antagonistic and set apart according to economic criteria [Marks, Engels 1962].

Marx pointed to the permanent conflict between the classes and treated it not as a threat to the social order, but as a natural element of social life. He saw an opportunity to eradicate social inequalities in class solidarity, leading to a revolutionary transformation of the socio-political system. The new system was to be communism understood as the highest stage of historical development and resulting in the formation of a classless society without inequalities and with full social justice.

The Weberian three-component theory of stratification stands in some opposition to Marx's theory. Max Weber indicated other social categories between the two classes defined by Marx. He also noted the traditional divisions related to inheriting social prestige by individuals "of noble birth". Weber distinguished three components of social stratification constituting the basis of social differences and inequalities: 1) Wealth, i.e. economic situation being the criterion of class division; 2) Prestige, i.e. status situation; and 3) Power, i.e. parties.

Like Marx, Weber saw the sources of class divisions in economy and associated them with the market-based economy and the capitalist mode of production [Weber 1975, p. 417]. However, Weber believed that class position was determined by a person's skills and education, rather than by their relationship to the means of production. Thus social inequalities resulted from unequal opportunities within a competitive, capitalist system. For example, a doctor would have different opportunities than an unskilled worker [Lenartowicz 2012].

According to Weber, one's prestige was determined by a social status common to a certain collectivity. Prestige is gained by leading a certain lifestyle and through a quality of consumption. A person's class can often correspond to a person's status, e.g. a millionaire is highly esteemed by other millionaires as well as by less wealthy people, but not always, e.g. a nouveau riche may futilely expect respect from the financial elite.

Parties in Weber's view are associations (formal organizations) that aimed at securing power for their leaders in order to attain advantages for their members. In this way

¹ In his works Marks identify two concepts of social classes. The first is a dichotomous concept of two antagonistic classes; the other is a concept involving finer class subdivisions as well as intermediary classes. In fact, the dichotomous perception of the capitalist society was dominant in Marx's works due to the clarity of diagnosis of class struggle.

parties can attain significant social goals. Parties may not necessarily be exclusively class-based or status-based but involve different combinations of both categories.

The concept of social stratification developed by American sociologists can be used to describe differences, inequalities and divisions in societies in which the distribution of valuable social goods is unequal. Stratification theory situates individuals on particular levels of “social ladders”, e.g. of wealth, prestige or access to a desired profession. For instance, following stratification theory, a university dean stands above a head of department, and a doctor stands above a nurse. According to W.L. Warner, one’s social position is not only determined by his or her income level but also by other factors, e.g. prestige [Warner, Lunt 1942].

Kingsley Davis and Wilbert Moore [Davis, Moore 1945, pp. 242–249] developed a social stratification theory based on the idea of functional necessity, which justified merit-based American ideology. They understood social stratification as inequality in access to social resources, in particular, to material goods and prestige. They argued that the most difficult jobs in any society were the most necessary and required the highest rewards and compensation to sufficiently motivate individuals to fill them. The most skilled and competent individuals are rewarded for: 1) occupying high social positions of great functional significance to society; 2) unique predispositions, abilities and talents as well as long-term education and acquisition of professional skills; 3) bearing costs and sacrifices, devoting time and energy, maintaining self-discipline and expenditure; 4) achievement motivation and continuous self-development; 5) functional necessity of their skills and knowledge.

Therefore, the existence of social inequalities may be a motivation to learn and acquire professional competences, to make efforts, to act dynamically, and to be innovative and proactive. This is advantageous to individuals and to an entire society in which the most educated, competent and motivated individuals occupy the best positions. In view of social stratification hypothesis social inequalities are necessary, universal and permanent elements in every society [Sztompka 2005, pp. 356–368].

Symbolic inequalities in sport

A significant social value in sport is prestige, whose distribution is definitely unequal. Those who enjoy high prestige are athletes attaining the best results at top-level sports competitions (Olympic Games, World and European Championships, Wimbledon, Formula One, etc.), and in sports enjoying high social recognition. Thus it is not only the sports result that is important but also the level of competition and type of sport. A. Tyszka notes that sport success, so popularized in mass, culture entails

new symbolic social facts such as “high social esteem, admiration, respect, popularity, fame, privileges and other kinds of satisfaction reflecting social recognition. Although deriving from different areas of life they are symbolically and non-symbolically established in sport” [Tyszka 1970, p. 92].

The names of Olympic gold medalists such as Jerzy Kulej, Irena Szewińska, Waldemar Baszanowski or Otylia Jędrzejczak are well-known, while on the other hand, names of athletes who won gold medals at the World University Championships or Paralympic Games remain obscure. The hierarchy of prestige among professions exists also among sports. Sport disciplines such as football, volleyball, track and field, tennis or Formula 1 occupy higher positions than niche sports such as sled dog racing, orienteering or hot air ballooning. Thus an athlete’s prestige depends on the prestige of sport in which the athlete achieves success. Everybody in Poland knows F1 racing driver Robert Kubica, who in fact did not achieve a top level position in his sport but was merely a highly promising competitor. The Poles also know an equally promising tennis player Jerzy Janowicz, who may yet reach the top level in his sport. However, since both Kubica and Janowicz practice prestigious sports, their successes are valued higher than achievements of athletes in other sports. A given sport may or may not lend prestige to outstanding athletes. Prestige, therefore, is determined not only by objective sports results but also by the level of competition in which these results are attained, the sport’s prestige and also by the athlete’s individual characteristics and the ability to function in popular culture. A good example of an athlete possessing all these traits is David Beckham, who became a favorite of the media not only because of his sport achievements but also thanks to his unique self-promotion skills, use of self-image to advertise luxurious goods, original lifestyle, clothes, and marital relations with a former Spice Girl Victoria Adams that were seen as personal and intimate but also generating prestigious effects [Whannel 2002].

Prestige enjoyed by the most famous athletes is often compared with the prestige of film actors, singers and musicians. Athletes enjoying prestige are coveted by organizers and participants of important cultural, economic and political events. Sport prestige is then transferred to different areas of life outside sport and is frequently used to accomplish specific goals. Esteemed athletes are invited by leaders of political parties to stand for election and thus add prestige to the party and contribute to the final electoral victory. Thanks to their prestige, athletes can be quite successful in politics. Members of the Polish Parliament have included such famous Polish athletes as Leszek Blanik, Iwona Guzowska, Roman Kosecki, Grzegorz Lato, Zbigniew Pacelt, Zbigniew Pietrzykowski or Jan Tomaszewski.

Politicians want to share the spotlight with athletes, especially if the latter take part in events attracting wide

media attention. This was the case with the former Polish Presidents Aleksander Kwaśniewski, who truly loves and is highly knowledgeable about sports, and Lech Kaczyński, whose “knowledge of sport” was often subject to many jokes and anecdotes. Presidents of Poland often watched matches of the Poland national team from the stadium grandstands, attended the Olympic Games, world and European championships, or cheered Polish ski jumper Adam Małysz during the FIS cup competition in Zakopane. They also invited famous athletes to the Presidential Palace, shook hands with them and awarded them with state decorations. All these events were broadcast live and the Presidents’ closeness to sport was to improve their image and attain prestige, not resulting from the fact of exercising the highest office in the country but from their identification with masses of sport spectators, i.e., prospective voters. In 2007, President Lech Kaczyński even went to Germany to decorate the players of the national team with the silver medals at the World Handball Championships.

Top sports results not only command respect and admiration for athletes, but also for coaches, club managers, sports activists, sponsors and marketing and promotional agents. Names of sports coaches such as Kazimierz Górski, Andrzej Niemczyk, Henryk Łasak, Jan Mulak, Zygmunt Szelest, Hubert Wagner or Feliks Stamm are widely recognized in Poland. Their share of social prestige is not lower than the athletes’, but it derives first of all from the prestige of the athletes who earned it with their top results. The Polish football coach Kazimierz Górski gained prestige after the Poland national team won the Olympic gold medal in Munich in 1972 and came third during the World Cup in West Germany in 1974. Górski’s team consisted of such famous Polish players as Kazimierz Deyna, Włodzimierz Lubański, Andrzej Szarmach, Zygfryd Szołtysik, Jan Tomaszewski, Rober Gadocha, Grzegorz Lato, Henryk Kasperczak, Jerzy Gorgoń, Władysław Żmuda and others. Henryk Łasak led the Poland road cycling team to unprecedented successes in the history of this sport in Poland, i.e. to winning the first ever medal (bronze) in the world championship 100 km race in 1971 and bronze Olympic medal in 1972. Henryk Łasak’s team included such famous cyclists as Ryszard Szurkowski, Stanisław Szozda, Jan Magiera, Zygmunt Hanusik, Zenon Czechowski, Lucjan Lis and Edward Barcik. After his tragic death Łasak’s protégés Ryszard Szurkowski and Stanisław Szozda became world champions and vice-champions in both individual and team road cycling events.

Jan Mulak, the founder of the Polish track and field “Wunderteam”, owed his social esteem to a number of outstanding athletes, including long-distance runners, Zdzisław Krzyszkowiak and Jerzy Chromik. Feliks Stamm, a coach and manager of dozens of boxers, world champions and Olympic medalists, enjoyed great so-

cial recognition thanks to Zygmunt Chychła, Kazimierz Paździor, Jerzy Kulej, Jan Szczepański, Józef Grudzień, Marian Kasprzyk, Aleksy Antkiewicz, Zbigniew Pietrzykowski, Leszek Drogosz, Tadeusz Walasek and Artur Olech.

Formal sport organizations, i.e. sports clubs, of different legal statuses, also predominantly built their prestige thanks to sport achievements of their members. In many cases, especially in team sports, the prestige of the team is identical with the prestige of the club. Examples include football teams of FC Barcelona or Real Madryt FC, volleyball teams of Trentino Volley or Skra Bełchatów, or handball teams of HSV Hamburg or Vive Targi Kielce.

The best teams and trade-mark clubs attract wealthy and well-known producers of valuable goods and services. For example, the main shirt sponsor of world’s richest football club Real Madrid is the world’s largest sports betting company bwin.com. Other famous official sports sponsors include such leading business companies as Coca-Cola – an international beverage corporation and manufacturer, Adidas – sportswear manufacturer, Audi – automobile manufacturer, the Emirates airline, Movistar – a mobile phone operator, Mahou-San Miguel – a brewing company and Hugo Boss a clothing manufacturer.

Outstanding achievements of athletes affect the formation of fans’ identities based to a large degree on their membership in a (real or imagined) successful group as well as on the prestige shared (subjectively) by the spectators. The identification of fans with a successful athlete or a team gives them prestige, not so much in social but rather in individual sense.

Another situation, especially in football stadiums, occurs when fans’ expectations of results of their beloved team are not fulfilled and are compensated for with brawls with fans of the opposing team or other social groups. In such situations the prestige of their beloved team is incommensurate with their expectations and they want to ensure their own prestige not in sports rivalry but through acts of vandalism and ruthless brutality towards “others” for not being part of their collectivity, regardless of who these “others” might be. Sometimes such fans may be “successful.” The most active fans are shown in the media, and in semi-official Internet rankings they gain neo-tribal prestige derived not from their social recognition but from adoption of deviant and often criminal standards [Dziubiński 2007].

Socio-cultural inequalities in sport

Socio-cultural inequalities in sport refer to an unequal distribution of such valued and coveted goods as cultural consumption, access to high society as well as social ties and good manners.

One of the pioneering researchers of consumption was Max Weber, who linked consumption and accumulation of material goods in traditional societies with the natural and innate human needs, that in modern societies became the aims of individuals and group, not the means [Weber 1984].

On the other hand, T. Veblen thought the aim of “conspicuous” consumption is to ensure survival. He considered it to be a demonstration of one’s social status and economic advantage over others [Veblen 1971].

In a postmodern society, according to J. Baudrillard, consumption is a social act with a broad spectrum of signs and symbols of important social values. The material dimension of consumption loses its significance and becomes replaced with the symbolic dimension [Baudrillard 1998].

Athletes and their social environment participate in the distribution of cultural consumption unevenly. The basic criteria affecting this participation are the attained sport result, prestige of a competition and prestige of the practiced sport. The athlete’s sport quality and achieved sports results gain a free-market value. The profile of cultural consumption also depends on an athlete’s education and cultural competences as well as interests and personal passions.

Outstanding athletes with great financial resources take part in the global cultural consumption by purchasing land estates and property in places not only of high geographical and climatic qualities but also enjoying prestige, e.g. luxurious residences of famous athletes in Florida, the United Arab Emirates or Qatar. In the Principality of Monaco, where the price of a square meter of land downtown is 32,000 euro, a large proportion of its population are famous athletes, actors and singers. Monaco is a tax haven, has a great Mediterranean climate and excellent transportation links to large cities and the Nice Côte d’Azur Airport. One of the former athletes living in Monaco is the Swedish tennis star Bjorn Borg. Other Monaco residents include current and former F1 drivers Jenson Button, Robert Kubica, Nico Rosberg, David Coulthard and Alex Wurz as well as tennis players Rafael Nadal and Novak Djokovic.

Expensive cars and airplanes do not only serve as effective means of transportation, but also signify their owners’ membership in the financial elite. Wearing designer clothes, jewelry, watches or eyeglasses also confirm one’s membership in the elite group.

The most famous athletes also participate in prestigious cultural, business, political, artistic, and entertainment events. On the one hand, the organizers want to add importance to their events by inviting the athletes; on the other hand, athletes participate in these events because they feel it will correspond with their adopted lifestyle and high social position.

The cultural consumption of athletes and their social environment is determined by a number of factors: from

economic to personal. The unequal distribution of social resources so characteristic for cultural consumption results from administering of wealth and prestige by top-level athletes in the most prestigious sports.

However, the coveted and achieved social goods are also squandered by famous athletes. This happens when an athlete is unable to deal with his fame and cannot manage his finances rationally. Instead of continuing his sport career and reaching the highest levels in the sport hierarchy, athletes choose to live dissolutely and abuse sex, alcohol and drugs. A good example of a fall from the ladder of sport career is arguably the greatest star of Manchester United, George Best, who as much as football loved also women, debauchery, alcohol and intoxicants. His lifestyle not only interrupted his sport career but also contributed to his premature death. Another example could be a member of the 1990 World Cup and 1996 European Cup England squad Paul Gascoigne “Gazza”, who played for Newcastle, Tottenham, Lazio, Glasgow Rangers, Middleborough, Everton and Burnley. Gazza was embroiled in numerous sex, alcohol and drugs scandals. Today, he has truly gone downhill, penniless and struggling with alcoholism.

The foundations of elite theory were laid out by such intellectuals as Vilfredo Pareto, Gaetano Mosca and Robert Michels, for whom elite was a political concept understood as a group holding the most power. Colloquially, an elite is a group of the best people in some respect. In political science, and especially in sociology, the elite’s attribute of quality is replaced with a description of formal roles and positions of individuals in various organizations [Wasilewski 1998, pp. 184–189].

Elite athletes are also members of elite social groups (real or imagined). Because of their position in the sports hierarchy, they certainly belong to the imagined sports elite, informally created in the social awareness as a result of social recognition and labeling as elite athletes. This type of imagined sports elite is constituted on the basis of perception of members of society. The membership in this type of elite is determined by applying subjective criteria and intuition.

The real type of sports elite results from formal regulations guiding the creation of elite clubs of Olympic athletes, gold medalists, various sports boards, sport association boards or members of the IOC Executive Board. To become a member of such an elite collectivity one must meet specific criteria, e.g. win an Olympic gold medal or secure the required number of votes of delegates during an electoral convention.

Elite athletes in the highest positions of world sport belong to, or more often are coveted and expected guests of elite bodies outside sport, whose members come from the spheres of business, politics and culture. The participation of the best athletes in elite bodies can be a result of their aspirations to a membership in positive reference

groups which allow them to fulfill their needs of luxury; but on the other hand, can result from the need of those elite bodies to acquire some prestige of sport provenance. For an athlete, being part of an elite body can be motivated by his or her autotelic needs, and the said organization may seem to the athlete as expressive but also as instrumental in realizing other needs and values [Rymarczyk 2011, pp. 96–107].

Famous athletes through their great sports achievements contribute to the establishment of peculiar social ties of sport. In sociology, a social tie can be understood widely as anything that ties human collectivities [Szczepański 1963, p. 119], or narrowly as determined by subjective factors. The latter approach is represented by S. Ossowski who defined social tie as an approving awareness of membership in a group, tendency to maintain the most important conformisms, cult of common values, awareness of mutual interests, readiness to prefer group interests over individual interests [...] sharing the same attitude towards certain symbols, objects and persons [Ossowski 1967, pp. 153–155].

Athletes who often draw attention of large masses of fans contribute to the development of social ties on a cultural basis and on a structural basis [Merton 1982, p. 366]. The former results from fans' adoption of certain common norms and values. The latter derives from the contrast between "my" collectivity of fans and "their" collectivity of fans who support other athletes or teams.

Social ties are formed through identification of a collectivity of fans with certain elements of symbolic culture such as team colors, team name, and – first and foremost – good results achieved by our team that lend us prestige, make us proud and subjectively feel that we are better than others [Giulianotti 2003]. The more we feel threatened by other collectivities, the more the opposing team threatens to score higher, the stronger social tie there is with our team. Our collectivity comprises relations of friendship, peace, solidarity between our fans as well as relations of hatred and war with opposing fans. Such tensions occasionally spin out of control and take the form of verbal or physical aggression towards others. A drastic example are the tragic events at the Heysel Stadium on May 29, 1985 during the European Cup Final between Juventus F.C. and Liverpool F.C., where in result of clashes between fans of both clubs, 39 persons were killed and hundreds were injured. That tragic event became synonymous with the worst aspects of football.

The share of athletes in the distribution of such goods as moral standards is determined by a number of socio-cultural factors. Certainly, participating in sport is conducive to conformist behaviors; on the other hand, however, the multifaceted value of sport success (affluence, fame, media coverage, recognition, possession of material goods) induce non-conformist behaviors, not only in conflict with conventional standards of conduct

but also with formal regulations, statutes or legal codes [Dziubiński 2011, pp. 121–137].

Since its very beginnings sport has been based on ethical principles and directives. In ancient Greece the crucial concept was courage, in the Middle Ages – honor, and in modern times – thanks to Pierre de Coubertin – fair play. However, in postmodern times, these rigorous rules or postulates of sport give way to variously understood utilitarian ideas [Krawczyk 2000, pp. 17–25]. This means that moral standards often lose against effectiveness, ability to achieve success and profit.

Economic inequalities in sport

Economic inequalities exist in various areas of sport and can be studied using different research theories. For example, the Marxist class theory can be applied to demonstrate situations in professional sport between employers and employees or sports club owners and athletes. From time to time, we are informed that employees (athletes) are not satisfied with the distribution of profits, which in their view is unequal and unjust. A good example was the situation in the NHL which, due to the lack of a proper legal document regulating labor relations between the hockey league and the players, was forced to suspend most of matches in the 1994 season (only 48 matches were played). In 2004 the entire NHL season was canceled, and in 2012 a dispute about a collective bargaining agreement with the NHLPA led to another lockout.

The Weberian three-component theory of stratification, Davis–Moore hypothesis of social stratification and theory of profession classification can be very useful in explaining inequalities in professional sports. The main criterion in the Weberian class division, unlike in Marx, is not the ownership and control of means of production, but market opportunities depending on the qualifications of professional athletes. The opportunities on the market depend on skills which in turn determine the level of acquired economic assets. The elite football player Robert Lewandowski has different market opportunities from a striker from a 3rd league team. The value of the former is estimated by Bayern Munich at 30 million euro, the value of the latter is unknown.

Economic inequalities in sport can be effectively studied by applying the concept of social stratification rooted in American sociological tradition. In an empirical perspective, stratification is understood as social divisions determined by some measurable traits, e.g. income or wealth. In sport, the income hierarchy is determined by, for example, the competition level. At the top of the sport hierarchy are, for example, the best earning players from the premier league, and below them players from the first and second leagues. Each league features its own

hierarchy of players on different income levels. The position of players in the income hierarchy depends on their professional skills and competences that are converted into income. We can state that sport is an ideal model of a merit-based society in which talent, sport level, physical and motor fitness and technical and tactical skills decide about one's position in the income hierarchy. There is no place for nepotism, henchmanship or workplace favoritism in sport. Athletes constantly test their skills and competences during various sports competitions. It is unimaginable that a club manager or a coach would invest money in an athlete who has no achievements or market value. The social control in sport, in the form of mass culture, fans' pressure and sponsors' opinions, is so strict that other than merit-based actions in sport are hardly possible. In many other areas of life individuals with no professional competences can be appointed to high social positions. Such practices are known and experienced.

Inequalities in sport not only result from attained sports results, but also – or first of all – the type of practiced sport. Such inequalities can be studied using the theory of classification of occupations [Pohoski, Słomczyński 1978]. In general, by applying this theory one can generate two scales: scale of prestige and scale of socio-economic positions [Słomczyński, Kacprowicz 1979]. On the basis of the socio-economic criterion we can position sports disciplines in a hierarchical structure and position representatives of different sports in a sport (social) space. At the top of the hierarchical, economic classification of sports one can certainly find boxing, golf, basketball, tennis, football. In the middle of the hierarchy are less financed sports and at the bottom sports that can barely balance out their budgets.

Boxing is definitely on the highest level in the hierarchy of financial distribution. The richest representative of this sport is the American boxer Floyd Mayweather, who in 2012 earned 85 million dollars, all of which he “won in the boxing ring”. The second in the financial rankings is the Filipino boxer Manny Pacquiao, who earned 62 million dollars (56 million from his fights, and 6 from commercial contracts). Pac-Man's sponsorship portfolio includes deals with such companies as Nike, Hewlett-Packard, Monster Energy and Hennessy. The third in the income classification is the somewhat discredited golfer Tiger Woods with 59.4 million dollars. As compared with the early years his income decreased when TAG Heuer and Gillette refused to extend their endorsement deals with him, and his own golf course designing company faced a serious crisis. Despite these difficulties, thanks to a profitable deal with Nike, Tiger Woods still remains of the highest earners in sport. He is followed by the basketball player LeBron James, who earned 53 million dollars (13 million from played basketball matches, and 40 from advertising contracts). LeBron James is an advertising giant not only in the NBA but in entire pro-

fessional sport. He has signed highly profitable sponsorship deals with such corporations as Nike, McDonald's, Coca-Cola and State Farm, or recently with Dunkin' Donuts and Baskin Robbins in Asia. The top earning tennis player is currently Roger Federer from Switzerland, who has earned 54.3 million dollars (9.3 from his played matches, and 45 outside the tennis court). His most important partners are Credit Suisse, Gillette, Mercedes-Benz, Nike and Rolex. Finally, the highest earning football player is David Beckham who in 2012 earned 46 million dollars, including 37 from lucrative endorsement deals [www.forbes.pl].

Economic inequalities can be also analyzed in terms of other criteria, for example, age level. A good example would be the structure of income of English Premier League goalkeepers below 30 years of age. Currently, the highest earning goalie is 26-year-old Hugo Lloris from Tottenham Hotspur (90 thousand pounds a week). He is followed by Joe Hart from Manchester City (26 years, 80 thousand pounds) and David de Gea from Manchester United (26 years, 70 thousand pounds). The Polish goalkeeper Wojciech Szczęsny earns 50 thousand pounds a week, and being unhappy with his wages he recently proposed a deal to Arsenal F.C., which if concluded will make him the top earning goalie in England below the age of 30 years [sport.wp.pl/kat,1744,title,Szczesny-chce-zarabiac-w-Arsenalu-krocie, wid,16089497,wiadomosc.html? ticaid=111845].

It should be noted that the organization of professional sport can serve as a model of merit-based society due to its unconstrained sport (social) mobility and easiness in crossing boundaries between sports levels and classes. This mobility is highly desired in sport, more than in any other areas of life. It is enforced by sport trainers, club managers, sport activists, sponsors and fans. The lack of mobility in sport is often treated as a failure of an athlete but also his coach and other persons in formal sport organizations.

Conclusion

The present discussion of social inequalities in sport is no way holistic. It does not even attempt to cover all inequalities in sport and is far from being exhaustive. For example, the present study does not tackle the issue of differences and inequalities in sport resulting from inherited biological traits such as sex [Scraton, Flintoff 2002; Organista 2012, pp. 193–202] or race [Summary Report... 2010; Krawczyk 1995, pp. 162–164]. It is an important issue considering the fact that such inequalities are inconsistent with the idea of merit-based society, whereby inherited traits may not have an impact on the social (sport) situation of an individual. The present study also does not discuss inequalities in access to sport [Lenartowicz 2011, pp. 266–283.

It must be stated, however, that the social organization of sport can be regarded as a model of merit-based society in which particular positions and roles are attained because of athletes' professional competences and opportunities on the market. The position in the hierarchy precisely determines the distribution of valued and coveted social goods of symbolic, socio-cultural and economic character. Thanks to their achievements the most outstanding athletes enjoy prestige, respect, social recognition and membership in sport and extra-sport (business, cultural, political, artistic) elite bodies. They also occupy positions on the highest levels of income stratification (hierarchy). The distribution of social goods among athletes is determined by the sport result as well as by the type of practiced sport and its position in the hierarchical classification of sport disciplines.

Sport can be also a model of merit-based society in view of its openness and social mobility. Moreover, the mobility in sport is expected and also enforced by sports trainers, sponsors and fans; the lack thereof is often regarded as a failure of all.

Social inequalities related to the unequal distribution of valued social (sport) resources are "the salt of sport". They are desired since they are the motor of sport development and pursuit of excellence. Inequalities are desired as effects of differences on the championship levels, but must be eliminated at the level of access to sport and equality of opportunities.

The application of the Davis–Moore stratification theory in sport is perfectly justified. According to this theory, the distribution of social (sport) resources should be determined by the level of sports development and hierarchical position of the practiced sport. Differences and inequalities in sport are necessary as they are a compensation for the best athletes for their efforts, sacrifices, and gained competences in the form of their high positions in rankings.

References

- Baudrillard J. [1998] *The Consumer Society: Myths and Structures*. London: Sage Publications.
- Davis K. Moore, W.E. [1945] Some principles of stratification, *American Sociological Review*, No. 2.
- Dziubiński Z. (ed.) [2007] *Sport a agresja*. Warszawa: AWF, SALOS RP.
- Dziubiński Z. [2008] *Kościół Rzymskokatolicki a kultura fizyczna*. Warszawa: AWF.
- Dziubiński Z. [2011] Olimpizm a nowoczesność, *Socjologia kultury fizycznej*, Dziubiński Z., Krawczyk Z. (ed.). Warszawa: AWF.
- Frankfort-Nachmias Ch., Nachmias D. [2001] *Metody badawcze w naukach społecznych*. Poznań: Zysk i S-ka.
- Giulianotti R. [2003] The Twentieth-Century Sport. Football, Class and Nation, *Globalization: Critical Concepts in Sociology*, Robertson R., White K.E. (eds.). London, New York: Routledge.
- Krawczyk Z. [1995] Rola czynnika rasowego w sporcie, *Socjologia kultury fizycznej*, Z. Krawczyk (ed.). Warszawa: AWF.
- Krawczyk Z. [2000] Sport jako symbol, *Sport w zmieniającym się społeczeństwie*. Warszawa: AWF.
- Lenartowicz M. [2011] Klasowe i warstwowe uwarunkowania kultury fizycznej, *Socjologia kultury fizycznej*, Dziubiński Z., Krawczyk Z. (ed.). Warszawa: AWF.
- Lenartowicz M. [2012] *Klasowe uwarunkowania sportu i rekreacji ruchowej z perspektywy teorii Pierre'a Bourdieu*. Warszawa: AWF.
- Marks K., Engels F. [1962] Manifest komunistyczny, *Dziela*, vol. 4. Warszawa: KiW.
- Merton R. [1982] Teoria grup odniesienia i struktura społeczna. Kontynuacje, *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*. Warszawa: PWN.
- Nowak S. [1970] *Metodologia badań socjologicznych*. Warszawa: PWN.
- Organista N. [2012] Nierówności płciowe w procesie socjalizacji do kultury fizycznej, *Kultura fizyczna a socjalizacja*, Dziubiński Z., Jankowski K.W. (ed.). Warszawa: AWF, SALOS RP.
- Ossowski S. [1967] Wielogłowy Lewiatan i grupa społeczna. O perypetiach pojęciowych w socjologii, *Dziela*, vol. 4. Warszawa: PWN.
- Pohoski M., Słomczyński K.M. [1978] *Spoleczna klasyfikacja zawodów*. Warszawa: PAN.
- Rymarczyk P. [2011] Wpływ globalizacji na kulturę fizyczną, *Socjologia kultury fizycznej*, Dziubiński Z., Krawczyk Z. (ed.). Warszawa: AWF.
- Scruton S., Flintoff A. (eds.) [2002] *Gender and Sport: A Reader*. London: Routledge.
- Słomczyński K.M., Kacprowicz G. [1979] *Skale zawodów*. Warszawa: PAN.
- Summary Report. *Racism, ethnic discrimination and exclusion of migrants and minorities in sport: The situation in the European Union* [2010]. Wien: FRA – European Union Agency for Fundamental Rights.
- Szacka B. [2003] *Wprowadzenie do socjologii*. Warszawa: Oficyna Naukowa.
- Szczepański J. [1963] *Elementarne pojęcia socjologii*. Warszawa: PWN.
- Sztompka P. [2005] *Socjologia. Analiza społeczeństwa*. Kraków: Znak.
- Tyszka A. [1970] *Olimpia i Akademia. Szkice o humanistycznej treści sportu*. Warszawa: SiT.
- Veblen T. [1971] *Teoria klasy próżniaczej*. Warszawa: PWN.
- Warner W.L., Lunt P.S. [1942] *The Social Life of a Modern Community*. New York.
- Wasilewski J. [1998] Elita, *Encyklopedia socjologii*. Warszawa: Oficyna Naukowa.
- Weber M. [1975] Klasy, stany, partie – podział władzy w obrębie wspólnoty, *Elementy teorii socjologicznych. Materiały do dziejów współczesnej socjologii zachodniej*, Derczyński W., Jasińska-Kania A., Szacki J. (eds.). Warszawa: PWN.
- Weber M. [1984] *Szkice z socjologii religii*. Warszawa: KiW.
- Whannel G. [2002] *Media Sport Stars. Masculinities and Moralities*. London, New York: Routledge.

Sport and foul play*

Jerzy Kosiewicz

Józef Piłsudski University of Physical Education in Warsaw

Summary

The article has strictly a theoretical and non-empirical character. The author presents examples resulting from various observations. The aim of the paper is to present the causes, functions, and results of fouls, fouling, and foul play. Although fouls do not comply with the rules of games, the paper demonstrates that fouls are often used; they enjoy a quiet acceptance of the sporting world; they are tolerated and accepted; even more, they are often – more or less explicitly – desirable.

The author employed the idiographic method (descriptive), that is, an approach typical for the general methodology applied in the non-empirical humanities and social sciences; the analytical method (referring to the British analytical philosophy); the nomothetic method (explanatory), the approach based on exegesis and hermeneutics of cultural texts utilized in order to create a closer understanding of the phenomenon of foul; the axiological method (evaluating of the use of foul); and the synthetic method, which was mainly used in the summary and the abstract. Author also applied a specific methodology typical for sociology, which refers to interpretationism based, in this case, on a genetic approach (referring to the sources and causes of phenomenon of foul), as well as on a realistic and empathetic approach.

Keywords: sport, foul play, causes of foul play, theatricalization of foul play, game regulations.

Streszczenie

Artykuł ma charakter ściśle teoretyczny i pozaempiryczny. Posługuje się jedynie w niektórych miejscach przykładami wynikającymi z nieintencjonalnych spostrzeżeń. Skoncentrowany jest na zjawiskach, przyczynach, funkcjach i efektach stosowania fauli, faulowania i gry faul. Wskazuje, że mimo iż niezgodne z przepisami, to jednak są one często stosowane. Cieszą się w środowisku sportowym cichą akceptacją, są tolerowane, akceptowane i nawet częstokroć – mniej lub bardziej jawnie – pożądane.

Autor zastosował charakterystyczną dla metodologii ogólnej dotyczącej pozaempirycznych nauk humanistycznych i społecznych metodę idiograficzną (deskryptywną), metodę analityczną (nawiązującą do brytyjskiej filozofii analitycznej), nomotetyczną (wyjaśniającą), metodę przybliżającą rozumienie fenomenu faulowania: opartą na egzegezie i hermeneutyce szeroko rozumianych tekstów kulturowych, metodę aksjologiczną (wartościującą jego stosowanie) oraz metodę syntetyczną zlokalizowaną głównie w podsumowaniu i w abstrakcie. Autor zastosował także właściwą socjologii metodologię szczegółową, nawiązującą do interpretacjonizmu opartego w tym wypadku na metodzie genetycznej (odwołującej się do źródeł i przyczyn faulowania) oraz realistycznej i empatycznej.

Przedstawione rezultaty dotyczą szeroko rozumianych nauk społecznych o sporcie. Nawiązują do socjologii i filozofii społecznej, dlatego że autor rozważa zjawisko i znaczenie faulowania w kontekście społecznym. Z jednej strony są one świadectwem teoretyczno-socjologicznego namysłu nad rolą i znaczeniem oraz moralnymi, a także pragmatyczno-prakseologicznymi aspektami fauli, faulowania, gry faul w środowisku osób zajmujących się sportem; z drugiej zaś – filozoficzną refleksją nad fenomenem faulowania, immanentnie związanym z aktywnością sportową, refleksją, która może być wykorzystana w – kształtującej się dopiero – filozofii sportu.

Słowa kluczowe: sport, gra faul, przyczyny gry faul, teatralizacja gry faul, przepisy gry

* The study was supported by Ministry of Sciences and Higher Education (Grant No. 152 Józef Piłsudski University of Physical Education).

Introduction

The main objective of the paper is to point out that although fouls and fouling in sports are prohibited by regulations of particular disciplines, and despite the threat of more or less strict penalization for such behavior, fouls and fouling are commonly and frequently used by competitors (the scope and motivation for their performers doesn't change). Fouls and fouling are stimulated by the particular society connected to the sport and competitors.

Neither rules and regulations nor prohibitions and injunctions having a practical and praxeological (assuming efficacy) character are able to eliminate fouls, fouling, and foul play.¹ Moral penalization doesn't help either. In sports, moral types of penalization have, at best, secondary importance. The rules of game are treated instrumentally, rather than as autotelic. No one takes the rules of game as inspiration for moral behavior or as a challenge to behave morally. The rules are not a measure of universal and necessary ethical obligation (the basis for the formulation of necessary and universal moral norms).

Morality (or in this case, moral standards) is, in fact, external to sport: it is not internally, that is essentially and inherently, tied to sport. Morality does not penetrate the structure and content of sport; it is not essentially meshed with sport, because the essence of each sport is solely designated by its regulations and rules. Skills – that is, technical and tactical training – and the entire sports infrastructure, including the buildings and architectural space, the necessary equipment, accessories and players' apparel, are adapted to the statutory objectives.

Since the rules of games and competition, as well as the various administrative sports associations (legalized in the court registers), are not effective and do not produce restrictive results relating to the reduction of fouls, the greatly relativized moral standards, including the variously understood fair play, do not subsequently prevent and will not prevent the occurrence of fouls.² This is due to the fact that there is vital demand with various motivations for fouls, fouling, and foul play existing in the community of people who are interested in sport.

This demand is manifested not only in the form of tacit acceptance, but is also manifest in many situations when a foul is carefully planned and desirable.

The demand, need, acceptance, desire, and tolerance for fouls, fouling and foul play relate primarily to athletes, their teams, their coaches, owners of particular clubs, fans, and other people or institutions connected with the teams. On the other hand, players affected by a foul, and the community associated with them, take, in this case, the opposite position: they demand exemplary punishment of the rivals performing the foul(s).

A afore mentioned demand, need, acceptance, desire and tolerance for fouls, fouling, and foul play neutral-

ize or destroy values and autotelic attitudes. This invalidates the need for recognition, interiorization, and acceptance of normative ethics in sport, including the idea of fair play. A strictly pragmatic and praxeological point of view exists: the balance of costs and profits, the potential benefit, and the advantage(s) accompanying a competition's final results dictates what is accepted and desired in sport. In order to achieve success in sports, the regulations of specific disciplines are also used. It is neither compliance with the standards of *pure play* (that is, strict application of the provisions) nor adherence to the rules of *pure play* that are of any importance when the only thing that matters is the final, concrete result of the competition.

Game regulations and fouls

When considering the occurrence of fouls, fouling, and foul play in sport, a variety of forms of fouls can be distinguished, regardless of whether one is considering direct or indirect competition. This is the same for the phenomena of any other form of aggression. One can thus distinguish fouls that affect the body, psyche, and relationships. In the latter case, fouls impact social conditioning, social involvement, and the determinants of those involved with particular forms of athletic activity. When categorizing fouls, we can also distinguish the fouls committed on the field from fouls committed off the field, including those fouls not even related to a particular game. Our considerations include fouls of a verbal or auditory nature; fouls in the form of printed material; and fouls in the form of appearances in film, TV, or the Internet. This can include feature films and dramatized documentaries. These fouls can also occur in reports presented in various publications, festivals, and exhibitions in which participants, adversaries, or competitors make comments about past or future events. Such events might have happened during a competition or beyond the confines of a competition.

Fouls will always stand in conflict with other forms of aggression or violence, which some sport disciplines not only justify through their rules but also support and encourage as a statutory element for those disciplines. These other forms of aggression and violence are elements that are required, intrinsic, coherent, instrumental, and task-oriented for these particular disciplines [Kosiewicz 2010a; Parry 2002].

Fouls in sport, particularly those committed by athletes during competition, will never be in accord with the accepted rules of the game, i.e., with the official regulations. Fouls will also always influence – in annoying, depressing, harmful, or sometimes even tragic ways – the fate and health of athletes. When only taking into account the rules of the game and the legislative intent ex-

PLICITLY expressed (included) in regulations, fouls in sport are negative phenomena. They are therefore not necessary, coherent, or recommended in sport. There is no logical relationship, i.e., cause and effect-based relationship, between a foul and the regulations governing a particular sport discipline. Neither the need for nor praise of foul play stems from the rules. To be more precise: this means that a description of the pragmatic (that is, practical) rules of conduct in particular disciplines, which are similar in their regulatory overtone to legal provisions, do not logically (that is, according to the logical procedure employed by David Hume in his analysis of the concept of naturalistic fallacy [Hume 1947 and 1963; Jedynak 1974] indicate, that foul play might or ought to appear in sports.³ This cannot be logically derived from regulations or their description that the major or even minor (whether secondary or related to particular phase of actions) goal or task for participants in a sports competition is, or must be, fouling. Further, it cannot be implied from the regulations or their description that the use of procedures, techniques, and means that enable, facilitate, or lead to fouling are permitted or recommended as a moral possibility, duty, or categorical imperative. In accordance with the standards expressed in the provisions of particular sports disciplines, foul play is neither implicatively nor instrumentally tied to the regulations of sports disciplines. The rules do not encourage players to use foul play; the rules may only predict the occurrence of foul play as undesirable phenomena and determine the form for its penalization.

Fouls, fouling, and foul play as a result of non-statutory activities

The absence of any formal or statutory validation of foul play – that is, the lack of a source for the use of foul play in a discipline's formal regulations – does not result in the eradication of this kind of play. Thus, why do fouls occur?

1. Foul play might arise from emotional impulses, which are aimed at the opponent and that have injurious intent. Foul play might be the manifestation of a forbidden form of *katharsis*, a testimony to the overwhelming need to purify negative and stressful tensions. Fouls may also represent an increasing dissatisfaction with the unfavorable course of the competition; thus, it may be an expression of negative emotions such as rage, anger, and aggression against a rival who is the alleged or actual perpetrator of an assumed – and therefore not necessarily real – failure, or who can be perceived as the actual cause of an impending disaster. Anyway, this type of behavior has the character of potentiality in the sense that, although the rules of a particular discipline may or

may not anticipate its appearance, foul play may, but does not have to, appear.

The behavior of an outstanding heavyweight boxer, Andrzej Gołota, could serve as an example. Gołota, annoyed by his opponent's resistance in the fight for the top position in the ranking of candidates (challengers) to fight for the title of world champion in professional boxing, repeatedly struck below his opponent's belt. Gołota was therefore disqualified.

Boxer Mike Tyson, in turn, was disqualified for biting off a piece of Evander Holyfield's ear. Tyson's behavior was the result of negative emotional experiences and showed dissatisfaction with the course of the competition. Holyfield not only successfully resisted, but even began to prevail over Tyson in the match for the world championship.

2. The provisions of a competition may contain implicit suggestions regarding what can be done to achieve the assumed goal beyond the accepted and recommended (in conformity with applicable regulations) tactical and technical solutions particular to a given sports discipline. In fact, the goal might be of major or minor importance; the goal may only relate to a stage within a contest or the goal could be for the entire competition itself; the goal may be for one or several competitions; and the goal may be either temporary or final.

An example of such a case is common in the disqualification that occurs in ski jumping due to a candidate's unauthorized clothing. Even though the rules clearly define the parameters of a ski outfit, individual skiers and their managers are constantly trying to improve the clothing's surface to extend the flight of a jumper. The skiers and their managers interpret the restrictions contained in the rules of this sport – contrary to the will of the rules' creators – such that a transgression of the rules can help skiers achieve better results.

3. According to those involved in a particular sport, the rules of a competition might create a corset that restricts creativity. Further, such rules may too harshly and too oppressively hamper the progress, approach, and eventual achievement of the pursued objectives. To act against the rules is to manifest a desire for freedom and for liberation from imposed and sometimes irrational constraints. These actions can contribute to adjustments to regulations: to the tightening or easing of rules occurring in the regulations. Also, these actions might lead to the incorporation of changes of a nature too difficult to predict. An example may be taken from volleyball. In the past, individual players attempted to hit the ball twice: first after the failed blocking of the opponent attack; after that, when the ball landed on their side, they try to hit it with a hand or foot. It was then

a clear breach of the competition's rules. Currently, though, this kind of play is allowed. It increases the attractiveness and the flow of the game.

A planned foul play

A foul may be either accidental or carefully planned. In either case, it surprises all when it happens randomly or accidentally; it only surprises some of the competition's participants, players, coaches, and observers when it is formerly planned.

1. The planned foul play can, from the standpoint of efficiency and effectiveness, be skillfully and sensibly woven into the structure of a game and used as a tactical or strategic option [Simon 2007]. Warren P. Fraleigh calls this kind of foul an "intentional tactical rules violation" [Fraleigh 2007, 212–213]. Li-Hong (Leo) Hsu defines it after Fraleigh as a "good foul" or a "professional foul" [Li-Hong 2005, 6–7]. Foul play in the indicated cases alters the spatial and tactical texture of the game, evoking unexpected emotions and curiosity caused by unanticipated changes in the situation. In examining foul play from a structural and formal position – and putting aside the tragic consequences that may occur, for example, to one's health – it could be conceived that this phenomena might have positive and beneficial implications. Two examples can be seen. The first indicates that foul play greatly increases the attractiveness and spectacular aspects of professional ice hockey games. A professional hockey team sometimes has one player who specializes in one kind of play: he skillfully and intentionally initiates fights with other players on the ice. He fights effectively. This type of behavior is desirable, although it exposes the hockey player and his team to a variety of penalties. The second example shows that foul play can bring other and expected beneficial results. This applies to the player a football (soccer) field, who in aiming to score a goal, is fouled just outside the penalty area. This type of foul play – also called the „intentional tactical rules violation” – leads to a free kick outside the penalty area. It does not often result in a goal. For the defending team the benefits of the tactical foul are obvious: it moves the ball away and reduces the threat of giving up a goal. This type of foul not only meets with tacit approval, but is also tolerated and accepted and even desired by fans of the defending team. The opponents – players, coaches, fans, and journalists – condemn this type of behavior and demand its proper penalization.
2. A foul may originate from a player's desire to achieve pleasure that arises from the foul. This applies to a situation when the player is satisfied with the suc-

cessfully executed application of a deliberate (not accidental) technical foul that results in interrupting a game's running time and is harmful to the opponent (and his team) who was fouled. The foul is also disadvantageous in terms of the fouled player's assumptions regarding the process of the competition. Paradoxically, when taking into account the perpetrator's motivation, this type of foul play may have an autotelic, and not instrumental, nature. The foul becomes for the perpetrator the goal itself; it does not serve as a means for achieving pragmatic or utilitarian objectives. Therefore, it is the pursuit and fulfillment of the expectation of good fun. Some fans consider foul play to be an example of a certain type of pure fun. Though this type of good fun happens at someone else's expense, fouling – regardless of autotelic motives – is also the negation of the rules governing a given discipline.

An example of this kind foul play is the figure of Leszek Drogosz, the famous boxer who fought in the light weight, light welterweight, and middleweight categories. Drogosz was multiple-time Polish champion (in the 1950s and 1960s; he won his last title in 1970); he was also a multiple-time European champion. His technical and tactical skills were superb. His specialty was foul play in fights against opponents in ways referees could not perceive. Fans raved about his skills. He achieved great popularity. However, the consequences of such behavior can be threefold:

- a) experience of pleasure and an egoistic sense of fulfillment of the player's own selfish needs;
- b) exposure of the victim of the foul to psychological, physical, and relational discomfort; the same danger of exposure relates to the team that is associated with the completion of the victim's sports-related objectives;
- c) exposure of the perpetrator of the foul and his team to penalization; to random loss of opportunities on the way to planned victory, a loss that is not associated with the tactical assumptions of the game.

Foul play and transparency of motives: manipulating the referee's reaction

When considering the aforementioned reasons for fouls in terms of transparency of intention or motives, we deal with two kinds of foul play.

1. The first type is characterized by deliberate fraud, a planned hoax; a foul in which the real intentions are not available to the referee. Foul play in this case is a manifestation of a sort of "game" within a game that is based on the intentional misleading of a referee. This type of game will be the subject of another paragraph later in this paper.

2. In the second type of foul, we are dealing with open, transparent, and conscious foul play. The nature of this second type of foul is obvious with regards to the benefits that the player will gain when the foul is noticed and, according to the rules of the game, punished. The intention of the player and his team in the second case is for “the game” within the game to be noticed and identified as such. Applied by the referee, punishment might bring both the player and his team essential advantage in the final balance of benefit and loss. Such a possibility occurs, for example, in some situations in basketball, which we will present in more detail further in the paper.

Regardless of the situation, we are dealing in both cases with the manipulation of a referee’s behavior. The objective of the manipulation is to force the referee to behave and act in a manner that the player committing the foul assumes and expects. It’s worth mentioning that the foul in which the intention of player is disguised (as compared to the foul with transparent and clear intent, the so-called good foul), opens for the referee two possibilities: he can either punish the actual perpetrator of the offense, or he can punish the fouling player’s victim. In the first case, the referee does not proceed in accordance with the intention of the manipulator, does not surrender to the fouling player’s manipulation, does not follow his suggestion and identify the manipulative character of “the game” within the game. In the second case, the referee complies with the fouling player’s suggestions. He acts as the manipulator had assumed.

From the perspective of those who like to consider foul play in light of the principles of fair play, it can therefore be assumed that the obvious foul is a more negative form of behavior than the foul skillfully disguised or masked. The case of a transparent foul might be called “open, obvious or insolent” foul play [Goffman 1981, 104]. However, in both cases, not only are the rules of the game violated (which always seems to be a negative quality from the point of view of supporters of fair play), but even worse, the decisions of the referee are manipulated.

Foul play as an accidental phenomenon

Foul play may also occur as an unintentional mistake in sport that results from series of situations. Among others aspects, foul play could be testimony to:

1. Poor training or preparation for competition. For example, in boxing it is hitting the opponent with an open glove or below the belt;
2. The manifestation of fatigue and loss of a player’s necessary physical and mental agility. For example, when physically and mentally exhausted F1 drivers lose control over their cars, and then hit other cars;
3. Mental and physical incapacity caused by an existing illness or one that develops during a game. This includes interrupting competitors’ actions in a way that is contrary to regulations: holding; intentionally stepping in front of or undercutting an opponent’s leg in football or in handball; illegal clinching in the boxing ring;
4. An improper selection of technical and tactical means in certain situations. Examples can be found during rugby matches or American football matches: a poorly executed tackle: a defensive attack when a defensive player tries to stop a speeding opponent and throws the opponent to the ground.
5. Improperly prepared sports infrastructure: football field, running track, bicycle racetrack, or horse or car racetrack. In such cases, we can observe stumbles on a running track and collisions on a car or motorcycle track, thus eliminating competitors from competitions.
6. Sports equipment that is poorly prepared, poorly matched, or poorly designed. It could result in collisions in races involving bicycles, motorcycles, or cars.
7. Poor weather conditions: rain, snow, and the slippery playing surfaces that result from poor weather conditions. This is a common cause for collisions during F1 races.
8. Major mental stress caused by the influence of aggressive and demanding attitudes of rivals during the game; the negative impact of mass media, fans, club owner, and trainer; excessive expectations of other team members. Such a situation occurred with international football star Zinedine Zidane. During a football match attached end of his career, Zidane was the victim of an intense aggressive verbal attack from his opponent. He lost his temper and used his head to illegally hit (head-but) the offending opponent in the chest. He was dismissed from the field.

Fouls, fouling, and foul play and attractiveness of spectacle

Is a foul able to bring benefits: a) to the practice of competitive sports, and b) to a sports event by increasing its attractiveness? Undoubtedly yes. It is a phenomenon that has become accepted and tolerated but also something that is desirable. The following reasons might assure a positive answer:

The observations stated above in point number three (the paragraphs regarding fouls, fouling and foul play as a result of non-statutory activities) indicate that foul play may (not necessarily directly) result in, inspire, or highlight the need to introduce positive, perhaps even significant, changes that would be especially valuable for competitive sport [Reddiford 2002]. Foul play may in fact

contribute to the modification of a competition's regulations or the provisions of a particular discipline. Foul play may also contribute to the exacerbation or mitigation of ensuing fouls and to a significant or less noticeable (but still significant in term of potential damage) reduction of trauma.

With regards to this, two examples can be provided:

The first relates to the evolution of boxing regulations, which has reduced the possibility of fouls by players. The referee's power and ability to penalize competitors has been increased with the power to apply admonitions, warnings, and player disqualifications.

The second example relates to soccer. For some time now, players (with the permission of trainers) have been trying to ease the game's rules in order to make games more humanitarian by helping the referees execute the field rules. This applies to situations in which a player who was the object of a foul is lying on the field and needs immediate medical attention. Even if the referee does not notice the foul and the unfolding situation, the other team's players would kick the ball out of bounds. Following medical intervention, the injured player's team would pass the ball to their opponents, and they would start the game again.

In response to the second question posed above, foul play might in many ways significantly contribute to changes in the spatio-temporal, spontaneous, or planned structure, blueprint, or scenario of an event and its cognitive and emotional reception. Foul play may contribute to the temporary removal of a competitor or the removal of a greater number of athletes from a competition. This may also result in the temporary or permanent removal from athletic circles, or even in the removal of an athlete from society to the penal system. Foul play not only changes the formal structure of a game and a game's so-called dramatics, but it also – regardless of the legal and moral overtones, that is, withdrawing the multiple axiological and pragmatic contexts as well as the consequences of foul play – brings more attention to the course of events (for example, on the field). It also increases the general interest in the fate of the penalized individuals and teams. The interest can extend to their careers and any transfers or changes in the standings of the individual or team.

For these reasons, fouls, fouling, and foul play are phenomena not only tolerated and accepted, but also desirable, as they increase the attractiveness of sports performance, hence its pageantry and profitability. Financial benefits from advertisers help to strengthen and refine the club and team through the ability to acquire new players and better coaches.

The temptation and the penalty associated with fouls

Why are athletes tempted to consciously risk disgrace and moral condemnation despite threats of oft-onerous penalties, despite an awareness of harm to the health of the individual, and despite the social harm related to the use of foul play? Why do they decide to become subject to the penalties according to the provisions of the competition and, moreover, subject to the potential administrative, civil, and criminal legal procedures?

1. They pursue a willful victory or a tie. In the first case, for example, football players must “intercept the ball from the rivals, conduct an action, in which they will not allow the opponents to knock them down on the field (in fair or unfair approach) and find themselves in a situation in which they might score a goal” [Janus 2010, 34]. And it has to be at least one goal more than the opponents have scored. On the other hand, for football players to finish a competition in a tie they must at least prevent the opponents from scoring one more goal. In both situations, the player must avoid his opponent's unfair, non-regulatory actions. By playing strongly against rivals, a player can often move a game closer to a more or less distant aim. Often, a player consciously exceeds the game's regulations. Fouling may be the key to success, especially if it impacts the competition's performance or plays a decisive factor in deciding the winner in a championship or in a tournament [Janus 2010]
2. They take risk because they think that the potential benefits coming from the foul clearly outweigh the possible – but not inevitable – punishment or negative health effects. The benefits can be financial, political, religious, or cultural. Benefits can include fame or even immortality that ensues from the optimum publicity. Usually, foul play is made implicitly acceptable by players and secretly endorsed by the whole environment: in social circumstances, in the changing room, in the coach office, on the field, backstage, and throughout the ethos of sports, the ethos practiced within their profession. In this respect, the final football match of the 2010 World Cup in South Africa can serve as one of many examples. The game between Spain and the Netherlands was full of mutually ruthless and harsh fouls. Hockey game brawls are examples as well.
3. This type of behavior enjoys quiet approval; it's even desirable– despite official proclamations otherwise – amongst athletes, coaches, authorities, team owners, and fans.

Beyond doubt, foul play significantly increases a sporting event's attractiveness. This includes:

- Heightening the aleatory nature of a sports event by adding unexpected, unpredictable (for competitors and observers), and random components that occur in both fixed and schematically arranged elements during the event.
- Enriching the dramatic component of a performance as a *licentia poetica* of its own kind, by saturating it with here-and-now authentic emotion and effort, i.e., with content that is beyond the sport's normal events. Fouls of both kinds – planned and spontaneous – can lead to real personal (and team) tragedy. The hardship might have overtones related to ambition (due to unfulfilled plans, disappointment over broken hopes for applause and fame, or dreams of winning the championship); related to finance (the elimination of resources for further training and maintenance); related to health; or related to damaged national, ideological, or political relations.

In theatrical plays, events such as wars, fights, mutilations, or the aforementioned individual and interpersonal tragedies are not real. They happen as a part of written and scripted sequence of events as seen on stage; they are designed by the playwright, producer, and director. Although previously planned, they have power to elicit sublime aesthetic and artistic experiences, especially in cases of good performances. Viewers of a show experience deep emotions regarding the success or failure of persons involved in the drama on stage.

Dramatic situations that occur during a sports spectacle, such as a permanent injury or even a death due to foul play, happen for real: they are not an isolated metaphysical aesthetic composition suspended in a world of artistic abstraction, separated from the real life by a "fourth wall" or a "magic curtain." They cause deep, varied and authentic experiences. They often result in permanent mental, physical, and relational changes (e.g., family) in athletes, as well as direct and strong emotional excitement among the observers and fans. A positive perception of the whole event (a structural stand-alone entity) is influenced by one's presence or even better: participation in a most surprising performance, full of dramatic tension, fouls, and unforgettable changes of action. The greater the mass media attention and public opinion the event garners, the longer it will be remembered.

4. The people responsible for the score, the course, and the effectiveness of professional sports competition treat the provisions of particular disciplines both as formalized guides which define the general rules and characteristics, and as general indicators of a competition's limits. The provisions constitute an initial framework, the basis for a road map that contains all the detailed data, that is, the performance's score, in

which the primary pragmatic and praxeological goal is to succeed (in whatever way this concept is understood, for example: depending on the situation or relatively understood success).

The main and the most important purpose of competition – in pragmatic, praxeological, and axiological meaning – is not a strict adherence to the rules of the competition, but the optimal use of their content in order to achieve success. The purpose of modern professional sport is not so-called pure play (not to be confused with the *fair play*), that is, a strict and without exception adherence to the rules of the discipline. The purpose of modern professional sport is to use the rules to achieve another, fully pragmatic (from the standpoint of the final benefit and advantage), praxeological (with regards to effectiveness and efficacy), and strictly egotistical purpose that was assumed in the competition's score. Therefore, people who co-create the plan of the game weigh, on the one hand, the benefits of adherence to the rules, and on the other hand, disobedience in order to achieve both short – and long-term goals (even at the price of severe penalties).

Therefore, the variety of fouls can be listed. If the foul is planned in advance and appears to be feasible in predictable situations during the game, we are dealing with so-called tactical fouls. The opposite parties accept them, even if such fouls result in painful consequences. These fouls are in fact included in the profit and loss balance of the game. They are a part of the unwritten agreement, a sort of protocol commonly known to particular circles. There they abide, regardless of the possible effects of the actions of judges, commentators, or general public opinion. Analogous is the silent acceptance of the use of various types of doping that occurs in many social and sporting circles. It is accepted among those who remember that for many decades drugs accounted for a significant stimulator in the work of eminent artists and were a part of the ethos of theatrical society.

5. One of the reasons for the increased occurrence of foul play is the widespread commercialization of sport, which is a fetish of contemporary times, the importance of which continuously grows. It rightfully intensifies popular interest in sports, especially sports spectacles. This factor, as well as the increasing expectations of demanding employers who pay huge salaries and bonuses and the expectations of wealthy sponsors hungry for success and ruthlessly enumerating failures, will certainly increase number of fouls. This phenomena will also stimulate the development of fouling, foul play, the effectiveness of fouls, the technical skills of players in achieving them, as well the development of other forms of aggression.

Based on the foregoing considerations, it can be concluded that fouls, fouling, and foul play are phenomena not only tolerated and accepted but also desirable, especially when they increase the attractiveness of sports performance as well as increase the growth of income dramatically and positively. Financial benefits in the form of income from advertisers help to strengthen the infrastructure of sports club and team and help to increase a team's quality through hiring new players and better and increasingly more expensive coaches.

The theatricalization of the foul play – or the “play” element in the game

The use of foul play is treated by the players, their coaches, employers, and supporters of the team as a constant and essential component of the techniques and tactics of competitive sport. Foul play is a manifestation of a peculiar game; in another words, it is manipulation that aims to mislead a referee. The foul leads to the punishment or even elimination of a competitor, and ultimately weakens the opponent's team. Finally, it results in the defeat of rivals, who like their fans are embittered by a bad verdict. N. van Quanquebecke and S.R. Giessner state that “many fouls committed in football (called soccer in some countries) are ambiguous, and there is no objective way of determining who is the ‘true’ real perpetrator or who ‘true’ victim” [2010, 3].

This foul play as a “game” appears during a normal game, one consistent with the rules. We then deal with a “game” within a game. The offender “plays” the role of the victim. We are therefore witnessing a game with quasi-theatrical characteristics. The player who performs a foul skillfully simulates, imitates, and applies acting tricks while playing his role of the victim. The “game” within a game contains secret, carefully hidden, and skillfully disguised intentions. In fact, the foul is a psycho- and socio-technical procedure aiming to affect the referee's decision. This is in line with the expectations of the person committing the foul. The referee does not seem to be conscious of the real causes of the situation and the possible consequences of his wrong conduct. Thus, foul play is a deliberate manipulation, a deception misleading the arbitrator [Fraleigh 2007; Li-Hong (Leo) Hsu 2005; Reddiford 2002; Leaman 2001]; it is unfair conduct that hurts rivals, both the individuals as well as an entire team. The referee is objectified and treated instrumentally as a passive tool used to achieve a goal extraneous to him, contrary to his intentions, which was created by one of the rivals.

From the standpoint of a competitor who performs the foul, the considered “game” is a highly risky task that puts him – when his real intentions are discovered – in danger of incurring the deserved punishment, often stiff-

er than other penalties, as the foul is judged to be intentional fraud.

Sociologist Erving Goffman shares this point of view in a book that characterized human life in light of theatrical categories [Goffman 1981]. He claims: “When we speak of those who mislead and deceive, we think about the discrepancy between the pretence their created and the reality. We also think about how risky is a situation in which at any moment something might happen that the performers of the play will be caught red-handed, at any moment the precipice between reality and the status of things the performers openly presented can be revealed. It brings the jeopardy of humiliation and sometimes a complete loss of reputation” (ibid., p. 101).

Further, Goffman indicates “When we discover that someone with whom we deal is a quack or a wriggler, we feel that he had no right to play the role he had played before” (ibid., p. 102); that this person fraudulently benefited from the status that created the illusion of honesty.

The competitor undertakes this quite exciting and thrilling procedure either because he likes such extreme challenges, or because it has been assigned to him by the coach as a necessary – but not statutory – technical and tactical operation. Even when intentions are reprehensible, the player's good performance results in a feeling of satisfaction and approval, or even admiration, among members of his team, coaches, and fans. The feeling of disapproval, on the other hand, arises within the injured opponent and people associated with the opponent.

The foul play “game” that occurs during a football match, for example, requires extraordinary skill. It is performed by top athletes, whose conduct and action usually gains popular moral and professional trust, particularly amongst referees and spectators. However, the “game” takes place beyond moral good and evil. It aims to achieve adopted pragmatic advantages: to punish the victim, not the actual offender. The rules are treated as a convention that can be uniquely interpreted and applied as an aid in order to attain a benefit.

Thus, some kind of dramatization, a dramatic act, is happening: one party is pretending to be someone other than actually is. The foundation for such a play is thoroughly and reliably learned behaviors, adjusted to existing situations. The basis for the application of the behavior is relevant practical knowledge (*phronesis*) [Gallagher 1992; Gallagher 1993; Dreyfus 2004] and intuition that indicates at what point and how to play the victim. At the same time the task is to, in extremely skillful ways, blame the actual victim for the result of a situation.

Reference to the theater is not accidental.⁴ Although the incidents or situations that happen are certainly not manifestations of any form of theatrical drama, they do comprise highly aleatoric elements of performance, i.e., sports spectacles [Kosiewicz 2010b]. They can be defined as an episode or scene, the existence of which was not

previously known. Even when it was assumed that a foul is going to occur, it was not generally known where, in what part of a sports arena, and at what point during a sports spectacle it will occur.

Such an episode can be compared to an event, a spontaneously played situation that had previously been designed. One person provokes an incident involving, supposedly by accident, selected persons such as rivals as well as the referee. The referee, of course, is from a distance tracking the course of the “game” during a game. All the people involved in the situation – the opponent and the referee – have their roles assigned without their own approval. They are involved in staging this pre-planned dramatization regardless of their volitional and emotional attitude towards the event.

The main operator in the situation, the perpetrator of the event, is a director. At the same time, the director plays a major, well planned, and prepared role.

The referee’s role can be compared to that of a character from puppet’s theater: the puppet. The puppet’s behavior is controlled by the director, the most important participant of the event. In a given play, the role of the referee is the worst possible role, since he will be ridiculed if his decision complies with the intention of the director. His is a tragicomic figure, arousing sympathy, as do some characters in the plays of Jean-Baptiste Molière:

- a) comic, because he does not realize in time that he has been led astray;
- b) tragic, as in fact he is put to shame, loses his authority, and exposes himself to ridicule, mockery, and laughter.

In turn, a player who is involuntarily hurt plays a tragic role, since he is found guilty, even though he is the real victim of the incident.

The culprit, on the other hand, blows his own trumpet, like a hardboiled crime fiction character. Not only has he escaped justice, but his fraud (his fraudulently used of quasi-imitative acting skills) has been generously rewarded. He played the role of victim so suggestively that the referee trusted him.

This form of foul play, the theatricalization of this phenomenon, can be seen in the perspective of two conflicting approaches. First, from the perspective of the player or team that uses foul play and for the team’s manager or owner of the club, foul play is not only tolerated, but even desirable. Second, from the perspective of the disadvantaged player, the team and those more or less closely related to them, this kind of behavior is reprehensible and deplorable.

Sources of referees’ misjudgments

Why can even the most eminent referees, experts of recognized authority with long-standing international practice, be misled?

The causes of their mistakes are primarily rooted in the regulations of particular sports disciplines. The rules require that the perpetrators of a foul will be immediately identified and possibly punished. Therefore, there is no time for in-depth analysis of the event. The time deficit does not allow for consultation with other referees or with any objective observers of the event. No recording devices register the foul play. To play back the video recording would facilitate analysis of the situation.

For example, the referee (main referee) in football makes his decisions based only on his subjective assessment of a given event. It is based literally on one-sided observations on what he saw from one place. While dealing with ad hoc situations, a referee is not allowed to take into account different perspectives of the situation that are available through relevant technology. The event’s data are accessible to him from only one perspective, one place.

During boxing matches, at least four judges are present: one referee and three scoring judges. Yet even they make mistakes because they are not able to see everything. Players (not just football players) take this under consideration, and with their skillful “game” dupe judges, deliberately injuring their opponents.

Quanquebecke and Giessner [2010] noticed that in the case of popular team sports, such as rugby or American football, video recording devices are used. Replayed in slow motion, the recordings take into account a variety of shots and angles of view. The use of these video recordings ought to serve in resolving ambiguous situations. Meanwhile, the Federation Internationale de Football Association (FIFA) presents in this case a different, definitely conservative, position. The federation opposes the application of new technological solutions by referees [FIFA 2007; Warshaw 2006]. In spite of the examples set by rugby and American football, FIFA believes that such instruments only create the technological illusion of objectivity, and might become in fact the cause of other types of errors and distortions during the game.

It is worth mentioning that football referees often rely on data, which they use as quasi-tips when making decisions in complex, ambiguous situations involving contact on the field [Mascarenhas, O’Hare & Plessner 2006]. This refers to implicit suggestions contained in psychological research regarding the various causes and conditions of a foul. Among the factors that may affect the decisions of referees in selected situations, the following knowledge can be distinguished: that the “colour of the players uniform” (for instance: black) induces aggressive action towards rivals [Frank & Gilovich 1988; Tiryaki 2005]. Also, an important influence on a referee’s decisions is the context of “preceding foul judgments” [Plessner & Betsch 2001]. In their verdicts on an ambiguous situation, referees more or less consciously also

take into account opinions about the team and “a team’s reputation” [Nevill, Balmer & Williams 2002]. The impact a player’s height has on behavior, including the use of foul play on the field, was also analyzed. Therefore, the possible application of studies in the field of cognitive psychology is considered, showing an automatic association of tall height with the need to dominate [Quanquebecke & Giessner 2010]. Greater height gives a sense of strength, power, and physical advantage over rivals [Barsalou 1999, 2008; Glenberg 1997; Niedental, Barsalou, Winkielman, Kraut-Gruber & Rick 2005; Lakoff & Johnson 1980].

Quanquebecke and Giessner [2010], referring to the aforementioned authors, supposed that during seven-year-long studies focused on football matches in the German Bundesliga, the UEFA Champions League, and the FIFA World Cup, taller players would foul more often than shorter players. It was shown, however, that the taller players were fouled more often. In fact, it was the shorter players who fell down more frequently and then suggested that they had been the victims of a foul.

Nota bene, the additional, aforementioned data concerning the determinants of aggressive behavior and foul play are double-edged, as this knowledge is broadly available, not only to referees but also to players and others associated with professional competition, *inter alia*, those involved in contact team sports. They can use it skillfully, trying to deceive referees during plays involving fouls.

The codification and application of fouls (with their associated prohibitions and commandments, as well as rules of punishment) must urgently and comprehensively be described, characterized, and constantly updated, as they are an integral part of professional sports. As such, they will always accompany the conduct of competition in a particular discipline of sport as a possible or actual course of action. For the information of all concerned, the formal rules of certain sports should also include descriptions of obvious, noticeable, and potential non-authorized techniques used during competition. Such knowledge should be available not only for those involved in the particular discipline of sport – fans, journalists, and the general public – but also for children and adolescents, and especially parents, in order to acquaint them with the characteristics of risk in professional sports.

Conclusions

In conclusion: in light of the discussed considerations, fouls, fouling, and foul play is used in sport, although these elements are not a form of competition that comply with rules of particular sports disciplines. Yet people directly associated with sports tolerate, accept, and allow

fouls, as there is widespread and quiet acquiescence of such play. Foul play is strongly opposed by supporters of the principle of fair play, by those who do not regard sports competition as a phenomena that can be considered independently beyond moral good and evil [Kosiewicz 2010, 21–29].

Fouls, fouling, and foul play are also seen as desirable phenomena, when regardless of the various penalties imposed on players and team, it helps – in the final balance of losses and benefits – to achieve the planned success. It is worth adding that the so-called good foul in basketball enables one to stop the game clock, the so-called pure-play time of the referee [Li-Hong 2005, 6; Simon 2007, 223–224]. This creates the possibility of obtaining at least one more point (a possible 3-point shot) than the team that executes its two one-point penalty shots is granted for the offense (that is, “good foul”).

If foul play can bring a player or a player’s team a positive result, then it is highly rated by community related to that team or player. This is similar in terms of the effectiveness future solutions that will not only be expected, but also desirable: if a player executes them in a way that the occurrence surprises competitors, the professionalism, and sophistication will impress the fans.

Fouls, fouling, and foul play may also enhance the course of the sports spectacle and encourage spectators to cheer more frequently. They more or less positively influence the structure and esthetics of sport spectacle. Due to the occurrence of fouls, the course of events is less schematic, less predictable, and aleatoric [Kosiewicz 2010b]. Also, the spectacle is more dramatic. There is authentic pain, suffering, blood from ahead injury, and limping. This dramatization is enhanced by a close-up visible on the stadium screen or on a spectators’ television at home. This is also particularly important when professional athletic contests are treated as a form of business. The theatricalization of foul play as a creation of “game” within a game can also be an additional and desirable attraction of the competition; foul play might be used as sophisticated and spectacular trickery that dismays and hurts in its pragmatic-aesthetic construction both the referee and the opponent.

Foul play in sports has so many forms and will probably never lose its popular and sometimes spectacular character. Knowing that, everything should be done to protect players from bothersome health, interpersonal, and cultural disablements resulting from foul play.

The presented results regard the broadly defined social sciences of sport. They refer to sociology and social philosophy because the author considers the phenomena and importance of the foul in a social context. On the one hand, the paper is testimony to theoretical and sociological reflection on the role and importance of fouls, to the moral, pragmatic, and praxeological aspects of fouls, as well as to fouls, foul play, and gamesmanship in the

society of people involved in sport. On the other hand, it is a philosophical reflection on fouling that is inherently connected with sports activities; it is a reflection that can be used in the continually developing philosophy of sport.

References

- Barsalou L.W. [1999] Perceptual symbol system, *The Behavioral and Brain Sciences*, 22, 577–609.
- Barsalou L.W. [2008] Grounded cognition, *Annual Review of Psychology*, 59, 617–645.
- Black M. [1964] The gap between “Is” and “Should”, *The Philosophical Review*, 73 (2), 165–181.
- Geach P.T. [1977] Murder and sodomy, *Philosophy*, 5 (197), 346–348.
- Dreyfus H.L. [2004] What could be more intelligible than everyday intelligibility? Reinterpreting division I of Being and time in the light of division II, *Bulletin of Science, Technology & Society*, 24 (3), 265–274.
- FIFA [2007] *Platini rules out video replays*. Press releases from the 122nd Annual General Meeting of the International Football Association Board. Retrieved September 27, 2007 from <http://www.fifa.com/worldfootball/news/newsid=606659.html>
- Fraleigh W. [2007] Intentional rules violations – one more time, *Ethics in sport* (pp. 209–218), Morgan W.J. (ed.). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Frank M.G. & Gilovich T. [1988] The dark side of self- and social perception: Black uniforms and aggression in professional sports, *Journal of Personality and Social Psychology*, 37, 74–85.
- Gallagher, S. [1992] Hermeneutical Possibilities, *Hermeneutic and Education* (pp. 123–168). New York: State University New York Press.
- Gallagher S. [1993] The place of phronesis in postmodern hermeneutics, *Philosophy Today*, 37, 298–305.
- Goffman E. [1981] *Człowiek w teatrze życia codziennego* [The presentation of self in everyday life]. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Hare R.M. [1964] The Promising Game, *Revue Internationale de Philosophie*, 70, 398–412.
- Hołówka J. [1981] *Relatywizm etyczny* [Ethical relativism]. Warszawa: PWN.
- Hume D. [1947] *Badania dotyczące rozumu ludzkiego* [An enquiry concerning human understanding]. Kraków: PWN.
- Hume D. [1963] *Traktat o naturze ludzkiej* [A treatise of human nature]. Warszawa: PWN.
- Hume D. [1974] Związek konieczny [The necessary connection], *Jedynak*, Hume D. (pp. 157–159). Warszawa: PW Wiedza Powszechna.
- Jones M.V., Paull G.C. & Erskine J. [2002] The impact of a team’s aggressive reputation on the decisions of association football referees, *Journal of Sport Sciences*, 20, 991–1000.
- Janus T. [2010] Czy gra faul jest drogą do sukcesu w piłce nożnej? Analiza gry uczestników Mistrzostw Świata 2010 [Is foul play the way to success in football? Analysis of the play of participants of the 2010 World Cup], *Sport Wychynowy*, 3, 34–46.
- Kosiewicz J. [1989] W poszukiwaniu sensu i źródła wartości [In a quest for sense and source of values], *Człowiek i Światopogląd*, 1, (276), 83–94.
- Kosiewicz J. [2010a] Aggression in sport, *Sport and Philosophy: From Ethics to Sport* (pp. 284–295). Warsaw: BK Wydawnictwo i Księgarnie.
- Kosiewicz J. [2010b] The sporting spectacle from the point of view of aleatorism, *Sport and Philosophy: From Ethics to Sport* (pp. 77–283). Warsaw: BK Wydawnictwo i Księgarnie.
- Kosiewicz J. [2010] Sport beyond moral good and evil, *Physical Culture and Sport. Study and Research*, vol. XLIX, 21–29.
- Kotarbiński T. [1982] *Traktat o dobrej robocie* [Praxiology. An introduction to the science of efficient action]. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Lakoff G. & Johnson M. [1980] *Metaphors we live by*. Chicago, London: The University of Chicago Press.
- Leaman O. [2001] Cheating and fair play in sport, *Ethics in Sport*, Morgan W.J., Meier K.V., Schneider A.J. (eds.), pp. 91–99. Champaign, IL: Human Kinetics.
- Li-Hong (Leo) Hsu [2005] Revisiting fair play: cheating, the ‘good foul’ and sport rules, *Academic Supplement of Fair Play! The Official Publication of the European Fair Play Movement*, 4, 6–7.
- Nevill A.M., Belmer N.J. & Williams M. [2002] The influence of crowd noise and experience upon refereeing decision in football, *Psychology of Sport and Exercise*, 3, 261–72.
- Niedental P.M., Barsalou L.W., Wilkielman P., Kraut-Gruber S. & Rick F., Embodiment in attitudes, social perception, and emotion, *Personality and Social Psychology Review*, 9, 181–211.
- Parry J. [2002] Violence and aggression in contemporary sport, *Ethics and Sport*, McNamee J.M. and Parry S.J. (eds.), pp. 205–224. London and New York: Spon Press.
- Philips D.Z. [1965] The possibility of moral adviser, *Analysis* 25, (2), 37–41.
- Reddiford G. [2002] Cheating and self-deception in sport, *Ethics and Sport*, McNamee J.M. and Parry S.J. (eds.), pp. 225–239. London and New York: Spon Press.
- Quadsnquebecke van N. & Giessner S.R. [2010] How embodied cognition affects judgments: high-attribution bias in football foul calls, *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 32, 3–32.
- Searle J.R. [1978] Jak wywieść „powinien” z „jest” [How to derive “ought to” from “it is”], *Etyka*, 16, 163–177.
- Simon R.L. [2007] The ethics of strategic fouling: a reply to Fraleigh, *Ethics in Sport*, Morgan W.J. (ed.), pp. 219–227. Champaign, IL: Human Kinetics.
- Tiryaki M.S. [2005] Assessing whether black uniforms affect the decisions of Turkish soccer referees: Is the finding of Frank and Gilovich’s study valid for Turkish culture. *Perceptual and Motor Skills*, 100, 51–57.
- Szacki J. [1981] Słowo wstępne [Introduction], *Człowiek w teatrze życia codziennego* [The presentation of self in everyday life], Goffman E. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Warshaw A. [2006]. Blatter vows to block video evidence in the game. *The Independent*, November 28.

Endnotes

¹ Three expressions play an important cognitive function in the paper: fouls, fouling, and foul play. They require at least shortened clarification. They refer in this paper to sporting events and other events related to sports. Each of these concepts can be presented or defined in general terms, as they relate to many popular and lesser-known sports disciplines. The particular types and the most typical cases of fouls, fouling, and foul play have been characterized in this paper. Thus, the paper provides the most characteristic phenomena of the aforementioned expressions.

A foul is a concept referring to the phenomenon of a deliberate or accidental violation of rules of the game, the regulations, and provisions of the competition associated with a particular sports discipline and the competition on a local, national, international, continental, or global level. Examples are the Olympic or club level competitions. A foul leads to a distortion of the current course of a game; interrupts physical effort; impedes psychological motivation and concentration; and deranges the technical and tactical assumptions of game. It causes the opponent to be unable to continue competing in the previously developed form.

The concept of fouling refers to the deliberate or accidental actions appearing in the game, which conflict with its provisions (rules, regulations). In the first case, that is, in deliberate fouling, intentional actions are conducted, such as harmful and illegal catches (the player grabbing an opposing team's player T-shirt to prevent him from carrying out a successful attack), or disabling, powerful punches (for example, by water polo players under water) or kicks. In the latter case, we are dealing with accidental fouling, resulting, for example, from an incorrectly applied technical element (for instance, the result of an incorrectly applied slide tackle in soccer when the player wants to stop the opponent but instead of striking the ball, the player undercut the opponent's legs).

Foul play can be understood in at least three ways:

- In the first approach the concept of foul play is understood as a game (in this case, a sports rivalry), during which there are fouls in which players foul their opponents.
- The second understanding is the deliberate use of a foul against the opponent in order to use its effects to improve one's own situation in the pursuit of sports success. This is a tactical foul play. This paper discusses it in more detail.
- In the third approach foul play is regarded as a manifestation of a "game" within the game. It involves a player playing a game and pretending to be the victim of a foul, or imitating being injured during the clash in which the rules of game are being broken. In such cases we can call this theatricalization or dramatization of behavior during the competition (sports game).

² Six major approaches towards the interpretation on the meaning of fair play might be distinguished. Among them there are views claiming that the rules of fair play are an anachronistic and quixotic phenomenon in contemporary sport; that the values of fair play are external in relation to the sport, even though they are considered to be important; and that sport takes place beyond moral good and evil [Kosiewicz 2011].

³ In the sentence referring to D. Hume, I would like to point out (this footnote is to clarify my point of view) that in taking into account the concept of the naturalistic fallacy of the Scottish philosopher, it may be said that the regulation of

particular sports disciplines and the descriptions of pragmatic and praxeological rules of behavior in sport (which are similar in their regulative scope to legal provisions) does not logically imply, for two reasons, that fouling might or should be used. Firstly, more or less detailed regulations or rules of particular sports disciplines are also its most representative, competently comprehensive and summarized definition. It is a summarized definition because almost all its threads/aspects can be extended or be made more specific, more detailed, and relevant examples can be provided to justify the adopted provisions. It is a comprehensive definition in the sense that the provided information is sufficient to determine the rules of the competition related to that discipline. It implicitly or explicitly refers to the existing or potential – that is, those that are still to come – technical and tactical solutions or the infrastructure, equipment, supplies, or sports clothing. This type of definition is also the description of the properties of the particular sports discipline; it contains explanations connected with it and allows people to understand it. The definition also contains specific postulates in the form of instrumental values of strictly utilitarian properties. The regulations do not contain any guidance of moral overtone. If, however, the regulations contained such moral guidance, they would not have ethical properties (in the sense of normative ethics), but would rather have praxeological character, conditioning the proper, effective and efficient course of sport competition, that is, an efficient action characterized by Tadeusz Kotarbiński in *Praxiology: An introduction to the science of efficient action* [1982].

Secondly, Hume argued that from a "pure" and devoid-of-value description of nature and the description of human being characteristics any "oughts" or other stimulants of human behavior cannot be and are not derived. In his opinion, the standards of moral conduct cannot, and are not, derived from any objective description (for example, the description of the value contained in the descriptive sociology of morality) that is devoid of values. Another question is whether the description indicated by Hume is impossible to be composed. This subject was considered by M. Black [1964], R.M. Hare [1964], D.Z. Philips [1965], J.S. Searle [1976], P.T. Geach [1977], J. Hołówka [1981], and J. Kosiewicz [1989].

The purpose for this consideration is to show that the moral postulates – moral oughts – don't stem from the rules or regulations of a particular sports discipline (regulations are understood as the ideogenetic, nomothetic and praxeological definition of sport discipline intended to facilitate the understanding of particular physical activity). Therefore, ethical standards are external to the sporting regulations. While they may impact the athletic competition, they are not the source and the internal component of competition; they are not the essence and the meaning of competition. Taking this point into consideration, it might be stated – in my opinion – that the premises of sport are beyond moral good and evil. To interfere with the conduct of competitive sport with morality means to try to change the source identity of sport competition [Kosiewicz 2010].

From this point of view, the content and a spirational tone of the category of gamesmanship loses its importance somewhat. The category refers to use of ethically dubious means to achieve success (for instance, the victory) but without formally breaking the rules of the competition. This concept focuses on the moral valuation, on the ethical attitudes, on the attempt to determine what in the sport – that is, in the behavior of players – is morally good or evil. This raises significant concerns, because moral standards (not only in my opinion)

have no objective or universal criteria or other – fixed and unchanging – points of reference; they have no common denominator: in formal terms (they are situated outside the true and false in the logical sense), methodological terms, and axiological terms. They have relative, relational, subjective, occasional, or situational character. This is due to the fact that they depend on geographical, historical, civilizational, cultural, political, economic, national, ethnic, racial, religious, or ideological conditions.

However, it is possible to assume that the relativity of moral good and evil does not apply to Socrates's view. For him the virtue is absolute (not relative) good. Also, in Plato's philosophy the idea of the good is objective and universal. Immanuel Kant's categorical imperative in his opinion also applies universally and necessarily. Similarly, part of Catholic ethics assumes consistent moral rigor (but not Christian prudence that is close to moral situationism).

Because there is a large number of different and contradictory – from a logical, methodological, and axiological point of view – positions, it is impossible to unequivocally and unquestionably determine what may be morally reprehensible and doubtful. It always depends – not just in my opinion – on the adopted and relative point of view. This is the reason for – as I define it – disorientation, confusion, and moral chaos: chaos in the realm of existing and recommended ethical standards. It can be assumed now that the term “ethical relativism,” used in relation to the heated melting pot containing a mixture of moral norms, is an insufficient concept that is too moderate. We are currently experiencing a complete chaos, a lack of compatibility of various and differently justified moral assessments, standards, models, schemes, and codes (that is, moral models). It is legitimate to say that with regard to moral models we are experiencing uncontrollable confusion.

If during the game there is no incident of breaking the rules, as it is indicated by the definition of gamesmanship, then we are dealing with a case of *pure play* (and not with foul play, fouls, and fouling), which is a phenomenon expected and also worthy of approval (from the point of view of a specific definition of sport, which includes the regulation of this game). If this is the case, the assumption or belief that an opponent can be charged with the additional non-objectified and non-commonly accepted moral standards (in a formal sense) by the registration court of the particular country (where the sports club and the related institutions were registered) loses – in my opinion – the sense and perhaps can be even objectionable. This attitude may be exacerbated when the competition will require participants to adhere to the variable rules that are subjective, relative, impermanent, culturally alien to them, and occur beyond the established rules of the game. These norms can be treated as unnecessary and burdensome moral ballast. Normative ethics and related expectations are in fact, in my opinion, external (transcendent or transcendental, depending on the viewpoint) in a logical and sociological sense (in light of the sociology of morality), and in philosophical sense (in terms of moral philosophy) – in relation to the regulation of a specific sport discipline. If the ethical norms' im-

pact on players abiding by the rules of the game is positive, their role, with some reservations, may be approved. But this is not necessary, as they are not the aim in itself. Ethical standards may only have additive, supportive, and instrumental character in sport. Incidentally, if the rules must be necessarily enhanced by ethical standards, it is an indication that the regulations need to be modified to give them a new regulative shape, so they would be optimally – that is, as precisely as possible – adapted to the current and anticipated needs of the praxeological character.

The occurrence of fouls, fouling, and foul play during games indicates that the rules of competition are breached. On the other hand, the concept of gamesmanship, which describes behavior that is consistent with the game's regulations but at the same time morally reprehensible from some point of view, suggests an association of two valuating assumptions that do not correspond with each other. This lack of compatibility stems from ambiguous and autotelic moral standards as well as from praxeological standards of an instrumental character, adopted and considered from the point of view of their effectiveness and efficiency. The violation of the latter – as opposed to the first – may be subject to objective penalization when taking into consideration the codified rules of the game or (if the need arises, and the justification relevant to it) the administrative code, the civil code, and the code of criminal procedure in force in certain countries in which the rules and the law had been breached. This concerns, for example, the banned doping in Italy and the United States. Moral penalization has, on the other hand, no universal character: it is always – I think – relational and non-objective.

⁴ Jerzy Szacki, in the *Introduction* to Erving Goffman's book *The Presentation of Self in Everyday Life*, in taking his position on the concept that justifies considering human relationships in light of theory and category of theater, states that “theatrical metaphors from everyday speech penetrated sociology; the best example of this is the theory of social roles originated by Ralph Linton and Florian Znaniecki; definitely this theory was also present in the work of Georg Simmel, Charles Cooley, George H. Mead, Robert E. Park and a few others. Ralf Dahrendorf does not exaggerate when he states that ‘... Shakespeare's metaphor becomes a central principle of a modern science of society.’ Park wrote more than half a century ago: ‘Everyone always and everywhere, more or less consciously, plays a role [...] It is that we know each other and ourselves from the roles that we play.’ Where does, then, the growing popularity of Goffman come from? Why does his ‘dramaturgical approach’ become more and more popular, convincing many people that this approach opens a new way, or even a path, in sociology?”

I think that at least two major reasons for the growing popularity of the author of *The Presentation of Self in Everyday Life* can be identified. The first reason is the consistency and creativity in using old theatrical metaphor; by those two means the metaphor can be converted into the theoretical scheme, capable of accommodating probably even more than Goffman himself imagined it could include.” [Szacki 1981, 7]

Two actual questions about nationality in national sport teams

Ondřej Štaud

Masaryk University, Faculty of Sport Studies, Brno, Czech Republic

Summary:

Aim of the article is to describe issues related to nationality and multiculturalism in sport. Crucial is the primary historical analysis and the establishment of the nations in history and also description of important terms nation and state. In the early twentieth century when the concept of the nation-state was created, these two concepts started to be arbitrarily confused. These terms are afterwards confronted with the world of contemporary international sport where we elaborate on a question whether the individual representation teams should be called national teams or state teams. Each case is based on examples, how important role nationality in sports plays and how important it is and when athletes are representing only certain territory in the "international" competition. In the second follow-up part we try to map twentieth century and the issues of multiculturalism in society, especially after blending of cultures, their coexistence and a big migration of people in the twentieth century. On the basis of experimental research, we observe dividing of state representations, according to the degree of multiculturalism in the composition of their national teams in context of function and purpose of international sport.

Key words: sport, nationality, multiculturalism, migration, society

Introduction

Topics related to nationality and statehood are generally more than two centuries old, older than creation of modern sport, which is dated to approximately half of the nineteenth century. Even so, these phenomena, i.e. sports and national issues, have interlaced since 1872, when, with the first international football match, rivalry between England and Scotland started. In this work, we aim to interpret the conceptual level, which is playing concepts of nation and state, and also frequently discussed role of multiculturalism in today's world of international sport. In addition to general introduction, where we define some terms and get familiar with the issue, the work will be divided into two parts. In the first part we will discuss the conceptual level of the words nation and state, mostly on qualitative example of the United Kingdom and also on examples of some other states. In the second part we will get more acquainted with the issue of multiculturalism in sports teams using experimental group of nations (countries) with a high number of immigrants, which will be arranged according to the composition of their national teams.

In the first phase, it will be necessary to explain what nation, national pride and national self-confidence is. Basic difficulty lies in the fact that for a tool in analysis processes taking place in modern society we use term, which was applied since the Middle Ages and then was used continually to the modern times. Even though the common root for this term was Latin word: "natio", after it was transferred to different languages under different political and cultural conditions, the term often ended up with somewhat different meaning, different connotations.

This difference, rooted in the language awareness of each nation, survived until the present time. At this point it is important to point out the different interpretations of this term in English, French and German (of course with regard to the Czech language custom). For completeness it should be noted that the medieval term "natio" apparently did not originally mean part of a nation or ethnic group, as we understand it today. Ethnicity was often expressed by the term *lingua* (tongue) and in addition, especially applied in humanistic Latin, the term *gens* (originally: tribes) and both were used as a synonym for "natio". Only at the dawn of modern times the supe-

riority of derivatives of the term “natio” stabilized, but it was often in parallel with other terms.

In the 18th century the English language term “nation” started to prevail over the synonymously used term “people”. The term “people” gradually lost its attachment to statehood while term “nation” has got into a tight connection with term state and it remains that way in this language until today. In French, the original understanding of “la nation” is very close to English. In German the term “Volk” has remained the same until modern age since it has been translated from Latin “natio” just before it was transformed into the “Nation”. The Czech language always defined nation by shared language, culture and history [Hroch 2003, pp. 11–12].

In consideration of our main subject, which is the world of sport and its relationship to the nation and the state, we must point out one important issue. That issue is the delicate question whether we have to call a specific set of athletes, which have the task of representing their nation, the national representation, or state representation. Are these expressions equivalent? Or is it necessary to avoid confusing these two? The main problem here is, that beside national identity we could also talk about state identity, i.e. identification with a state, which is often made up of several nations and ethnic groups. Which one will prevail in this case: national or state identity? Should national identity be associated with the dominant nation in the respective country? What is the relationship between national and state identity in multinational states? [Hodaň 2006, p 186]

Meaning of terms “nation” and “state” in contemporary world (of sport)

Marriage between state and nation is not certainly fatal – it is a marriage of convenience.

Zygmunt Bauman
(*Thinking sociologically*, p. 60)

American theorist Walker Connor says that the confusion of terms nation and state is one of the most common manifestations of terminology wilfulness. He says that we can define state as a political subset of the world, while it is much more difficult to define and delimit nation. For example, he also claims that the state has inhabitants, but the nation has members [Connor 2003, pp. 156–159]. Here we can put easily definable and quantifiable state against nation which is defined by the imaginary psychological bond that unites certain people and by their subconscious convictions fundamentally separates them from others. It is likely that the habit of interchanging the terms nation and state has spread because they were used as alternative abbreviations of the term „national state“. As an example, Connor also cited a re-

search where the individual states were analyzed according to their ethnic composition.

In the seventies, researching 132 entities, generally regarded as States, has brought the following specifications:

1. Only 12 states can be rightfully described as nation-states
2. The 25 states include the nation or potential nation representing more than 90% of the total state population, but also an important minority.
3. Another 25 states include the nation or potential nation representing 75–89% of the population
4. In 31 States the largest ethnic element represents 50–74% of the population.
5. In 39 States the largest nation or potential nation represents less than half of the population.

[Connor 2003, p 160]

It is also necessary to take into consideration that this research was done in the seventies of the 20th century and since then there has been a significant trend of breaking the big states up into smaller ones – for example the former USSR (14 new states) or former Yugoslavia (6 new states). But most of the times not even in these relatively new states does the „main nation“ have the vast majority. Mostly these artificially united states were ethnically mixed before their unification and at times of unified state this mixing of nations became even stronger. Thus we cannot say about e.g. Bosnia and Herzegovina, Serbia, Ukraine, Latvia or Kazakhstan that they are absolutely hundred percent „one-nation states.“

Let’s look at this issue from a different point of view. Hannah Arendt sees the main problem mainly in two interlacing phenomena that define modern political reality. According to her, we have newly created, after feudalism reconstructed state on one hand and on the other hand we have nation. Nation is a closed community to which one is born, which has been shaped historically and its correlate is a member of this nation, incommensurable and non-transferable to another. While state is an open community which should guarantee human rights and civil legal status; its correlates are equal citizens. Arendt admits certain validity to this concept of origin and development of imperialism but her approval of this validity is precisely limited. Nationalism and imperialism would not develop from mere occupation of a state by a nation; the most essential prerequisite was the transformation of society. Both modern state, which in its liberal self-interpretation rules over atomized individuals, as well as nation bringing these individuals together forming one populace, one national society of states, must necessarily emphasize their similarity of these individuals as members of one nation. This assumption only supports suppression of the diversity in society and weakening of fellowships, churches, associations, local connections, etc. [Profant 2008, pp. 176–177].

Anthony Giddens also comments on the issue of terms nation and state in his “The Consequences of Modernity.” Giddens argues that “society” refers to national states. Sociologist who is speaking about a particular society can indeed use the terms “nation” or “state”, but rarely is it the term “national state” that is subjected to a theoretical analysis. While explaining the nature of modern society we must consider the specific characteristics of national state as a type of social community which is fundamentally different from the pre-modern states [Giddens 1999, p 20].

First problem: “old” multinational states (kingdoms, monarchies, empires)

Relatively interesting topic is the implementation of this issue into the system of sports representation. Therefore our first fundamental question concerns the concepts of national and state representation in practice. In most cases, these two concepts merge into one, namely that the state representation is an equivalent to the national representation. It is logical that the territory of a sovereign state is occupied by one or more nations (such as the former Czechoslovakia, Belgium, Russia) and most of these nations are represented by a common state representation. However, this assumption may not be true in every case. Here we can use a typical example. As noted above, the first international football match was played between teams of Scotland and England. However, these two nations have been united in one kingdom since the beginning of the eighteenth century. The same example is the independent Czech representation at the times of being a part of Austria-Hungarian Empire. Nowadays, the issue of divergence of these two concepts mainly concerns the popular team sports (football, rugby, cricket) and more specifically the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, where each area divided by four historic lands (England, Wales, Scotland and Northern Ireland) has its own national team. Thus talking about a state football team of Great Britain would be completely misleading and it could be compared to a situation when some ignorant people refer to the people of the UK as “Englishmen”. Therefore we cannot say about English football or rugby representation that is a state representation. This anomaly is of course a result of historic developments in this area.

Also another very interesting fact is that the in some other popular sports such as tennis or athletics we can, on the contrary, talk about state representation of Great Britain only. We can also show exact examples. The first one is the tennis player Andy Murray, who although he officially represents the UK, describes himself as a Scotsman. This tricky question became even more important after Wimbledon of 2013, when Murray was the first player from the United Kingdom who has been able

to win this prestigious trophy in eighty-two years and he has become very popular in his country. The main paradox is whether Englishmen can consider this Wimbledon triumph as a victory for their nation, especially when Murray himself declares he is a Scotchman and his nation is only a part of the United Kingdom. We also should not forget to mention the web site Andymurrayometer.com which exclusively deals with the question of whether is this tennis player representing Scotland or is it Great Britain. There is also an interesting saying in England which states that if he wins (Murray), he can call himself British but if he loses he remains “only” Scottish [Andymurrayometer.com, 2013].

The golf player from Northern Ireland, Rory McIlroy, is also in a similar situation. Golf recently became one of the Olympics sports again after a long time and Ilroy has to decide which county he will represent in the next games in Rio de Janeiro. He said he would like to play for his native Northern Ireland. However, unfortunately the only choice he has is between the United Kingdom and Republic of Ireland. He also said that it is hard for him to choose between these two and that he is considering not playing at OG at all [bbc.co.uk, 2012]. Athletes in this event must always perform under the banner of a sovereign country. However, due to the occurrence of athletes representing a nation which is not acknowledged by any of the international sport organization, this rule has become a bit more complicated in today’s world, [Sage, 2011, p 88]. From this point of view there is a very interesting situation in Ireland, where national rugby team is represented by players from both the Irish Republic as well as Northern Ireland and together they form a national team of the whole island. This also gives this sport a status of uniqueness in Ireland [Coakley 2009, p 27].

We could again justify the existence of four national representations in Great Britain as a country by high popularity of football and other sports mentioned (rugby, cricket and golf) in these countries and identification of fans with their National Teams, which at least partially distinguishes their nation from the constitution, which was target of many protests and the reason for numerous uprisings in the past.

The well-known writer George Orwell spiced up these national squabbles in following words: *The so-called British breeds are very different. If you call an Englishman a Scotchman, for example, I’m sure that he will not be pleased. [...] But all these differences do somehow disappear immediately when any two Britons are confronted with an European. Very rarely you meet a stranger, with the exception of Americans, who could distinguish between an Englishman and a Scotsman or Englishman and Irishman.* [Orwell 2008, pp. 146–147].

If we want to transfer these issues to the world of sport national teams we can use following definition. According to already mentioned Walker Connor general term “state”

is only political sub-part of the world which is quantifiable. It is also easily definable. Nevertheless term “nation” is more difficult to define because the essence of the nation is rather abstract and exact definition is usually extensively complicated. The essence of the nation is psychological attachment that connects its members and separates them from other nations. When we apply this definition in relation to our problem we can say that the state sports teams is only an administrative definition, entitling teams to be members of an international sport association (e.g. FIFA, UEFA, IIHF etc.) and it is quantifiable and easy to define. Whereas national sports teams must have a subconscious psychological connection to their nation.

Second problem: “new” multinational state teams

Multicultural society must gain political form; we (Germany) have to develop into a modern multi-ethnic republic.

One of the theses of Claus Leggewie who tries to promote the idea of “Multi-Kulti” in Germany [Leggewie 2000, p. 153].

As the opening quote aptly marks, in the second part we will primarily deal with widely discussed cases where the state or nation is being represented by an athlete who is originally from another state or nation. Subtitle of this section could also be “sports representation in a globalized world – the preservation of traditional nations versus naturalized foreigners and inhabitants of the former colonies.” Thus, unlike the previous issue, which tends to deal more with the blending of old European nations, living in close proximity for centuries, we will now try to clarify the question of “artificial” blending of cultures which began largely at the late nineteenth century. We are talking about a process that puts relatively different cultures side by side and tries to integrate them and/or assimilate them.

Now we can divide state representations, in which immigration and multiculturalism play an important role, into four groups according to development, chronology and geographical context. We will not set out some strict limits for these groups to avoid faulty conclusions; there will be only experimental resolution according to these factors. Especially the historical development of the country, its geographic position and, last but not least, economic conditions.

Basic four experimental groups:

- In the first group we have the United States (country declaring itself as Nation of nations), which is of

course represented by African-Americans, people of Asian origin and descendants of immigrants from all over Europe who live in this country for generations. We can observe the necessary solidarity with their country and with the American people. It is valid also for U.S. national sport teams.

- In the second category we can include for example France, Great Britain and Netherlands with Belgium, i.e. countries which are former colonial powers. Large minorities live in these countries and they do represent a part of sport national teams. It is possible to say about these countries that people from former colonies were relatively assimilated with inhabitants of these countries. However, this group is somewhat problematic (e.g. France on FIFA World championship in 2010).
- Third group is a bit more difficult because of the issue with high number of immigrants, seeking refuge in these countries in the late 20th century. These are namely Germany, Canada, Sweden, Australia, Switzerland and many others. Here it should be noted that for these immigrants the nation does not play a large important role, but the state they migrated to is really just some kind of representation of any area, which is considered quantitatively and where these people just came to live, have citizenship in a more developed country or in a country with regime is not as firm as in their homeland.
- In the last group are so called buyer states, e.g. UAE, Kazakhstan, Qatar. These are usually oil-rich countries in which their representatives “buy” athletes from other countries or nations. For this type of migration the main motives are the financial aspect and better conditions for training and other stuff.

According statistic of IAAF (International Association of Athletic Federation), in 2012 only approximately 70 professional athletes have changed nationality and between years 1998 – 2011 it was almost 400 others (iaaf.org, 2013). Therefore, it is entirely clear that the traditional sporting rivalry between nations is in today’s post-modern world practically obsolete and purpose of national sports teams at this level somewhat lost its function. The contents of these sporting events were moved only to represent a certain area. We can look at the results lists of practically any sport discipline. It should be noted that all four groups mentioned above may overlap and intermingle.

Conclusion

Role of nations and states in the world of sports interlace more than it would seem. Our issues come from, firstly, the unclear conceptual explanation, where for the most of disinterested observers, both of mentioned terms (nation, state) are practically equivalent, and secondly from

the “change” of nationalities which are now nothing out of ordinary. Thus, in the first case there are large uncertainties in the determination of a nation and its “national state”. Here it is important to point out if nations are a part of a particular state or are the nations which are dominant in the country. This equation is also applicable to the world of sports representations where de facto athletes represent only a state and not their nation. The nation as a whole cannot become a member of the international sports organizations. Member can be only an easily quantifiable state. In the second case migration plays a major role when athletes change their nationality. In English, this process is known as “transfer of allegiance”, where equivalent of word “allegiance” can be expressions as loyalty, devotion or dedication.

As the results of this paper we could emphasize following important points. First is confusion of general terms nation and state (country) as well as terms nation and state sport representation. Second is downgrading of international sport due to representation by anonymous people from any area put together with crisis of purpose of international competition. We can also remind thought of Italy magnate Silvio Berlusconi about sport representation. He said back in 1991 for *World Soccer Magazine* that future of sport is only in artificial clubs, not in national teams. We can expect uncertain future of international competition which will be threatened by growing importance of sport clubs (especially football, ice hockey and other team sports).

References

- AndyMurrayometer.com [2013, online] Available on the Internet: <http://andymurrayometer.com/indexa.htm>
- Bauman Z. [1996] *Myslet sociologicky*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- bbc.co.uk [2012, online] *Rory McIlroy's open letter on his 'national allegiance'*. Available on the Internet: <http://www.bbc.co.uk/news/uk-northern-ireland-19549606>
- Coakley J., Pike E. [2009] *Sport in Society: Issues and Controversies*. New York: McGraw-Hill Education.
- Connor W. [2003] *Národ je národ, národ je stát, národ je etnická skupina, národ je... **, *Pohledy na národ a nacionalismus: čítanka textů*, Hroch M. (ed.). Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Giddens A. [2010] *Důsledky modernity*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Hodaň B. [2006] *Sociokulturní kinantropologie 1: Úvod do problematiky*. Brno: Masarykova Univerzita.
- Hroch M. [2003] *Pohledy na národ a nacionalismus: čítanka textů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Transfer of allegiance* [2013, online] International Association of Athletics Federations. Available on the Internet: <http://www.iaaf.org/about-iaaf/documents/transfer-of-allegiance#athlete-transfer-of-allegiance>
- Leggewie C. [2000] *Multikulturní společnost. „Kulturní rozmanitost místo kulturní uniformity, V jaké společnosti vlastně žijeme?*, Pongs A. (ed.). Praha: ISV nakladatelství.
- Orwell G. [2008] *Anglie, tvoje Anglie, Národ a občanství: čítanka textů*, Profant, M. (ed.). Praha: SPVH.
- Profant M. [2008] *Národ a občanství: čítanka textů*. Praha: SPVH.
- Sage G.H. [2011] *How Organizations Corporations Politics and Media Are Changing Sport*. London: Paradigm Publishers
- Sartori G. [2011] *Pluralismus, multikulturalismu a přistěhovalectví: Esej o multietnické společnosti*. Praha: Dokořán.

Socio-cultural determinants of rugby evolution in New Zealand

Společno-kulturowe determinanty rozwoju rugby w Nowej Zelandii

Mateusz Ingarden

Jagiellonian University, Cracow

Summary

New Zealand is a country located on the two islands in the south-west Pacific Ocean. From the 10th century is settled by the Maori, who came there from Polynesia. For centuries they created their own society based in particular on family values (which they understood very widely). The main element of the social stratification was *mana* – the spiritual power depends on the rank of a person, which may vary depending on the merits in the course of life. In the 18th century, the first European ship landed on the island. Europeans quickly settled both islands and fight with Maori for many years. At the end of the 19th century, “white-men” started playing rugby in New Zealand. Rugby became Maori’s national sport because it perfectly fit in their natural abilities, physique and the personality. Being a “fight without bloodshed” has replaced the wars, becoming one of the main factors that increase *mana*.

In the article readership can find analysis why rugby permeate into Maori culture and how this process looked like. Author tries also to explain the role of rugby in Maori life nowadays.

Keywords: New Zealand, Maori, rugby, maori culture, All Blacks, sport

Streszczenie

Nowa Zelandia to kraj leżący na dwóch wyspach na południowo-zachodnim Pacyfiku. Od X wieku zamieszkiwana jest przez Maorysów, którzy przybyli tam z Polinezji. Przez stulecia rozwijali swoje społeczeństwo oparte na szczególności na wartościach rodzinnych (rozumianych przez nich bardzo szeroko). Głównym czynnikiem stratyfikacji społecznej była u nich *mana*, czyli siła duchowa zależna od rangi osobnika, która w ciągu życia mogła się zmieniać w zależności od zasług. W XVII wieku do wyspy przybił pierwszy europejski statek. Europejczycy szybko zasiedlili obie wyspy, prowadząc wieloletnie wojny z Maorysami. Pod koniec XIX wieku wprowadzili do tego kraju rugby, które świetnie wpasowało się w naturalne zdolności, budowę fizyczną oraz charakter rdzennych mieszkańców, stając się ich narodowym sportem. Rugby, będąc „walką bez rozlewu krwi”, zastąpiło wojny o terytorium, stając się jednym z czynników zwiększających *mana*. Artykuł tłumaczy przyczyny, dla których rugby wpasowało się w maoryską kulturę, jak przebiegał ten proces oraz stara się wyjaśnić, czym rugby jest dla Maorysów obecnie.

Słowa kluczowe: Nowa Zelandia, Maorysi, rugby, kultura maoryska, All Blacks, sport

Introduction

New Zealand is a country comprising two large islands in the Pacific Ocean. Since the 10th century New Zealand has been inhabited by the Maori people. The first Europeans reached the islands in the 17th century, and soon after the European settlement of New Zealand began. In the late 19th century the sport of rugby was introduced in New Zealand, which perfectly fit into the Maori natural abilities and character, and became their national sport. The article explains the reasons for and the process of adoption of rugby by the Maori of New Zealand.

1. An outline of Maori history

1.1. The arrival of the Polynesians

All information about the beginning of human settlement on both islands of New Zealand is known only from the oral tradition. According to legend, around the year 950 AD, seven large Polynesian sail boats reached the Bay of Plenty in the North Island. The leader of that expedition was Kupe. When his wife saw the island surrounded by clouds, she was supposed to call out: “He ao he ao! He aotea! He aotearoa”, which meant “A cloud,

a cloud! A white cloud! A long white cloud!”. The new land was then named Aotearoa, i.e. “the land of the long white cloud.”

The beginning of human presence in New Zealand is known as The Period of Moa Hunters. The first Polynesian settlers were fishermen and hunters of the moa (extinct large flightless birds endemic to New Zealand). That stage in New Zealand history was very hard for the Polynesians due to the necessity of adaptation to new climatic conditions [Metge 1971, pp. 19–22].

1.2. Maori social structure

The Maori population was divided into around fifty tribes (*iwi*), being separate political units with their own territories. Internal disputes were solved peacefully, but the borders of the tribal territories and the political laws were guarded by force. The tribes were genealogical groups based on blood relations. Their designations were names of the forefathers preceded by the word “posterity.”

Each *iwi* consisted of smaller groups called *hapū*, which were households comprising the patriarch, his wife, children, grandchildren and slaves. The social position among Maori was based on the seniority in each genealogical group and was different for the *mana* and the *tapu*. The *mana* was an inherited spirit force dependent on one’s social rank. This power was changing during the life of a person. It could be multiplied or reduced, according to gained social prestige. The *tapu* was the supernatural and mysterious force, which captured only some of the nature creations, sanctifying or making them unclean.

Maori tribal authority was inherited along the male line, but each tribal leader always consulted his decisions with the other leaders, priests, commanders of each *hapū* and elders. Maori societies did not employ courts of law or law enforcement. The leaders together with the elders controlled the society, often seeking justice in magic and war [Metge 1971 pp. 22–27].

1.3. Colonization

The most characteristic Maori structures were fortified settlements called *pā*. They were centres of farming settlements called *kāinga*. Each *kāinga* consisted of houses, granaries and *Marae*. The last was a large square used for meetings and consultations – a place of daily life of the Maori society. A *Marae* included a council house (*Whare Runanga*) serving as the showcase of each *pā* [Metge 1971, pp. 28–29]. Researchers of the Maori culture claim that *Marae* and *Whare Runanga* are so important for the Maori that without them the Maori will lose their identity.

1.4. Family and relationship

Free Maori people lived among their relatives all their lives. Inside a *hapū* all were related to one another by provenance or marriage, while within an *iwi* only by provenance.

Because of these specific relationships (big families) Maori developed an extensive terminology of relationships. All relatives in the same generation and of the same sex were defined by the same designation. For example, the name *matua tane* was used for the father, all brothers of both parents, and even their distant cousins.

Children were taken care of by their grandparents (all *hapūi* in the same generation) who taught them the Maori language, history and ways of dealing with *tapu*. When children got older they started to spend more time with their parents, who thought them craftsmanship suitable for children’s gender. Those with special predispositions were under the care of masters who taught them how to be warriors, priests, craftsman or hunters [Metge 1971, pp. 37–42].

1.5. War and peace

The declaration of war among the Maori resulted from insults, disrespect or material damages by other tribes or *hapū*. Bloodshed (*utu*) was a compensation which strengthened the *mana*. The fights were conducted in the summer, and while Maori men were fighting, Maori women were taking care of the land. The most popular way of fighting was a sudden and surprising attack in a thick forest, followed by a quick retreat. They Maori warriors used small arms, mostly bludgeons with stone heads.

The success of a war expedition was measured by the social status of the dead enemies. Some of the conquered enemies were captured but most were killed and eaten. Cannibalism, besides supplying proteins, had a symbolic meaning to Maori: it reduced the opponents to the role of food [Metge 1971, pp. 47–49].

2. Arrival of Pakeha

2.1. First Europeans in New Zealand

The First European to arrive in New Zealand was the Dutch explorer Abel Tasman in 1642. The explorer who dropped an anchor in Aotearoa and began European colonization was James Cook. His first contacts with Maori led to fights and killings. Later, crews of arriving ships started to exchange tools, weapons and blankets for potatoes, pigs and women. In spite of good relations with the natives, the Europeans treated Maori with superiority and disdain. In 1809, in response to such behavior, Maori killed and ritually ate most of the white people who

were in the Aotearoa islands. In 1814 the Reverend Samuel Marsden came to the North Island on a Christianization mission. The Maori, however, refused to convert and expressed only their interest in trade. In particular, they coveted daggers and muskets for their wars against other hostile tribes. During the next 30 years the Maori population was decimated by diseases and muskets brought by the white man to the islands. Priests help the Maori make peace for the price of conversion to Christianity. From 1838 traders started to buy Maori areas. In 1840 William Hobson came to Aotearoa to start negotiations leading to establishing British sovereignty over New Zealand [A.N.O. 1873, pp. 558–580].

Before the arrival of Europeans in New Zealand, the natives had had plenty of tribal names, but lacked a single name to define them as a nation. To distinguish *Pakeha* (Europeans) from themselves, they started to call themselves *gata maori* (ordinary men). The Europeans thought that *gata* was an adjective so they started to use the word *Maori* to denote all Aotearoa inhabitants [Metge 1971, pp. 51–54].

2.2. Conflicts and agreements

In 1840, a turning point in New Zealand history, fifty Maori chiefs and Captain William Hobson signed the Treaty of Waitangi. Under the treaty provisions the Maori chiefs relayed the sovereign power over their tribes to Queen Victoria. In return they received the privileges of being British subjects and the right to own land and property.

For Maori that was a time to learn and internalize the knowledge about the goods of white men and, also, of acculturation. Maori changed stone into steel, linen into European fabrics, started to use plows in farming, and many of them became carpenters, blacksmiths, wheelers and sawyers. They had energy to work and they were very thrifty.

Europeans carried not only technical progress but also many conflicts. The main matters in dispute with Maoris were problems connected with property, redemption, and annexation of lands. The white settlers treated Maori as cheap man-power and at every step they took advantage of their “higher social status”. Maori were paying more than one half of taxes in New Zealand, but for their needs allocated only 5% of the national income.

In 1858 on there were more European settlers in New Zealand than its native inhabitants. That was the reason behind the New Zealand Land Wars of the 1860s. Many Maori died during the conflict and the Crown took even more Maori lands. At the end of the 19th century the native inhabitants of Aotearoa lost the majority of their lands. Their situation started to change in the 20th century [Metge 1971, pp. 54–60].

2.3. The 20th century

After the wars of the second half of the 19th century the Maori population became decimated. The Maori birth rate started to improve at the beginning of the 20th century thanks to, inter alia, better living conditions. Maori started to assimilate with the white New Zealand population. Also the government began reforms aimed at equaling the rights of Maori and Pakeha. Maori were allowed to take out loans, received farming subsidies, and were paid compensations for the stolen lands. Slowly but systematically, Maori were gaining more rights and privileges until eradicating all legal differences between the white and Maori people [Metge 1971, pp. 60–63]. Today, New Zealand is a state with liberal policies, devoid of serious racial problems. It is a country of two intertwined cultures that enrich each other.

3. Maori culture

Maori culture has been forming for many years and undergoing multiple changes. It has lost some of its original elements, but the main ones which make it so different from other cultures have survived until today [Metge 1971, p. 68]. It is worth noting, for example, that Maori art differs from Polynesian art although they are both of the same origin. In fact, the Polynesian culture on Aotearoa has been shaped in a new and dissimilar environment and climate.

To describe a typical Maori man we have to look at him from two different points of view. On the one hand, a Maori is a disciplined man of tradition, who highly values family ties and tribal relations strengthened at *marae* meetings. Every guest of a *hapū* has always been treated with appropriate respect. On the other hand, there is a Maori who had to master really hard climatic conditions, who is an ideal warrior – brave, strong, aggressive, with great physical strength and fighting efficiency. In a Maori traditional family it was the woman who took care of the household and children [Buck 1983, pp. 213–228].

3.1. Carving and tattoo

Carving and tattoo are two inseparably connected elements of Maori art. Embellishments on the *whare runanga*, i.e. a Maori carved meeting house, or on decorative canoes (*waka*) were the inspiration for the *moko* tattoos, and the process of pricking and staining the skin was a form of Maori human body sculpturing.

Maori developed the Polynesian carving art using the soft wood of *totara* trees, as well as basalt and jade as materials for making durable tools. The Maori carving designs

are tight winding lines forming uniform mosaics. They were traditionally used to decorate objects, meeting houses and representative canoes. Carving was encased *tapu*, and was performed according to strict rules [Buck, 1983, pp. 226–228]. Sculptures and tattoos often referred to the human form, but only in a symbolic way, because Maori believed that representation of the human form may lead to an uncontrolled resurrection by the Gods and to reincarnation of the dead [Durand 1921, p. 106].

In all Polynesian islands the carving art is strictly connected with the affiliation with culture, custom and the ancestral group. The perfect skill of Maori tattoo masters evolved into the tradition of severing and preserving the heads of great chiefs (totally covered with tattoos) and enemies. They served as trophies and were used while making peace or declaring wars.

According to tradition, male and female tattoos were different. Women's *moko* had only aesthetic purposes and covered the arms, hands, breast, cheek and mouth. Men adorned their thighs, chest, arms, hands and faces. Tattoos provided the Maori with respect and admiration as well as made them visually more dangerous during wars. Tattoo was the part of territorial identification, as each tribe had its own, original style, and the tattoo bearer was very proud to have it. *Tā moko* involves deep symbolic representations of pain, loss, death, and linking the skin in a new improved entirety, which expressed values, character and personality of the tattoo bearer. It constituted a specific relationship with nature and homeland. Tattoos told the story and provided a personal mythology. They reflected man's life. Finally, they were manifestations of Maori values.

Nowadays, a great rebirth of Maori body tattoo tradition can be observed in New Zealand. However, *ta moko* is still associated with *tapu* and with the importance of what you wear. The Maori have decided to have tattoos and live following certain rules, e.g. quitting smoking and drinking. [Cyganik 2009, pp. 56–59].

3.2. Body language

An inherent element of Maori culture (often associated with the All Blacks New Zealand national union rugby team) is the *haka* – a traditional war cry, dance and vocal spectacle. The *haka* was a way of speaking with gods, a celebration of victories, honouring chiefs and guests, revoking the memory of ancestors as well as expressing emotions, ethnic identities, tribal unity and solidarity. A few types of *haka* exist, but the most interesting ones are *taparhi* and *peruperu* which were performed before the fight as a warm-up or a warning to the enemies.

The war version of the *haka* is performed in a slight squatting position, with the legs apart, displaying strained quadriceps and the genitals as symbols of the warriors' masculinity. The warriors rhythmically shout simple lyrics along a poor melodic line. The war *haka* is to expose their physicality by strong clapping of the palms against the thighs, arms and torso, stamping, kneeling on one knee and hitting the ground with the fist, and rhythmically and slowly approaching the opponent. The *haka* is also inseparably connected with facial movements such as sticking out the tongue, goggling, inflating cheeks and hissing through clenched teeth. The warriors' protruding eyes symbolize the window of the soul, while the exposed tongue shows the way of externalizing thoughts. While dancing each warrior faces the enemy, except for the war party leader, who is walking among his warriors, giving instructions and shouting questions that dancers are answering. All these elements combined provide an image of strength, agility, anger, self-control and battle fury in which Maori warriors are about to fall in immediately [Youngerman 1974, pp. 75–100].

The *Haka* is one of primary Maori customs. The most popular *haka* is *Ka mate* which is performed before every international rugby game by the All Blacks. The *ka mate* lyrics can be translated as follows [<http://www.all-blacks.com>]:

Maori language	English language
Ka mate! Ka mate! Ka ora! Ka ora!	'Tis death! 'tis death! (or: I may die) 'Tis life! 'tis life! (or: I may live)
Ka mate! Ka mate! Ka ora! Ka ora!	'Tis death! 'tis death! 'Tis life! 'tis life!
Tēnei te tangata pūhuru	This is the hairy man
Nāna nei i tiki mai, whakawhiti te rā	Who brought the sun and caused it to shine
A, hupane! A, kaupane!	A step upward, another step upward!
Whiti te ra!	The Sun shines!
Hī!	Ha!

Despite its simple lyrics the *haka* tells the true story of the Te Rauparaha chief running away from the white (hairy) man with a military advantage (who brought the sun). After a successful escape (the sun shines) a *haka* was sung as a symbol of immortality [Turley 2008, p. 161].

4. Maori rugby

Rugby supports the concept of male domination. It is an opportunity to prove one's strength, speed and efficiency on the field. It is a truly virile game, in which he prevails who can stand more pain. As the national sport of New Zealand, rugby is practiced by almost every boy; however, most senior players are the Maori, who exceed their peers in physical conditions [Cyganik 2009, p. 72].

4.1. Common features of Maori culture and rugby

Thanks to the characteristic climate and genetic conditions Maori boys grow up much faster than their European counterparts. At an early age they look like muscular adults and possess exceptional skills, motor coordination and dynamism. For centuries before the arrival of *pakeha*, they had been raised in the warrior spirit – the most expected skills were those that gave one an advantage in combat, e.g. courage, strength, cunning, physical fitness. Combat training was the main form of recreation for all male Maori. That is why, after the end of wars and the stabilization of the political situation in the country, the Maori had to find a substitute for their very active lifestyle. The solution became rugby – a male, contact sport, which perfectly fit in Maori values, abilities and character. The first Bishop of New Zealand wrote that rugby saved Maori from extinction by changing their increasing war passion into a peaceful but sometimes frantic race for the implementation of warlike ambition on a rugby field [Ryan 2005, pp. 89–104]. According to Brendan Hokowhitu rugby became a component of self-determination and the determinant of prestige and Maori nationalism [McCreanor 2010, pp. 237–238].

The collective nature, strenuous activity and physical contact of rugby made it the national sport for the Maori people. The Maori warfare tradition of rapid, group attacks followed by strong defense was ideally transferred to a rugby field. Also the collective nature of rugby fits the Maori community lifestyle. By changing the way of life, the frequency of meetings in the *marae* declined. Therefore the rugby field became a meeting point for *iwi* or *hapū* and for supporting tribal ties [Metge 1971, pp. 146–148].

Another explanation of the popularity of rugby among Maoris is *mana* and the social need of heroes. After the Pakeha settlement there was no more space for capturing the spirit power by combat and bloodshed.

Therefore, sport took over that function, becoming a space for gaining prestige, respect and tribute of Maori communities as well as for creating heroes. Rugby was from the very beginning the only area where the Maori could compete against the European settlers on equal terms [Cyganik 2009, p. 71].

In the 19th century white people thought that Maori had naturally a lower level of intelligence, and considered them savages. Sport became a way of teaching the primitive men the basic rules of European societies. Rugby was also an element which knitted two different races and became one of the main factors affecting the construction of modern national identity of new Zealanders [Hokowhitu 2004, pp. 269–270].

According to Chris Collins four more factors explaining the impact of rugby on Maori culture can be distinguished [after Cyganik 2009, p. 74]:

- it socializes young boys to live in the society by teaching them endurance, strength, fortitude and character;
- it teaches that through hard team work one can achieve success;
- it provides the opportunity for a healthy discharge of frustration and stress by way of a joyful form of physical development;
- it offers an opportunity for social advancement.

4.2. The Maori impact on rugby

The Maori introduced the new standards into rugby. When they appear on the field, they could scare even the best world teams. They have invented a unique game style being a combination of a strong defense with very fast, smart and spectacular offensive actions. The characteristic Maori elements in the New Zealand national rugby team known as the All Blacks, are the *haka* and the Maori carving designs (mainly in the form of *moko* tattoos).

The Haka is nowadays one of the basic material and symbolic ways of Maori expression. On both New Zealand islands tourists can watch artistic demonstrations of this military custom being the quintessence of the islanders' character and culture [Youngerman 1974, pp. 75–100]. However, the most popular haka version is the one performed before every match of the New Zealand national rugby team since 1888, when the All Blacks consisting in 80% of purebred Maori, played a number of games on their tour of the United Kingdom. When the Kiwis danced the haka all the audience felt dumb, but warmly accepted the "savages" initiative. Initially the haka was danced in traditional costumes, but they were exchanged quickly for sport outfits. The Aotearoa team stands in two circles facing the opponent. The team captain starts to give the instructions in order to place the players in position:

Maori language	English language
Ringa pakia!	Slap the hands against the thighs!
Uma tiraha!	Puff out the chest!
Turi whatia!	Bend the knees!
Hope whai ake!	Let the hips follow the moves!
Waewae takahia kia kino!	Stomp the feet as hard as you can!

Then the *Ka Mate haka* starts. At the end the players shout loudly *Hi!*, jump, and stick out their tongues.

During the first Rugby World Cup in 1987 the All Blacks were unbeatable and many thought it was because of the *haka*, which, thanks to television, was shown all around the world. Since then the *haka* has become an expressive and unequivocal symbol of New Zealand and has also infiltrated other sports [<http://www.rugbymuseum.co.nz>].

The professionalization of rugby began in 1995 and generated many negative consequences. Inter alia, it brought the *haka* to the role of an advertising lure. For example, the Adidas company, which has been the official All Blacks sponsor since 1995, conducted a campaign which used the Maori culture. It stirred up controversy because it showed a stereotyped, aggressive Maori savage – a clear reversal to the colonial perception of Maori intelligence and abilities [Cyganik 2009, p. 77].

The *haka* was always performed on special occasions. During a friendly match against the Springboks – the South African national rugby union team – in 2006

the All Blacks demonstrated a new *Haka Kapa o Pango*. During the dance, one of gestures signifying the insertion of the breath of life into the heart and lungs, caused controversy because the swipe of the thumb across the neck was interpreted as slitting the throat. The lyrics were written especially for the purpose of sport competition, which is a great example of the continuous Maori need of creating their cultural distinctiveness [<http://www.rugbyworldcup.com>].

Apart from the *haka* another All Blacks symbol is the silver fern image worn on their black jerseys. The silver fern is reminiscent of the time of the first Polynesians on Aotearoa, who often resorted to eating fern roots when they lacked food. Maori rugby players also proudly show their *moko* tattooed bodies to manifest their origin and ethnicity. The shapes of *moko* are widely used in advertising campaigns of global companies such as Adidas, McDonald's, Lion Red, Lotto and Ford Motor Company. Unfortunately, none of these companies has contributed financially to the Maori population in exchange for using their cultural heritage [Ryan 2005, pp. 151–205].

Maori language	English language
Kapa o Pango kia whakawhenua au i ahau!	All Blacks, let me become one with the land
Hī aue, hī! Ko Aotearoa e ngunguru nei!	This is our land that rumbles!
Au, au, aue hā!	It's our time! It's our moment!
Ko Kapa o Pango e ngunguru nei!	This defines us as the All Blacks!
Au, au, aue hā!	It's our time! It's our moment!
I āhahā! Ka tū te ihiihi	Our dominance!
Ka tū te wanawana	Our supremacy will triumph
Ki runga ki te rangi e tū iho nei, tū iho nei, hī!	And be placed on high
Ponga rā!	Silver fern!
Kapa o Pango, aue hī!	All Blacks!

The Maori shapes can be also found on the rugby equipment and the official logo of the 2011 Rugby World Cup which took place in New Zealand.

5. Historical outline of the All Blacks

Rugby union was brought to New Zealand by Charles John Monro, a nineteen-year-old graduate from English Christ's College Finchley. When he returned to Aotearoa in 1870 he started to organize a group of people who were interested in playing rugby. After a few months he organized two teams: one from Nelson College and the other from Nelson Football Club. On 14th May 1870 those teams played the first rugby match in New Zealand. The match was won by the Nelson Football Club team. Later on Monro organized a rugby team and opened the Wellington Football Club in the capital, thanks to his father who was the Speaker of the New Zealand House of Representatives. On 12 October 1870 at Petone near Wellington the first official international rugby game was played in New Zealand. The European settlers immediately fell in love with that sport which found a fertile ground in both islands at that time. The wars between the white men and Maori were over and New Zealanders had now plenty of free time and excesses of energy. Monro's father moved to Palmerston North, where he died a few years later. In his honor the world's first rugby museum was founded there in 1969.

In 1871 rugby matches were played in Wellington and soon gained popularity around the Wanganui region. In 1873 rugby was played in Auckland and in 1874 in Hamilton. By 1885 rugby had been known throughout New Zealand. In 1879 the first Rugby Union was established in Canterbury and Wellington. The New Zealand Rugby Football Union was established in 1892 [McLean 1991, pp. 1–10].

The first official national New Zealand rugby team was assembled in 1884 for their first trip to New South Wales. During the three-month tour of Australian clubs the New Zealand team won all eight games, and the best player became the prop, James Allan from Otago.

In the years 1888–1889 the *New Zealand Māori* team played 107 games in New Zealand, Australia and the United Kingdom. The team name was changed to *The Natives* after five *Pakeha* joined the team. Following their successful games in the antipodes they went to Great Britain. During the six-week sea voyage they were training by throwing coal into the steamer furnace. On 3 October 1888 *The Natives*, wearing black jerseys with the silver fern, performed the *haka* for the first time in history, before a match in Surrey. In 1893 the first official New Zealand Rugby Union (NZRU) was formed and adopted the silver fern as its symbol. During the next two years *The Natives* played 11 games in Australia

and won 10 of them [Tyrley 2008, pp. 144–153]. The first official international test match took place on 15th of August 1903 in Sydney and ended in New Zealand's victory of 22 to 3. A few months later the England national team went on a tour of the antipodes. After they won all games in Australia they had to experience the bitter taste of defeat in New Zealand losing three games and drawing one.

The New Zealand team's tour of Great Britain, France and North America in the years 1905–1906 was a crucial event in New Zealand rugby history. The team, called at that time *The Originals*, played 35 matches and lost only one against Wales. The players showed confidence, attractiveness, aggressiveness and the great potential of Maori rugby.

At the beginning the New Zealand national rugby team was called by different names, e.g. *The Māorilanders*, *The New Zealanders*, *The Colonials*. After the 1905 games they were named the *All Blacks*. However that name did not really reflect their team colors since at that time they wore navy blue jerseys, dark shorts and white socks. Fifty years after *The Originals'* triumphs, team member Billy Wallace said that the name All Blacks was connected with a typographical error. After the impressive victory against the Hartlepool team, the British *Daily Mail* was delighted about the New Zealanders' physical capacities and ball handling skills and published an article about the New Zealand scrum players who could pass the ball and run as fast as the *backs*. The title of the article was printed as "New Zealand All Blacks" instead of "New Zealand All Backs". The name was later adopted by the NZRU as the official name for the Aotearoa national rugby team [Tobin 2005].

In 1921 the *All Blacks* played three matches against the South Africa national team, the Springboks, which all ended in draws. During their tour of Great Britain, France and Canada in 1924–1925 the New Zealanders won all 32 games and were hailed *The Invincibles*.

In 1956 the *All Blacks* won for the first time against the Springboks – their greatest adversary. In 1959 they played their 100th Test match, losing to the British Isles team, known since 2001 as The British and Irish Lions. In 1978 the All Blacks won their first time gained Grand Slam having defeated England, Wales, Ireland and Scotland during one tour. The next Grand Slam was won by the New Zealand team in 2005.

The 1981 South Africa rugby union tour of New Zealand caused protests against South Africa's policies of apartheid. The All Blacks won 2 of 3 games but the tour was dominated by a wide debate about hosting an all-white rugby team from the apartheid state. New Zealanders were divided over the issue. Some wanted to see a sport contest, without mixing it with politics; while others protested against the presence of the Springboks as representatives of the apartheid government of South

Africa. The controversial tour revealed the true importance of rugby to New Zealanders.

In 1987 the All Blacks won their first Rugby World Cup, which took place in Australia and New Zealand. They repeated this success in 2011 in New Zealand. In 2006 they became the second national rugby team in the world (after France) which gained 10,000 points during the Test matches, and since 1996 they have won the Tri-Nations championship (known as the Rugby Championship since 2012) eleven times.

6. Māori All Blacks

The first Maori rugby player on the record was *Wirihana*, who on 22 June 1872 played a game in the Wanganui Country club. The first natives who played on the New Zealand national team during their New South Wales tour in 1884 were Joe Astbury Warbrick (*Ngāti Rangitihī*) and Teone Kerei 'Jack' Taiaroa (*Ngāi Tahu*).

The first *Māori* team was the one that played the 1888 games in New Zealand, Australia and the United Kingdom (including, in fact, five *Pakeha*). The team consisting of native players only was founded in 1904, when David 'Darky' Bedell-Sivwright's British team came to Rotorua [Mulholland 2009, pp. 3–34].

At the beginning, rugby in New Zealand was an exclusive sport, popular only in towns. A very special role in rugby development was played by Te Aute College, which began socialization courses for the Maori by way of rugby. On 24 February 1910 Wiremu Teihoka „Ned” Parata applied to the NZRU to create a New Zealand Maori Rugby Team. His application was granted approval and the first *Māori All Blacks* game was played against the Rotorua team on 21 May 1910. The greatest achievement of that team in the first years was a series of thirty wins and only ten defeats during their tour of France, England, Canada, Ceylon and Australia in the

years 1926–1927. At present, the *Māori All Blacks* still play games and their most recent spectacular achievement was a victory against the British and Irish Lions in 2005 [Ryan 2005, pp. 89–104].

Bibliography

- A.N.O. [1873] Among the Maoris, *The St James's Magazine*, vol. 11, London.
- Buck P.H. [1983] *Wikingowie Pacyfiku*. Warszawa: PIW.
- Cyganik K. [2009] *Rola rugby w procesie konstruowania tożsamości etnicznej Maorysów z Nowej Zelandii*. Kraków: master thesis under the supervision of prof. dr. hab. Maria Flis, Uniwersytet Jagielloński.
- Durand R. [1921] Maori Art, *The Burlington Magazine for Connoisseurs*, vol. 38, 216, The Burlington Magazine Publication.
- Hokowhitu B. [2004] Tackling Māori Masculinity: A Colonial Genealogy of Savagery and Sport. *The Contemporary Pacific*, vol. 16, 2, Fall.
- McCreanor T. et al. [2010] Māori Sport and Māori in Sport, *Alternative* 6(3). Auckland.
- McLean T.P. [1991] *The All Blacks*. London: Sidgwick & Jackson Limited.
- Mulholland M. [2009] *Beneath the Māori Moon: an Illustrated History of Māori Rugby*. Wellington.
<http://www.rugbyworldcup.com/home/news/newsid=2006651.html> [03.04.2011, online].
- Ryan G. [2005] *Tackling Rugby Myths. Rugby and New Zealand Society 1854–2004*. Dunedin.
- The Haka – In the Beginning, New Zealand Rugby Museum, <http://www.rugbymuseum.co.nz> [02.04.2011, online].
- <http://www.allblacks.com/index.cfm?layout=haka> [31.03.2011, online].
- Tobin C. [2005] *The Original All Blacks 1905–06*. Auckland: Hodder Moa Beckett.
- Turley A. [2008] *Rugby, The Pioneer Years*. Auckland: Harper Collins Publishers.
- Youngerman S. [1974] Maori Dancing since the Eighteenth Century, *Ethnomusicology*, vol. 18, 1. University of Illinois Press.

The role and significance of the FIS Ski Jumping World Cup competitions held in Zakopane, Poland

Rola i znaczenie zawodów Pucharu Świata w skokach narciarskich organizowanych w Zakopanem

Joanna Bańbuła

University School of Physical Education in Kraków

Summary

Ski jumping has become one of the most significant and popular winter sports in Poland. The successes of ski jumper Adam Małysz created a great interest among the Poles in this niche sport. The FIS Ski Jumping World Cup competition held annually in Zakopane has truly become the most important sport event of the season. The aim of the following paper is to discuss the significance of the Zakopane ski jumping competition for tourism development in the Podhale region of Poland. The author also evaluates the impact of the competition on the improvement of tourism attractiveness of Zakopane and Poland as well as on popularization of winter games, especially ski jumping, with a special emphasis on the importance of Adam Małysz's successes. Theoretical considerations are supplemented by results of questionnaire survey conducted on a group of ski jumping spectators during the 2011 Zakopane competition. The research clearly shows that the mentioned sports event greatly affects the quality of promotion of Poland and Zakopane.

Keywords: mass sport event, ski jumping, World Cup, Zakopane

Streszczenie

Skoki narciarskie należą do najpopularniejszych sportów zimowych w Polsce. Celem niniejszej pracy jest pokazanie znaczenia konkursów Pucharu Świata w skokach narciarskich organizowanych w Zakopanem dla rozwoju turystyki w tym regionie oraz ocena ich roli w podniesieniu atrakcyjności turystycznej tego obszaru, promocji Zakopanego i Polski, a także popularyzacji sportów zimowych i skoków narciarskich – ze szczególnym uwzględnieniem znaczenia sukcesów odniesionych przez Adama Małysza.

Słowa kluczowe: masowa impreza sportowa, skoki narciarskie, Puchar Świata, Zakopane

Introduction

The 20th century was the period of mass development and popularization of sport. Sports events characterized by political neutrality contributed to the international flow of information and to the establishment of personal contacts worldwide. Voluntary participation in sport distinguishes it from many other areas of human activity [Ryba 1998, pp. 12–13]. Sport has become a global business generating spectacular financial benefits. Its tremendous growth has created a market for sport services and products. The latter are defined as tangible goods, services, or combinations of both, which satisfy the needs of participants in mass sports events, athletes and their

sponsors. The majority of services offered to consumers on the sports market are those related to mass sport events. They all respond to the needs of entertainment, sports fascination and interpersonal ties. Mass sport events also arouse extraordinary emotions. They play an important role in society and fit in the pages of history [Sznajder 2008, pp. 102–104].

The annual FIS Ski Jumping World Cup competition held in Zakopane is definitely one of the most important sport events in Poland. The incredible atmosphere created by Polish fans gathered every year at the foot of the Wielka Krokiew ski jumping hill in Zakopane arouses admiration in Germany, Austria, Switzerland, Norway and Finland. Walter Hofer, the FIS Ski

Jumping Race Director, always stresses the fact that the Zakopane competition overshadows all other ski jumping events.

How did ski jumping achieve the status of a Polish national sport? What is the secret behind the enormous popularity of the Zakopane ski jumping competition? How can this sport event attract almost 30 thousand sports fans to the ski jumping hill in Zakopane and millions of Poles to their TV sets at home every year? The following paper is an attempt to provide answers to these questions.

The historical development of ski jumping in Zakopane

According to Józef Lipiec [2001, pp. 9–13] winter sports gained their popularity gradually. For centuries, the tradition derived from Ancient Greece recognized only sports played in mild and warm weather. The turning point was the first Winter Olympic Games in 1924, in Chamonix, France. For the first time an organized sports event was moved from the stadium to the snowy mountain slopes, and the competitors were forced to face not only their opponents but also adverse weather conditions.

The largest winter sport center in Poland is Zakopane, situated in the southern Polish Tatra Mountains, the cradle of Polish skiing [Bachleđa Curuś 2001, p. 14]. In 1876, on the initiative of the Tatra Society, the School of Woodworking Industries was founded in Zakopane that taught young boys sculpture, carpentry and wood-carving. Its first director Stanisław Barabasz (b. 1857 d. 1949) was a great skiing enthusiast, who awoke a passion for this winter sport among his students. The school became one of the first ski-making workshops in Poland. In 1907 the Skiing Section of the Polish Tatra Society (SNPTT) was established, and on 26 December 1919 delegates from five ski companies in Poland founded the Polish Ski Association. First ski championships were organized on 21 and 22 March 1920. In the beginning, only adult skiers could take part in the Nordic combined event, which included ski jumping and cross-country skiing competitions. In the 1920s more new ski clubs were founded, for example, the legendary Sokół club in Zakopane in 1923. Another famous club that has played a great role in the history of Polish skiing was the Wisła Club in Kraków. At the turn of 1926/1927 the Strzelec sports club was also established [M. Matzenauer 1991, pp. 87–101].

The first ski jumping hill in Poland was built in 1910 in Kalatówki in Zakopane. After World War I ski clubs were founded in Antałówka and the Jaworzynka Valley. Ski jumping hills were built on the natural slopes of the Tatra Mountains. All of them, however, lost their significance when a truly modern ski jump was built on the

northern slopes of the Krokiew hill. Its main originator was President of the Ski Section of the Polish Tatra Society, Karol Stryjeński. In 1922, he launched a private company called The Zakopane Sports Park, which included a ski jumping venue. The construction plans for the ski jump were devised by the Swedish engineer Sandstrom, and the entire venue was designed by Karol Stryjeński. The construction started in 1923, and its completion was made possible thanks to the help of the Polish army [Ibid]. The inauguration of the hill took place on March 22, 1925. The first competition was won by Stanisław Gąsienica Sieczka (b. 1904 d. 1975), who jumped over the distances of 30 and 36 meters. A year later, the ski jump take-off was rebuilt, and in 1927 the first radio broadcast of a ski jumping competition was made. The Wielka Krokiew's 60 m limit was crossed in 1928 by Bronisław Czech (b. 1908 d. 1944), after whom a street connecting the Zakopane Sport Center with the ski jumping hill was named [Długolecka-Pinkwart 1994, p. 290].

In preparation for the FIS Ski Jumping World Cup in 1961–62, two state-of-the-art ski jumps were built in addition to two small training ski jump. The Wielka Krokiew hill was modernized by adding stands for spectators, and towers for judges [Moździerz 2001, pp. 277–287]. In the 1970s the hill lost its license to host FIS competitions, and until 1989 no World Cup competition took place in Zakopane. In February 26, 1989, the venue was named after the legendary ski jumper Stanisław Marusarz (b. 1913 d. 1993). Currently, the Wielka Krokiew is the largest ski jumping hill in Poland with the K-point of 120m. The hill is equipped with artificial lighting for organizing evening contests [Długolecka-Pinkwart, 1994, p. 290].

The phenomenon of ski jumping popularity in Poland

The enormous popularity of ski jumping in Poland is inextricably linked with Adam Małysz's international achievements. The Polish ski jumper Adam Małysz, known as the Eagle from Wisła, is a national hero in Poland as well as a great sports marketing product. It is estimated that during his entire career Adam Małysz earned around 20 million zlotys on advertising contracts. This makes him the truly first marketing icon of present-day Poland. He also was the first Polish athlete who crossed the boundary of 1 million zlotys from an advertising contract [Ryn 2001, pp. 30–39].

Sports marketing experts claim that the position on the advertising market can be built in two ways: on the basis of a strong personality, if an athlete fails to attain regular spectacular successes; or on the basis of results that speak for themselves. Adam Małysz undoubtedly be-

longs to the latter category. What is his secret and how did he steal the hearts of Poles so easily?

Halina Zdebska [2005, pp. 51–56] claims that Adam Małysz became the type of one-of-its-kind sports hero. His status is not only due to the size of his success or its repeatability, but also thanks to his personality traits such as humility, diligence, concentration on the goal and avoidance of scandals. All these Adam Małysz's characteristics should be also coupled with rich ski jumping traditions in Poland.

His immense popularity in Poland gave rise to the so-called Małysz Mania phenomenon that began in the early 2000s following his outstanding performances in the FIS World Cup and World Ski Championships. The successes of the Polish ski jumper led to the explosion of a nationwide interest in ski jumping. His performances were followed by millions of Poles. The Małysz Mania became a sociological phenomenon in Poland [Ryn 2001, pp. 34–35]. The unique atmosphere created by thousands of fans at the foot of the Wielka Krokiew was noticed not only by the Polish but also by the international media.

Ski jumpers adore the uniqueness of the Zakopane competition, and say that everyone feels there at home with Polish fans cheering all competitors. Undoubtedly, the mood which accompanied Polish ski jumping fans was closely linked with Adam Małysz's numerous successes [Gangdal, pp. 268–269]. After Kamil Stoch's victory in the World Cup competition in 2011, the media hailed the beginning of a new era in Polish ski jumping. After the Małysz Mania, the time may come for the Stoch Mania.

Aim and methods

The main aim of this research was to examine the opinions of spectators attending the FIS Ski Jumping World Cup competition in Zakopane. A Q&A diagnostic survey was held to collect data from 50 randomly ski jumping fans during the Zakopane competition on January 21–23, 2011. The questionnaire study was anonymous.

The questionnaire consisted of thirteen items: two close-ended questions, three scale score questions, one open-ended question, and four multiple choice questions with the possibility to provide one's "other" answer. The respondents were also to give answers to two multiple choice questions, one supplemented by an open question, the other requiring listing of the reasons for the choice. The respondents also provided data on their sex, age, place of residence, region of origin, and income. In this way a detailed profile of the respondents was created.

Two questionnaire items focused on the assessment of the impact of the FIS Ski Jumping World Cup competitions on the promotion of Poland and Zakopane. The

questionnaire also examined people's motives of participation in the sport event. The fans answered questions about various aspects of the organization of the World Cup Ski Jumping competition in Zakopane and were also asked to grade the promotion quality of the event and disclose their source of information about it. An important element of the study was to investigate the respondents' preferences of accommodation type and their length of stay in Zakopane. They finally gave their answers to questions on the quality of the organization of the competition, ticket prices and the perceived sports level of the ski jumping competition.

Characteristics of respondents

The respondents were ski jumping fans attending the FIS World Cup ski jumping competitions in the 2010/2011 season. Usually, two ski jumping contests per year are organized in Zakopane, but in 2011 three events were held. They take place in late January on Friday and Saturday. The additional competition in the 2011 World Cup series was organized because the cancellation of the competition in Harrachov, Czech Republic. The precise calendar of ski jumping events is prepared by the International Ski Federation (FIS) after each season, therefore, there are no fixed dates of particular competitions.

Respondents' sex

28 respondents were women (56%) and 22 were men (44%).

Respondents' age

22 ski jumping fans (44%) participating in the Zakopane event were between 19 and 26 years of age. The event was also enjoyed among fans between 27 and 36 years of age (18 people = 36%). 4 people (8%) were children and adolescents under the age of 18, and their parents were between 37–54 years old. Only two respondents (4%) were above 55 years of age.

The results show that the Zakopane ski jumping event was most popular among college age fans and fans between 27 and 36 years of age. Both groups can be called the generation of Adam Małysz's successes. They might have followed his career from the beginning and witnessed his greatest achievements.

Place of residence

20 respondents (40%) lived in cities with more than 500,000 inhabitants; 13 supporters (26%) lived in cities between 100 and 500 thousand inhabitants, and 9 (18%) lived in villages. 16% of the respondents (8 people) came from cities with 100,000 inhabitants.

The highest percentage of respondents who took part in the FIS Ski Jumping World Cup competition in Zako-

pane were big city dwellers. It can be assumed that an important factor contributing to this was the proximity of Kraków to Zakopane. Well-developed transportation infrastructure and prosperity level of people living in large and medium-sized cities make them the largest percentage of supporters who can afford expenses related to their attendance of ski jumping competitions.

The collected data indicated that 22% of surveyed fans (11 people) came from the Lesser Poland and Masovian provinces of Poland. 18% (9 people) lived in Lower Silesia, and 12% (6 people) came from the Pomeranian province. 6% (3 people) were from the Lublin, Lubusz and Subcarpathian provinces and 2% indicated the Silesian, Opole, and Świętokrzyskie and Warmia-Mazury provinces.

The analysis showed that the highest percentage of respondents lived in the largest, most populous and wealthiest region in Poland. The high percentage of people from Malopolska and Silesia is probably due to the proximity of Zakopane and good transportation infrastructure. The low percent of fans from the south-west of Poland may be caused by the proximity of World Cup ski jumping venues in Liberec and Harrachov in the Czech Republic, situated close to the Polish border and often visited by Polish fans.

The income level

The study showed that the income level of 42% (21 people) of ski jumping fans did not exceed 1,500 zł. The second group (15 people = 30%) were fans earning between 1,501 and 2,500 zł per month. The third (7 persons = 14%) came the fans reaching incomes above 4,500 zł. 8% (4 persons) of respondents earned between 3,501 and 4,500 zł, and the income of 6% (3 persons) was between 2,501 and 3,500 zł.

Summary characteristics of the respondents

The research showed that the typical ski jumping fans attending the FIS World Cup Ski Jumping competition in Zakopane were women between 19 and 26 years of age, who lived in a city of more than 500,000 residents, from the Lesser Poland or Masovian provinces of Poland, earning to 1,500 zł per month. The study revealed that the “weaker sex” had got a lot of passion for sports and took part in sports mass events.

Sources of information on the FIS World Cup Ski Jumping competition in Zakopane

The respondents were also asked to indicate the source of information about the FIS World Cup Ski Jumping competition in Zakopane. From the list of six possible

answers they could select more than one and also give their own answer.

67 responses (100%) were obtained from a group of 50 ski jumping fans. The largest group (44.78%) of long-time ski jumping fans expressed difficulties at determining the sources of information about the Zakopane event. 22.39% (15 people) learned about the ski jumping competition from television. 10.45% (7 persons) indicated the Internet or family and friends as sources of information; 8.96% of participants (6 people) learned about the event from the radio, and only 2.99% (2 persons) from the press.

Evaluation of the promotion quality of the FIS Ski Jumping World Cup competition in Zakopane

The fans were also asked to assess the promotion of the Zakopane competition by giving their answer on a five-point scale (from 1 – very bad to 5 – very good). They evaluated the promotion of the event at the average of 4.08, i.e. as good.

The study showed that the respondents positively assessed the promotion of the event. It was mostly promoted on television, which covered the FIS Ski Jumping World Cup competitions.

Reasons for attending the FIS Ski Jumping World Cup competition as a spectator

The respondents were asked to rate the importance of eight reasons for their attendance of the Zakopane competition on a five-point scale, from the least to the most important.

The respondents' main motivation was supporting Adam Małysz (4.58), followed by spending free time with friends (4.50) and experiencing the unique atmosphere at the foot of the Wielka Krokiew ski jumping hill (4.38). Supporting Polish ski jumpers was assessed at 4.20, passion for ski jumping at 3.42, pursuing leisure activities for the entire family at 2.84, and watching a live international sports event at 2.56. The lowest note (2.52) was given to supporting foreign ski jumpers. None of the spectators chose “other options” in their evaluation of reasons for participation in the Zakopane event. The results clearly showed that the top-rated motive of respondents' participation in this sport mass event was cheering Adam Małysz.

Respondents' length of stay in Zakopane

32% (18 people) from the studied group participated in the whole sports event, including the qualifying

round and three competitions. 26% of the respondents (13 people) stayed in Zakopane for longer than the duration of the event. 20 fans (10 persons) stayed to watch the qualifications and one competition, and 18% (9 people) came to town only on Saturday. 4% (2 people) attended only one competition on Friday.

The 13 respondents who stayed in Zakopane longer than the competition program were asked to declare the number of days of their stay. The number of declared days of stay ranged from 4 to 7 days. The highest percentage (12% = 6 people) stayed in Zakopane for a week, 6% of respondents (3 people) for 4 days, and 4% (2 people) for 5 and 6 days.

The collected data revealed that most respondents came to Zakopane for a weekend. A large part of them remained in the city for a week, and for them the ski jumping competition was an extra attraction. The results showed that Zakopane is a very attractive area and the ski jumping fans like to spend their winter holidays there. The ski jumping competitions attract crowds of spectators to Zakopane every year, and many of them stay in town a little longer the FIS Ski Jumping World Cup competition.

The most popular type of accommodation among the ski jumping fans (46%, 23 people) were privately rented rooms. 28% (14 people) chose boarding houses, 14% (7 persons) hotels, and 2% (1 person) was a Zakopane resident.

The chosen method of travelling to the event

98% of respondents (49 people) organized a trip the ski jumping competition by themselves; only 2% (1 person) used the services of another trip organizer.

The significance of participation in the FIS World Cup Zakopane ski jumping competition for first-time fans

23 surveyed ski jumping fans provided 38 reviews stating different reasons for their attendance of the event. 9 fans (23.5%) attended the ski jumping competition for pure entertainment. They visited Zakopane because of the unique atmosphere at the foot of the Wielka Krokiew ski jumping hill. 7 fans (18.4%) came to Zakopane to support Adam Małysz. For 6 spectators (15.8%) participation in this sport event was of a social nature. 4 people (10.5%) wanted to witness a live ski jumping event. Sports fans also eagerly attended the competition to support Polish ski jumpers (13.2% = 5 people). 4 people (10.5%) pointed to the patriotic symbolism of the event. The Wielka Krokiew is drowned each year in white and

red and is a place where the unity of the nation can be felt and patriotism expressed. 2 respondents (5.3%) said they came to Zakopane because they were simply interested in ski jumping. For some, the event was not important, and their participation motive was pure curiosity (2.6% = 1 person). For some it was simply an additional attraction during their holidays in Zakopane.

The significance of participation in the FIS World Cup Zakopane ski jumping competition for regular fans

The largest group of ski jumping fans who attended the Zakopane competitions on a regular basis (19% = 8 people) wrote that attendance in this mass sport event had become an annual tradition for them. 14.3% (6 people) claimed that the main motive for them was the interest in ski jumping. 11.9% (5 persons) came to have fun, 9.5% (4 people) to support Adam Małysz, 7.1% (3 people) to meet friends with whom they can cheer ski jumpers and share a passion for this sport. 4.8% (2 persons) came because of the attractiveness of a mass sport event and also to support their heroes live.

The successes of the "Eagle from Wisła" had created a phenomenon dubbed by sociologists the Małysz Mania. Crowds of faithful supporters accompanied the Polish ski jumper on ski jumping hills worldwide, creating an amazing atmosphere and generating strong patriotic feelings. For many respondents their participation in the Zakopane competition is very emotional. By standing and cheering at the foot of the ski jump they can leave their problems behind and share time with their compatriots. Only 2 people (4.8% respondents) stated that the participation in the World Cup ski jumping had no emotional significance for them.

The study showed that the ski jumping competitions in Zakopane had great emotional significance for ski jumping fans. They expressed their individual reasons for participation. For some, it was entertainment or social reasons, and others patriotic sentiments. They all shared a desire to cheer and the opportunity to get away from everyday reality. For one weekend a year they can forget about any kinds of problems. In a sense, this was related to the symbolism of a ski jump: when a ski jumper takes off from the ski jump, fans can also take off from the humdrum of life.

The collected data showed that 46% of fans (23 people) took part in the Zakopane competition for the first time; 24% (12 people) came to watch the contest for the second time; 8% (4 persons) for the third time, 4% (2 people) for the fourth and eleventh time, and 2% (1 person) for the sixth, seventh, eighth or tenth time.

The highest percentage of respondents took part in the Ski Jumping World Cup competition in Zakopane

for the second time (54% = 27 people). This demonstrates their commitment to this event, and emphasizes its importance and excellent organization. A large percentage of the fans attended the event for the first time (46% = 23 people). This phenomenon may be caused by the media speculations about Adam Malysz finishing his sports career. Ski jumping fans who had never participated in this event before might have wanted to see the “Eagle from Wisła” for the last time “live” in Zakopane. They might have wanted to experience the incredible atmosphere around him.

Evaluation of the organization of the competition

The highest scores were given by the respondents for the organization of the Zakopane ski jumping event (3.29), and the lowest for the access road to the ski jumping hill (2.78). In the opinion of respondents, the second most valued aspect of the organization of the competition (3.26) was its promotion, followed by security arrangements (3.10), and other entertainments during the competition (3.00).

Ticket prices

The collected data showed that 50% of respondents (25 people) believed that the price of tickets for the ski jumping competition in Zakopane was reasonable; 44% (22 people) said that it was too high; and 6% (3 persons) did not have any opinion about ticket prices. The results showed that ski jumping fans were satisfied about the proposed tickets prices. The participants also rated well the quality of provided services.

Willingness to attend the World Cup competition in Zakopane in the future

The data showed that 46% of respondents (23 people) were willing to attend the Zakopane competition in the future. The same percentage said they were unsure, and only 8% (4 people) decided they would not take part in the World Cup ski jumping in Zakopane again.

Out of 23 spectators (46%) who stated that they would not participate in the World Cup ski jumping competition, 18 justified their statements. 8% respondents (4 people) did not provide any justification for their decisions. 23 fans (46%) did not write justifications because, they did not know whether they would participate again in this event.

Motives for attending the World Cup ski jumping competition as spectators

16% of ski jumping fans (8 people) came to Zakopane to experience again the atmosphere they remembered from the earlier competitions. For 8% (4 people) participation in this mass sport event was an annual custom; 4% (2 persons) liked to cheer their sports hero live; and 2% (1 person) came to Zakopane because of their love of the sport and because they could not imagine a winter without this experience.

The same number of people will come again to Zakopane, because it is simply an annual meeting place with their friends. 5.56% will again participate in the competition because “it is a fantastic experience”. The study showed that 16% of surveyed fans (8 people) would take part again in this sport event because of its “unique”, “cool”, “nice”, “good”, “unforgettable”, and “fantastic” atmosphere.

Recommending attending the World Cup ski jumping in Zakopane to others

The results show that 86% of respondents (43 people) would recommend attending the Zakopane competition to others; 7% (7 persons) had no opinion in this subject. The high percent of positive responses to the question proved the respondents’ satisfaction with the event.

The 43 respondents who would recommend participation in the World Cup ski jumping competition in the future justified their statements. 28% (14 people) would recommend attending the Zakopane competition due to its atmosphere; 16% (8 people) stressed the emotions associated with participation in this live event; 10% (5 persons) said that it is worth seeing once in a lifetime. Other reasons for recommending participation in the Zakopane competition was fun, integration with others, a good way to spend free time, and a good opportunity to relax. Some respondents stated simply that it was a “fantastic” event worth seeing “live”.

The study showed that the fans’ main reason to recommend attending the World Cup ski jumping competition in Zakopane to others is the unique atmosphere of the event.

The impact of the FIS Ski Jumping World Cup competition on the image and promotion of Poland and Zakopane

In the opinion of 86% of respondents (43 people) the organization of the ski jumping event in Zakopane definitely and positively affects the promotion of the Zakopane region and the whole of Poland. According to 14%

of the respondents (7 persons) the World Cup ski jumping event adequately promotes Zakopane and Poland.

According to 46% of the respondents (23 people) the presence of large numbers of foreign ski jumping fans in town greatly improves the promotion of Poland and Zakopane. The second reason indicated by 30% of respondents (15 people) as contributing to the promotion of the region and Poland was the unique atmosphere created by the supporters; 10% (5 persons) indicated television broadcasts to other countries; 8% (4 people) stressed the presence of many great athletes in town (8% = 4 persons), and 6% (3 people) emphasized the growing prestige of Zakopane as a winter sports venue (6% = 3 people).

The FIS Ski Jumping World Cup competition in Zakopane in the light of collected data

The aim of the work was to identify opinions of sports fans attending the ski jumping World Cup competition in Zakopane. The study showed that 86% of spectators (43 people) believed that the event had a positive effect on the image of Poland and Zakopane. As a major factor in promoting Poland and Zakopane, the respondents mentioned the presence of foreign tourists. The role and significance of this sports event have also been recognized by the municipality of Zakopane. The document *Sustainable Development Strategy for 2004–2013* assigns to the FIS Ski Jumping World Cup competition in Zakopane a key role in shaping the town as a modern, international center of sport, culture and tourism. The organization of sports events in Zakopane strengthens the tourist potential of the region. Multiple benefits from the competition can be obtained not only by the organizers themselves, but also by local entrepreneurs, hoteliers, restaurateurs, and private accommodation owners. The study showed that 98% of fans (49 people) participating in the survey used accommodation facilities in Zakopane.

The study also identified opinions of spectators concerning the organization of the event. The ski jumping fans greatly appreciated the organization of the ski jumping competition in Zakopane (3.29 out of 4 score). 50% of respondents (25 people) thought that the ticket prices for competitions were reasonable; 46% (23 people) said they would attend the ski jumping competition in the future. Finally, 86% of spectators (43 people) said they would recommend it to others.

The FIS Ski Jumping World Cup competitions are not only a valuable instrument of promotion and stimulation of tourism but also play an important social role. Ski jumping hills are places where fans can share a passion of this unique sport, support their heroes, and watch the competition live. For 19% of fans (8 people) who regularly participated in the World Cup competitions,

the Zakopane event became an annual tradition. One of respondents wrote: "Ski jumping has become a part of my life. I meet friends and players in Zakopane. This is an opportunity to meet new people and take a break from it all. I marvel at the amazing phenomenon of the Małysz Mania, which surprises me more and more every year."

It can be assumed that ski jumping has become one of the most important sports in Poland. Zakopane, which at the time of the World Cup competition is decorated in white and red colors of Poland allures fans with its amazing atmosphere and unique native culture.

Another ski jumping fan stated that his attendance of the Zakopane sports event was a symbolic "escape": "Zakopane is a magical place, and one of its kind, giving the impression of being part of a better world, outside the reality that surrounds us. Attending the ski jumping World Cup competition is relaxing and allows me to look at my life from a different perspective. Besides, it is pure fun."

This statement proves that attending the event is for many people a great opportunity to relax and "clear their minds".

According to another regular fan who took part in World Cup: "This is the most important event of the season, because of its atmosphere, which is praised even by foreign sports teams participating in competitions. I enjoy the opportunity to get autographs or to take pictures with my ski jumping heroes. I meet friends here. It is simply nice to spend time in the beautiful Polish mountains."

This statement proves the importance of the organization of the ski jumping competition in Zakopane. Spectators, ski jumpers, and coaches are amazed by the marvelous atmosphere created by Polish fans.

Conclusion

Ski jumping plays an important role in the culture of Central Europe and Scandinavia. Ski jumpers are national heroes in those parts of Europe. Their successes become parts of history, and they are remembered for ages. Ski jumping is unique in many ways. First, it bears reference to the Greek myth of Daedalus and Icarus, which is a manifestation of the eternal human dream of flying. Secondly, this sport can be practiced by few. While anyone can play tennis, soccer and basketball, ski jumpers must possess enormous technical skills, since even the smallest mistake during a jump can be fatal. Thirdly, the scenery of snow-capped mountains provides a unique visual experience for ski jumping fans. We should also pay attention to the character of ski jumping fans. Ski jumping competitions have become venues for meetings with the family and friends. There have been no cases of sport hooliganism during the ski jumping competitions.

The purpose of these considerations was to describe the role and significance of the ski jumping World Cup competition in Zakopane. This mass sport event has a multi-dimensional importance: economic, social and cultural. It exerts an economic impact on the increasing attractiveness of the region, and it strengthens regional tourism. It also has an influence on the prestige of Zakopane, by becoming one of the town's most recognizable icons. The unique atmosphere of the Zakopane competition has become a showcase of Poland in the sports world. Adam Małysz's successes elevated ski jumping to the rank of a Polish national sport. Adam Małysz's personality is also remarkable. His innate modesty won him huge respect among ski jumping fans and the entire sports world. For many years, Adam Małysz was the reason to come to the capital of the Tatras, and for once be a part of white-and-red patriotic festivities.

During the ski jumping competition Zakopane is full of tourists, which greatly affects the condition of local small businesses, entrepreneurs, private tour guides, hoteliers and restaurateurs. The Zakopane ski jumping event has become not only a sports product, but also a valuable tourist commodity.

From the cultural point of view, the behavior and emotions of spectators at the Zakopane FIS Ski Jumping World Cup competition should be emphasized. The unique atmosphere created by the ski jumping fans is one of the strongest points of the competition, which draws the attention of the sports world to Zakopane and Poland.

References

- Bachleđa Curuś A. [2001] Tradycje i perspektywy rozwoju Zakopanego jako ośrodka sportów zimowych, *Sporty zimowe u progu XXI w. oraz tradycje i perspektywy Zakopanego*, Krasicki S. (ed.). Kraków: AWF im. B. Czecha w Krakowie, Towarzystwo Muzeum Tatrzańskie w Zakopanem, Zeszyty Naukowe nr 84, s. 14–16.
- Długołęcka-Pinkwart L., Pinkwart M. [1994] *Zakopane od A do Z*. Warszawa: Sport i Turystyka, s. 290.
- Dutkova R. (ed.) [1991] *Zakopane – czterysta lat dziejów*, Tom II. Kraków: Krajowa Agencja Wydawnicza.
- Gangdal J., *Mika Kojonkoski – tajemnica sukcesu*. Wyd. Muza, s. 268–269.
- Krasicki S. (red.) [2005] *Sporty zimowe. Strategia rozwoju, badania naukowe*. Kraków: AWF im. B. Czecha w Krakowie, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego.
- Krasicki S. (ed.) [2001] *Sporty zimowe u progu XXI w. oraz tradycje i perspektywy Zakopanego*. Kraków: AWF im. B. Czecha w Krakowie, Towarzystwo Muzeum Tatrzańskie w Zakopanem, Zeszyty naukowe nr 84.
- Lipiec J. [2001] O istocie sportów zimowych, *Sporty zimowe u progu XXI w. oraz tradycje i perspektywy Zakopanego*, Krasicki S. (ed.). Kraków: AWF im. B. Czecha w Krakowie, Towarzystwo Muzeum Tatrzańskie w Zakopanem, Zeszyty Naukowe nr 84, s. 9–13.
- Matzenauer M. [1991] Sport – lata 1870–1918, *Czterysta lat dziejów*, Tom II, R. Dutkova (ed.). Zakopane: Krajowa Agencja Wydawnicza, s. 87–89.
- Moździerz Z. [2001] Zimowe obiekty turystyczne i narciarskie w tatrach polskich i Zakopanem (1891–2000), *Sporty zimowe u progu XXI w. oraz tradycje i perspektywy Zakopanego*, Krasicki S. (ed.). Kraków: AWF im. B. Czecha w Krakowie, Towarzystwo Muzeum Tatrzańskie w Zakopanem, Zeszyty Naukowe nr 84, s. 277–287.
- Ryba B. (red.) [1998a] *Zarządzanie przedsięwzięciami sportowymi*. Warszawa: Polska Korporacja Menedżerów Sportu.
- Ryba B. [1998b] Zamiast wstępu, *Zarządzanie przedsięwzięciami sportowymi*, Ryba B. (ed.). Warszawa: Polska Korporacja Menedżerów Sportu, s. 12–13.
- Ryn Z.J. [2001] Fenomen Adama Małysza z perspektywy psychologicznej, *Sporty zimowe u progu XXI w. oraz tradycje i perspektywy Zakopanego*, Krasicki S. (ed.). Kraków: AWF im. B. Czecha w Krakowie, Towarzystwo Muzeum Tatrzańskie w Zakopanem, Zeszyty Naukowe nr 84, s. 30–39.
- Strategia zrównoważonego rozwoju miasta Zakopane na lata 2004–2013*, załącznik do uchwały Nr XXII/209/2004 Rady Miasta Zakopane z dnia 28 lipca 2004 r., Zakopane, lipiec 2004 r.
- Sznajder A. [2008] *Marketing sportu*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, s. 102–104.
- Zdebska H. [2001] Rola sportowców wysoko kwalifikowanych w życiu społecznym. Adam Małysz jako bohater sportowy, *Sporty zimowe – strategia rozwoju, badania naukowe*, Krasicki S. (ed.). AWF im. B. Czecha w Krakowie, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, Kraków 2005, s. 51–57.

Perspective of social change in voluntary sport institutions in Portugal

Marcio Domingues, Carlos Eduardo Gonçalves
University of Coimbra, Portugal

Summary

The ecological approach allowed the researchers to appreciate the historical, contextual and social nature of changing and to discuss the role of managers and various forces in shaping its course and outcomes. The aim of this study was to explore the ecological perspective in different levels of practice and organizations with different social backgrounds to determine social change in youth athletes. The study used 21 semi-structured interviews, field diary and participant observation with significant others (coaches, directors and parents) in two contrasting football clubs, a social oriented and a professional oriented club to record their perceptions and attitudes to being expected to serve social change and the current pressures on themselves and their clubs. It is clear that social clubs have a very important role in their communities and are in need of more attention from political parties.

Key words: sport organizations; volunteer activity; social change; youth athletes

Introduction

Australia, Switzerland and Sweden are among the countries that have a high amount of members in voluntary sport organizations. In Europe the sports organization grounded in culture and practice of the voluntary action represent the social backbone of the sports system at large. In fact it is well understood that, in many countries, voluntary sport organizations make up the largest part of the voluntary sector in western countries [Seippel 2006, p. 172].

A difficult task emerges in an attempt to measure different types of voluntary work and various kinds of club characteristics [Seippel 2002, p. 257]. This is to say that the nature of voluntarism/professionalism varies significantly between sport organizations.

Portuguese football organizations are based on traditional voluntary work quite different from new waves of approach where voluntary work is applied to create some kind of commercial profit. Portugal has a specific design very different from the system-wide trends toward increased professionalization and bureaucratization [Kikulis, Slack & Hinings 1992, p. 349]. Portuguese voluntary sport organizations (nature of organizations) are among the most ancient and constitute a specific national heritage of high value where volunteering continues to be dominant and where the primary source of funding

continues to be the city halls. Portugal has a large part of sport participation dedicated to football, an increase of public funding to national federations, it is characterized by poor and traditional directors; there is a need to clarify governmental interventions regarding policies towards the normal club or the elite.

There exist two different profiles regarding leadership in sport associativism according to Portuguese reality. First, the professional profile possesses the advantage of accumulation of experience and knowledge, but sport directors tend to eternize in power. The amateur/social profile, normally tend to have a person, which is an essential figure with passion for the sport. Although lacking in formation, time availability and often common and specific knowledge about the role serve as obstacles to the development of sport programs.

In fact, involvement with any extracurricular activity has been associated with lower rates of delinquent behavior, but in regards to risky behaviors, only the protective value of sports [Gottfredson, Gerstenblith, Soulé, Womer, Lu 2004, p. 256; Lipsey & Wilson 1998, p. 347] and church activities reached statistical significance. Although the sporting context reveals to be important in determining the direction of these behaviors research shows that some particularities might even foster rather than diminish delinquency [Miller, Melnick, Barnes, Sabo & Farrell 2007, p. 718; Shields & Bredemeier 2001, 592; Weber,

Miracle, Rosicky & Crow 2001, p. 324]. The delivery of sport for development at a community level represents more importantly the role that traditional sports clubs and local government have in delivering social inclusion programs [Skinner, Zakus & Cowell 2008, p. 260] in order to foster character development.

Furthermore, context in professional sport organizations has become an important area of research in youth sport development in recent years. Recent studies claim that three aspects of sport organizations (not only organizational but the interpersonal relations in the club) are crucial in life skills development at a micro level in professional environments: practice settings, social relations in the club and success factors in sport [Domingues & Gonçalves 2012a, p. 30; Domingues & Gonçalves, in press].

Following up on Mintzberg's work [1989, p. 45–53 & 1992, p. 87–98] he dedicated intensive research in analyzing organizations in terms of their fluxes and internal structure. It is known that a number of sport organizations depend on their physical surroundings for success; ecological factors are an important part of their general environment [Slack 1997, p. 40–45]. Perceived environment also comes into play when different actors operating in the club may perceive differently the sporting context, considering it dynamic with opportunities for growth or, on the other hand, passive organizations for the goal directors intend to achieve. That is, while the actual environment affects the sport organizations, it is the perceived environment to which significant others respond.

Specifically, Ecological Systems Theory suggests that both human development and behavior is the product of reciprocal interactions between human agents and the objects, symbols and people in their environments [Bronfenbrenner 1979, p. 23–45; Bronfenbrenner 1994, p. 44–53]. Bronfenbrenner's Ecological Theory holds that "development" is influenced by several environmental systems and since 1950 he has been engaged in addressing questions that emphasize the dynamic interplay of processes across time frames, levels of analysis and contexts, in which time and timing are central.

Within a Portuguese context and drawing on the ecological approach to organisational change [Bronfenbrenner & Morris 1998, p. 118; Bronfenbrenner & Evans 2000, p. 128] this paper focus on two types of sport organizations (professional and social oriented). This approach tries to ascertain how perceived and general environment make up of social change in young athletes, namely social competence [Malina & Cumming 2003, p. 11; Petitpas & Champagne 2000, p. 121] and the sense of belonging [Walseth 2006, p. 450; Weiss & Stuntz 2004, p. 33–42].

It is hypothesized that a more Professional Oriented Club (POC) necessarily has different characteristics and social meaning than a more Social Oriented Club

(SOC). It is hypothesized that from the professional perspective, social change is a product of a more caring and nurturing environment that compels personal development in young athletes. On the other hand, the SOC tries to provide a social environment, heavily dependent on volunteers, in order to avoid delinquency and at risk behaviors. Finally, in terms of the club's volunteer activity the SOC is more dependent on social relatedness and mutual help of its members, while the POC is more formal and structured and therefore less dependent on human relations.

Methodology

The following methods served to enhance the researcher's understanding of the processes taken in each club in order to promote and develop social change, and concomitantly, the role that these volunteer organizations with different characteristics play in promoting such a change in young athletes.

Participants

Participants ($n = 21$) were selected according to their representativeness and importance in two contrasting football environments, a Professional Oriented Club (POC) and a Social Oriented Club (SOC), such as parents with managerial roles, directors, coaches with a rich past serving the club, former senior players and youth coordinator. The term POC refers to a club with a senior professional squad with wide history in the Portuguese first division. The club is located in the center area of Portugal and has sixteen youth teams competing at a national and regional level.

Data Collection

Data was collected and analyzed longitudinally during two sport years. Several methods of data collection were used, namely, 22 semi-structured interviews, participant observation (accounted for more than 145 hours of direct observation, with the construction of a field diary (see Table 1) and completion of observation grills which served the purpose of cross checking the interviewers statement) were employed to provide a thick description of the reality of a professional club. This multi method approach allowed a cross validation and added emergent descriptions [Lessard-Hérbert, Goyette & Boutin 2008, p. 12–35].

Procedures

Various meetings were held prior to data collection to introduce procedures and establish further visits. Participant observation was partially co-organized on a weekly timetable with the youth coordinator in order to observe training sessions and arrange the interview meetings with the coaches. The scheduled observations were distributed

Table 1. Field Descriptive Analysis

Denomination			Time	Reference
Physical Time	Month	Day	Hour	Temperature
Context (Mycosystem)	Structure		Physical Characteristics	Internal Organization
				Planned
				Not Planned
Person in context	Race		Sex	Age
Individual Behavior (Person)	Competence		Dysfunction	
Interaction Patterns and Group Activities (Proximal Processes)				
Communication	Content		Intensity	
	Time and language routine		Function	
Non verbal behavior and linguistic properties	Young athletes		Adults	
Motivation and Goal Achievement	Individual		Group	
Influence of other social systems in context	Proximal (Mesosystem)		Non Proximal (Exosystem)	

Note. Based on Bronfenbrenner & Morris (1998) and Bronfenbrenner & Evans (2000)

in different competitive phases throughout the sport season in order to capture diverse informational cues.

Interviews were transcribed *verbatim* and tape recorder confirmation followed the procedure. This study was approved by the ethic board committee of the Faculty of Sports and Physical Education in Coimbra. In fact, ethical guidelines followed the work towards protecting the individuals, communities and environments involved in the studies against any form of harm, manipulation or malpractice

Data Analysis

Researchers used conceptual analysis in the study to check for concepts and its occurrences, and relational analysis by examining the relationships among concepts in the gathered information provided by the semi-structured interviews as well as the field diary.

The researchers proceeded with a thematic analysis of text in which a qualitative content analysis was employed with four successive and interdependent steps [Bardin 1988, p. 25–48; Krippendorff 2012, p. 33–51]. First, interview transcription (discourse reproduction); second step, careful reading and analysis (including second and third reading) from both the main researchers and senior researcher. In the third phase, identification and descrip-

tion of specific themes through deductive analysis (unitizing); and lastly, inductive qualitative analysis with the identified themes and the creation of categories.

All of the categories were reviewed and ascertain whether some categories could be merged or if some needed to be sub-categorized against pre-determined codes [Miles & Huberman 1994, p. 33–45; Atkinson & Hammersley 2007, p. 20–28]. Finally researchers returned to the original transcripts and ensure that all the information that needed to be categorized had been so. Similarly, field diary and observational grills were analyzed sequentially to semi-structured interviews which allowed crossing data and statement verification. Content analysis was made by hand and the usage of several methods by which data was collected in order to assure multiple forms of information served to enhance possible limitations of this data analysis method.

Validity

The researcher’s used the following four criteria rather than Cook & Campbell’s [1979, p. 45–58] framework of validity because they better reflected the underlying assumptions involved in much qualitative research: credibility, transferability, dependability and confirmability [Guba & Lincoln 1981, p. 45–67].

Table 2. Turbulence and Behavior

Social Oriented Club	Professional Oriented Club
Reinventing day to day situations	Weekly approach planning
Reconstruct opportunities	Reconstruct opportunities
Attempt to take advantage of situations	Attempt to take advantage of situations
Day to day surprise management	Weekly Term Planning
Hunch and intuitive based knowledge	Rational management

Table 3. Rate of Change and Complexity

Social Oriented Club	Professional Oriented Club
Simple organizational structure	More complex organizational structure
Rapid change	Slow pace of change
Unpredictable scenario	Not predictable scenario
Community based interventions	Hierarchical based interventions
Informal flow management	Formal flow management
Horizontal based relations	Mixed based relations
Ad hoc decision making (moments)	Purposeful decision making

Table 4. Major categories and groups of responses

Dimensions	Major Category	Statement group label
Sport Context and Achievement	Club and Identity	Club's Social Goal's Social Reality Professionalism
	Community and Social Integration	Sporting Culture Social Context Status and Recognition
	Organization and Structure	Structure and Resources Internal Organization
Personal Development and Self-Improvement	Climate and Social Values	Sport Goal's Social Integration Youth Identity Personal Development
	Social Relations	Adult's Significance Youth Sport Role Youth Identity

After complete interpretation, emerging data was delivered to the significant others for feedback check and cross validation. Peer review was assured by an external research specialist in content analysis and with extensive experience in conducting qualitative studies. This was a way to transfer the findings to other sport organizations and confirm the results. Furthermore, the extensive time spent on participant observation was crucial to fully characterize these two clubs in terms of organization, structure and providers of social change.

The thick description provided (Field diary and observational grids) helped in generalizing the results to other context or sport settings providing in that sense the transferability criteria. The dependability criteria, known in quantitative terms as reliability was more difficult to ascertain. In that sense the ever-changing context within which research occurred and how these changes could have affected the conclusions that were reached were described.

Results

From the field diary and participant observation two tables emerged based on the work on organizational studies of Mintzberg [1992, p. 75–88 & 2009, p. 45–68], and with more specific detail on sport organizations contributed the work of Pires [2007, p. 62–75] and Slack [1997, p. 95–112]. Two dimensions arose from this content analysis, they are summarized in table 2.

Despite the difference in orientation and competitive dimension, the two clubs under study presented clear structural deficits with few resources for the respective sport demands. Both clubs showed few consistent training structures, although different in nature with few resources available for the amount of teams involved in the professional club as well as the social club.

There was some difference between the two organizations; the “professional” club was clearly composed of two contrasting inner realities, youth academy and the professional squad with its specific organization.

Following on the theoretical background of Bronfenbrenner initial work [1979, p. 32–43] and subsequent reformulations [Bronfenbrenner & Morris, 1998, p. 67–75; Bronfenbrenner & Evans, 2000, p. 120]. The following table illustrates how the categories and dimensions were elaborated both inductively and deductively using the BioEcological Theory.

Club and Identity

The club’s orientation reveals social intervention capacity and accessibility for sports, “... the club is training youngsters and tries to get them out of the wrong ways [...]” (PJBMM). The other significant resemble the club to a family structure in which the driving force of the

small club is their human heritage, through the support for young people growing up in poor neighborhood social environments:

“... Maybe it makes more work and is more fruitful in relation to these new athletes who often have nowhere to go and X here is almost their second house ...” (CFJ)

This fact differentiates the SOC from other teams who live from sponsorship in their work, “... it is a club from a neighborhood but there is more union. It’s what’s happening here, based upon people [...] in a city club [...] lives more from sponsorship ...” (PJBMM). The club embodies itself on creating a context of interdependence often dubbed by the term “mystical” where close relationships strengthen the sense of unity: “... in social neighborhoods is easier to get these mystical behaviors because people are simpler, humbler and turn out to join up more often ...” (CFJ).

This social context where the club is immersed represents a degrading and problematic reality where several neighborhoods coexist, “... I know some kids playing here that if it weren’t for the club they were already tucked into trouble [...]” (PJBG); a reality that is inherent to a certain kind of fragile family structure:

“... The reality is a bit degraded [...] the drug circulates [...] the social function of the club is to call the youngsters, take them out of this reality and insert them in another, perhaps these youngsters are lacking in terms of family organization, many of them, this is the reality of this club.” (PJDCSE)

Two main difficulties are found at the POC: financial and infrastructural;

“... The club became used to live on public benefits and therefore have not established their own sources of revenue, and that’s why from time to time the club is shaking like now in financial terms.” (TJB1)

Community Integration

The other significant concerns that sport maybe linked to the economic capacity of parents to provide these experiences to the child with a different sporting environment are a charging reality of this club:

“The big club looks for the athlete, they are trying to take economic advantages from them [...] because they have great conditions and parents pay for it, you will automatically be paying for your child, he will play, since my son is from a neighborhood will not be able to play...” (PJBMM)

The club’s standing given by its significance represents a space for social change, “... here they aren’t getting bad habits [...] there exist social neighborhoods that are, drugs and stuff [...] I had friends that died because of this (drugs).” (PJCPA).

Adults from the POC refer to the existence of an attempt to mobilize people to the club and promote a bigger intervention in society, “The club, at a senior level is

starting to do something like regular visits to hospital, little promotions..." (PJA); however, there are few promotions that link decisively these social actions to the community: "... I have been participating in some actions of the Food Bank and I have never seen the X club, for example, involved with two or three teams..." (PJA2).

Structure and Organization

The SOC organization is based on immediacy and casualistic relation with the sport environment; the ongoing change of the sporting context provides constant challenges: "...more voluntarism and free work, perhaps there doesn't exist any planning, with no goals, it is a question of managing the present [...] a fight for survival." (PJDCSE)

Structural and organizational deficiency represents day to day difficulties, especially when talking about basic needs of the club, "difficulties of every order, from difficulty arranging money for gas, water, light, dress rooms with problems, everything, and everything is a problem for us." (CFJ)

The club's situation demobilizes youngsters and can only secure the most problematic with more negative behaviors. "... We always keep with what gives us more work, those youngsters that are socially more irreverent, sometimes more undisciplined..." (CFJ). The work that is being done here is based on these rejected youngsters from surrounding clubs.

"...we have a lot of difficulties because at a sport level we are almost considered the garbage dump of Porto City [...] any young athlete that wants to play football [...] goes to anywhere but here..." (CFJ)

There is a general consensus that the infra structural deficit carries difficulties in the overall organization namely, logistic, youth mobilization and practice conditions, "...it is the problem of the infra structures. This is a club that doesn't have, at this moment, a proper base that could allow regarding training conditions, organization, equipment a proper work..." (CFJ); a clear separation and difficulties in linking the professional with the academy, "...bad, because there still are a lot of things that are channeled to the professional side as there is a very big distance between these two." (TC2)

The new reality of the SAD as a means to improve the academy and general conditions for the club, especially at an organizational level doesn't present real solutions, "there's a SAD that I'm unaware of! I only know the the coaches and the coordinator." (PJA)

Climate and Social Values

According to the other significant, interpersonal relations are positive; players don't distinguish between socioeconomic statuses and social stratification. Fathers are careful regarding social differences that tend to blind in the pitch and equal treatment.

"Whether the players come from a social neighborhood or don't come from there, we have sons from medical doctors, here we have, graphics like me, we have sons from locksmiths [...] they (players) don't make that distinction. Here they are players and friends; they don't make that distinction..." (PJBG)

People in the club resemble the main relationships as a family structure, the absence of organizational and structural barriers facilitate this approach. There is a worry, among other significant, to occupy the youngsters in an attempt to deviate them from dangerous paths, football functions as a specific space that has social meaning. The other significant refer to the role that the sport organizations have in implementing team spirit, solidarity, sharing values, with youngsters from different social backgrounds and understand each one's habits.

"I think that the role the club's play is very important [...] to implement, team spirit, solidarity... I think its fundamental [...] social integrating the players and seeing different realities from different social strata." (PJCCVIF)

Football is considered a space of social construction that is useful in the community, whilst the recognition and status of the POC shows specific behaviors. Youngsters' perception of the sport context carries them to different behaviors: "... when they arrive to the club, they modify completely there sense of being, and become super dedicated and committed athletes, with high standards of assiduity in training." (CFJ)

"Team spirit, sacrifice, humility, sharing, I think there are some values that they carry with them outside to the community and the club is making a real effort to get closer, they have, for example, marketing in schools." (TJC2)

The other significant refer to the existence of a different orientation as soon as they arrive at the club, "... rigor, goal definition [...] they will have to be able to deal with setbacks [...] in our life we will be confronted with things that aren't going to go well." (DJA)

Social Relations

Social support provided by the club represents a transition to another mesosystem in the youngsters' life following the athlete's life span and an attempt of inclusion in society. The directors of the club feel the need to try to compensate the lack of family support.

"We have a kid that was in need and addicted [...] the youngster is here, continues to work and therefore, he has a history of drugs as well as his parents were consumers and the athletes is clean now." (PJBMM)

The richness of the club and the real work is in providing an exchange of experiences that mix the positive points of every each part of the social line that comes together in the club: "the social kid helps the one that has it all and good grades, and sometimes know part of life that he is not aware of." (CFJ)

Recognizing that some social neighborhood youngsters are at risk with negative behaviors turns adults more careful: "Being sent off is exactly what he wanted, is what suits him, because these kids [...] their role is to claim for negative attention." (CFJ)

Coaches are responsible for group cohesion and youngsters affectivity: "The coach is not just a coach; it is an older friend, a life living experience that they not yet had..." (TJB2). Relations among adults in the club and voluntarism are considered positive assets with high impact on their lives outside of football, "There are people in which the club has an important impact [...] I see that the club has that impact on their social life." (TJC1)

Discussion

These findings make the social mechanisms outlined (sense of belonging and sense of competence) reasonable. There is a positive effect of more connected relations in being a member of the professional sport organization and of the level of activity in that organization. Surprisingly, and although having different sport orientations both clubs have a predominance of volunteer activity, showing fragile structures and difficulty in organizing daily activities.

Giving the positioning of the POC in Portuguese reality, the professional club is inexistent regarding more formal social responsibility. Indeed, the growing corporate social responsibility in sport organizations is put in evidence by a growing number of "giving" initiatives and "charitable" programs [Bradish & Cronin 2009, p. 692]. The professional environment felt not only by the young athletes but by significant others (parents, coaches, directors) were conducive to clear achievement behaviors of commitment and effort.

In fact, the ecological environment as conceived by Bronfenbrenner is highly influenced by the developing person, differentiated in nested structures [Bronfenbrenner 1994, p. 111–124]. One of the most important benefits reported in the interviews of the SOC was that without volunteers there would not be so many opportunities for youngsters to participate in sport. The opportunities for young athletes to participate were also felt to be important to the local community where delinquency and at risk behavior was common.

These results stress other findings, for example, results from the study of Gottfredson, Soul, Womer and Lu [2004, p. 260–264] imply that participation in sports reduced delinquent behavior for middle-school but not for elementary-school-aged youths. This reduction was not achieved by decreasing time spent unsupervised or by increasing involvement in constructive activities, but by increasing intentions not to use drugs and positive peer associations. Effects on these outcomes were strong-

est in programs that incorporated a high emphasis on social skills and character development.

Conventional wisdom suggests that organized sport deters adolescent's delinquency by building character structuring their time and providing incentives for socially approved behavior as confirmed by this paper and other studies [Lipsey & Wilson 1998, p. 220–223; Miller, Melnick, Barnes, Sabo & Farrell 2007, p. 715–722]. This study partially reinforces the fact that delinquency prevention and structured preventive interventions such as sport must focus on social competency in the sense that doing something valuable and noteworthy will impede these behaviors.

In fact, in the bioecological model, development is defined as the phenomenon of continuity and change in the biopsychological characteristics of human beings, both as individuals and as groups [Bronfenbrenner & Morris 1998, p. 87]. As child develops, the interaction within these environments becomes more complex [Bronfenbrenner & Evans 2000, p. 119]. In this particular Bengoechea and Johnson [2001, p. 25–28] highlight youth sport interaction (coaches, parents) and consider time as an intricate element with context developmental characteristics.

Concerns have been voiced regarding the highly competitive nature of youth sports; they are becoming "professionalized," with year-round training, early specialization, ranking, and a focus on the outcomes of success rather than on educational goals or life skills development [Gould & Carson 2004]. When scientific evidence is examined athletic development research shows that many of these "professionalized" practices may not be optimal approaches for fostering athletic talent development [Gould & Carson 2004, p. 23].

From early as 1975 sport has been put into question concerning its socialization effects [Stevenson 1975, p. 297]. Shields and Bredemeier [2001, p. 586–590] are sometimes cautious in drawing conclusions from their findings, noting that selection effects may be at work rather than anything intrinsic to sports play itself. In this sense, Malina and Cumming [2003, p. 9–13] outlined social competence as possible benefits of participation in sports. Taken into consideration that social competence is the condition of possessing the social, emotional, and intellectual skills and behaviors needed to succeed as a member of society, appropriate management and guidance was highlighted by Petitpas and Champagne [2000, p. 117–120] as crucial in developing optimal behaviors in youth.

Once again, the results reveal that the effects of the proximal processes as defined by Bronfenbrenner are more powerful than those of the environmental contexts in which they occur. Furthermore, issues of personal development and life enhancing skills are better constructed and developed in the POC, with visible qualities

such as self-confidence, the building of social relations and sense of belonging. In fact, sport can provide peer interaction through both teammates and healthy competition [Weiss & Stuntz 2004, p. 101–123]. In line with Walseth [2006, p. 449–452] the analysis presented here establishes a line of separation between traditional community sport clubs that produce social support in the forefront of social change and resemble themselves to a family structure [Domingues & Gonçalves 2012, p. 73–75] and a more “professionalized” sport club, with its oriented structure that contributes to more personal and life enduring skills.

Conclusion

The aim of this study was to explore the ecological perspective in different levels of practice and organizations with different social backgrounds to determine positive links to attitudes and behavior in youth athletes. Sport organizations as shown here with different levels of achievements and orientations tend to show major difficulties in maintaining a proper structure that can fulfill their day to day goals. More formal and professional institutions tend to have better scores in social indicators among young athletes. It is clear however that more social institutions as described here have a very important role in their communities and are in need of more attention from political parties.

What is clear from this study is a case analysis of two types of structures in Portugal sport system: a “professional” and a social club and how they present themselves in the social spectrum as volunteer organizations. In combination with other public forces, social change from the SOC may represent an opportunity for different actors to transform and implement important sport programs in sensible areas of certain communities. Putting this clear, the POC, can introduce a particular environment that enhances personal development and assure at the same time, the necessary acquisition of social enduring skills. In both cases, volunteer activity resembles an important feature in sport development, thus contributing to a better understanding of these particular sport contexts.

Sport must constitute itself a social agglutinate and, in some cases, prophylactic with important social significance as well as a transversal response between educative, institutional and federative world. Further studies should include a more in depth approach (ethnographic) to community clubs with a strong social meaning in order to realize how organizational and contextual cues can be fostered to help young athletes that are struggling in life.

References

- Atkinson P., Hammersley M. [2007] *Ethnography: Principles and Practice* (3rd ed.). New York: Taylor & Francis.
- Bardin L. [1988] *Análise de conteúdo* [Content Analysis]. Lisboa: Edições 70.
- Bengoechea G., Johnson G. [2001] Ecological systems theory and children's development in sport: toward a process-person-context-time research paradigm, *Avante*, vol. 7, pp. 20–31.
- Bradish C., Cronin J. [2009] Corporate Social Responsibility in Sport, *Journal of Sport Management*, vol. 23, no. 6, pp. 691–697.
- Bronfenbrenner U. [1979] *The ecology of human development. Experiments by nature and design*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bronfenbrenner U. [1994] Ecological Models of Human Development, *International Encyclopedia of Education*, vol. 3, 2nd ed. Oxford: Elsevier.
- Bronfenbrenner U., Morris P. [1998] The ecology of developmental process, *Handbook of child psychology: Theoretical models of human development*, Damon W., Lerner R. (eds.), 5th ed. New York, NY: John Wiley & Sons.
- Bronfenbrenner U., Evan G. [2000] Developmental Science in the 21st Century: Emerging Questions, Theoretical Models, Research Designs and Empirical Findings, *Social Development*, vol. 9, pp. 115–125.
- Cook T.D., Campbell D.T. [1979] *Quasi-Experimentation: Design and Analysis for Field Settings*. Chicago, Illinois: Rand McNally.
- Domingues M., Gonçalves C.E. [in press] Talent Development and Ecology of Practice in a Professional Club, *European Journal of Sport in Society*.
- Domingues M., Gonçalves C.E. [2012a] Context effects on sport motivational orientation and attitudes in football players aged 14–16, *Boletim SPEF*, vol. 36, pp. 27–41.
- Domingues M., Gonçalves C.E. [2012b] Social Sport Club and Youth Sport Expectations: Personal and Social Determinants in Contrasting Ecologies of Practice, *American Journal of Human Ecology*, vol. 1, no. 3, pp. 71–78.
- Gottfredson D., Gerstenblith S., Soule D., Womer S., Lu S. [2004] Do After School Programs Reduce Delinquency?, *Prevention Science*, vol. 5, no. 4, p. 253–266.
- Gould D., Carson S. [2004] Myths surrounding the role of youth sports in developing Olympic champions, *Youth Studies Australia*, vol. 23, no. 1, pp. 19–26.
- Guba E.G., Lincoln Y.S. [1981] *Effective Evaluation*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Kikulis L., Slack T., Hinings B. [1992] Institutionally Specific Design Archetypes: A Framework for Understanding Change in National Sport Organizations, *International Review for the Sociology of Sport*, vol. 27, no. 4, pp. 343–368.
- Krippendorff K.H. [2012] *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*. New York (NY): Sage Publications.
- Léssard-Hebert M., Goyette G., Boutin G. [1990] *Investigação Qualitativa. Fundamentos* [Qualitative Investigation. Fundamentals], 3rd ed. Lisboa: Instituto Piaget.
- Lipsey M., Wilson D., Cothorn L. [1998] Effective intervention for serious juvenile offenders, *Serious & violent juvenile offenders: Risk factors and successful intervention*, Loeber R., Farrington D.P. (ed.), pp. 313–345. Thousand Oaks, CA: Sage.

- Malina R., Cumming S. [2003] Current status and issues in youth sports, *Youth sports: Perspectives for a new century*, Malina R.M., Clark M.A. (eds.), pp. 7–25. Monterey, CA: Coaches Choice.
- Miles M.B., Huberman A.M. [1994] *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*. Thousand Oaks, CL: Sage Publications.
- Miller K., Melnick M., Barnes G., Sabo D., Farrell M. [2007] Athletic Involvement and Adolescent Delinquency, *Journal of Youth and Adolescence*, vol. 36, no. 5, pp. 711–723.
- Mintzberg H. [1992] *Structure in fives: Designing effective organizations*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Mintzberg H. [2009] *Tracking strategies: Toward a general theory of strategy formation*. New York, NY: Oxford University Press.
- Petitpas A., Champagne D. [2000] Sports and Social Competence, *Developing competent youth and strong communities through after-school programming*, Danish S.J., Gullotta T.P. (eds.), pp. 115–137. Washington, DC, US: Child Welfare League of America.
- Pires G. [2007] *Agôn. Gestão do Desporto. O jogo de Zeus [Agôn. Sport Management. Zeus's Game]*. Porto: Porto Editora.
- Seippel O. [2002] Volunteers and professionals in Norwegian sport organizations. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, vol. 13, no. 3, pp. 253–270.
- Seippel O. [2006] Sport and Social Capital, *Acta Sociologica*, vol. 49, no. 2, s. 169–183.
- Shields D., Bredemeier B. [2001] Moral development and behavior in sport, *Handbook of sport psychology*, Singer R.N., Hausenblas H.A., Janelle C.M. (eds.), 2nd ed., pp. 585–603. New York: Wiley.
- Skinner J., Zakus D., Cowell J. [2008] Development through Sport: Building Social Capital in Disadvantaged Communities, *Sport Management Review*, vol. 11, no. 3, pp. 253–275.
- Slack T. [1997] *Understanding Sport Organizations. The Application of Organization Theory*. Champaign, IL: Human Kinetics.
- Stevenson C. [1975] Socialization Effects of Participation in Sport: A Critical Review of the Research, *Research Quarterly*, vol. 46, p. 297.
- Weber L., Miracle A., Rosicky J., Crow T. [2001] Bonding to Youth Clubs and Delinquency, *Sociological Practice*, vol. 3, no. 4, pp. 319–339.
- Walseth K. [2006] Sport and Belonging, *International Review for the Sociology of Sport*, vol. 41, no. 3–4, pp. 447–464.
- Weiss M., Stuntz C. [2004] *A little friendly competition: Peer relationships and psychosocial development in youth sports and physical activity contexts*. Morgantown, WV: Fitness Information Technology, Inc.

Dyspozycje osobnicze młodzieży uprawiającej gry zespołowe i nieuprawiającej sportu

Individual predispositions of adolescents playing team games and adolescents who do not do any sports

Tadeusz Rychta

Wyższa Szkoła Kultury Fizycznej i Turystyki im. Haliny Konopackiej w Pruszkowie

Streszczenie

Przedmiotem badań było porównanie nasilenia wybranych dyspozycji osobniczych młodzieży uprawiającej gry zespołowe i nieuprawiających sportu, a także poszukiwanie zachodzących między nimi współzmienności. Pod pojęciem dyspozycje osobnicze rozumiemy: wymiary (cechy) osobowości, wskaźniki motywacji osiągnięć i wymiary zachowania celowego.

W badaniach wykorzystano następujące narzędzia: Inwentarz Osobowości Costy i McCree'a (NEO-FFI), Kwestionariusz Motywacji Osiągnięć w Wychowaniu Fizycznym Nishidy (AMPET) i Kwestionariusz Celów Zaleskiego (KCEL-II). Objęto nimi dwie grupy młodzieży męskiej w wieku 14–18 lat, liczące w zależności od narzędzia badawczego od 85 do 115 osób. Staż sportowy w grupie uprawiającej gry zespołowe wahał się w granicach od 2 do 6 lat.

W wyniku badań stwierdzono między innymi, że młodzież uprawiająca sport charakteryzowała się nieprzypadkowo wyższymi wynikami w: ekstrawersji, ugodowości i sumienności oraz ważności celu, wysiłku, wytrwałości w działaniu, zadowoleniu z uzyskanych wyników, a także w relacjach interpersonalnych z trenerem. W tej grupie badawczej były wyższe wskaźniki motywacyjne dotyczące: strategii uczenia się, przewycięzania przeszkód, pilności i odpowiedzialności, poczucia kompetencji i wartości uczenia się, natomiast niższe w lęku osiągnięcia i lęku porażki. Należy podkreślić, że istotne statystycznie korelacje pomiędzy badanymi dyspozycjami były liczniejsze w grupie sportowej i w większości przypadków w obu grupach zgodne ze sobą.

Uzyskane wyniki i wnioski są zrozumiałe w świetle teoretycznych koncepcji Costy i McCrae'a, Nishidy i Zaleskiego. Znajdują swoje potwierdzenie we wcześniejszych badaniach autora nad osobowościowymi uwarunkowaniami zachowania celowego w sporcie.

Słowa kluczowe: osobowość, motywacja osiągnięć w wychowaniu fizycznym, zachowanie celowe, młodzież uprawiająca gry zespołowe, młodzież nieuprawiająca sportu

Abstract

The object of study was to compare the intensity of selected individual predispositions of adolescents playing team games and those who do not do any sports, as well as to find the covariance between them. Individual predispositions mean: personality dimensions (traits), achievement motivation indices and the dimensions of purposeful behaviour. The following tools were used in the research: Costa and McCrae's Personality Inventory (NEO-FFI), Nishida's Achievement Motivation in Physical Education Test (AMPET) and Zaleski's Goals Questionnaire (KCEL-II). Two groups of boys aged 14–18 were studied, including – depending on the study tool – between 85 and 115 persons. Those in the group playing team games had the sports experience of 2 to 6 years. The studies proved, among others, that teenagers who played sports not accidentally had higher results in: extraversion, agreeableness and conscientiousness as well as the importance of goal, effort, perseverance, satisfaction with the achieved results and interpersonal relations with the coach. That study group achieved higher motivation indices concerning: learning strategies, overcoming obstacles, diligence and responsibility, the sense of competence and the value of learning, whereas they had lower results of fear of achievement and fear of failure. It is noteworthy that statistically significant correlations between the studied predispositions were more frequent in the group playing sports and in most cases they were compliant with each other. The obtained results are understandable in the light of the theoretical concepts by Costa and McCrae, Nishida and Zaleski. They are confirmed by the author's earlier research concerning personality determinants of purposeful behaviour in sport.

Key words: personality, achievement motivation in physical education, purposeful behaviour, adolescents playing team games, adolescents not doing any sports

Wprowadzenie

Przesłanki teoretyczne podjętych badań mieszczą się w modelu pięciu wielkich czynników osobowości P.T. Costy i R.R. McCrae'a [1992], koncepcji motywacji osiągnięć w wychowaniu fizycznym T. Nishidy [1987], psychologii zachowania celowego Z. Zaleskiego [1991]. Badania te stanowią kontynuację moich licznych badań nad osobowością polskich sportowców uprawiających sportowe gry zespołowe [np. Rychta 1980, 1990, 1993, 2001]. Nawiązują także do badań nad związkami zachodzącymi pomiędzy szeroko pojętą osobowością (temperament, osobowość, motywacja) a zachowaniem celowym sportowców uprawiających różne dyscypliny sportu [np. Rychta 1998a i b, 1999].

Istotą obecnych badań jest poszukiwanie różnic w poziomie nasilenia wybranych dyspozycji osobniczych w grupach młodzieży uprawiającej gry zespołowe i nieuprawiającej sportu oraz określenie współzmienności zachodzących pomiędzy wymiarami osobowości, zachowania celowego i wskaźnikami motywacji osiągnięć w wychowaniu fizycznym. Prowadzone są one zgodnie z paradygmatem różnic indywidualnych i paradygmatem korelacyjnym.

W pracy tej pod pojęciem *dyspozycje osobnicze* rozumiemy: wymiary (cechy) osobowości, wskaźniki motywacji osiągnięć w wychowaniu fizycznym i wymiary zachowania celowego.

Celem badań jest określenie wpływu uprawiania gier zespołowych na dyspozycje osobnicze i ich wewnętrzną strukturę wyrażoną w korelacjach, a także wskazanie predyktorów osobowościowych i motywacyjnych dla celu i działania jako wymiarów zachowania celowego sportowców.

Cel aplikacyjny sprowadza się do wykorzystania wyników badań i wynikających z nich wniosków w procesie szkolenia sportowego młodzieży i kształtowania ich dyspozycji osobniczych poprzez aktywne uczestnictwo w rywalizacji sportowej.

Założenia i pytania badawcze

Przedmiotem badań jest analiza porównawcza poziomu nasilenia wybranych dyspozycji osobniczych w grupach młodzieży uprawiającej gry sportowe i nieuprawiającej sportu oraz poszukiwanie zachodzących między tymi dyspozycjami współzmienności, a także osobowościowych i motywacyjnych predyktorów wymiarów zachowania celowego.

W pracy przyjmujemy następujące założenia:

1. młodzież uprawiająca gry sportowe różni się od młodzieży nieuprawiającej sportu pod względem wybranych dyspozycji osobniczych ułatwiających jej zastosowanie się do sytuacji i wymagań występujących w sporcie,

2. dla wymiarów celu i działania jako składników zachowania celowego daje się wyznaczyć odmienne predyktory osobowościowe i motywacyjne,
3. struktura wewnętrzna dyspozycji osobniczych wyrażająca się we współzmiennościach zachodzących między nimi w badanych grupach młodzieży jest nieco inna, a liczniejsze związki wzajemne pomiędzy nimi występują w grupie sportowej.
Poszukujemy odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

1. Które dyspozycje osobnicze różnicują w sposób istotny młodzież uprawiającą gry zespołowe od młodzieży nieuprawiającej sportu?
2. Które zmienne osobowościowe i motywacyjne są dobrymi predyktorami dla wymiarów celu i działania jako elementów zachowania celowego badanej młodzieży?
3. Które dyspozycje osobnicze są najliczniej ze sobą skorelowane oraz jakie podobieństwa i różnice występują w korelacjach w obu grupach?

Narzędzia badawcze i osoby badane

Poniżej przedstawiamy narzędzia badawcze i dyspozycje osobnicze mierzone przy ich pomocy. W badaniach wykorzystano następujące narzędzia badawcze:

1. Inwentarz Osobowości (NEO-FFI), Costy i McCrae'a, mierzący następujące wymiary (cechy): neurotyczność, ekstrawersję, otwartość na doświadczenia, ugodowość i sumienność [B. Zawadzki, J. Strelau, P. Szczepanik, M. Śliwińska 1998].
2. Kwestionariusz Motywacji Osiągnięć w wychowaniu fizycznym (AMPET) Nishidy, mierzący: strategię uczenia się, przewyciężanie przeszkód, pilność i odpowiedzialność, poczucie kompetencji, wartość uczenia się, lęk przed osiągnięciem, lęk przed porażką i kłamstwo [Z. Mroczyński 1993].
3. Kwestionariusz Celów (KCEL-II) Zaleskiego w wersji dla sportowców mierzący: wymiary celu (ważność celu, oczekiwanie, konflikt celów), wymiary działania (wysiłek, wytrwałość, zadowolenie), wymiary relacji interpersonalnych (wspólność celu i wspólność emocjonalna) [Z. Zaleski 1991, T. Rychta 1998].

Dla celów wyznaczono średnioterminową perspektywę czasową (1–3 lata).

Przestrzegano przy tym odpowiednich procedur i instrukcji ustalonych dla tych narzędzi badawczych. Badani zaznaczali odpowiedzi na odpowiednich kartach. Wyniki punktowe obliczono zgodnie z kluczami diagnostycznymi.

Badaniami objęto młodzież płci męskiej w wieku 14–18 lat. W grupie sportowej młodzież uprawiała gry sportowe (piłka nożna, piłka ręczna i piłka koszykowa), jej staż sportowy wahał się od 2 do 6 lat. W grupie

nieuprawiającej sportu nie zajmowano się sportem w sposób systematyczny. Grupy były równoważne pod względem wykształcenia; wszyscy badani byli uczniami. Liczebności badanych były różne w zależności od narzędzia badawczego i wahały się od 85 do 115 osób.

Wyniki badań

Porównanie wyników badania osobowości

Wyniki pomiaru cech osobowości dokonane za pomocą Inwentarza Osobowości NEO-FFI Costy i McCrae'a zawarto w tabeli 1. Z danych wynika, że młodsi sportowcy uprawiający gry sportowe (S) w porównaniu do młodzieży nieuprawiającej sportu (NS) charakteryzują się nieprzypadkowo wyższymi wynikami (różnice statystycznie istotne) w ekstrawersji, ugodowości i sumienności, natomiast niższymi na poziomie tendencji w neurotyczności.

Wychodząc z opisu wymiarów (cech) przedstawionych w podręczniku do Inwentarza można powiedzieć,

że młodsi sportowcy są z jednej strony bardziej przyjacielscy, serdeczni i rozmowni, życiowo aktywni, pełni wigoru, ugodowi, skłonni do udzielania pomocy innym, prostolinijni i prostoduszni niż ich koledzy nieuprawiający sportu. Ponadto charakteryzują się dużą sumiennością, wytrwałością, obowiązkowością i rzetelnością w pracy. Z drugiej strony są zaś mniej niż niesportowcy neurotyczni, słabiej reagują silnym lękiem, napięciem i gniewem. Tylko w jednym wymiarze – otwartości różnice w wynikach obu grup były nieistotne statystycznie. Młodzież z obu grup jest więc w podobnym stopniu ciekawa zjawisk świata zewnętrznego i wewnętrznego, kreatywna, ujawnia podobnie żywą i twórczą wyobraźnię.

Porównanie wyników badania zachowania celowego

W tabeli 2 przedstawiono wyniki badań wymiarów zachowania celowego mierzonych za pomocą Kwestionariusza Celów KCEL-II Zaleskiego w adaptacji dla sportowców. Młodsi sportowcy uprawiający gry sportowe

Tabela 1. Cechy osobowości młodzieży uprawiającej gry zespołowe (S) i nieuprawiającej sportu (NS)

Lp.	Zmienna	Grupa	Liczebność	Średnia	Odchylenie standardowe	Różnica	
						t	p
1.	NEU – neurotyczność	S	90	17,69	6,28	1,847	0,066
		NS	90	19,54	7,16		
2.	EKS – ekstrawersja	S	90	32,23	6,25	2,258	0,025
		NS	90	30,34	4,89		
3.	OTW – otwartość	S	90	25,38	4,55	0,640	0,523
		NS	90	24,93	4,76		
4.	UGD – ugodowość	S	90	27,99	5,40	2,612	0,010
		NS	90	26,01	4,73		
5.	SUM – sumiennność	S	90	32,44	5,48	5,451	0,00
		NS	90	28,22	4,89		

Legenda: pogrubioną czcionką zaznaczono średnie różnicujące; do tabel 1–3: t – test t Studenta, p – poziom istotności różnic

Tabela 2. Wymiary zachowania celowego młodzieży uprawiającej gry zespołowe (S) i nieuprawiającej sportu (NS)

Lp.	Wymiar	Zmienna	Grupa	Liczebność	Średnia	Odchylenie standardowe	Różnica	
							t	p
1.	Cel	WAC – ważność celu	S	115	30,30	3,81	3,762	0,000
			NS	115	28,12	4,91		
		OCZ – oczekiwanie	S	115	21,05	3,91	1,522	0,129
			NS	115	20,28	3,80		
		KOC – konflikt celów	S	115	11,73	3,51	1,426	0,155
			NS	115	13,34	3,50		
2.	Działanie	WYSD – wysiłek	S	115	28,03	3,87	6,230	0,000
			NS	115	24,39	4,91		
		WYTD – wytrwałość	S	115	19,47	4,28	4,139	0,000
			NS	115	17,23	3,89		
		ZAD – zadowolenie	S	115	11,03	2,83	4,913	0,000
			NS	115	9,24	2,66		
3.	Relacje interpersonalne	WSPC – wspólność celu	S	90	24,41	3,62	8,824	0,000
			NS	90	18,42	5,31		
		WSPE – wspólność emocjonalna	S	90	30,18	3,70	6,955	0,000
			NS	90	25,12	5,81		

Tabela 3. Motywacja osiągnięć w wychowaniu fizycznym młodzieży uprawiającej gry zespołowe (S) i nieuprawiającej sportu (NS)

Lp.	Zmienna	Grupa	Liczebność	Średnia	Odchylenie standardowe	Różnica	
						t	p
1.	SU – strategia uczenia się	S	85	30,33	5,06	3,885	0,000
		NS	85	27,29	5,11		
2.	PP – przezwyciężanie przeszkód	S	85	32,54	4,57	7,302	0,000
		NS	85	27,32	4,75		
3.	PO – pilność, odpowiedzialność	S	85	31,59	4,76	3,488	0,001
		NS	85	28,75	5,78		
4.	PK – poczucie kompetencji	S	85	25,65	4,40	3,730	0,000
		NS	85	22,76	5,60		
5.	WU – wartość uczenia się	S	85	33,60	4,90	3,011	0,003
		NS	85	30,99	6,31		
6.	LO – lęk osiągnięcia	S	85	17,72	6,16	7,272	0,000
		NS	85	24,13	5,29		
7.	LP – lęk porażki	S	85	17,07	4,97	4,628	0,000
		NS	85	20,25	3,90		
8.	K – kłamstwo	S	85	21,31	3,94	0,052	0,958

charakteryzowali się wyższymi wynikami średnimi w porównaniu z młodzieżą nieuprawiającą sportu w następujących wymiarach: ważność celu, wysiłek działania, wytrwałość działania i zadowolenie, a także we wspólności celu i wspólności emocjonalnej z trenerem. Brak było różnic istotnie statystycznych w oczekiwaniu i konflikcie celu. Na podstawie bardziej szczegółowego opisu tych wymiarów [Zaleski 1991, Rychta 1998] można przyjąć, że sportowcy wyżej oceniali ważność stawianych sobie celów w perspektywie czasowej średnioterminowej (1–3 lata) i podejmowali większy wysiłek, wnosili większy wkład pracy i byli bardziej zaangażowani na rzecz osiągnięcia zamierzonego celu. Wykazali przy tym większą wytrwałość w pokonywaniu przeszkód i trudności pojawiających się na drodze do celu. Towarzystwo im większe zadowolenie z uzyskanych wyników w rywalizacji sportowej i wyższe poczucie kompetencji zawodniczych. Ich relacje interpersonalne z trenerem były pełniejsze, dotyczyło to zarówno wspólności celu, jak i więzi emocjonalnych. Jedynie w dwóch wymiarach celu – oczekiwaniu i konflikcie celów różnice w wynikach obu grup były nieistotne statystycznie.

Porównanie wyników badania motywacji osiągnięć w wychowaniu fizycznym

Dane dotyczące motywacji osiągnięć umieszczono w tabeli 3. Wynika z nich, że młodzież uprawiająca gry sportowe uzyskuje wyższe średnie w pięciu i niższe w dwóch wskaźnikach mierzonych za pomocą Kwestionariusza AMPET w porównaniu do średnich uzyskanych przez młodzież nieuprawiającą sportu.

Można przyjąć, że młodzi sportowcy charakteryzują się bardziej efektywnymi strategiami uczenia się i przezwyciężania przeszkód, a także większą pilnością, odpo-

wiedzialnością i powagą w uczeniu się czynności sportowych. Posiadają wyższą świadomość swoich zdolności motorycznych wyrażającą się w poczuciu kompetencji i wierze w siebie, a także bardziej cenią wartość uczenia się. Jednocześnie ujawniają mniejszy lęk przed sytuacjami stresowymi oraz mniejsze napięcie w przypadku poddania i doznawania porażki.

Młodzież uprawiająca sport i nieuprawiająca sportu uzyskała taki sam wynik średni w skali kłamstwa. Świadczy to o takim samym poziomie jej prawdziwości. Należy podkreślić to, że we wszystkich wskaźnikach motywacji osiągnięć różnice w obu grupach były statystycznie istotne.

Osobowościowe i motywacyjne predyktory zachowania celowego

W badaniach poszukiwano predyktorów dla wymiarów zachowania celowego wykorzystując wielokrotną analizę regresji metodą krokową. W pierwszym przypadku zmiennymi zależnymi były wymiary celu (tabela 4), w drugim zaś wymiary działania (tabela 5). Natomiast zmiennymi niezależnymi były wymiary (cechy) osobowości i wskaźniki motywacji osiągnięć oraz grupa sportowa.

Jak wynika z danych przedstawionych w tabeli 4, dla ważności celu dodatkimi predyktorami były: wartość uczenia się oraz pilność i odpowiedzialność, ujemnymi zaś – lęk przed porażką i poczucie kompetencji. Te cztery predyktory wyjaśniają razem 45,8% zmienności dla ważności celu. Zrozumiałe jest, że dodatnie predyktory pozwalają przewidywać wpływ pozytywny, natomiast ujemne wpływ negatywny.

Ekstrawersja, sumienność i wartość uczenia się były dodatkimi predyktorami dla wymiaru oczekiwania.

Tabela 4. Predyktory wymiaru celu

Lp.	Zmienna zależna	Predyktor	β	t	p	Model
1.	Ważność celu	wartość uczenia się	0,329	2,975	0,004	$R^2 = 0,458$ $F = 26,172$ $p = 0,000$
lęk przed porażką		-0,214	-2,851	0,005		
poczucie kompetencji		-0,166	-0,248	0,017		
pilność i odpowiedzialność		0,255	2,316	0,220		
2.	Oczekiwanie (szansa)	ekstrawersja	0,271	3,199	0,002	$R^2 = 0,242$ $F = 13,653$ $p = 0,000$
sumiennosc		0,246	2,857	0,005		
wartość uczenia się		0,182	2,114	0,037		
3.	Konflikt celów	wartość uczenia się	-0,471	5,588	0,000	$R^2 = 0,222$ $F = 17,964$ $p = 0,000$
kłamstwo		-0,310	3,674	0,000		

Tabela 5. Predyktory wymiaru działania

Lp.	Zmienna zależna	Predyktor	β	t	p	Model
1.	Wysiłek	wartość uczenia się	0,385	4,486	0,000	$R^2 = 0,531$ $F = 23,482$ $p = 0,000$
grupa		0,418	6,354	0,000		
otwartość		0,211	3,092	0,003		
ugodowość		0,196	2,865	0,005		
sumiennosc		-0,214	2,493	0,014		
kłamstwo		-0,158	2,313	0,023		
2.	Wytrwałość	przewycięzanie przeszkód	0,311	3,209	0,002	$R^2 = 0,200$ $F = 15,835$ $p = 0,000$
grupa		0,214	2,205	0,029		
3.	Zadowolenie	grupa	0,547	7,105	0,000	$R^2 = 0,294$ $F = 50,471$ $p = 0,000$

Pozwalają one przewidywać pozytywny wpływ na wielkość oczekiwania jako element zachowania celowego i wyjaśniają 24,2% jego zmienności.

Natomiast dla wymiaru konfliktu celów wyznaczono jedynie ujemne predyktory i były nimi: wartość uczenia się i kłamstwa. Na ich podstawie możemy przewidywać wpływy negatywne na wielkość konfliktu celu. Wyjaśniają one zaledwie 22,2% jego zmienności.

W tabeli 5 umieszczono dane dotyczące predyktorów dla wymiaru działania. Wynika z nich, że dla wysiłku działania dodatnimi predyktorami były: grupa sportowa, wartość uczenia się, otwartość i ugodowość; ujemnymi – sumiennosc i kłamstwo. Przyjmujemy, że na wielkość działania jako wymiaru zachowania celowego pozytywnie wpływają predyktory dodatnie, negatywnie zaś ujemne. Wyjaśniają one 53,1% jego zmienności.

Dla wytrwałości predyktorami dodatnimi były: przewycięzanie przeszkód i grupa sportowa. Mają one pozytywny wpływ na poziom wytrwałości i wyjaśniają 20,0% zmienności. Jedynym predyktorem dodatnim dla zadowolenia była grupa sportowa, od której zależy jego wielkość. Wyjaśnia ona 29,4% jego zmienności.

Współmienność dyspozycji osobniczych

Badając współmienność pomiędzy wymiarami osobowości i zmiennymi zachowania celowego obliczono współczynniki korelacji r -Pearsona, które zestawiono w tabeli 6. Pogrubionym drukiem zaznaczono wyniki uzyskane w grupie nieuprawiającej sportu (NS).

Nie wchodząc w pełny opis danych, pragniemy jedynie zwrócić uwagę na:

1. najliczniejsze korelacje takich wymiarów osobowości, jak: sumiennosc (9) i otwartość (6), a także wymiarów zachowania celowego: oczekiwanie (8) i ważność celu (6),
2. zgodność korelacji w obu grupach: ujawniła się w przypadku otwartości i sumiennosci z ważnością celu; ekstrawersji, ugodowości i sumiennosci z oczekiwaniem oraz sumiennosci ze wspólnością emocjonalną,
3. wspólność celu korelowała z wymiarami osobowości jedynie w grupie sportowców.

W tabeli 7 zestawiono współczynniki korelacji r -Pearsona pomiędzy wymiarami osobowości i zmiennymi motywacji osiągnięć. Wynika z niej, że:

1. najliczniej skorelowanymi wymiarami były: otwartość (9) oraz ugodowość i sumienność (po 7),
2. zgodność korelacji w obu grupach wystąpiła w przypadku: ugodowości i sumienności ze strategią uczenia się, otwartości z lękiem porażki i kłamstwem (ujemna), a także ugodowości z przewyciężaniem przeszkód,
3. ekstrawersja korelowała dodatnio ze zmiennymi motywacji tylko w grupie młodzieży trenującej, podobnie jak wartości uczenia się z wymiarami osobowości, z neurotycznością zaś ujemnie.

Współczynniki korelacji wymiarów zachowania celowego ze zmiennymi motywacji osiągnięć zawarto w tabeli 8. Wyniki wskazują, że:

1. najbardziej skorelowanymi wymiarami zachowania celowego były: ważność celu (13), wspólność emocjonalna (11) i wspólność celu (10),
2. oczekiwanie i zadowolenie ujawniły istotne statystycznie związki jedynie w grupie młodzieży uprawiającej sport,
3. najbardziej skorelowanymi zmiennymi motywacji osiągnięć były: wartość uczenia się (14), pilność i odpowiedzialność (11) i strategia uczenia się (10).

Tabela 6. Korelacje wymiarów osobowości ze zmiennymi zachowania celowego (*r*-Pearsona)

Lp.	Zmienna zachowanie celowego	Grupa	Osobowość				
			NEU	EKS	OTW	UGD	SUM
1.	WAC – ważność celu	S		.217 ^x	.313 ^{xx}		.289 ^{xx}
		NS			.231 ^x	.319 ^{xx}	.211 ^x
2.	OCZ – oczekiwanie	S		.304 ^{xx}	.298 ^{xx}	.229 ^x	.304 ^{xx}
		NS	-.228 ^x	.312 ^{xx}		.229 ^x	.208 ^x
3.	KOC – konflikt celów	S					-.278 ^{xx}
		NS					
4.	WYSD – wysiłek	S					
		NS			.315 ^{xx}		
5.	WYTD – wytrwałość	S		.276 ^{xx}			.326 ^{xx}
		NS				.212 ^{xx}	
6.	ZAD – zadowolenie	S					
		NS					
7.	WSPC – wspólność celu	S		.304 ^{xx}	.344 ^{xx}		.385 ^{xx}
		NS					
8.	WSPE – wspólność emocjonalna	S			.458 ^{xx}		.398 ^{xx}
		NS					.212 ^{xx}

Legenda: ^x – $p < 0,05$, ^{xx} – $p < 0,010$; do tabel 6–8 – pogrubioną czcionką zaznaczono dane grupy nieuprawiającej sport

Tabela 7. Korelacje wymiarów osobowości ze zmiennymi motywacji osiągnięć w wychowaniu fizycznym (*r*-Pearsona)

Lp.	Zmienna motywacji	Grupa	Osobowość				
			NEU	EKS	OTW	UGD	SUM
1.	SU – strategia uczenia się	S		.323 ^{xx}	.550 ^{xx}	.365 ^{xx}	.384 ^{xx}
		NS				.294 ^x	.289 ^x
2.	PP – przewyciężanie przeszkód	S		.373 ^{xx}	.594 ^{xx}	.369 ^{xx}	.423 ^{xx}
		NS				.267 ^x	
3.	PO – pilność, odpowiedzialność	S		.345 ^{xx}	.594 ^{xx}	.256 ^x	.362 ^{xx}
		NS					
4.	PK – poczucie kompetencji	S			.283 ^{xx}		
		NS					
5.	WU – wartość uczenia się	S	-.422 ^{xx}	.536 ^{xx}	.632 ^{xx}	.475 ^{xx}	.493 ^{xx}
		NS					
6.	LO – lęk osiągania	S					-.440 ^{xx}
		NS	.286 ^x				
7.	LP – lęk porażki	S	.334 ^{xx}		-.348 ^{xx}		-.370 ^{xx}
		NS			-.407 ^{xx}		
8.	K – kłamstwo	S	.285 ^{xx}	-.282 ^{xx}	-.407 ^{xx}	-.302 ^{xx}	
		NS			-.298 ^x		

Tabela 8. Korelacje zmiennych zachowania celowego ze zmiennymi motywacji osiągnięć w wychowaniu fizycznym (*r*-Pearsona)

Lp.	Zmienna motywacji	Grupa	Zachowanie celowe							
			Ważność celu	Oczekiwanie	Konflikt celów	Wysiłek	Wytrwałość	Zadowolenie	Wspólność celu	Wspólność emocjonalna
1.	SU – strategia uczenia się	S	.464 ^{xx}	.326 ^{xx}		.360 ^{xx}	.228 ^x		.420 ^{xx}	.555 ^{xx}
		NS	.504^{xx}			.216^x			.386^{xx}	.359^{xx}
2.	PP – przezwyciężanie przeszkód	S	.549 ^{xx}	.427 ^{xx}		.567 ^{xx}	.451 ^{xx}	.321 ^{xx}	.525 ^{xx}	.571 ^{xx}
		NS	.337^{xx}		-.265					
3.	PO – pilność, odpowiedzialność	S	.572 ^{xx}	.339 ^{xx}		.351 ^{xx}	.392 ^{xx}	.261 ^x	.501 ^{xx}	.505 ^{xx}
		NS	.567^{xx}			.312^{xx}			.419^{xx}	.513^{xx}
4.	PK – poczucie kompetencji	S		.222 ^x						
		NS				-.262^x				
5.	WU – wartość uczenia się	S	.532 ^{xx}	.482 ^{xx}	-.256 ^x	.585 ^{xx}	.362 ^{xx}	.290 ^{xx}	.596 ^{xx}	.649 ^{xx}
		NS	.574^x		-.291^{xx}	.445^{xx}	.233^x		.403^{xx}	.470^{xx}
6.	LO – lęk osiągnięcia	S	-.418 ^{xx}				-.223 ^{xx}	-.378 ^{xx}	-.506 ^{xx}	-.447 ^{xx}
		NS	.249^{xx}			.232^x				
7.	LP – lęk porażki	S	-.347 ^{xx}						-.523 ^{xx}	-.424 ^{xx}
		NS	-.267^x							-.280^x
8.	K – kłamstwo	S	-.235 ^x		.243 ^x	-.317 ^{xx}			-.397 ^{xx}	-.540 ^{xx}
		NS								

W wyniku badań stwierdzono zarówno zgodność, jak i niezgodność we współzależnościach zachodzących w obu grupach. Niezgodność ujawnia odmienną strukturę wewnętrzną zachodzącą pomiędzy dyspozycjami osobowymi.

Dyskusja

W dyskusji pragniemy odnieść się do przyjętych założeń w świetle wyników badań. Nie wchodząc w bardziej szczegółowe rozważania stwierdzamy, że założenie pierwsze o zróżnicowaniu dyspozycji osobniczych w grupach młodzieży uprawiającej gry sportowe i nieuprawiającej sportu potwierdziło się. Dotyczy to wymiarów (cech) osobowości, motywacji osiągnięć i wymiarów zachowania celowego. Zróżnicowanie to było większe niż przypuszczano. Nie można jednakże tego tłumaczyć jedynie wpływem uprawiania sportu. Ważny jest bowiem poziom badanych dyspozycji przed jego rozpoczęciem. Zasadne będzie więc przyjęcie założenia, że różnice w dyspozycjach osobniczych wynikające z badania obu grup mają swoje wyjaśnienie zarówno w tym, że młodzież podejmująca uprawianie gier sportowych posiada już na wejściu dyspozycje osobowościowe sprzyjające ich uprawianiu, a poprzez wieloletni trening nadal je kształtuje, osiągając wysoki poziom w chwili badania.

W wyniku badań udało się wyznaczyć nieco odmiennie osobowościowe i motywacyjne predyktory wymiarów celu i działania jako składników zachowania celowego. Interesujące było to, że w przypadku składowych wy-

miarów celu powtarzającym się predyktorem była wartość uczenia się, a wymiarów działania – grupa sportowa. Oznacza to, że w zachowaniu celowym, a szczególnie w wymiarze działania sportowca podstawową rolę spełnia przynależność do grupy sportowej, w której to realizuje się potrzeby młodzieży i umacnia się jej tożsamość poprzez odniesienie do grupy. Zarówno dla wysiłku działania, jak i ważności celu wyznaczono dodatnie i ujemne predyktory. Warto odnotować, że zmienne osobowościowe występowały jako predyktory tylko w przypadku wysiłku działania i oczekiwania jako szansy osiągnięcia celu. Ujmując rzecz bardziej ogólnie, można powiedzieć, że ważniejszymi predyktorami dla wymiarów działania i celów były zmienne motywacyjne. Tym samym potwierdzono założenie drugie, że inne predyktory motywacyjne i osobowościowe mają wpływ na wielkość wymiarów celu i działania.

Założenie trzecie o odmiennej strukturze współzależności w obu grupach zostało potwierdzone częściowo. W wyniku badań stwierdzono zgodność dla wielu par skorelowanych ze sobą zmiennych w obu grupach młodzieży. Świadczy to o podobieństwach w ich wewnętrznej strukturze szeroko rozumianej osobowości.

Jednakże liczne były także korelacje występujące tylko w jednej z grup. Nas szczególnie interesowały korelacje w grupie uprawiającej sport. Dla przykładu można podać, że z wytrwałością korelowały dodatnio ekstrawersja i sumienność, a wspólność celu z trenerem z ekstrawersją, otwartością i sumiennością. Ponadto z wartością uczenia się korelowały dodatnio: ekstrawersja, otwartość, ugodowość i sumienność, ujemnie zaś neurotyczność. Podob-

ne korelacje dodatnie z wymiarami osobowości wystąpiły w przypadku pilności i odpowiedzialności. Oczekiwanie i zadowolenie jako wymiary zachowania celowego korelowały ze zmiennymi motywacji osiągnięć tylko w grupie sportowej.

Badania potwierdziły także założenie, że w grupie uprawiającej gry sportowe korelacje z badanymi zmiennymi były liczniejsze. Można wnosić, że uprawianie sportu ma wpływ także na strukturę wewnętrzną dyspozycji osobniczych i ich wzajemną współzmiennność.

W konkluzji pragniemy podkreślić, że przeprowadzone przez nas badania spełniły swoją rolę. Uzyskano w miarę pełny obraz różnic w poziomie nasilenia badanych dyspozycji osobniczych, wyznaczono predyktory dla wymiarów zachowania celowego młodzieży, określono podobieństwa i różnice we współzmienności badanych zmiennych osobowościowych, motywacyjnych i zachowania celowego.

Wyniki badania są zgodne z tymi koncepcjami teoretycznymi, które przyjęto na początku. Potwierdzono w sposób empiryczny osobowościowe i motywacyjne uwarunkowania celów i zachowania celowego, które szczególnie silnie wystąpiły w pracach J. Atkinsona, J. Nuttina i Z. Zaleskiego.

Potwierdzono także wcześniej ustalone zależności zachodzące pomiędzy szeroko pojętą osobowością sportowca i jego zachowaniem celowym zaobserwowane przeze mnie w badaniach sportowców wyczynowych.

Pozostało nadal kilka kwestii do wyjaśnienia: np. dlaczego poczucie kompetencji jest ujemnym predyktorem ważności celu? Dlaczego sumienność jako wymiar osobowości jest ujemnym predyktorem wysiłku działania? Dlaczego lęk osiągnięcia koreluje ujemnie z ważnością celu w grupie sportowców, a dodatnio w grupie nieuprawiającej sportu?

Wnioski

Przeprowadzone badania miały ograniczony charakter. Niezbyt liczne grupy badawcze nie upoważniają do formułowania ogólniejszych wniosków. Ujawnione prawidłowości odnoszą się do badanej populacji młodzieży i mogą być wykorzystane w analizach porównawczych o zasięgu lokalnym. Wskazują jednocześnie na pewne tendencje dotyczące zróżnicowania w zakresie dyspozycji osobniczych młodzieży uprawiającej gry sportowe i nieuprawiającej sportu. Specyfika gier sportowych i wymagań, jakie one stawiają młodemu człowiekowi, wpływają korzystnie na jego funkcjonowanie w życiu w ogóle i sporcie w szczególności.

Ważniejsze wnioski wynikające z badań są następujące:

1. Badania porównawcze wykazały, że wpływ uprawiania gier zespołowych ujawnia się w sposób widoczny w wyższym poziomie nasilenia tych wymiarów oso-

bowości, które warunkują młodym ludziom lepszą adaptację społeczną w trudnym okresie adolescencji. Zastanawiający jest tak szeroki obszar zróżnicowania osobowościowego korzystnego dla sportowców. Oznacza to, że sport sprzyja kształtowaniu ich wszechstronnej osobowości.

2. W przypadku realizacji celów sportowych w perspektywie czasowej średnioterminowej obejmującej okres od 1 do 3 lat, wyższy poziom nasilenia wymiarów zachowania celowego, dotyczących głównie działania i relacji interpersonalnych oraz ważności celu, obserwowano w grupie młodzieży uprawiającej gry sportowe. Dobrze to świadczy o jej zaangażowaniu, determinacji i aktywności. Znajduje także swoje odzwierciedlenie w odpowiednim stylu życia sportowca.
3. Najpełniej obserwowano wpływ uprawiania sportu w motywacji osiągnięć w wychowaniu fizycznym. Sportowcy uprawiający gry sportowe charakteryzowali się bowiem silniejszą tendencją do osiągnięcia sukcesu, a także słabszą tendencją unikania porażki. Wpływa to niewątpliwie na wyższy poziom motywacji osiągnięć, a tym samym bardziej efektywne funkcjonowanie w sporcie. Znajduje to wyraz w stylu działania młodych sportowców.
4. Badane grupy młodzieży nie różniły się pod względem wskaźnika kłamstwa, co świadczy o podobnym poziomie nasilenia potrzeby aprobaty społecznej. Można tym samym uznać wyniki badań jako wiarygodne i zgodne ze stanem faktycznym.
5. Ważnym efektem badań było wyznaczenie osobowościowych i motywacyjnych predyktorów wymiaru celu i wymiaru działania. Ujawniły się przy tym pewne prawidłowości. Najpełniej wykorzystano zakres zmienności w przypadku ważności celu i wysiłku działania, przy czym predyktorami ważności celu były tylko zmienne motywacyjne, natomiast wysiłku – głównie zmienne osobowościowe. Predyktorem występującym we wszystkich składowych celu była wartość uczenia się, natomiast wymiarów działania – grupa.
6. Wnioski wynikające z badania współzmienności dotyczą:
 - a) wskazania najbardziej skorelowanych ze sobą zmiennych osobowościowych, motywacyjnych i zachowania celowego,
 - b) zgodności w korelacjach w obu grupach badanych,
 - c) korelacji występujących tylko w grupie uprawiającej sport.
 Wskazują one zarówno na podobieństwo, jak i różnice w zachodzących współzmiennościach w obu grupach. Zrozumiałe jest, że najbardziej interesują nas specyficzne współzależności występujące tylko w grupie sportowej.
7. Badania ujawniły potrzebę i celowość prowadzenia analiz porównawczych dotyczących dyspozycji oso-

bowych w grach zespołowych, szczególnie tych, które są związane z zachowaniem celowym. Wiedza o zachowaniu celowym sportowców i jego uwarunkowaniach może być z korzyścią wykorzystana w optymalizacji procesu szkolenia sportowego, głównie w obszarze przygotowania psychologicznego.

W naszej ocenie uzyskane efekty i wnioski wynikające z badań są zachęcające dla ich kontynuowania w przyszłości. Obszar badawczy wyznaczony przez aktywność człowieka wynikającą z faktu uprawiania gier sportowych nadal się rozszerza i powinien być jak najpełniej poznany.

Piśmiennictwo

- Atkinson J. [1983] *Personality, motivation and action*. New York: Praeger.
- Costa P.T., McCrae R.R. [1992] *Revised NEO Personality Inventory (Neo-PI-R) and NEO Five Factor Inventory (NEO-FFI). Professional manual*. Odessa, Fl: Psychological Assessment Resources.
- Mroczynski Z. [1993] *Sport i motywacja osiągnięć w akademickiej edukacji wychowania fizycznego*. AWF Gdańsk.
- Nishida T. [1987] A new test for achievement motivation for learning in physical education: construction of a questionnaire and a preliminary study on typology of motivation, *Nogoya Journal of Healthy Physical Fitness and Sports*, 10,1, 47–60.
- Nuttin J. [1984] *Motivation, planing and action*. Hillsdale: Erlbaum.
- Rychta T. [1975] Analiza porównawcza struktury osobowości zawodników gier zespołowych, *Wych. Fiz. i Sport*, 3, s. 71–84.
- Rychta T. [1980] *Struktura osobowości studentów i sportowców w świetle teorii R.B. Cattella*, s. 175.
- Rychta T., Neffati A. [1990] Interkorelacje wybranych cech osobowości zawodników piłki nożnej, *Wych. Fiz. i Sport*, 4, s. 56–59.
- Rychta [1993] Syndromy osobowości zawodników piłki siatkowej, *Wych. Fiz. i Sport*, 2, s. 47–51.
- Rychta T. [1998a] Dyscyplina sportowa i wiek jako czynniki różniące osobowość i zachowanie celowe zawodników wysokiej klasy, *Osobowość a zachowanie celowe sportowców*, Rychta T. (red.). Warszawa: Biblioteka Trenera.
- Rychta T. [1998b] Zachowanie celowe a osobowość sportowców, *Zachowanie celowe w sporcie a osobowość*, Rychta T. (red.). Warszawa: Wyd. Sekcja Psychologii Sport. PTNKF.
- Rychta T. [1999] Wybrane wymiary zachowania celowego jako czynniki różnicujące cechy osobowości, temperamentu i motywacji sportowców, *Sport – psychologia – zdrowie. Perspektywa badawczo-praktyczna*, Krawczyński M. (red.). Warszawa–Gdańsk.
- Rychta T. [2001] Osobowość gracza. *Człowiek i ruch. Human Movement*, 1 (3), s. 76–85.
- Zaleski Z. [1991] *Psychologia zachowań celowych*. Warszawa: PWN.
- Zawadzki B., Strelau J., Szczepanik P., Śliwińska M. [1998] *Inwentarz Osobowości NEO-FFI Costy i McCrae: Podręcznik*. Pracownia Testów Psychologicznych.

Kara jako narzędzie utrzymania dyscypliny stosowana w wychowaniu domowym i szkolnym

Punishment as a tool of maintaining discipline implemented in upbringing at home and school education

Paweł Ochwat

Akademia Wychowania Fizycznego im. Bronisława Czecha w Krakowie

Streszczenie

Kara jest nieodłącznym atrybutem wychowania i występuje w połączeniu z nagrodą jako drugim elementem wychowawczym. Rozwój nauk społecznych na początku XX wieku, szczególnie psychologii i pedagogiki, rzucił wiele światła na skuteczność kar w wychowaniu. Obecnie stan wiedzy na temat negatywnego wpływu kar, szczególnie fizycznych, na psychikę i osobowość dziecka jest wystarczający, żeby zdawać sobie sprawę z niewłaściwości takich rozwiązań wychowawczych. Jednak w dawnych czasach świadomość tego była właściwie żadna. Dzieci traktowano jak małych dorosłych, bez różnicowania w ich życiu osobnych okresów w rozwoju ontogenetycznym. Ich doświadczeniem dzieciństwa było najczęściej bicie i karanie na różne, czasem bardzo wymyślne sposoby. W artykule przedstawiono krótki przegląd poglądów ówczesnych myślicieli na problem karania dzieci. Przedstawiono również przykłady stosowania różnorodnych sankcji wobec dzieci zarówno w wychowaniu szkolnym, jak i domowym.

Słowa kluczowe: kara w dawnych szkołach, karanie uczniów, dyscyplina szkolna

Summary

Punishment is indispensable attribute of upbringing and is usually combined with reward as the other element of upbringing. Development of social sciences at the beginning of the 20th century, especially psychology and pedagogy, shed more light on the efficiency of punishment in upbringing. The present state of knowledge on the subject of negative impact of punishment, especially physical punishments, on child's psyche and personality is sufficient to make us realize that such solutions to behavioral issues are inappropriate. Yet, in the past the awareness of that was non-existent. Children were treated as little adults, with no differentiation between separate stages in ontogenic development. Thus their childhood experience was usually connected with beating and various, sometimes intricate, punishments. The article presents short review of outlooks on the issue of punishment displayed by some major thinkers and philosophers of that time. It also discusses examples of various sanctions implemented towards children, both at home and school.

Key words: punishment in schools of the past, punishing students, school discipline

Wstęp

Patrząc z perspektywy historycznej na dychotomię kwestii przymusu i swobody w wychowaniu, można dojść do przekonania, że historię myśli pedagogicznej cechuje wyraźny dylemat, którą z możliwości, wraz z jej konsekwencjami, należy przyjąć. W zależności od odpowiedzi na to pytanie – rozdziły się i współistniały obok siebie dwa nurty: nurt wychowania swobodnego, liberalnego oraz nurt wychowania represyjnego.

Współcześnie obserwujemy nasilenie dyskusji na temat swobody, wolności, emancypacji dziecka. Podejmo-

wane są liczne próby wychowania swobodnego, organizowania „szkół bez lęku”, „szkół bez stresu”, wydawane są liczne pozycje poświęcone „edukacji w wolności”.

Szkoła jako instytucja, wraz ze swoją hierarchią, narzędziami wychowawczymi, przepisami i sankcjami, od wielu lat jest krytykowana za to, że istotną rolę odgrywa w niej przymus stosowany wobec uczniów. Jedni traktują go jako konieczne zło, inni uporczywie poszukują sposobów wyeliminowania go ze szkoły. Są i tacy, którzy dopatrują się w przymusie istotnych walorów kształcących i wychowawczych. Argumenty przeciwników przymusu łatwiej trafiają do wyobraźni niż argumenty jego zwo-

lenników. Jednak przymus jest naturalną okolicznością szkolnej edukacji w rozwiniętych cywilizacjach.

Problem dyscypliny szkolnej oraz wypracowanie sprawnego systemu jej egzekwowania wydają się być we współczesnej szkole niezwykle aktualne i ważne. Warto więc w tym kontekście spojrzeć wstecz i przypomnieć, jak w przeszłości nauczyciele (i nie tylko) radzili sobie z dyscypliną, jakie metody wychowawcze stosowali i jakiego systemu kar używali w celu utrzymania poprawnego zachowania uczniów oraz zapewnienia dobrych wyników w nauce.

Czas, w których konflikty i problemy rozwiązywało się przez stosowanie przemocy głównie fizycznej, uznać obecnie można za anachronizm. Jednak, jak podaje Foucault [1993, s. 19], w przeszłości stosowano powszechnie przemoc, tortury, „kary maltretujące ciało”, akceptowaną przez Kościół przemoc wobec kobiet, dzieci, służby czy chłopów. Zemsta rodowa zamiast postępowania sądowego (słynne zajazdy), wojny – uważane były za naturalne sposoby rozwiązywania konfliktów.

Nowoczesność od epoki oświecenia stopniowo eliminowała przemoc z naszego życia, zastępując ją mediacją, kompromisem i subtelniejszymi metodami opresji [Foucault 1993, s. 33]. Tak też stało się z biciem dzieci, przeciwko któremu opowiedzieli się czołowi pedagogicy wieku: John Locke, Jean Jaques Rousseau i Johann Pestalozzi. Bicia dzieci różgami nie wyparto od razu, proceder ten istniał do końca XIX wieku, ale zmieniał się powoli sposób myślenia.

W średniowieczu zrodziła się złota myśl tej epoki: „Różdżką Duch Święty dzieci bić radzi, różdżką dzieci do nieba prowadzi”. Jak podaje Litak [2004 s. 78] bicie w szkole średniowiecznej było najbardziej pospolitym doświadczeniem. Bito, bo nieukarane dziecko mogło nie znaleźć po śmierci spoczynku. Karano w soboty za przewiny całego tygodnia i na zapas, aby zdusić złe popędy, których dopatrywano się w dziecku. Św. Augustyn pouczał o dziecku: „Gdyby mu pozwolić na robienie tego, co mu się podoba, nie byłoby zbrodni, w której by się nie pogrążyło”. Przekonanie o skłonności dziecka do występku było rezultatem wiary w grzech pierworodny i ciążyło powszechnie nad poglądami przeszłości na dzieciństwo i młodość. Moulin [2002, s. 121] pisze o ekscesach średniowiecznych uczniów i studentów, występach, których nie powstydziliby się współcześni chuligani. Regulamin uniwersytetu w Lipsku zabraniał studentom obrzucania profesorów kamieniami. W Krakowie biskup Padniewski zezwalał studentom na posiadanie broni, zastrzegając jednak, „by wstrzymywali się od zabójstw i wzniecania w mieście tumultów”. Jak podaje Barycz [1935, s. 321], w 1551 roku żak Maciej Podolski, ćwicząc strzelanie z łuku, zabił dziecko. Innym razem dwaj studenci, strzelając dla zabawy z pistoletów, ustrzelili zecera z drukarni. Takie przypadki nie były niczym niezwykłym. Opierając się na analizie aktów sądowych

w dawnej Francji, Rossiaud [1997, s. 142] donosi o bandach młodzieńców, którzy dokonywali zbiorowych gwałtów na dziewczętach, traktując to jako rozrywkę.

Bić dziecko należało więc w obawie, że zejdzie na złą drogę. Uważano, że kto dziecko kocha, ten je bije. Dominikanin Fabian Bierkowski [2003 s. 42] pisał: „Kto żałuje kija, ten ma w nienawiści syna swego”. Nie oznacza to jednak, że traktowano bicie jako lekarstwo na wszelkie bolączki. Domagano się zachowania równowagi pomiędzy surowością a miłością. Piotr Skarga [1999] dowodził, że dzieci wieść należy ku dobremu „ludzkością, miłością i łaskawością”, a nie tylko za pomocą kija. Andrzej Węgrzynowicz [1713], kaznodzieja i literat, autor *Kazań niedzielnych* pisał: „Miejcie ku dzieciom miłość, ale niepieszczoną, pokazujcie surowość, ale nie ostrą, karzcie żarliwie, ale nie po tyrańsku, miejcie politowanie, ale nie nazbyt, nie często winy przebaczajcie”.

W podobnym tonie pisał też Stefan Wielowiejski [1792], autor *Żalu za grzechy*. Potępiał rodziców, którzy dzieciom „co im trzeba do pożywienia i odzienia nie dają, ciężko biją, łajają, fukają z wraskiem i trzaskiem przywołując do rozpacz”, nie chwalcąc jednak tych, którzy „wbijają dzieci zaraz za młodu w pychę, radość, dumę, pozwalają swawoli, zalotów, pijatyk, złych kompanii, grania w karty, w kostki”. Wskazywano, że podstawą wychowania jest dawanie przykładu osobistą postawą. Andrzej Frycz Modrzewski twierdził [Pyła 2006]: „Ponieważ wiek młody uczy się od starszych, a zwłaszcza od rodziców, nie tylko uszami, ale i oczami, jak ma postępować, przeto niechże się starają wszelkim sposobem rodzice, by sami takimi byli w oczach dzieci, jakimi chcą, aby one były. Bo nie dokáže tego z pewnością ojciec pijanica, aby w synu wzbudzić zamiłowanie do trzeźwości”.

Bić więc należało z umiarem. Modrzewski pisał o dziecku, że „od różgi nie umrze. Bijesz je, a duszę jego uwalniasz od piekła”. Ojciec karać więc miał jak Bóg, nie z okrucieństwem i złością, ale z miłością. Chłosta przebiegać miała w zaciszu domowym i koniecznie bez świadków; ich obecność byłaby bowiem dla dziecka hańbiącą. Przed przesadą w stosowaniu przemocy wobec dzieci ostrzegał też Mikołaj Rej: „nie trzeba go [dziecka] też nazbyt w grozie chować, bo ona młodość jego [...] zbytnią grozą a frasunkiem snadnie może być zgwałcona, iż po tym zawždy straszliwa, tępą a głupią być musi”. Andrzej Maksymilian Fredro przedstawił nawet specjalną technikę bicia: „Jeżeli stosownie do przewinienia karzesz, przemawiaj przynajmniej łagodnie, występki nie osobę piętnując, bez hałasu i zgietku karz winnego, a częściej łagodnie i skromnie pokazuj po sobie, jakobyś to czynił przymuszony”. W owych czasach bicie było więc w normie. Trafiali się jednak łagodni rodzice, ale tych z kolei potępiano. Sebastian Petrycy wskazywał, że źle czynią rodzice, którzy nie dają dzieci do szkoły, aby ich nie bito.

Sędzią i katem miał być ojciec. Bicie było bardziej podobne do kary sądowej niż do środka wychowawczego,

bo też – jak dowodzi Philippe Ariés [1995, s. 45] – dzieci długo traktowano jak małych dorosłych i nie dostrzegano odrębnego okresu dzieciństwa w rozwoju człowieka. Znamienny przykład na odmienność traktowania dzieci w średniowieczu podaje Marc Bloch [2002, s. 322]. Wzywano je wówczas na świadków podpisywania kontraktów i umów do sądu, a żeby treść dokumentu nie uciekła im z pamięci, otrzymywały uderzenia w twarz. Po wielu latach dzieci te można było wzywać do świadczenia w sprawie dawno zawartej umowy, bo sam tekst pisany nie budził wielkiego zaufania.

Od rozpieszczania dzieci była matka. W Polsce do siódmego roku życia wychowanie dziecka spoczywało właśnie na barkach matki i ojciec w nie zbytnio się nie wtrącał. Rola matki w wychowaniu zależała od sytuacji w konkretnej rodzinie i często była ona znaczna, zwłaszcza przy wychowaniu córek.

Na początku XIX wieku Wirydianna Fiszerowa [1998, s. 43] tonem przygany wspominała przeszłość: „Baty cieszyły się powszechnym uznaniem; jezuici stosowali je w swoich konwiktach (internatach), matki ćwiczyły nimi małe dzieci, a to wszystko działo się w imię moralności i na chwałę Bożą”. Jednak daleka była jeszcze droga do całkowitego wyeliminowania kar cielesnych i innych metod, jakimi posługiwali się dorośli wobec dzieci.

Tak w XIX wieku nauczyciel wiejski [Wiącek, za: Knot 1955, s. 398] przedstawiał zasady zachowania się w szkole: „[...] przychodzić przed ósmą, wyznaczonych miejsc w ławkach nie zmieniać, nie pluć na podłogę, nie śmiecić, podczas dużej pauzy klasę zamieść, na lekcjach nie rozmawiać, podnosić do góry rękę w razie jakiegoś pilnego interesu [...]”. Poza szkołą zaś na ulicy przed każdym przechodzącym starszym trzeba było zdjąć czapkę, pochwalić Boga i pocałować w rękę, a które tego nie zrobiło, kara wielka. Rodzaj kary wymierzanej uczniowi uzależniony był od przewinienia, a karano zarówno za przewinienia popełnione w szkole, jak i poza nią, bowiem poza szkołą uczeń nie przestawał być członkiem społeczności szkolnej i nie przestawały go obowiązywać wynikające z tego powinności. Naganne było nieprzygotowanie się do lekcji, odzywanie się niepytanym, rozmowy z kolegami podczas lekcji, podpowiadanie kolegom lub dawanie zadania do odpisania, przezywanie kolegów, umieszczanie swoich inicjałów na ławce, kłamstwo i kradzież.

Oficjalnie, regulamin dla szkół ludowych z 1909 roku mówi, że „dozwolonemi karami szkolnemi są: nagana udzielona przez nauczyciela; [...] stanie poza ławką; wykluczenie od udziału w zabawach i wycieczkach szkolnych; zatrzymanie w szkole po godzinach nauki z wyznaczeniem odpowiedniego zatrudnienia, pod nadzorem nauczyciela; wezwanie przed konferencją nauczycieli [...]; zagrożenie wykluczeniem i wreszcie samo wykluczenie. Wszelkie inne kary, a w szczególności chłosta cielesna, są niedopuszczalne”.

Tak nakazywał regulamin, ale jak wiemy z literatury, a czasem i z własnego doświadczenia, praktyka szkolna była zupełnie inna. Kara cielesna była najczęściej stosowanym środkiem wychowawczym nie tylko w domu, ale i w szkole. A jak czytamy w jednej z kronik szkolnych z 1885 roku: „[...] nauczyciele ówcześni szczególnie zmysł mieli wynalazczy do różnych kar hańbiących [...]”. Najczęściej karę cielesną wymierzano różgą brzoźową oraz dyscypliną wykonaną z pasków rzemiennych, o znamiennej w Raciborskim nazwie „Boże dopomogę”.

Już w XVIII wieku pamiętnikarz Jędrzej Kitowicz [za: Darnatowicz 1985, s. 10], wspominając wymierzanie kary cielesnej uczniom szkółek parafialnych, pisze: „Kary szkolne na tych, którzy się uczyć nie chcieli albo swawolą jaką popełnili, były: niedopuszczenie jedzenia obiadu, klęczenie albo plagi. Instrumenta kary: placenta, to jest skóra okrągła, gruba, w kilkoro złożona, na dłoń ręki szeroka, na trzonku drewnianym obdłużonym osadzona, która – za omyłki w czytaniu lub na pamięć tego, czego się nauczyć naznaczono, odmawianiu – bito w rękę; za zupełne nienauczenie się wydziału swego lub za swawolą albo inne przestępstwo praw szkolnych instrument kary: różga brzoźowa albo dyscyplina, pospolicie rzemienna, u surowszych zaś nauczycieli z sznurków nicianych tego spleciona, siedem lub dziewięć odnóg mająca, którą to różgą lub dyscypliną bito w tył obnażony, uderzając najmniej trzy razy, a najwięcej piętnaście razy według przewinienia, według cierpliwości ciała i według surowości lub łagodności nauczyciela”.

Kitowicz w *Opisie obyczajów...* w księdze pt. *O edukacji dzieci od lat siedmiu* wspomina o jeszcze jednym rodzaju kary: „Kiedy który chłopiec pobliskich wedle siebie zapachem nieprzyjemnym poczęstował, tedy oskarżony musiał się sam dobrowolnie położyć na stołku na środku szkoły wystawionym; tam każdy współstudent zdjąwszy bot z nogi uderzył go raz cholewą, i to była kara wstydzająca, nie bolejąca, występki równa”.

Jak podaje Chałasiński [1984, s. 123–124], także linijką wymierzano karę cielesną w dwojaki sposób: na łapę, czyli w rękę, oraz na stołek lub na pokładankę, czyli w pośladki. Ten sposób wymierzania kary tak został skomentowany w dziecięcym wierszyku szkolnym: „Cyrkiel jest do rysowania / a linijka do mierzenia / kto chce dzieci bić / niech se wytnie w lesie wić”. I tak też czyniono.

Warto wspomnieć, że w krajach niemieckojęzycznych na przełomie XVI i XVII wieku praktykowany był w szkołach parafialnych zwyczaj organizowania wypraw do lasu po różgi leszczynowe i brzoźowe, które miały później służyć do wymierzania kary. Wyprawy te, zwane *virgatum* (od łacińskiego słowa *virga*, czyli różga), związane były najpierw z dniem św. Grzegorza (13 III), później zaś przeniesione zostały na Zielone Świątki. Cały dzień uczniowie spędzali w pobliskim lesie, zbierając różgi, ale także bawiąc się, co było dla nich pewną odmianą w mo-

notonnym życiu szkolnym. Wieczorem, dźwigając pęki różg, wracali do szkoły na poczęstunek i zabawę.

Wracając jednak do metod wychowawczych [Stroner, za: Knot, 1955, s. 178–179] stosowanych w naszych szkołach, podkreślić należy, że na przełomie XIX i XX wieku, w ramach nieoficjalnego systemu wymierzania kar szkolnych, do najczęściej stosowanych należało: stanie w kącie klasy, klęczenie na worku z kasztanami lub z grochem, klęczenie z książką lub cegłą trzymaną w podniesionych rękach, „targanie za uszy”, zawieszanie wizerunku osła na piersiach lub plecach klęczącego, sadzanie w tzw. osłej ławce, zostawanie po lekcjach w szkole w tzw. kozie czy całowanie wszystkich dzieci w rękę, co było największym wstydem dla uczniów. Jak podaje dalej Stroner: „jeden z uczniów miał przez cały czas nauki obowiązek zapisywać na kartce u góry w szpic zagiętej, tak zwanych »szweczerów« (których można nazwać dzisiaj gadułami). Gdy uczeń ten dostrzegł, że koleżka po jednorazowym zamieszczeniu na tej »rogatej duszy« dalej szwecuje, dopisywał mu obok jego nazwiska jeden, dwa, trzy i więcej krzyżyków, co [...] upoważniało go do nagrody, wylicznej mu w sposób najróżnorodniejszy, zwykle już nie na ławce, ale na gradusie”.

Jedną z kar było zawieszanie na piersiach czerwonego ozora za kłamstwo oraz nakładanie papierowej osłej czapki lub czapki z rogami za lenistwo i ciągłe opuszczanie się w lekcjach. Jędrzej Kitowicz wspomina w *Opisie obyczajów i zwyczajów* praktykowany w szkołach parafialnych za panowania Augusta III zwyczaj nakładania „słomianej korony” na głowę ucznia nieprzygotowanego do lekcji. Najbardziej hańbiące jednak dla ucznia było, gdy „[...] oprowadzano go w takiej koronie po wszystkich szkołach wołając za nim: »asinus asinorum in saecula saeculorum« (osioł nad osłami na wieki wieków), do której ostatniej a nieznośnej hańby ledwo kiedy przychodziło; bo jeżeli który doszedł korony słomianej, już się tak pocił i molił nad książką, że oprowadzenia uniknął; i wkrótce się z ławicy osłej wydobył, abdykowawszy słomianą koronę kołkowi, na którym zawsze wisiła [...]”.

Karano również wpisem do tzw. księgi czarnej, czyli hańby i wstydu za niedbalstwo i ciągłe opuszczanie się w naukach. Wpisywano tu uczniów nie tylko opuszczających się w nauce, ale także „nieobyczajnie” się zachowujących. Oto kilka wpisów do takiej księgi, należącej do jednej z krakowskich szkół podstawowych z połowy XIX wieku: „[...] Za odpowiedź grubiańską Profesorowi i nieprzyzwoite leżenie na ławce zasługuje na wciągnięcie do tej księgi; Więcej na tablicy głupstw pisał nie będę i doniosę, jeżeli kto to pisać będzie; Niżej podpisany jak jeszcze raz lekcji umieć nie będę, dziesięć różg wezmę”.

W okresie międzywojennym [Chałasiński 1951, s. 476–477] oraz po II wojnie światowej w regulaminach szkolnych proporcje pomiędzy ilością kar i nagród stosunkowo się wyrównały. W regulaminie uczniowskim z przełomu lat 40. i 50. XX wieku wśród kar wymienia

się już tylko upomnienie i naganę od nauczyciela, przeniesienie do innej klasy lub szkoły, zawieszenie w pracach ucznia.

W historii rozwoju pedagogiki wiele jest sytuacji, gdy wybitni pedagodzy o dużym wkładzie w kształtowanie się nowoczesnej myśli pedagogicznej traktowali karę (w tym również cielesną) jako nieodzowny element wychowawczy. Tak właśnie widział karność wcześniej wspomniany Herbart. Uważał on, że stosowane w praktyce środki karności zawsze towarzyszą nauczaniu. Wśród sposobów służących utrzymaniu karności wymienia nie tylko rozkaz i zakaz, lecz także karcer, a nawet karę cielesną, chociaż w tym ostatnim przypadku zaleca daleko idącą ostrożność i umiar.

Innym przedstawicielem takiej niekonsekwencji jest N.J. Pirogow (1810–1881), profesor medycyny i pedagog, kurator odeskiego, a później kijowskiego okręgu szkolnego. W 1858 r. opublikował artykuł *Czy należy bić dzieci i w dodatku bić w obecności innych dzieci?*. Udowodnił w nim w sposób przekonujący, iż kary cielesne poniżają dzieci, demoralizują je i uczą obłudy, wobec tego nie powinno się ich stosować. Nie był jednak w tej kwestii konsekwentny. Jako kurator kijowskiego okręgu szkolnego, wydał w 1859 r. okólnik, w którym teoretycznie wystąpił przeciwko karom cielesnym, ale w praktyce dopuszczał ich stosowanie, dowodząc, że szkoła nie może zrezygnować całkowicie z różgi, dopóki jej się używa w wychowaniu domowym.

Wspomniany wcześniej angielski filozof i lekarz John Locke w swoich poglądach wypowiadał się przeciwko karze cielesnej, jednak „w wyjątkowych przypadkach krnąbrności i złośliwego uporu” dopuszczał ją jako element wychowania.

Z bitych i maltretowanych dzieci wyrastali ludzie strachliwi, lękliwi, znerwicowani, ze skłonnością do depresji, a także zaburzeń i dewiacji. W swoje książki Miller [1999, s. 22] opisuje, jak wychowywano dzieci według zaleceń niemieckiego pedagoga Daniela Schrebera, na którego książkach wychowało się kilka pokoleń Europejczyków. Miały blisko 40 wydań i przedstawiały system wychowania dziecka od jego przyjścia na świat. Schreber czerpał pełnymi garściami z XIX-wiecznej pedagogiki katowania. Twierdził, że krzyki to tylko fanaberie, przejaw uporu, który stanowczo trzeba złamać. Noworodek miał być poddawany wojskowemu drylowi i bity przy pierwszym płaczu, aż oduczy się płakać. Przytulanie i okazywanie emocji uznawał Schreber za przejaw słabości, który może spaczyć charakter na całe życie. Nie nosić na rękach pod żadnym pozorem, nie przytulać, nie całować. Nie rozpuszczać, bo wyrośnie mięczak i słabeusz. Uczyl, jak ćwiczyć dziecko w sztuce rezygnowania. Opisywał sceny z własnego domu, jak to kazał niani położyć sobie dziecko na kolanach, samej jeść gruszkę i nie dać dziecku ani kawałka. Któraś z nian nie wytrzymała katongi malca i podała mu kęs. Została z miejsca zwolniona.

Jeden syn doktora Schrebera popełnił samobójstwo, drugi zakończył życie jako chory psychicznie (miał paranoję). Freud napisał o nim, że żywił homoseksualne uczucia do ojca, ponieważ w jego urojeniach powtarzał się straszliwy lęk przed Bogiem, który go prześladował. Los synów Schrebera stał się sygnałem dla wszystkich rodziców korzystających z zaleceń autora w kwestii postępowania i wychowania dzieci.

Generalnie jednak pod wpływem rozwoju nauk społecznych, w tym psychologii, uświadamiano sobie złą rolę wpływu stosowania kar cielesnych w szkołach na rozwój dziecka. Stopniowo od połowy XX wieku znikają z regulaminów szkolnych kary cielesne i inne awersyjne metody wychowawcze.

W szkołach brytyjskich w XIX w. bicie dzieci trzcina bambusową było rzeczą normalną. Kary cielesne zostały zakazane w tym kraju dopiero w 1968 roku. Przez długie lata również szkoły szwedzkie były niezwykle surowe, jednak w 1958 roku Szwecja zakazała stosowania kar cielesnych w szkole. W 1979 roku [www.coe.inf (dostęp 11 lipca 2013)] prawny zakaz został rozszerzony na stosowanie kar cielesnych w rodzinie.

Wielowiekowa tradycja [Miller 1999, s. 3] zaprowadzania posłuszeństwa w szkołach i w wychowaniu domowym za pomocą kar cielesnych była tak mocno zakorzeniona w świadomości kolejnych pokoleń, że w roku 1979, kiedy w Szwecji wprowadzono zakaz stosowania kar cielesnych w domach, ponad 70% społeczeństwa było przeciwnych takiej ustawie. Jednak po 20 latach (1997 r.) przeciwników ustawy zabraniającej bicia dzieci było już tylko 10%.

W większości krajów zrezygnowano więc z bicia dzieci jako metody wychowawczej w szkołach. Niestety w niektórych krajach – szczególnie afrykańskich – jest to nadal dozwolona i stosowana metoda wychowawcza.

Bibliografia

- Aries P. [1995] *Historia dzieciństwa. Dziecko i rodzina w dawnych czasach*. Gdańsk: Marabut.
- Barycz H. [1935] *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego w epoce Humanizmu*. Kraków: Wydawnictwo UJ.
- Birkowski F. [2003] *Kazania*. Kraków: TAiWPN Universitas.
- Bloch M. [2002] *Spółczesność feudalna*. Warszawa: PIW.
- Chałasiński J. [1980] *Pamiętniki nauczycieli. O regulaminie uczniowskim*. Warszawa: WSiP.

- Chałasiński J. [1984] *Młode pokolenie chłopów*, t. 4. Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza.
- Fiszera W. [1998] *Dzieje moje własne*. Warszawa: Świat Książki.
- Foulcaut M. [1993] *Nadzorować i karać. Narodziny więzienia*. Warszawa: Biblioteka Aletheia.
- Gansiniec R. [1954] Gregorianki, *Pamiętnik Literacki*, R. XLV, z. 2, s. 397–398.
- Kitowicz J. [1985] Wstęp (Dernałowicz), *Opis obyczajów i zwyczajów za panowania Augusta III*, Tarnów 1881, PIW, Warszawa
- Kronika szkolna* [1885] Długopole, pow. Nowy Targ, Archiwum Państwowe w Krakowie.
- Księga czarna, czyli księga hańby i wstydu* [1834] wł. Szkoły Podstawowej nr 2 w Krakowie (G. Pyła, Karanie uczniów w dawnej szkole, *Wychowawca* nr 11/2006).
- Kurdybacha Ł., (red.) [1967] *Historia wychowania*, t. II. Warszawa: PWN.
- Litak S. [2004] *Historia wychowania*, t. I: *Do Wielkiej Rewolucji Francuskiej*. Kraków: WAM.
- Locke J. [1964] *Wybór pism pedagogicznych*, Pohoska H. (red.), Warszawa.
- Łopaciński H. [1903] Z dawnych zwyczajów szkolnych, *Wisła* t. 17, s. 39–40.
- Miller A. [1999] *Zniewolone dzieciństwo. Ukryte źródła tyranii*. Poznań: Media Rodzina.
- Moulin L. [2002] *Sredniowieczni szkolarze i ich mistrzowie*. Gdańsk: Marabut.
- Pyła G. [2006] Karanie uczniów w dawnej szkole, *Wychowawca* nr 11/2006, Kraków.
- Regulamin dla szkół ludowych wszelkiej kategorii* [1909] rozdział VII: O karalności szkolnej, Lwów.
- Rossiaud J. [1997] *Prostytucja w Średniowieczu*. Warszawa: OW Volumen.
- Skarga P. [1999] *Kazania sejmowe i wzywanie do pokuty*, M. Korolk (red.). Warszawa: IW PAX.
- Stroner A. [1955] Dyscyplina w dawnych szkołach galicyjskich przed rokiem 1848, *Galicyjskie wspomnienia szkolne*, Knot A. (red.). Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Węgrzynowicz A. [1713] *Kazań niedzielnych księga wtóra*, Drukarnia Jasney Góry Częstochowskiej.
- Wiącek W. [1955] Wiejska szkoła zimowa 1878–1883, *Galicyjskie wspomnienia szkolne*, Knot A. (red.). Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Wielowiejski S. [1792] *Żal za grzechy*.
- www.coe.inf (Council of Europe) [11 lipca 2013, online] *Building a Europe for and with children*. Program zainicjowany przez Maud de Boer-Bugnicchio, Zastępca Sekretarza Generalnego Rady Europy.
- Żołądź-Strzelczyk D. [2002] *Dziecko w dawnej Polsce*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.

Rola nauczyciela w świetle wybranych koncepcji funkcjonowania w zawodzie (na przykładzie nauczycieli wychowania fizycznego i innych specjalności)

The role of the teacher in view of the selected concepts of their professional functioning (based on the example of PE and other subject teachers)

Grażyna Kosiba, Eligiusz Madejski

AWF im. Bronisława Czecha w Krakowie

Streszczenie

Celem pracy jest ukazanie standardu pełnienia roli nauczyciela w świetle wybranych koncepcji funkcjonowania i rozwoju zawodowego nauczycieli. Badania przeprowadzono metodą sondażu diagnostycznego. Wzięło w nich udział 450 losowo dobranych nauczycieli – 225 nauczycieli wychowania fizycznego i 225 nauczycieli innych specjalności, pracujących w szkołach różnych typów, na wsi i w różnej wielkości miastach na terenie Małopolski. Do oceny standardu (sposobu) pełnienia roli nauczyciela wykorzystano koncepcję K. Rubachy [2000], według której społeczna rola nauczyciela rozciąga się między dwoma biegunami: adaptacyjnym (przedmiotowym) oraz heurystycznym (podmiotowym).

Uzyskane wyniki przedstawiono w kontekście trzech typów racjonalności poznawczej człowieka: instrumentalnej, praktycznej i emancypacyjnej [Czerepaniak-Walczak 1997], z perspektywy trzech rodzajów tożsamości: anomicznej, tożsamości roli oraz tożsamości autonomicznego „Ja” [Kwiatkowska 1997] oraz w świetle trójfazowego modelu rozwoju zawodowego nauczyciela [Kwaśnica 1995]. Na podstawie wyników badań można stwierdzić, że u nauczycieli dominuje adaptacyjny (przedmiotowy) standard funkcjonowania w zawodzie, a droga, jaką nauczyciele przemierzają od wejścia w rolę zawodową do pełnej autonomii w tej roli, nie jest drogą powolnej ewolucji, ale raczej drogą o indywidualnym rysie, drogą wyzwiania osobistej aktywności intelektualnej i samodzielności.

Słowa kluczowe: nauczyciel, pełnienie roli nauczyciela, racjonalność poznawcza człowieka, tożsamość, rozwój zawodowy

Summary

The aim of this paper is to present the standard of performing teacher's role in view of selected concepts of teachers' functioning in their profession and their professional development. The research took place in the Małopolska region, Poland, and comprised 450 randomly chosen subjects (225 PE teachers and 225 teachers of other subjects), employed in different types of schools in Polish villages, towns and cities. In order to assess the standard (way) of performing teacher's role K. Rubach's [2000] concept was used. In the above concept the social role of a teacher is spread between two opposites: adaptive (instrumental) and heuristic (autonomous).

The obtained results were presented in terms of three types of human cognitive rationality: instrumental, practical and emancipatory [Czerepaniak-Walczak 1997], from the perspective of three types of identity: anomic, role identity, and the identity of autonomic "Myself" [Kwiatkowska 2005] and three stages model of professional teachers' development [Kwaśnica 1995]. The results of the research show that the majority of teachers present the adaptive (instrumental) standard of functioning in the profession, and the way that teachers have to follow from entering the professional role to complete autonomy in this role is not a way of slow evolution but rather a way of individual character, a way of liberating individual mental activity and independence.

Keywords: teacher, performing teacher's role, human cognitive rationality, identity, professional development

Wstęp

Przedmiotem analiz naukowych są od wielu lat role społeczno-zawodowe nauczyciela. Ich analiza pokazuje, że choć „odzwierciedlają one pewne układy ustabilizowane, kształtowane przez wiele lat, uwarunkowane pedagogicznymi i społecznymi potrzebami i wzorcami”, to „wraz ze zmianą [...] warunków pracy szkół [...], wobec nowych tendencji w kształceniu nauczycieli oraz zmieniających się potrzeb edukacyjnych człowieka, zmieniać się będzie rejestr ról społeczno-zawodowych nauczyciela” [Cieśliński 2005, s. 133]. Za najistotniejsze czynniki tej przemiany uznaje się: ewolucję charakteru pracy, zmianę potrzeb edukacyjnych współczesnego człowieka (m.in. wdrażanie idei *lifelong learning*), potrzeby kształtowania tzw. świadomości globalnej człowieka, migracje, demokratyzację wielu obszarów życia oraz upowszechnienie idei i implementacja praw człowieka i praw dziecka [Kwiatkowska 1991, Czerapaniak-Walczak 2012].

W edukacji fizycznej ewolucja roli nauczyciela wychowania fizycznego jest ściśle skorelowana ze zmianą celów i istoty tego procesu, przejawiającej się w przejściu od koncepcji biotechnicznej ku koncepcji humanistycznej. „Model współczesnego nauczyciela wychowania fizycznego zdecydowanie zmienia charakter – od nauczyciela ruchu poprzez organizatora procesu dydaktyczno-wychowawczego w szkole ewoluuje w kierunku specjalisty z zakresu szeroko rozumianej kultury fizycznej. Dziś nauczyciel nie ogranicza swej roli do nauczania przedmiotu (realizacja treści nauczania), ale jest kreatorem i animatorem rozwoju i doskonalenia człowieka w środowisku, we wszystkich stadiach jego ontogenetycznego trwania” [Nowocien 1999, s. 76].

Istotnym aspektem ewolucji roli nauczyciela jest też to, że zaczyna ona obfitować nie tylko w coraz większą liczbę różnorodnych wymagań, czasem nawzajem sprzecznych ze sobą i konfliktowych [Schulz 1987, Witkowski 1997]. Doświadczenie pedagogiczne obfituje bowiem w liczne napięcia i sprzeczności, pomiędzy chociażby wolnością i kontrolą, bezpieczeństwem a zagrożeniem, pomiędzy ja a inni, tym co realne a tym co idealne, pomiędzy interesem jednostki a interesem zbiorowym [Kwieciński 1998]. Poruszanie się w obszarach tych sprzeczności nie jest łatwe. Ponadto wielość i zróżnicowanie zadań stojących przed nauczycielem oraz interakcji (z uczniami, rodzicami, dyrekcją, innymi nauczycielami), jakie codziennie jest zmuszony nawiązywać nauczyciel, stawia go przed problemami, które mają więcej niż jedno oczekiwane rozwiązanie [Rubacha 2000].

Zatem skuteczność działania nauczyciela – to, jak odnajduje się on w swojej zawodowej roli, godząc w jej obrębie często sprzeczne oczekiwania, jak buduje w niej wizję samego siebie i swojej filozofii edukacyjnej – w znacznym stopniu zależeć będzie od standardu (sposobu), w jaki pełni on swoją zawodową rolę.

W niniejszej pracy do oceny standardu (sposobu) pełnienia roli nauczyciela wykorzystano koncepcję K. Rubachy [2000], według której społeczna rola nauczyciela rozciąga się między dwoma biegunami: *adaptacyjnym (przedmiotowym)* oraz *heurystycznym (podmiotowym)*. Nauczyciel, który traktuje swoją pracę jako działalność heurystyczną, jest nastawiony na emancypacyjną funkcję edukacji, związaną z tworzeniem nowych jakości, wymykaniem się stereotypom i wprowadzaniem zmian we własnej rzeczywistości zawodowej. Z kolei nauczyciel z przeciwnego bieguna, pełniący swoją rolę w sposób adaptacyjny, nastawiony jest na rekonstrukcję, a w jego praktycznych działaniach dominują „oswojone wzorce zachowań”, bez dopuszczania różnorodności interpretacyjnej, teleologicznej czy metodycznej [Rubacha 2000, Michalak 2003].

Celem pracy jest ukazanie standardu (sposobu) pełnienia roli nauczyciela wśród nauczycieli wychowania fizycznego i innych specjalności.

Chcąc zrealizować cel badań, starano się odpowiedzieć na następujące pytania:

1. Jaki standard – przedmiotowy (adaptacyjny) czy podmiotowy (heurystyczny) dominuje w zachowaniach i postawach badanych nauczycieli?
2. Czy nauczyciele wychowania fizycznego różnią się w sposobie pełnienia roli zawodowej od nauczycieli innych specjalności?

Metoda i organizacja badań

Badania przeprowadzono metodą sondażu diagnostycznego. Wzięło w nich udział 450 losowo dobranych nauczycieli – 225 nauczycieli wychowania fizycznego i 225 nauczycieli innych specjalności, pracujących w szkołach różnych typów, na wsi i w różnej wielkości miastach na terenie Małopolski. Do udziału w badaniach losowano kolejno gminy Małopolski (20), szkoły (100) oraz nauczycieli. Zastosowano więc dobór losowy wielostopniowy. Ostatecznie w badaniach wzięło udział 89 szkół. Pozostałe wykluczono ze względu na odmowę udziału w badaniach bądź zbyt krótki staż pracy nauczycieli (mniej niż 3 lata).

Spośród 450 skierowanych do nauczycieli ankiet – do analiz wykorzystano 184 kwestionariusze wypełnione przez nauczycieli wychowania fizycznego oraz 223 wypełnione przez nauczycieli pozostałych specjalności. Wśród nauczycieli wychowania fizycznego było 91 (49,5%) kobiet i 93 (50,5%) mężczyzn, natomiast wśród nauczycieli pozostałych specjalności – 181 (81,2%) kobiet i 42 (18,8%) mężczyzn. Spośród badanych 47% nauczycieli pracowało na wsi (38% – WF i 54,7% – PS), pozostali w małych i średnich miastach (62% – WF i 45,3% – PS). Większość badanych nauczycieli pracowała w szkołach podstawowych (38% – WF, 49% – PS) i gimnazjach

(41,3% – WF, 35,4% – PS). W szkołach ponadgimnazjalnych uczyło 20,7% nauczycieli wychowania fizycznego i 15,7% nauczycieli pozostałych specjalności. Staż pracy 39,1% wuefistów oraz 41,3% pozostałych nauczycieli zawierał się w przedziale między 11 a 20 lat. 23,4% nauczycieli wf. i 30,4% nauczycieli innych przedmiotów pracowało w szkole powyżej 20 lat. Średni staż pracy wśród badanych wyniósł 15 lat. Struktura specjalności nauczycieli spoza wychowania fizycznego przedstawiała się następująco: przedmioty matematyczno-przyrodnicze – 36,3%; przedmioty humanistyczne (w tym języki obce) – 34,5%; nauczanie zintegrowane – 21%; plastyka, technika, muzyka – 4,1%; inne (np. przedmioty zawodowe, religia) – 4,1%.

Do oceny sposobu pełnienia roli nauczyciela wykorzystano opracowany przez K. Rubachę [2000] kwestionariusz PRN. W modelu pełnienia roli nauczyciela według autora kwestionariusza dają się wyróżnić i zdefiniować dwa poziomy czynniki, z których wyższe syntetyzują czynniki należące do poziomu niższego. Na najwyższym poziomie znajdują się trzy struktury opisane jako: „stosunek do wiedzy”, „stosunek do wartości” i „stosunek do ucznia”. Każda z tych trzech struktur jest konstytuowana z czynników niższego poziomu. Na „stosunek do wiedzy” składają się – interdyscyplinarność, ciekawość poznawcza i tolerowanie niezgodności poznawczych; „stosunek do wartości” tworzą: nonkonformizm, poczucie sprawstwa i orientacja na rozwój zawodowy; natomiast strukturę „stosunek do ucznia” konstytuują: otwartość interpersonalna, akceptacja siebie i uczniów, rozumienie innych oraz skuteczne działanie społeczne.

Kwestionariusz PRN składa się z 96 twierdzeń, które w różnych konstelacjach tworzą dziewięć wskaźników obrazujących stosunek nauczyciela do: wiedzy, wartości i ucznia. Twierdzenia potraktowane łącznie charakteryzują ogólny poziom heurystycznego pełnienia roli nauczyciela. Im wyższe natężenie wskaźników, tym wyższy poziom przyjmuje zmienna „pełnienie roli nauczyciela”, a więc w wyższym stopniu jest ona wyrazem heurystycznych zachowań nauczyciela. Każda z pozycji kwestionariusza jest punktowana w skali od 1 do 4 punktów, zatem wynik ogólny (suma punktów) może się zawierać w przedziale od 96 do 384. Ze względu na rezygnację z ośmiu twierdzeń, które obrazują sytuacje, których nauczyciele wychowania fizycznego nie doświadczają w ogóle lub

zdarzają się one w ich praktyce sporadycznie, ogólny wynik PRN mieścił się w przedziale od 88 do 352 punktów.

Wyniki badań

W celu usytuowania respondentów na kontinuum – od adaptacyjnego do heurystycznego pełnienia roli nauczyciela – zastosowano procedurę przeliczania otrzymanego zbioru wyników surowych na wyniki skali stenowej [Brzeziński 1980]. Dokonanie kategoryzacji wyników umożliwiło także wyróżnienie niskiego, średniego i wysokiego PRN (tab. 1) – podziału niezbędnego do dalszych teoretycznych interpretacji i analiz.

Przedziały liczbowe wyników surowych dla niskiego, średniego i wysokiego wskaźnika pełnienia roli nauczyciela były następujące:

- niskie wartości PRN: do 242 punktów
- średnie wartości PRN: 243–261 punktów,
- wysokie wartości PRN: od 262 do 352 punktów.

Wartości PRN ujęte w trzech wyżej wymienionych kategoriach zawiera tabela 1. Rozkłady wyników pokazują, że wśród badanych dominuje przedmiotowy (adaptacyjny) standard pełnienia roli nauczyciela (niskie i średnie wartości PRN), przy czym nauczyciele wychowania fizycznego częściej uzyskiwali wyniki niskie i średnie, natomiast nauczyciele innych specjalności – wysokie i średnie. Badane grupy różnią się zatem w sposobie pełnienia roli nauczyciela i są to różnice statystycznie istotne.

Dokonując interpretacji dominującego wśród badanych standardu pełnienia roli nauczyciela, autorzy niniejszych badań postanowili odnieść uzyskane wyniki do wybranych koncepcji funkcjonowania i rozwoju zawodowego nauczyciela.

Jeden ze sposobów funkcjonowania nauczyciela w zawodzie, w aspekcie trzech typów racjonalności poznawczej człowieka: *instrumentalnej*, *praktycznej* i *emanacyjnej*, przybliżyła M. Czerepaniak-Walczak [1997]: „Każda z tych racjonalności – pisze autorka – wiedzie do odmiennego stanowiska wobec roli i zadań kształcenia i wychowania, a co za tym idzie innych kompetencji nauczyciela-wychowawcy i koncepcji jego roli zawodowej” [s. 6]. „Przyjęcie racjonalności *instrumentalnej* prowadzi do uznania, że kompetencje zawodowe nauczyciela wyrażają się w umiejętnym, efektywnym posługiwaniu się danymi środkami, w celu osiągnięcia wystandaryzowa-

Tabela 1. Poziom pełnienia roli nauczyciela (PRN) a specjalność badanych nauczycieli (WF i PS) $\chi^2(2) = 6,896$, $p = 0,031$

Specjalność	PRN						Ogółem	
	Niski		Średni		Wysoki			
	N	%	N	%	N	%	N	%
WF	64	34,8	74	40,2	46	25,0	184	100
PS	60	26,9	81	36,3	82	36,8	223	100

nych rezultatów” [s. 6–7]. Bycie nauczycielem w świetle racjonalności *praktycznej* „polega na podejmowaniu działań uzasadnionych w ramach istniejących norm”, a „zadaniem kształcenia i wychowania jest [...] uzasadnione dostosowanie do istniejącego porządku” [s. 7]. W perspektywie *emancypacyjnej* istota pracy nauczyciela-wychowawcy „polega na refleksyjnym i krytycznym osądzie, który jest podstawą organizowania warunków umożliwiających uczniowi zrozumienie sytuacji i wywołanie w niej zmiany. [...] Wśród sprawności zawodowych, w świetle tego typu racjonalności, wyróżnia się zatem te, które wyrażają się w tworzeniu i weryfikowaniu własnych opinii i ocen w trakcie dialogu, w innowacjach i odważnych wyborach oraz w uwalnianiu się od ograniczeń i stereotypów w myśleniu i działaniu” [s. 8].

H. Kwiatkowska [2005], opierając się na wyodrębnionych przez L. Witkowskiego [1990] rodzajach tożsamości, charakteryzuje z kolei nauczyciela i jego edukacyjne działania przez pryzmat trzech rodzajów tożsamości: *anomicznej*, tożsamości *roli* i tożsamości *autonomicznego „Ja”*.

Tożsamość *anomiczna* w działaniu pedagogicznym występuje, „gdy nauczyciel w swej pracy koncentruje się na własnym interesie, na utrzymaniu korzystnego rezultatu interakcji ze wszystkimi współpodmiotami edukacyjnymi. Uzewnętrznia się to dążeniem do maksymalizacji nagród i minimalizacji kar, przy jednoczesnym braku gotowości do uregulowań normatywnych działania w sensie zarówno jednostkowym, jak i instytucjonalnym” [Kwiatkowska 2005, s. 85]. Tożsamość *roli* w pracy nauczyciela przejawia się z kolei „dążeniem do zadośćuczynienia w spełnianiu wszelkich zobowiązań przepisu roli” [s. 85]. Jednostki reprezentujące ten rodzaj tożsamości „w najwyższym stopniu akceptują podporządkowanie się roli zawodowej (działam zgodnie z wymaganiami roli) oraz dyscyplinie w pilnej realizacji jej założeń (wykonuję to, co do mnie należy)” [s. 162]. W odróżnieniu od tożsamości *roli*, w której instancją uzasadniającą działanie nauczyciela jest przepis roli, w tożsamości *autonomicznego „Ja”* uzasadnieniem słuszności nauczycielskiego działania są jego podmiotowe i niezależne decyzje. Nauczyciel o tego rodzaju tożsamości nie poddaje się biernie konwencji, dąży do wywierania wpływu na bieg zdarzeń. „Wejście w konflikt z zastanymi uregulowaniami świata kultury umożliwia mu bycie sobą, bycie autonomicznym” [s. 165].

Interpretując standard pełnienia roli nauczyciela, postanowiono spojrzeć na ten problem również w kontekście trójfazowego modelu rozwoju zawodowego nauczyciela skonstruowanego przez R. Kwaśnicę [1995], a opracowanego na bazie teorii rozwoju Kolberga, Eriksona, Habermasa. Zgodnie z tymi teoriami proces rozwoju dokonuje się wraz ze wzrostem złożoności otoczenia i charakteryzuje go tendencja wzrastającej niezależności człowieka od presji zewnętrznego otoczenia.

Według trójfazowej koncepcji nauczycielskiego rozwoju, dojrzewanie zawodowe przebiega od stadium wchodzenia w rolę zawodową (stadium *przedkonwencjonalne*), poprzez pełną adaptację do tej roli (stadium *konwencjonalne*), ku fazie twórczego jej przekraczania i zastępowania przepisu roli tożsamością autonomiczną (stadium *postkonwencjonalne*) [Kwaśnica 1995].

Stadium *przedkonwencjonalne* to przede wszystkim okres kopiowania wzorów, które w danym środowisku są najbardziej pożądane i nagradzane (nie zawsze w pełni przez nauczyciela uświadomione!). Nauczyciel odtwarza konwencję, nie będąc jej do końca świadomy, nie docieka sensu działania [Kwaśnica 1995]. Kolejne stadium – *konwencjonalne* – to pełna adaptacja do roli zawodowej. Nauczyciel jest w pełni świadomy swego działania i potrafi je uzasadnić. Sprawnie posługując się wiedzą i umiejętnościami, czyni to jednak w ramach obowiązującej konwencji (przepisów roli zawodowej) oraz zinstytucjonalizowanych wzorców postępowania pedagogicznego [tamże]. Profesjonalne dojrzewanie i wejście w etap *postkonwencjonalny* pozwala nauczycielowi wyjść poza standardy roli, co w praktyce przejawia się w krytycznym podejściu do rzeczywistości edukacyjnej (wiedzy, umiejętności, kompetencji itp.) i tworzeniu własnej koncepcji rozwiązań edukacyjnych i sposobów działania w tej rzeczywistości. Rozwój ten staje się możliwy poprzez kwestionowanie i krytyczny osąd zastanych konwencji i standardów [Kwaśnica 1995, Kwiatkowska 2005, 2008].

Odnosząc uzyskane wyniki PRN (tabela 1) do wyżej opisanych sposobów funkcjonowania nauczyciela w zawodzie oraz etapów jego rozwoju zawodowego założono, że poszczególnym grupom badanych – nauczycielom o niskich, średnich i wysokich wartościach PRN – można przypisać określone typy racjonalności, odpowiednio: *instrumentalną*, *praktyczną*, *emancypacyjną*, rodzaje tożsamości – *anomiczną*, tożsamość *roli* i tożsamość *autonomicznego „Ja”* oraz określone stadia rozwoju zawodowego: *przedkonwencjonalne*, *konwencjonalne* i *postkonwencjonalne*. Zgodnie z takim założeniem nietrudno zauważyć, że zaledwie jedna czwarta badanych nauczycieli wychowania fizycznego (WF) i ponad jedna trzecia nauczycieli pozostałych specjalności (PS) skłania się w swojej pracy zawodowej ku postawom autonomicznym i emancypacyjnym. Tytuł bowiem badanych mieści się w przedziale wysokich wartości pełnienia roli nauczyciela i tytuł prawdopodobnie traktuje swoją rolę zawodową (a przynajmniej tak deklaruje) w sposób autonomiczny i podmiotowy.

Wysokie wyniki PRN wskazują na umiejętność poruszania się i skutecznego działania nauczyciela w świecie antynomii, konfliktowości i niepewności roli zawodowej [Rubacha 2000]. W standardzie tym nauczyciel wykazuje krytyczny stosunek do uregulowań o statusie apriorycznym, pyta o ich zasadność i prawomocność, a jego działania zaznaczają się potrzebą i zdolnością dzia-

łań we własnym imieniu i na własną odpowiedzialność. [Kwiatkowska 2005]. Taka postawa – w przeciwieństwie do adaptacyjnej, homeostatycznej – sprzyja też, a nawet jest warunkiem kształtowania u wychowanka podmiotowego stosunku do świata oraz odrębności i niekonwencjonalności.

Pozostali nauczyciele, o średnim (40,2% – WF i 36,3% – PS) i niskim (34,8% – WF i 26,9% – PS) standardzie PRN, reprezentują w większym (niskie wartości PRN) lub mniejszym stopniu (średnie wartości PRN) adaptacyjny (przedmiotowy) sposób funkcjonowania w zawodzie. Standard ten ma dwa wymiary. Jak zauważa H. Kwiatkowska [2005], może przejawiać się wysoką potrzebą gratyfikacji zewnętrznej i wzrostem poczucia własnej wartości pod wpływem okazjonalnego sukcesu, a także wysoką potrzebą zewnętrznej aprobaty i bezpieczeństwa w działaniu (*racjonalność instrumentalna, tożsamość anomijna, stadium przedkonwencjonalne*) bądź wzrostem samoświadomości zawodowej, lecz z jednoczesnym respektowaniem nienaruszalnego kanonu konwencji (*racjonalność praktyczna, tożsamość roli, stadium konwencjonalne*). Orientacja na adaptacyjną i rekonstrukcyjną funkcję edukacji oznacza też, że w praktycznych działaniach nauczycieli dominują wzorce zachowań nastawione na przeszłość i teraźniejszość [Rubacha 2000, Michalak 2003]. Nauczyciel działający z takiej pozycji „nie będzie respektował potrzeb działań autonomicznych swych wychowanków; przeciwnie – dążyć będzie do konwencjonalizacji zachowań, do uległości czy instrumentalnego traktowania wartości” [Olszewski, 1998, s. 364].

Podsumowanie

W niniejszej pracy przyjęto założenie, że skuteczność w pracy nauczyciela w dużej mierze zależy od standardu (sposobu), w jaki pełni on swoją rolę zawodową. Nauczyciel często znajduje się w sytuacji, gdy doświadczony zdarzenie nie jest egzemplifikacją znanego prawa. Skuteczność jego działania zależy więc w znacznym stopniu od stosowania heurystycznych metod postępowania, które wyrażają się w umiejętności refleksji pedagogicznej i tworzeniu wiedzy sytuacyjnej, niezbędnej do rozwiązania często nowych, nieznanych dotąd nauczycielowi problemów.

Przedstawione w niniejszym doniesieniu wyniki badań pokazują, że większość badanych nauczycieli, bez względu na specjalność przedmiotową, prezentuje adaptacyjny, instrumentalny sposób funkcjonowania w zawodzie. Uzyskane wyniki potwierdzają przypuszczenia R. Kwaśnicy [1995], a także wyniki badań H. Kwiatkowskiej [2005, 2008], według których wśród nauczycieli dominuje przedmiotowy standard funkcjonowania w zawodzie, bliski temu, który określa się mianem „bycia w roli”. Uzyskane wyniki potwierdzają też sformułowane na gruncie pedeutologii przypuszczenia, iż blo-

kady w rozwoju zawodowym pojawiają się najczęściej w przypadku tych nauczycieli, którzy osiągnęli już pełną adaptację w roli zawodowej, czyli na etapie konwencjonalnym tego rozwoju.

W wychowaniu fizycznym adaptacyjnym i przedmiotowym postawom wśród nauczycieli prawdopodobnie sprzyja dodatkowo, dominujący wciąż, sportowy i biotechnologiczny wymiar tej dziedziny edukacji, który zawęży treści edukacyjne do nauczania ruchu i usprawniania (kształtowania kompetencji instrumentalnych ucznia), a jest niewydolny w wyposażaniu go w kompetencje aksjologiczne (postawy, wartości) [Grabowski 2000, Frołowicz 2002]. Na szczególną okoliczność, która ułatwia nauczycielom wychowania fizycznego utrzymanie zachowawczych postaw w pracy i „dystansowanie się od postulowanych kierunków modernizacji praktyki szkolnej”, zwraca uwagę T. Frołowicz pisząc: „Nauczyciele tej specjalności mają świadomość, że mogą robić cokolwiek, jeśli tylko dzieci na zajęciach «trochę się poruszają», a dyrektor nie będzie miał z tego powodu kłopotów. Wydaje im się, iż ich praca – o wiele bardziej niż działanie innych nauczycieli – wymyka się merytorycznej kontroli” [Frołowicz 2002, s. 285]. Jak widać, pomimo zmiany paradygmatu edukacyjnego w wychowaniu fizycznym z biotechnicznego na humanistyczny, nie tylko w teorii i metodyce wf, ale także w podstawie programowej wychowania fizycznego, humanistyczna koncepcja edukacji fizycznej wciąż funkcjonuje w formie postulatów i założeń, w praktyce zaś nie jest realizowana.

Koncepcja obowiązku roli, która szczególnie – jak pokazują wyniki badań – dominuje u nauczycieli wychowania fizycznego, jest preferowana z wielu powodów. Szukając przyczyn takiego standardu funkcjonowania w zawodzie H. Kwiatkowska [2008] zwraca uwagę na następujące problemy:

- satysfakcję nauczycieli z wykonywania zadań zewnętrznych narzuconych (gratyfikacją jest sprostanie oczekiwaniom społecznym),
- nauczyciel nie ma potrzeby działania we własnym imieniu i na własną odpowiedzialność albo nie ma takich możliwości (nie ma woli przekraczania swoich ograniczeń ani w zakresie kompetencji teoretycznych, ani w zakresie sprawstwa zawodowego),
- nauczyciel może nawet widzi możliwość takich działań i chce być aktywny, ale ta potrzeba nie jest na tyle silna, aby ponieść „koszty” jej realizacji. Tym bardziej że docieranie, „utrzymanie standardu podmiotowego o stabilnym sensie wymaga wysiłku, samozaparcia i znacznego stopnia uniezależnienia się od społecznych nagród i kar” [Obuchowski 1993, s. 176]. A obecna sytuacja w edukacji „przy różnego rodzaju ograniczeniach (lęk o utratę pracy, presja podnoszenia kwalifikacji na własny koszt, zmienione oczekiwania dotyczące sposobów pracy), a nade wszystko przy wyuczonyj bezradności, tworzy skomplikowa-

ną sytuację psychologiczną” [Kwiatkowska 2005, s. 171]. Jak zauważa cytowana autorka, nauczyciel, chcąc sprostać stawianym mu wymaganiom, „powinien zyskać rzeczywiste podstawy zwiększonej niezależności w działaniu. Może się to dokonać przez adekwatną edukację względem zmienionych wymagań wobec jego pracy, edukację wzmacniającą nauczyciela, po pierwsze w sensie poznawczym i sprawnościowym, a po drugie osobowościowym” [Kwiatkowska 2005, s. 171].

Wnioski

1. Wyniki niniejszych badań pokazują pewne tendencje w rozwoju zawodowym nauczycieli – a mianowicie droga, jaką nauczyciele przemierzają od wejścia w rolę zawodową do pełnej autonomii w tej roli, nie jest drogą powolnej ewolucji, ale raczej drogą o indywidualnym rysie, drogą wyzwania osobistej aktywności intelektualnej i samodzielności.
2. Na podstawie uzyskanych wyników (dominacja standardu przedmiotowego w postawach i działaniach edukacyjnych badanych) można przypuszczać, że na drodze rozwoju zawodowego nauczycieli – w osiągnięciu przez nich podmiotowego standardu pełnienia roli zawodowej (stadium postkonwencjonalne tegoż rozwoju) – mogą się pojawić blokady generowane przez samego nauczyciela bądź jego dalsze, czy też bliższe środowisko. Najczęściej wynikają one z niedostatecznych wymagań stawianych przez środowisko szkolne, rodziców bądź z samej postawy nauczyciela wobec pełnionych zadań [Kwaśnica 1995, Korczyński 2002, Kwiatkowska 2008].

Ważne jest zatem, aby w tej fazie szczególnie stymulować rozwój nauczyciela. „Głównym zadaniem tej pracy jest udzielanie nauczycielom takiej pomocy, która nie tyle miałaby na celu przeprowadzenie ich ze stadium drugiego” (konwencjonalnego) „do trzeciego” (postkonwencjonalnego), „co raczej – umożliwiłaby im dostrzeżenie potrzeby takiego przejścia i ułatwiła poszukiwanie własnych dróg rozwoju ku tożsamości autonomicznej” [Kwaśnica 1995, s. 27–28]. Wspieranie nauczyciela w rozwoju powinno być wielowątkowe. Powinny go udzielać zarówno osoby i instytucje powołane do prowadzenia działalności edukacyjnej dla nauczycieli, jak i szkoła, w której pracuje, rodzice i uczniowie.

Bibliografia

- Brzeziński J. [1980] *Elementy metodologii badań psychologicznych*. Warszawa: PWN.
- Cieśliński R. [2005] *Sytuacja społeczno-zawodowa nauczycieli wychowania fizycznego*. Warszawa: Wyd. AWF.

- Czerepaniak-Walczak M. [1997] *Aspekty i źródła profesjonalnej refleksji nauczyciela*. Toruń: Edytor s.c.
- Czerepaniak-Walczak M. [2012] Ile techn, ile praxis? W poszukiwaniu koncepcji praktyki jako elementu kształcenia nauczycielskiego profesjonalizmu, *Człowiek – Teraźniejszość – Edukacja*, nr 3, s. 7–22.
- Frołowicz T. [2002] *Edukacyjne intencje nauczycieli wychowania fizycznego. Między deklaracjami a działaniami*. Gdańsk: Wydawnictwo Uczelniane AWF.
- Grabowski H. [2000] *Co koniecznie trzeba wiedzieć o wychowaniu fizycznym*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Korczyński S. [2002] *Obraz nauczyciela*. Opole: Wyd. Uniwersytetu Opolskiego.
- Kwaśnica R. [1995] Wprowadzenie do myślenia o wspomaganie nauczycieli w rozwoju, *Z zagadnień pedeutologii i kształcenia nauczycieli*, Kwiatkowska H., Lewowicki T. (red.), *Studia Pedagogiczne*, t. LXI. Warszawa: Komitet Nauk Pedagogicznych PAN, s. 9–43.
- Kwiatkowska H. [1991] Przemiany funkcji zawodowych nauczyciela, *Przemiany zawodu nauczycielskiego*, Nowak J. (red.). Wrocław: Ossolineum, s. 99–119.
- Kwiatkowska H. [1997] *Edukacja nauczycieli – konteksty, kategorie, praktyki*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- Kwiatkowska H. [2005] *Tożsamość nauczycieli. Między anomią a autonomią*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Kwiatkowska H. [2008] *Pedeutologia*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Kwieciński Z. [1998] Zmienić kształcenie nauczycieli, *Edukacja nauczycielska w perspektywie zmieniającego się świata*, Siemak-Tylińska A., Kwiatkowska H., Kwiatkowski S.M. (red.). Warszawa: Wyd. Akademickie „Żak”, s. 15–50.
- Michalak J.M. [2003] *Poczucie odpowiedzialności zawodowej nauczycieli. Studium teoretyczno-empiryczne*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- Nowocień J. [1999] Ewolucja modelu nauczyciela wychowania fizycznego w polskiej literaturze pedagogicznej, *Rekreacja ruchowa. Społeczne oczekiwania i strategie rozwoju*, Kielbasiewicz-Drozdowska I., Marcinkowski M., Siwiński W. (red.). Poznań: Wyd. Wyższej Szkoły Oficerskiej im. S. Czarnieckiego, s. 71–78.
- Obuchowski K. [1993]. *Człowiek intencjonalny*. Warszawa: PWN.
- Olszewski L. [1998] Umiejętności pedagogiczne nauczyciela, *Edukacja nauczycielska w perspektywie zmieniającego się świata*, Siemak-Tylińska A., Kwiatkowska H., Kwiatkowski S.M. (red.). Warszawa: Wyd. Akademickie „Żak”, s. 360–366.
- Rubacha K. [2000]. *Pełnienie roli nauczyciela a realizacja zadań rozwojowych w okresie wczesnej dorosłości*. Toruń: Wyd. Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Schulz R. [1987]. Problem ewolucji roli zawodowej nauczyciela. Przegląd stanowisk, *Ruch Pedagogiczny*, nr 2, s. 28–47.
- Witkowski L. [1990]. Przekroje analityczne kwestii edukacyjnej, *Ku pedagogii pogranicza*, Kwieciński Z., Witkowski L. (red.). Toruń: UMK, s. 12–40.
- Witkowski L. [1997]. Hipoteza przewrotu mertonowskiego, *Socjologia Wychowania*, t. XIII, zeszyt 317. Toruń: Acta Universitatis Nicolai Copernici, s. 219–234.

Sport ekstremalny – podejmowanie ryzyka czy panowanie nad nim?

Extreme sport – risk-taking or risk-managing?

Dominika Zapotoczna

Akademia Wychowania Fizycznego im. B. Czecha w Krakowie

Streszczenie

Celem artykułu jest próba dokonania przeglądu literatury dotyczącej psychologicznych aspektów podejmowania ryzyka w sporcie oraz poszukania odpowiedzi na pytanie o to, czy podejmując ryzyko, jednostka sprawuje nad nim kontrolę. Ryzyko dotyczy zarówno aspektów fizycznych, jak i psychologicznych aktywności sportowej. Jest ono narzędziem, dzięki któremu zawodnicy osiągają swoje cele – zarówno te związane z wynikiem, jak i dostarczeniem sobie odpowiedniego dla siebie poziomu stymulacji. Omawiane badania wskazują, iż ludzie uprawiający sporty ekstremalne różnią się pod względem motywów, jakie nimi kierują, oraz potrzeb, jakie za ich pośrednictwem zaspokajają. Dane pokazują, że stosunek do podejmowania ryzyka zmienia się wraz z wiekiem oraz doświadczeniem jednostki. Jednocześnie jest ono czynnikiem mającym związek z samorozwojem osób, które angażują się w sporty ekstremalne. Konkludując, sporty ekstremalne stawiają przed zawodnikami wyzwania, które są oni w stanie podjąć dzięki sprawowaniu kontroli nad poziomem ryzyka wiążącym się z daną aktywnością.

Słowa kluczowe: podejmowanie ryzyka, poszukiwanie doznań, osobowość, motywacja, doświadczanie flow, sport ekstremalny

Summary

The aim of this article was an attempt to review the literature on the psychological aspects of risk-taking in sport and to look for answers to the question whether by taking risk an individual takes control over it. There are both physical and psychological aspects of taking risk in sport activity. The risk is a tool that is used by athletes to achieve their goals related to the outcome or providing the optimal level of stimulation. Presented studies show that people who practice extreme sports differ each other in case of motives that drive them of getting involved in adventure sports and the needs they fulfill by practicing that kind of sport. Data show that the attitude toward risk-taking changes with age and gaining experience. In conclusion, extreme sports pose a challenge to athletes, who are able to deal with it by taking control over a particular activity.

Keywords: taking risk, sensation-seeking, personality, motivation, flow experience, extreme sport, adventure sport

Wstęp

Aktywność fizyczna jest jednym ze sposobów rozwoju człowieka. Oprócz tego, że oddziałuje bezpośrednio na jego ciało, jest możliwością do rozwoju psychicznego. Ta dodatkowa wartość odnosi się do właściwości psychologicznych jednostki, takich jak kształtowanie charakteru, systematyczności, budowanie odporności psychicznej czy poczucia własnej skuteczności. Na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat sporty ekstremalne zyskały na popularności [Pain, Pain 2005]. Czynnikiem stymulującym rozwój zainteresowania tą aktywnością jest powstawanie miejsc, gdzie ludzie w sposób kontrolowany mogą doświadczyć dreszczyku emocji (np. w parkach linowych). Źródłem tej

tendencji można upatrywać w medialności i spektakularności wyzwań, które stawiają sobie osoby zajmujące się wyczynowo ryzykownymi sportami. W tym miejscu nasuwa się jednak pytania. Dlaczego ludzie podejmują ryzyko? I czy jest to wynik lekkomyślnego czy też dokładnie zaplanowanego działania?

Kultura ryzyka w sporcie

Blecharz [2008] pisze o *kulturze ryzyka* (culture of risk) w sporcie. Zgodnie ze stereotypem dobrego sportowca, czyli takiego, który pomimo bólu i presji walczy o wynik, zawodnicy narażają się na doznanie urazu poprzez lekce-

ważenie sygnałów płynących z ciała – bólu lub dyskomfortu, co w efekcie może prowadzić do wyłączenia ze sportu na pewien okres lub też całkowitego wykluczenia zawodnika. Stosowanie legalnych (np. keratyna) i nielegalnych (np. metaamfetamina) substancji celem podniesienia poziomu wykonania sportowego stanowi realne zagrożenie utraty zdrowia [Łuszczynska 2011]. Badania kwestionariuszowe, w których wzięło udział 89 uczniów Szkoły Mistrzostwa Sportowego [Mroczkowska 2011] oraz 23 zawodników pięcioboju nowoczesnego [2012] wykazały, że w kontekście stosowania dopingiu oraz jego konsekwencji niektórzy sportowcy bardziej cenią sobie wygrywanie niż zachowanie zdrowia, atrakcyjności fizycznej i stabilności emocjonalnej. Groźba utraty zdobytych tytułów oraz szacunku społeczeństwa również nie zniechęca ich do takiego zachowania. Z tego wynika, iż ryzyko odnosi się nie tylko do następstw stosowania nielegalnych substancji w sporcie, lecz również statusu wygranego czy też nieprzegranego oraz jego wydzźwięk dla jednostki i dla społeczeństwa. Innym negatywnym aspektem uprawiania sportu wyczynowo jest długotrwałe przebywanie poza domem, z czym łączy się nawiązywanie lub podtrzymywanie relacji z ludźmi, którzy nie są zaangażowani w sport.

Wyczynowe uprawianie sportu nieodłącznie wiąże się z ryzykiem zarówno w sferze fizycznej, jak i psychologicznej. Poddawanie się dużym obciążeniom treningowym skutkuje nie tylko kontuzjami, takimi jak złamania, naciągnięcia ścięgien czy zerwania mięśni, ale w dłuższej perspektywie czasu także zmianami zwyrodnieniowymi stawów. Rezultaty te mogą się różnić w zależności od uprawianej dyscypliny, co powiązane jest ze specyfiką treningu. Ryzykiem jest również przegrana, której efektem może być utrata punktów, lokaty, przychylności publiczności, mediów lub sponsorów. Zarówno kontuzje, jak i wspomniane straty wiążą się z presją i obciążeniem psychicznym, z którymi zawodnik musi sobie radzić. Jednak są dyscypliny, takie jak wspinaczka wysokogórska, skoki spadochronowe czy sporty motorowe, niosące ze sobą znacznie poważniejsze konsekwencje.

Rola ryzyka w sporcie

Sporty ekstremalne, czyli takie, które w przypadku popełnienia błędu lub wystąpienia nieoczekiwanych komplikacji grożą utratą życia zawodnika, łączą widowiskowość ze swego rodzaju kontrowersją. Dlaczego ludzie angażują się w uprawianie sportów ekstremalnych? Jacy ludzie decydują się podejmować taką aktywność fizyczną? Nasuwa się także pytanie, czy są oni świadomi niebezpieczeństw związanych z tą aktywnością. Szukając na nie odpowiedzi, można założyć, iż świadomość ta jest efektem wiedzy i doświadczenia nabywanych przez osoby uprawiające sporty ekstremalne podczas praktykowania tych aktywności. Dzięki tym dwom elementom są oni

w stanie przewidzieć pewne następstwa podejmowanych przez siebie działań, a tym samym przygotować się fizycznie i psychicznie na potencjalne przeszkody oraz wyzwania. Opierając się na przykładzie wspinaczki Martha, Sanchez i Gomà-i-Freixanet [2009] twierdzą, że osoby te są w stanie dokonać oceny ryzyka wiążącego się z danym działaniem na podstawie panujących warunków atmosferycznych, sprzętu, jakim dysponują, oraz własnych umiejętności. Należy zaznaczyć, iż zdolność ta nabywana jest wraz z doświadczeniem jednostki, które pozwala jej na biegłość w dokonywaniu analizy sytuacji.

Badania przytaczane przez Pain i Pain [2005] wskazują, iż ludzie uprawiający sport ekstremalny nie mają na celu narażania swojego zdrowia lub życia, ponieważ aktywność tę poprzedzają stosowne przygotowania fizyczne, sprzętowe oraz mentalne. Istotnym czynnikiem jest również świadomość swoich słabych i mocnych stron, która jest kluczowa w obliczu konfrontowania się z niebezpieczną sytuacją. Ludzie podejmują ryzyko i mierzą się z samymi sobą, ponieważ wierzą, że mają odpowiednie umiejętności, by poradzić sobie z wymaganiami sytuacji, oraz cechują się poczuciem samoskuteczności [Badnura 1997].

Podejmowanie ryzyka jest zachowaniem, które cechuje się znaczącym poziomem niepewności odnośnie do wielkości strat związanych z wynikiem [Rosenbloom 2003]. Dlaczego jest tu mowa o stratach, nie zaś o korzyściach? Ponieważ korzyścią jest osiągnięcie danego wyniku, natomiast negatywne skutki działania sportowego wiążą się z elementami, które jednostka może tylko częściowo kontrolować lub też wcale nie mieć nad nimi kontroli. Zaleskiewicz [2006] podaje, że podejmowanie ryzyka jest właściwe zarówno dla ludzi, jak i dla zwierząt. Zgodnie z opisywaną przez niego teorią wrażliwości na ryzyko, w przeciwieństwie do zwierząt, które podejmują ryzykowne zachowania w sytuacji niedostępności wystarczającej do przeżycia ilości pokarmu, człowiek ryzykuje, gdy poziom aspiracji nie jest wystarczająco wysoki. W przypadku podejmowania ryzyka jako narzędzia do osiągnięcia celu z uwzględnieniem potencjalnych zysków i strat ma ono charakter instrumentalny. Oznacza to, że ryzyko jest traktowane jako narzędzie do osiągnięcia celu, czyli jest nieodłączną częścią poszczególnych etapów jego realizacji.

Z kolei traktowanie ryzyka jako istoty aktywności dostarczającej przyjemnego fizjologicznego pobudzenia oznacza, że ma ono wymiar stymulujący. Według Tyski i Zaleskiewicza [2001] decyzja o wybraniu ryzykownej opcji zachowania dotyczy konsekwencji ważnych dla jednostki oraz wiąże się z perspektywą osiągnięcia negatywnego wyniku w przypadku niepodjęcia danego działania. Robertson i Collinson [2011] twierdzą, że czynniki skłaniające do podejmowania ryzyka można podzielić na czynniki o charakterze wewnętrznym (motywacja, osobowość, aspekt emocjonalny) oraz zewnętrznym (rodzina, znajomi, media, styl życia).

Konkludując, podejmowanie ryzyka może wynikać nie tylko z chęci uniknięcia strat (np. uniknięcie kontuzji), doświadczenia przyjemnej stymulacji, ale też z konieczności pozyskania (np. osiągnięcie najlepszego wyniku) lub utrzymania zasobów (np. utrzymanie pozycji w rankingu).

Motywacja do podejmowania ryzyka

Podejmowanie ryzykownych aktywności może być kierowane różnymi motywami. Zaleskiewicz [2005] wylicza, że są to: sprawdzenie swoich możliwości, osiągnięcie tego, co jest uznawane za nieosiągalne, dostarczenie sobie silnych i pozytywnych wrażeń oraz przyjemnych emocji, a także podejmowanie ryzyka jako sposobu na życie jednostki (np. źródło utrzymania). Przyczynkiem do podejmowania ryzyka w sporcie mogą być zatem dążenia hubrystyczne (czyli potwierdzanie swojej wartości), społeczne (zyskanie podziwu innych), czy też ekonomiczne.

Zuckerman [1994] twierdzi, iż ludzie poszukujący doznań szukają nowych, ciekawych przeżyć i doświadczeń oraz są w stanie tolerować ryzyko związane z podejmowanym przez siebie działaniem, lecz niebędące celem samym w sobie. Jednak ryzyko podejmowane jest tylko do czasu, gdy poziom przyjemnej stymulacji przewyższa stan lęku związany z danym działaniem. Zatem nadmierna stymulacja może powodować chęć zaprzestania danej aktywności lub wycofania się z niej. Należy mieć jednak na uwadze, iż w przypadku sportów ekstremalnych zawodnicy nie zawsze mają taką możliwość.

Według Porczyńskiej [2006] chęć odczuwania silnego przyjemnego pobudzenia wiąże się ze skłonnością do podejmowania ryzykownych zachowań, które mają jasno sformułowany cel oraz dostarczają jednostce natychmiastowej informacji zwrotnej. Jednostka wykorzystuje posiadane umiejętności, dzięki czemu przewyższa napotykaną trudności. Pomiędzy wyzwaniem, jakie sobie stawia, oraz realnymi możliwościami jednostki panuje równowaga, przez co wyznaczone cele stają się uchwytne. Wymienione elementy korespondują z koncepcją *flow* Csikszentmihalyi [2005], zgodnie z którą ludzie angażują się w sport ze względu na doświadczanie silnej przyjemności związanej z przepływem (*flow*), dającej im poczucie kompetencji oraz kontroli. Inaczej mówiąc, *flow* jest stanem pełnego zaangażowania się zarówno fizycznego, jak i psychicznego jednostki w wykonywaną aktywność. W sportach wymagających pełnego zaangażowania fizycznego i poświęcenia energii psychicznej, przykładowo w lotnictwie, wspinaczce, wyścigach samochodowych, bezpośrednia nagroda w postaci wyniku jest odroczone w czasie. Zatem wysiłek włożony w osiąganie celu oraz poświęcony temu czas stają się elementami składającymi się na przyjemność czerpaną z aktywności autotelicznej:

Uzasadnieniem wspinaczki jest sama wspinaczka, podobnie jak uzasadnieniem poezji jest pisanie wierszy. Nie pokonujesz niczego, poza sobą samym. Akt pisania uzasadnia tworzenie poezji. To samo dotyczy wspinania: identyfikujesz się z przepływem. Celem przepływu jest płynięcie, nie poszukiwanie szczytu czy jakiejś utopii, lecz ciągle płynięcie. To nie jest ruch w górę, ale stały przepływ – poruszasz się, by płynąć nadal. Nie ma żadnego powodu, by się wspiąć, poza samym wspinaniem. To akt sam w sobie [Csikszentmihalyi 2005, s. 105].

Celowość działania przejawia się zarówno podczas treningów, jak i samego wykonania. W sportach ekstremalnych faza przygotowawcza odbywa się w kontrolowanych warunkach – na symulatorach (np. w *skydivingu* w tunelach powietrznych) czy z asekuracją (np. przygotowanie do przejść *free solo*, czyli bez asekuracji, we wspinaczce). Takie treningi oprócz fizycznego przygotowania zawodnika do czekającego go zadania, dostarczają mu informacji o potencjalnych trudnościach, jakie może napotkać, oraz poszerzają jego doświadczenie. Można zatem założyć, iż granicą pomiędzy treningami a właściwym wykonaniem w sportach ekstremalnych jest poziom ryzyka. Kiedy sportowiec podejmuje się próby realizacji obranego celu, pozbywa się stosowanych dotychczas zabezpieczeń zewnętrznych, które stosował podczas fazy treningowej. Wówczas to zawodnik przejmuje kontrolę swojego zachowania jako odpowiedzi na wymagania środowiska. Zatem efekt *flow* zdaje się być idealnym stanem umysłu, w którym jednostka najpierw nabywa pewne umiejętności, a następnie wykorzystuje je podczas właściwego występu.

Ryzyko jako narzędzie do zaspokajania potrzeb

Na podstawie badań z udziałem taterników Zdebski [1984] wyróżnił szereg potrzeb zaspokajanych poprzez sport. Wśród nich wymienił potrzebę osiągnięć, samodoskonalenia się i rozwoju, potrzebę poznawania nowych miejsc i kontaktu z przyrodą, potrzebę wyżycia się, ucieczki od problemów życia codziennego oraz potrzebę przynależności do grupy oraz kontaktów interpersonalnych. Przedstawione dotychczas wyniki korespondują z badaniem Kerr i Mackenzie [2012], którego uczestnikami były osoby uprawiające pięć różnych dyscyplin sportów ekstremalnych: surfing rzeczny, kolarstwo górskie, kajakarstwo, wspinaczkę górską i paralotniarstwo. Na podstawie zebranych danych badacze stwierdzili, że motywy skłaniające badanych do podejmowania ekstremalnej aktywności sportowej były mocno zróżnicowane. Mianowicie, wyróżnili oni chęć osiągania celów, podejmowania ryzyka, chęć ucieczki przed nudą, pokonywanie strachu i przesuwanie własnych barier oraz motyw o podłożu społecznym. Wskazali oni również na to, że angazo-

wanie się w tego typu aktywność daje możliwość kontaktu z naturą, jest sposobem radzenia sobie ze stresem oraz czerpania przyjemności z odbierania wrażeń zmysłowych podczas wykonywania ruchów właściwych dla danej aktywności fizycznej. Jednakże lista motywów skłaniających ludzi do podejmowania ryzyka zdaje się być dłuższa.

Rola doświadczenia w podejmowaniu ryzyka

Na podstawie badań Studenski [2004] wyróżnił trzy źródła podejmowania ryzykownych zachowań: uwarunkowania społeczne oraz ich wpływ na zachowanie jednostki, cechy osobowości predestynujące do podejmowania ryzyka oraz czynniki genetyczne. Wpływ rodziny oraz ekspozycji na ryzyko w młodym wieku mogą być czynnikami utrzymującymi u dzieci ryzykowne zachowania, dopiero jednak w powiązaniu z wpływem środowiska, rówieśników oraz fizjologicznymi predyspozycjami stanowią one predyktory tego, czy jednostka będzie podejmowała ryzykowne zachowania lub będzie poszukiwała doznań jako osoba dorosła [Zuckerman 1994].

Schneider i współpracownicy [2007] podają, że socjalizacja ryzyka, czyli przyswojenie ryzykownych wzorców zachowań, następuje z wiekiem. W ich badaniu wzięło udział 10 zawodników obydwu płci startujących w rajdach ekstremalnych, znanych również jako Adventure Racing. Przeprowadzono z nimi pogłębione wywiady, w których eksplorowano obszary związane z ryzykiem: jego socjalizacją, przestrzenią ryzyka i interwencjami, takimi jak zawarcie kompromisu w sytuacji ryzyka, radzeniem sobie z ryzykiem oraz doświadczanymi doznaniem. Autorzy wskazują, iż badani stwierdzili, że na przestrzeni lat ich stosunek do podejmowania ryzyka zmienił się. Jako dzieci nie rozważali oni następstw ryzyka, jakie wiązało się z podejmowanymi przez nich działaniami, już jako dorośli czuli się jednak w obowiązku analizować możliwe następstwa swojej aktywności. Zatem wraz z wiekiem ludzie nabywają pewnych świadomych nawyków, zachowań oraz systemu wartości związanych z zaangażowaniem w ryzykowną działalność fizyczną. Z kolei Zuckerman [1994] twierdzi, iż osoby podejmujące się ryzykownych sportów nie dostrzegają ryzyka, ponieważ jego podejmowanie może być efektem chęci dostarczenia sobie pozytywnej stymulacji oraz prowadzenia długotrwałych przygotowań do danej aktywności, które minimalizują ryzyko związane z danym zadaniem. Natomiast skłonność do podejmowania ryzyka czy też poszukiwania doznań jest efektem oddziaływania kilku czynników: rodziny, środowiska jednostki, wpływu rówieśników oraz predyspozycji fizjologicznych.

Badania Ewert [1994], przeprowadzone na 360 osobach uprawiających wspinaczkę wysokogórską na różnych poziomach, pokazały, iż motywy im przyświecające różnią się w zależności od posiadanego doświadczenia.

I tak, osoby początkujące częściej wskazywały na chęć wykorzystywania oraz rozwijania umiejętności wspinaczkowych, posiadania kontroli nad swoimi działaniami oraz testowania siebie. Z kolei osoby wspinające się posiadające duże doświadczenie, mimo iż również mówiły, że motywuje je fakt, że mogą wykorzystać posiadane umiejętności, to podkreślały także znaczenie podekscytowania i podniecenia samą aktywnością wspinaczkową oraz poczuciem osiągnięcia celu. Zatem wraz ze zdobywaniem doświadczenia chęć opanowania i doskonalenia techniki zamienia się w chęć osiągnięcia mistrzostwa wykonania oraz efektywności działań, które stanowią motywację do uprawiania sportów wysokiego ryzyka. Badanie Kiewa [2001] z udziałem osób wspinających się wykazało, iż zrozumienie istoty lęku oraz unikanie wyzwań, które go uruchamiają, pozwalają przetransformować stres i strach, doświadczane podczas angażowania się w ryzykowne aktywności fizyczne, na podekscytowanie. Oznacza to, że jest to umiejętność nabyta, sprzyjająca radzeniu sobie z trudnymi sytuacjami przez zawodników uprawiających sporty ekstremalne.

Ryzyko a samorozwój

Transakcyjny Model Temperamentu Eliasza [2004, za: Strelau 2011] wskazuje na relacje zachodzące między temperamentem, osobowością, zachowaniem jednostki oraz jej środowiskiem. Poszczególne elementy modelu oddziałują na siebie, a zmiana jednego z nich powoduje, że relacje pomiędzy pozostałymi także ulegają modyfikacji. Zatem, aby jednostka mogła osiągnąć zamierzone przez siebie cele, musi zaadaptować się do warunków zaistniałych w jej środowisku. Toteż można założyć, iż poszukiwanie doznań i podejmowanie ryzyka zdają się być nieodłącznym elementem tego procesu.

Badania przytaczane przez Cazenave, Le Scanff i Woodman [2007] dostarczają danych, zgodnie z którymi podejmowanie ryzykownych aktywności fizycznych pozwala jednostce podnieść poczucie sensu, kompensując tym samym braki lub niezadowolenie w innych aspektach życia, takich jak praca czy rodzina. Na podstawie analizy danych badacze ci podają, że uprawianie sportu ekstremalnego stanowi dla nich sposób konstruktywnego budowania własnej tożsamości oraz wiąże się z psychologicznie stabilną osobowością oraz silnym oczekiwaniem sukcesu. Co więcej, konfrontowanie się z ryzykownymi sytuacjami pozwala jednostce zyskać poczucie kompetencji i samowiedzy, stanowiące pozytywne podejście do trudności, z jakimi sobie radzi, oraz zwiększyć łatwość podtrzymywania dobrego samopoczucia oraz pozytywnej samooceny. Podobnych wyników dostarczyły badania Woodmana i współpracowników [2010] z udziałem wioślarzy oraz osób uprawiających wspinaczkę górską: wykazały, iż mają oni problemy z radzeniem sobie z emocjami

w bliskich relacjach z innymi ludźmi. Według badaczy podejmowanie się ryzykownych aktywności sportowych stanowi dla nich sposób na przejęcie kontroli nad swoimi emocjami i radzenie sobie z nimi.

Badacze podkreślają, że charakterystyka zawodników uprawiających sporty ekstremalne nie powinna być uogólniana na wszystkie dyscypliny sportów ryzykownych [Gomà-i-Freixanet 1991; Llewellyn, Sanchez 2008; Llewellyn, Sanchez, Asghar, Jones 2008; Woodman, Hardy, Barlow, le Scanff 2010, Tok 2011]. Jest to spowodowane faktem, iż każdy ze sportów wyróżnia się swoją specyfiką oraz wymaganiami wobec jednostki. Jednakże zawodnicy stawiający się w sytuacji wysokiego ryzyka powinni mieć specyficzny zestaw cech, który będzie im umożliwiał efektywne radzenie sobie ze stale zmieniającymi się warunkami działania. W świetle poruszanego tematu właściwość jednostki, które mogą być uznane za uniwersalne, umożliwiające jej efektywne działanie, odnoszą się do wytrzymałości psychicznej (*mental toughness*).

Podsumowanie

Uprawianie sportów ekstremalnych niewątpliwie odiska piętno na życiu osób, które się w nie angażują. Niezaprzeczalnie oddziałują one na psychikę jednostki oraz jej otoczenie. Spektakularność sportów o wysokim stopniu ryzyka powoduje jednocześnie duże zainteresowanie ze strony społeczeństwa oraz wyobcowanie osób parających się taką aktywnością fizyczną. Poznanie motywów kierujących ludźmi uprawiającymi sporty ekstremalne może pozwolić na zrozumienie pobudek do angażowania się w taką aktywność. Podejmowanie ryzyka jest ceną, na jaką godzą się osoby uprawiające ten rodzaj aktywności sportowej, aby móc realizować swoje potrzeby. Kontrola zarówno ciała, jak i umysłu stanowi narzędzie, dzięki któremu osoby zajmujące się wyczynowo sportami ekstremalnymi osiągają swoje cele. Samo podejmowanie ryzyka nie gwarantuje zatem osiągnięcia sukcesu, jednak sprawowanie kontroli nad jego poziomem może sprzyjać efektywności podejmowanych działań.

Bibliografia

- Brzeziński J. [1980] *Elementy metodologii badań psychologicznych*. Warszawa: PWN.
- Cieśliński R. [2005] *Sytuacja społeczno-zawodowa nauczycieli wychowania fizycznego*. Warszawa: Wyd. AWF.
- Czerepaniak-Walczak M. [1997] *Aspekty i źródła profesjonalnej refleksji nauczyciela*. Toruń: Wyd. Edytor s.c.
- Czerepaniak-Walczak M. [2012] Ile techné, ile praxis? W poszukiwaniu koncepcji praktyki jako elementu kształcenia nauczycielskiego profesjonalizmu, *Człowiek – Teraźniejszość – Edukacja*, nr 3, s. 7–22.
- Frołowicz T. [2002] *Edukacyjne intencje nauczycieli wychowania fizycznego. Między deklaracjami a działaniami*. Gdańsk: Wyd. Uczelniane AWF.
- Grabowski H. [2000] *Co koniecznie trzeba wiedzieć o wychowaniu fizycznym*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Korczyński S. [2002] *Obraz nauczyciela*. Opole: Wyd. Uniwersytetu Opolskiego.
- Kwaśnica R. [1995] Wprowadzenie do myślenia o wspomaganie nauczycieli w rozwoju, *Z zagadnień pedagogii i kształcenia nauczycieli*, Kwiatkowska H., Lewowicki T. (red.), *Studia Pedagogiczne*, t. LXI. Warszawa: Komitet Nauk Pedagogicznych PAN, s. 9–43.
- Kwiatkowska H. [1991] Przemiany funkcji zawodowych nauczyciela, *Przemiany zawodu nauczycielskiego*, Nowak J. (red.). Wrocław: Ossolineum, s. 99–119.
- Kwiatkowska H. [1997] *Edukacja nauczycieli – konteksty, kategorie, praktyki*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- Kwiatkowska H. [2005] *Tożsamość nauczycieli. Między anomią a autonomią*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Kwiatkowska H. [2008] *Pedeutologia*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Kwieciński Z. [1998] Zmienić kształcenie nauczycieli, *Edukacja nauczycielska w perspektywie zmieniającego się świata*, Siemak-Tylińska A., Kwiatkowska H., Kwiatkowski S.M. (red.). Warszawa: Wyd. Akademickie „Żak”, s. 15–50.
- Michalak J.M. [2003] *Poczucie odpowiedzialności zawodowej nauczycieli. Studium teoretyczno-empiryczne*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- Nowocień, J. [1999] Ewolucja modelu nauczyciela wychowania fizycznego w polskiej literaturze pedagogicznej, *Rekreacja ruchowa. Społeczne oczekiwania i strategie rozwoju*, Kielbasiewicz-Drozdowska I., Marcinkowski M., Siwiński W. (red.). Poznań: Wyd. Wyższej Szkoły Oficerskiej im. S. Czarnieckiego, s. 71–78.
- Obuchowski K. [1993] *Człowiek intencjonalny*. Warszawa: PWN.
- Olszewski, L. [1998] Umiejętności pedagogiczne nauczyciela, *Edukacja nauczycielska w perspektywie zmieniającego się świata*, Siemak-Tylińska A., Kwiatkowska H., Kwiatkowski S.M. (red.). Warszawa: Wyd. Akademickie „Żak”, s. 360–366.
- Rubacha K. [2000] *Pełnienie roli nauczyciela a realizacja zadań rozwojowych w okresie wczesnej dorosłości*. Toruń: Wyd. Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Schulz R. [1987] Problem ewolucji roli zawodowej nauczyciela. Przegląd stanowisk. *Ruch Pedagogiczny*, nr 2, s. 28–47.
- Witkowski L. [1990] Przekroje analityczne kwestii edukacyjnej, *Ku pedagogii pogranicza*, Kwieciński Z., Witkowski L. (red.). Toruń: UMK, s. 12–40.
- Witkowski L. [1997] Hipoteza przewrotu mertonowskiego, *Socjologia Wychowania*, T. XIII, zeszyt 317. Toruń: Acta Universitatis Nicolai Copernici, s. 219–234.

II Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Edukacja przygodą”, Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego, Warszawa 2013

The Second National Conference “Education by adventure”, Józef Piłsudski
University of Physical Education, Warsaw 2013

Katarzyna Kąkol

Akademia Wychowania Fizycznego im. B. Czecha w Krakowie

W dniach 24–25 maja 2013 r. na Akademii Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie odbyła się Druga Ogólnopolska Konferencja „Edukacja przygodą”. Pierwsza edycja konferencji została zorganizowana dwa lata wcześniej w Teresinie pod Warszawą i już wtedy zainteresowanie, jakie wzbudziła, przerosło oczekiwania organizatorów. Okazało się bowiem, że w Polsce już od pewnego czasu tworzy się i realizuje wiele projektów, które w swoim przedmiotowym zainteresowaniu zawierają zagadnienia z nurtu *outdoor & adventure education*. Co istotne, także grono głównych organizatorów tegorocznej konferencji się powiększyło i oprócz Fundacji Nasza Ziemia oraz Fundacji Pracownia Nauki i Przygody dołączyli do niego: Wydział Turystyki i Rekreacji, Katedra Rekreacji Akademii Wychowania Fizycznego w Warszawie wraz z Zakładem Animacji Kultury Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Warszawskiego. Pod wpływem refleksji, które pojawiły się po pierwszej konferencji, zdecydowano się również na poszerzenie obszaru zainteresowań o *Experiential Education*, *Erlebnispädagogik*, edukację plenerową i ekologiczną.

Uczestników przywitani kolejno przedstawiciele każdego z organizatorów, a mianowicie: dziekan Wydziału Turystyki i Rekreacji Akademii Wychowania Fizycznego prof. nadzw. dr hab. Marian Kowalewski, prodziekan ds. studenckich Wydziału Pedagogicznego UW dr hab. Rafał Godoń, prezes Zarządu Fundacji Nasza Ziemia Sławomir Brzózek oraz mgr Agnieszka Leśny – prezes Fundacji Pracownia Nauki i Przygody. W swoich wypowiedziach zwracali oni uwagę na potrzebę holistycznego podejścia do wychowania poprzez nastawienie działań zarówno na kształcenie ciała, jak i ducha, co tworzy tzw. „mądrą całość”. Dało się także zauważyć podkreślenie roli przyrody i potrzeby oparcia procesów wychowawczych na świadomości życia w środowisku („natura jest nauczycielką

życia”, „człowiek składa się z tych samych atomów co drzewo i kamień”), co było też jedną z głównych myśli przewodnich konferencji i elementem późniejszych wystąpień.

W konferencji wzięło udział ok. 75 uczestników z całej Polski. Byli to zarówno przedstawiciele środowisk naukowych (Akademii Wychowania Fizycznego w Warszawie, Akademii Wychowania Fizycznego w Krakowie, Akademii Wychowania Fizycznego w Katowicach, Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, Uniwersytetu Warszawskiego, Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu, Uniwersytetu Gdańskiego, Gliwickiej Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości), jak i wielu innych jednostek zajmujących się tematyką poruszaną na konferencji, a wśród nich: Akademii Pedagogiki Specjalnej w Warszawie, Centrum Nauki Kopernik, Stowarzyszenia Wychowawców, Stowarzyszenia Polska Szkoła Survivalu, Muzeum Pałac w Wilanowie, Młodzieżowego Ośrodka Socjoterapeutycznego nr 1 „SOS” w Warszawie, Pracowni Gier Szkoleniowych, Fundacji Pracownia Nauki i Przygody, Fundacji Nasza Ziemia, citygames.pl, czy też Fundacji Szkoła pod Żaglami Krzysztofa Baranowskiego.

Cała konferencja odbywała się zarówno w formie referatów, warsztatów, jak i sesji plakatowej. Ze względu na dużą liczbę przyjętych prac organizatorzy uporządkowali poszczególne wystąpienia i warsztaty w porządku A–G. Niektóre z nich trwały równocześnie, więc uczestnicy musieli odpowiednio wcześniej zdecydować, w której sesji czy warsztacie chcą wziąć udział. Konferencja była niezwykłą okazją do spotkania i wymiany doświadczeń między teoretykami a praktykami, co też dało się zauważyć w tematach prezentowanych referatów oraz prowadzonych dyskusjach, zarówno po każdym referacie, jak i w kularach. Jeden spośród wykładów teore-

tycznych wygłosił dr Wacław Sonelski, który skupił się na kwestii przeżycia przygody, a poprzez wprowadzenie pojęć ryzyka i kompetencji przeszedł do szczegółowego omówienia przebiegu tego zjawiska u poszczególnych typów ludzi, m.in. tchórze czy chojraka. Wszystkich słuchaczy zapoznał także z zasadami, którymi należy się kierować, programując działania przygodowe, aby przyniosły one określone skutki pedagogiczne. Na konferencji poruszono również tematykę *woodcraftu*, *skautingu*, *Erlebnispädagogik* (niem. *pedagogika przeżyć*) oraz harcerstwa. Podstawy teoretyczne tych zagadnień przedstawiła słuchaczom w swojej prezentacji dr Ewa Palamer-Kabacińska. W głównej mierze skupiła się jednak na zbadaniu ewentualnych związków i zależności pomiędzy harcerstwem a *outdoor education* oraz na odpowiedzi na nurtujące wiele osób pytanie, czy oba te pojęcia można traktować jednoznacznie czy jednak są czymś zupełnie różnym. W opozycji do poglądów pedagogów stanął mgr Artur Bosek, który starał się udowodnić, że *outdoor education* to nic innego poza tym, co na polskim gruncie nazywamy wychowaniem plenerowym.

Poza teorią uczestnicy konferencji mieli także okazję zapoznania się z niezwykle ciekawymi projektami, prowadzonymi przez polskich naukowców, których tematyka wpisuje się w założenia edukacji przygodą. Warto wspomnieć o programie „Słońce i przygoda”, o którym wraz ze swoją córką opowiedzieli dr hab. Ewa Kujawska-Lis i dr Andrzej Lis-Kujawski. Projekt ten jest realizowany w Chorwacji i kierowany do dzieci po leczeniu choroby nowotworowej, często także z opóźnieniami

w rozwoju. Autorzy projektu elementy edukacji przygodą wprowadzili poprzez lekcje nurkowania, uzupełnione zajęciami z jogi, relaksacji i arteterapii. W przeprowadzonych badaniach wykazali, że większość dzieci po zakończeniu programu wskazała na poprawę jakości życia, ale i zmniejszenie poziomu przeżywanego lęku. Jednym z prelegentów była również organizatorka konferencji mgr Agnieszka Leśny, która podzieliła się ze słuchaczami swoimi doświadczeniami wyniesionymi z udziału w projekcie „Szkoła pod Żaglami”, umiejscawiając go jednocześnie wśród polskich projektów *adventure education*.

Wykorzystanie niskiego parku linowego w edukacji, programowanie gier i zabaw według pedagogiki przeżycia, survival blisko domu, integracja z głową – to jedynie kilka z wielu zagadnień, którymi uczestnicy zajmowali się podczas prowadzonych w ramach konferencji warsztatów. Nawet zła pogoda nie pokrzyżowała planów zajęć w plenerze. Poza tym, co w odniesieniu do survivalu podkreślał też mgr Krzysztof Kwiatkowski: „Nie ma złej pogody, są tylko źle ubrani uczestnicy”.

Podobnie jak pierwsza edycja konferencji, tak i tegoroczna stała się przestrzenią do spotkania i wymiany poglądów osób z różnych środowisk oraz okazją do przyjrzenia się zagadnieniom edukacji przygodą, które nadal nie są jednoznacznie określone. Jednak mimo pochlebnych opinii oraz deklarowanej chęci dialogu, dało się zauważyć rozbieżności w poglądach pedagogów i przedstawicieli AWF-ów, co być może będzie przyczynkiem do kontynuowania i tworzenia nowych badań, a co więcej – także do zorganizowania kolejnych konferencji.

Sprawozdanie z Konferencji AIESEP „Teraźniejszość i przyszłość wychowania fizycznego i zdrowotnego”, Warszawa 2013

The AIESEP Conference “Present and Future of Physical and Health Education”, Warsaw 2013 (report)

Michał Lenartowicz

Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie

W dniach 4–7 lipca 2013 roku w Warszawie odbyła się Międzynarodowa Konferencja Naukowa AIESEP 2013 „Wychowanie fizyczne i sport dla przyszłości”. Organizatorami konferencji były: Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie, Polskie Towarzystwo Nauk Społecznych o Sporcie oraz AIESEP (Ecoles Supérieures d'Education Physique / The International Association of Physical Education in Higher Education).

Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie jest instytucjonalnym członkiem zarządu AIESEP – międzynarodowej organizacji pozarządowej zrzeszającej uczelnie i instytucje kształcące profesjonalistów z zakresu kultury fizycznej. Do celów jej działalności należy umożliwienie wymiany wiedzy i doświadczeń, m. in. poprzez wspólne projekty badawcze, zarówno o charakterze teoretycznym, jak i stosowanym, czy też tworzenie bazy danych na temat badań w zakresie wychowania fizycznego. Konferencję poświęcono aktualnym problemom współczesnych społeczeństw rozwiniętych: zwalczaniu otyłości, zwiększeniu efektywności wychowania zdrowotnego i promocji zdrowego stylu życia oraz uwarunkowaniom uczestnictwa ludzi w sporcie i rekreacji ruchowej w czasie wolnym. Szczególną uwagę zwrócono na problemy wychowania fizycznego: nowatorskie rozwiązania w wychowaniu fizycznym, metodykę nauczania, wychowanie fizyczne osób niepełnosprawnych, zastosowanie nowych technologii informacyjnych do procesu wychowania fizycznego i promocję zdrowego stylu życia.

W konferencji uczestniczyło 190 naukowców z ponad 25 krajów świata, co oznacza, że było to prawdopodobnie największe w ciągu ostatnich lat spotkanie badaczy wychowania fizycznego i sportu w Polsce. Wśród uczestników znalazła się liczna grupa naukowców z Azji (Chiny, Hongkong, Japonia, Tajwan, Korea Południowa,

Singapur), krajów Europy i Ameryki Północnej, ale także z Rosji, Nowej Zelandii, Australii, Brazylii, a nawet Omanu. Udział w konferencji stwarzał więc prawdziwą możliwość bezpośredniego kontaktu z badaczami pracującymi w różnych kontekstach kulturowych i społecznych na całym świecie. Swoją obecnością uświetnili ją zaproszeni przez komitet naukowy prelegenci, których pobyt w Polsce był możliwy dzięki finansowemu wsparciu Ministerstwa Sportu i Turystyki. Byli nimi prof. Pierre Trudel z University of Ottawa w Kanadzie (School of Human Kinetics), prof. Leen Haerens z Ghent University – Flemish Research Foundation (Faculty of Medicine and Health Sciences) w Belgii, prof. Darla Castelli z University of Texas at Austin w USA (Department of Kinesiology and Health Education) oraz doc. dr Kajetan Hądzelek, prezes Fundacji Centrum Edukacji Olimpijskiej i wieloletni pracownik AWF w Warszawie.

W trakcie ceremonii otwarcia konferencji, która odbyła się 4 lipca 2013 r. w Audytorium Centrum Konferencyjnego Centrum Nauki Kopernik w Warszawie, doc. dr Kajetan Hądzelek – były członek zarządu AIESEP (1966–1990) i były wiceprezydent tej organizacji – przedstawił historię powstania AIESEP i związki tej organizacji z Polską. Zaprezentował również przesłanki powstania i głównych założycieli AIESEP z roku 1962, spotkania naukowe AIESEP w latach 1960, 1970 i 1980 oraz opisał konferencję AIESEP, która odbyła się w Warszawie w roku 1970.

Spotkanie AIESEP w roku 2013, także w Akademii Wychowania Fizycznego w Warszawie, było drugim wydarzeniem naukowym tego stowarzyszenia zorganizowanym w Polsce. Prof. Pierre Trudel, specjalizujący się w pedagogice sportu oraz problematyce szkolenia i rozwoju zawodowego trenerów sportowych, przedstawił wystąpienie zatytułowane *Structuring what we know about sport*

coaches' education / development to influence coach development administrators' support. Poświęcił swoje wystąpienie problemowi kształcenia trenerów sportowych i wspierania ich na poszczególnych etapach rozwoju zawodowego. Przedstawił model wypracowany w toku jego badań i praktyki zawodowej, w którym uwzględniono trzy komponenty kluczowe dla procesu wspierania rozwoju trenerów: kontekst i specyfikę pracy trenera (sport rekreacyjny, wyczynowy i zawodowy), sytuację, w której trenerzy się kształcą (formalna i nieformalna edukacja w instytucjach i poza nimi) oraz poziom kwalifikacji trenera (cztery etapy: od początkującego do eksperta). Wszystkie one powinny być brane pod uwagę przy tworzeniu systemów szkolenia i rozwoju zawodowego trenerów sportowych.

Bardzo interesującą prezentację pt. *Physical education teachers inspiring young people towards a physically active lifestyle. Motivational dynamics in physical education* przestawiła prof. Leen Haerens, która w swojej pracy naukowej koncentruje się na kluczowym dla wychowania fizycznego problemie motywowania do całonocnej aktywności fizycznej i na efektach fizycznego wychowywania w postaci ukształtowania pozytywnych i aktywnych postaw wobec aktywności fizycznej. Punktem wyjścia w jej prezentacji było często zadawane także w Polsce pytanie dotyczące tego, dlaczego pomimo wielu lat zajęć wychowania fizycznego, przez które dzieci przechodzą, nie widać efektów pracy wychowawców fizycznych. Efektywność procesu nauczania, dowody na skuteczność lub nieskuteczność pracy nauczycieli wychowania fizycznego oraz ich przyczyny, prezentowane w oparciu o badania własne w Belgii i wprowadzane do szkół programy interwencyjne, stanowiły główny motyw wystąpienia prof. Haerens. W tym silnie empirycznie uzasadnionym i zilustrowanym wystąpieniu, autorka bardzo akcentowała znaczenie kompetencji społecznych nauczyciela, umiejętności wytworzenia przyjaznej atmosfery na zajęciach i okazywania uczniom zainteresowania i troski, umiejętność zarządzania stopniem swobody działania wychowanków. Swoje rozważania i wnioski, oparte na koncepcji „self-determination theory” (SDT), prezentowała, przedstawiając i analizując konkretne przypadki zachowania nauczycieli i sposób ich komunikacji z uczniami, sfilmowane na zajęciach wychowania fizycznego.

Prof. Darla Castelli ze Stanów Zjednoczonych skupiła się natomiast w swoim wystąpieniu na możliwościach i celowości wykorzystania nowych technologii w procesie wychowania fizycznego. Nowoczesne urządzenia elektroniczne i oprogramowanie do monitorowania i planowania procesu treningu fizycznego są coraz częściej wykorzystywane przez trenerów sportu i nauczycieli wychowania fizycznego. Czasem dzieje się to pod silną presją ze strony producentów takiego sprzętu (czego w Polsce chyba jeszcze nie doświadczamy), stąd zawsze przed zastosowaniem takich rozwiązań należy się dobrze zastanowić, w jaki sposób może ono poprawić efektywność pra-

cy nauczyciela; czy nowa technologia ułatwi i przyspieszy naukę uczniów, czy pozwala osiągać cele nieosiągalne innymi (często mniej kosztownymi) metodami oraz czy – w przypadku urządzeń monitorujących – dane o pracy uczniów mogą być i są wykorzystywane do doskonalenia procesu edukacyjnego. Prof. Castelli (współautorka podręcznika *Physical Education Technology Playbook* wydawnictwa Human Kinetics) przedstawiła następnie szereg interesujących przykładów zastosowania technologii w procesie wychowania fizycznego i przedstawiła strategię ich skutecznego wykorzystywania.

Konferencje AIESEP charakteryzuje bezkonfliktowe łączenie badań o profilu pedagogicznym i społecznym z badaniami umocowanymi bardziej w naukach przyrodniczych. Ze względu na pedagogiczny charakter AIESEP więcej jest prezentacji w ramach tej pierwszej grupy. Tak też było w przypadku konferencji AIESEP 2013 w Warszawie. Odbyło się 21 sesji, 3 sympozja, jedno warsztaty oraz 2 sesje plakatowe. Zaprezentowano łącznie ponad 170 wystąpień ustnych i posterów. Na szczególną uwagę zasługują z pewnością sympozja, które zwiększają możliwość wymiany informacji i poglądów, są bardziej interaktywne, choć jednocześnie także bardziej wymagające od osób, które je realizują. Podczas konferencji AIESEP 2013 odbyły się trzy takie spotkania:

1. *Advanced pedagogies and innovation in physical education, health education and sport coaching. Research on teaching games for understanding from the constraints-led approach* (przygotowane przez Luis M. Garcia-Lopez z zespołem z Hiszpanii, moderowane przez Nathalie Wallian z Francji)
2. niezwykle interesujące (w zgodnej opinii uczestników) sympozjum wymyślone i zrealizowane przez Lena Almonda (BHF National Centre for Physical Activity and Health, USA) pt. *Developing a collaborative network of university centres to promote innovation and sustainable change in the teaching of games*
3. Young Researcher's Symposium sponsorowane i zorganizowane przez European Education Research Association (EERA) *What's new in research in physical education and sport pedagogy?*, poprowadzone przez prof. Kathy Armour z Uniwersytetu Birmingham w Wielkiej Brytanii i prof. Mary O'Sullivan z Uniwersytetu Limerick w Irlandii.

Warto także podkreślić przeprowadzenie przez dr Annę Szumilewicz z Akademii Wychowania Fizycznego i Sportu w Gdańsku specjalistycznych warsztatów poświęconych promocji aktywności fizycznej wśród kobiet na temat *Pelvic floor muscle training as a regular feature of the health-promotion physical activity programs for girls and women*, które cieszyły się bardzo dużym zainteresowaniem.

Podczas uroczystego zakończenia konferencji wyróżniono i nagrodzono zwycięzców konkursu młodych naukowców – AIESEP Young Scholar Award (Kevin Richards, Hsin-Heng Chen, Eimear Enright), którym

AIESEP sfinansował opłatę konferencyjną, oraz laureatów konkursu European Education Research Association (Eimear Enright, University of Limerick, Tom Quarmby, Leeds Metropolitan University, oraz Victoria Goodyear [wraz z Ashley Casey i Davidem Kirkiem] z University of Bedfordshire w Wielkiej Brytanii). Wręczono także wyróżnienia w konkursie na najlepszą prezentację posterową. Przed konferencją opublikowano blisko 190-stronicową angielskojęzyczną książkę abstraktów (redakcja Michał Lenartowicz i Eileen McEvoy), która może być źródłem inspiracji badawczych i swoistym kompendium wiedzy na temat perspektyw i projektów badawczych realizowanych obecnie na świecie w dziedzinie wychowania fizycznego.

Konferencji towarzyszyła także prezentacja publikacji wydawnictwa Human Kinetics oraz prezentacja no-

wej gry Smolball®, poprowadzona przez jej twórcę i promotora Janusza Smolińskiego. Wydaje się, że konferencja AIESEP 2013 osiągnęła swoje cele: umożliwiła polskim uczestnikom dobry wgląd w realizowane na świecie badania dotyczące wychowania fizycznego i kształcenia trenerów, dała szansę bezpośredniego spotkania osób, które realizują podobne projekty, i tworzenia potrzebnych naukowcom sieci formalnych i nieformalnych kontaktów. Organizacja konferencji AIESEP 2013 była także dla bardzo dużej grupy uczestników pierwszą okazją do wizyty w Polsce, stolicy i Akademii Wychowania Fizycznego w Warszawie, dzięki czemu zostały one wpisane w konferencyjną mapę spotkań świata badaczy sportu i utrwalone na stałe na niebieskiej fladze AIESEP, która, miejmy nadzieję, jeszcze kiedyś do Polski powróci.

5 Konferencja Międzynarodowego Towarzystwa Nauk Społecznych o Sporcie, 26–29 września, Porto, „Społeczne aspekty sportu”

5th Conference of International Society for the Social Sciences of Sport, 26–29 Sep 2013, Porto “Social Aspects of Sports”

Joanna Femiak

Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie

Konferencja odbyła się w murach Uniwersytetu Fernando Pessoa w Portugalii. Brali w niej udział reprezentanci wielu krajów: Portugalii, Włoch, Hiszpanii, Słowacji, Iranu, Węgier, Czech, Litwy, Polski. Przedstawione zostały opracowania 46 autorów, obejmujące różnorodne, społeczne aspekty szeroko rozumianego sportu.

Wśród zaproszonych wykładowców znaleźli się wybitni przedstawiciele nauk społecznych: prof. Gyöngvi Szabó Földesi z Semmelweis University w Budapeszcie (honorowy członek ISSSS), prof. Salomé Marivoet-Lusófona University w Portugalii, prof. Patrizia Zagnoli z University of Florence oraz prof. Jerzy Kosiewicz – prezydent i założyciel Society for the Social Sciences of Sport z Akademii Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie. Wygłosił on interesujący referat pt. *Myślenie potoczne i zdrowy rozsądek w filozofii oraz refleksji filozoficznej nad sportem*, w którym zostały opisane przejawy myślenia zdroworozsądkowego na gruncie filozofii w ogóle, a następnie ich przenikanie w obręb filozofii sportu. Autor scharakteryzował wprawdzie właściwości myślenia potocznego i zdroworozsądkowego, następnie odślaniał oznaki myślenia potocznego (m.in. w poglądach Arystotelesa, Hegla, Heideggera, Wittgensteina oraz Jima Parry’ego i Henniga Eichberga). Wrażliwość na myślenie potoczne w nauce pozwala uniknąć wniosków nieuzasadnionych, nielogicznych, a w konsekwencji nieprawdziwych.

Z kolei prof. Patrizia Zagnoli wypowiedziała się na temat *Rozwoju sponsoringu sportowego w gospodarce światowej*, przedstawiając zmiany zachodzące w modelu, roli i celach sponsoringu. W wyniku analizy wyścigów kolarskich Tour de France 2013 i Giro d’Italia 2013 okazało się, że nieustannie wyłaniają się nowe podmioty gospodarcze zainteresowane tymi wydarzeniami i pochodzą

one często spoza rynków europejskich. Sponsoring zaczyna obejmować coraz szersze kręgi, wraz z rozwojem rynków i możliwościami eksportu nowych produktów.

Ekonomiczny kryzys stał się obszarem rozważań dla prof. Gyöngvi Szabó Földesi, która opisała skutki kryzysu w sporcie w referacie *Wpływ globalnego kryzysu ekonomicznego na sport*. Kryzys wymusza zmiany, nie zawsze pozwalające na konsekwentne realizowanie wartości, dla których sport w swoim wymiarze społecznym jest powołany. Kryzys bowiem nie dotyka sportu w jego aspekcie międzynarodowym, jako wielkich przedsięwzięć medialnych i ekonomicznych, kryzys dotyczy najmocniej sportu masowego, w którym biorą udział osoby indywidualne, niewspierane przez związki i kluby.

Prof. Salomé Marivoet zaprezentowała niezwykle ciekawy referat *Wyzwania w sporcie: integracja społeczna i wzrost świadomości zapobiegającej przejawom dyskryminacji*. Autorka wskazała na nowe obszary badawcze związane z wykluczeniem społecznym i wykluczeniem z udziału w sferze sportu. Wśród osób, które mają ograniczony dostęp do sportu, są ludzie zagrożeni ubóstwem, nierównościami społecznymi, dyskryminacją rasową lub etniczną. Ważną grupą wymagającą szczególnej uwagi są niepełnosprawni, którzy w wielu krajach mają utrudniony dostęp nie tylko do sportu, ale także i do edukacji.

Prof. Andrzej Pawłucki z Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu swój referat poświęcił rozważaniom pojęciowym i ontologicznym z obszaru nauk o sporcie, dającymi asumpt do refleksji nad faktycznym przedmiotem badań i dociekań w ramach poszczególnych dziedzin nauki. W tak dynamicznie rozwijającym się obszarze jak sport, wyczulenie na przedmiot badań pozwala na precyzyjne określenie adekwatnych definicji czy metod badawczych.

Prof. Ivo Jirásek z Palacký University w Ołomuńcu opisywał zagadnienia związane z przeżyciami duchowymi podczas zimowych wędrówek. Duchowość została przedstawiona jako sfera przeżycia zainicjowana kontaktem z przyrodą, wspólnotą osób towarzyszących, oddaleniem fizycznym i mentalnym od trudów dnia powszechnego. Duchowość dla autora nie stanowi sfery relacji z bogiem osobowym, bliższa jest relacji o charakterze panteistycznym, w której bóstwo rozplywa się i przenika przyrodę, co prowadzi do jej sakralizacji.

Dr Andrea Gál i dr Piroska Béki z Semmelweis University wygłosiły prezentację poświęconą obecności kobiet w sportach „męskich”, takich jak: hokej czy piłka wodna. Z badań wynika, iż wybór sportów męskich przez kobiety następuje w wieku ok. 17, 18 lat i jest ich osobistą decyzją (nie wyborem rodziców), poprzedzoną licznymi doświadczeniami sportowymi, refleksją i samoświadomością własnych preferencji. Wybór ten, choć podważa zwyczajowy podział na sporty męskie i żeńskie, okazuje się zgodny z subiektywnymi odczuciami i wartościami zawodniczek.

Referat dotyczący *Wpływu stratyfikacji społecznych na uczestnictwo w sztukach walki we współczesnym społeczeństwie europejskim i starożytnej Japonii* wygłosił prof. Wojciech Cynarski z Uniwersytetu w Rzeszowie. Poruszył on zagadnienia związane z rolą zaplecza społecznego w wyborze i partycypacji w sportach walki. Przynależność społeczna miała w starożytnej Japonii o wiele większy wpływ na dostępność do broni i nauczycieli niż w krajach demokratycznej Europy. Autor omówił także drogę przekazywania wiedzy, ciągle obecną w sztukach walki, choć w różnym stopniu, przekazu międzypokoleniowego „z ojca na syna”.

Do wystąpień stricte filozoficznych na temat sportu można zaliczyć prezentację dr. Jana Halaka z Palacký University w Ołomuńcu pt. *Ciało i jego instrumentalizacja: gdzie dostrzegać granice?* Autor, odwołując się do fenomenologicznej wizji cielesności, która w swym ogólnym wymiarze krytycznie odnosi się do zjawiska uprzedmiotowienia ciała, podkreślał pozytywne poznawczo aspekty jego instrumentalizacji. Przykładem może być sytuacja, gdy staje się ono przedmiotem analizy, która prowadzi do rozwoju samowiedzy, stanowiącej wartość rozwojową i terapeutyczną.

W nurcie analiz fenomenologicznych sytuuje się też referat *Wpływ doświadczenia ciała i emocji na tożsamość człowieka* dr Joanny Femiak z Akademii Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie. Dotyczył on koncepcji cielesności i jej wpływu na kształtowanie się tożsamości człowieka w pismach Maurice Merleau-Ponty'ego, Richarda Shustermana i Antónia Damásio. Koncepcja ciała prezentowanych autorów zakłada istnienie doświadczenia wewnętrznego jako metody świadomej percepcji reakcji ciała na poziomie emocjonalnym i fizycznym. Ciało staje się nie tylko przewodnikiem, który

poza naszą świadomością uobecnia człowieka w świecie, lecz również źródłem celowo pozyskiwanej wiedzy, wpływającej na to, kim jesteśmy i kim będziemy.

Tematyka związana z kibicami i społecznymi aspektami piłki nożnej stanowiła przedmiot zainteresowań uczestników z Polski, Portugalii i Hiszpanii. Dr Michał Mazurek z Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach przedstawił referat *Historia, patriotyzm i rytuały – jaśniejsza strona fanów polskiego futbolu*, gdzie poruszył temat rytuałów nawiązujących do ważnych wydarzeń z historii Polski (np. stan wojenny). Ilustrację tekstu stanowiły zdjęcia i filmy, przedstawiające bogactwo przekazu symbolicznego i metaforycznego rytuału polskich kibiców. Zachowanie kibiców, ujęte w kategoriach fenomenu społecznego, było także przedmiotem rozważań prof. Daniela Seabry i dr. Manuela Gomeza reprezentujących Uniwersytet Fernando Pessoa w Porto. W referacie *Kreacja i celebrowanie tożsamości w grupie ultrasów Porto* autorzy przedstawili zachowania ultrasów, ich zwyczaje, a także motywację do wspólnych działań na rzecz klubu. Dr Manuel Gomes, będąc zaangażowanym także praktycznie w struktury ochrony stadionu, omówił metody prewencji przed meczami i po nich na obiekcie Dragon Stadium, gdzie swoje mecze rozgrywa FC Porto.

Dr Wiesław Pięta i Aleksandra Pięta z Akademii Jana Długosza w Częstochowie przedstawili prezentację *Wybrane aspekty tenisa stołowego głuchych w Polsce na przełomie XX i XXI wieku*. Słuchacze mogli się zapoznać ze specyfiką i problemami osób głuchoniemych grających w tenisa stołowego. Poruszone zostały kwestie dotyczące klasyfikacji zawodników, organizacji zawodów na niwie krajowej i międzynarodowej. Referat autorów był wynikiem nie tylko rzetelnej pracy naukowej, lecz również praktycznej wiedzy dotyczącej tej dyscypliny sportu.

Referat *Wokół wartości etycznych sportu. Szacunek jako naczelną wartość olimpizmu i fair play* wygłosiła prof. Halina Zdebska z Akademii Wychowania Fizycznego im. B. Czecha w Krakowie, przewodnicząca Klubu Fair Play PKOl. Szacunek pełni funkcję fundamentu relacji interpersonalnych w sporcie. Do kategorii tej odwołuje się zarówno olimpizm, jako podstawowe źródło teoretyczne współczesnego sportu, jak też zasada fair play, stanowiąca główny regulator ludzkich zachowań w sporcie. Internalizacja wartości sportu (w tym szczególnie wartości etycznych) to warunek, by zostały spełnione przypisywane mu funkcje społeczne.

Prof. Luis Lourenco, reprezentujący Universidade Europeia w Lizbonie, przedstawił wykład *Przywództwo w sporcie wysokokwalifikowanym: analiza przypadku Jose Mourinho*. Autor podkreślał znaczenie pozafinansowych źródeł motywacji w pracy z zespołem, które jednak wymagają od trenera nie tylko wiedzy psychologicznej, lecz również znajomości własnych zawodników. Trener dzisiaj jest liderem, a jego zaangażowanie i determinacja prze-

jawiają się nie tylko w dążeniu do udoskonalania wiedzy, lecz również w odwadze nawiązywania osobistej relacji z zawodnikami, która z jednej strony zbliża, z drugiej może obnażać słabości, emocje, radość i rozpacz.

Podczas konferencji odbyły się wybory do władz ISSSS. Prof. Jerzy Kosiewicz został ponownie prezydentem Stowarzyszenia, wiceprezydentami: prof. Ivo Jirásek, prof. Daniel Seabra i prof. Patrizia Zagnoli. Sekretarzem generalnym został prof. Andrzej Pawłucki z Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu. W skład zarządu weszli: dr Piroska Bèki, prof. Wojciech Cynarski, dr Andrea Gál, prof. Lev Kreft – University of Ljubljana, prof. Wanderley Marchi Júnior – Federal University of Parana

(Brazylia). Do komisji rewizyjnej stowarzyszenia zostali wybrani: dr Joanna Femiak i dr hab. Piotr Rymarczyk (przewodniczący) z Akademii Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie.

Konferencje ISSSS – dla międzynarodowego środowiska naukowców, zajmującego się zagadnieniami związanymi ze sportem i kulturą fizyczną – są miejscem wymiany doświadczeń, inspiracji, a przede wszystkim stwarzają możliwości nawiązania współpracy, która owocuje wspólnymi projektami badawczymi i publikacjami. Konferencja stanowi świadectwo aktywności Stowarzyszenia na polu międzynarodowym i dowód obecności w życiu naukowym w wymiarze europejskim i światowym.

Sport i turystyka – uwarunkowania historyczne i wyzwania współczesności

Sport and tourism – historic realities and challenges of the present day

Anna Pawlikowska-Piechotka

Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie

W dniach 4–5 października 2013 roku odbyła się III Konferencja Polskiego Towarzystwa Nauk Społecznych o Sporcie na temat „Sport i turystyka – uwarunkowania historyczne i wyzwania współczesności”. Była to kontynuacja dorobku dwóch poprzednich – świetnie przygotowanych i owocnych spotkań naukowych powołanego pod koniec 2009 roku PTNSS: I Konferencji Polskiego Towarzystwa Nauk Społecznych o Sporcie (2011) zorganizowanej w Targowiskach koło Rzeszowa przez Uniwersytet Rzeszowski (za jej przygotowanie odpowiadał prof. dr hab. Kazimierz Obodyński) oraz II Konferencji Polskiego Towarzystwa Nauk Społecznych o Sporcie (2012), zorganizowanej w Olejnicy koło Wrocławia przez Akademię Wychowania Fizycznego we Wrocławiu; za jej przygotowanie odpowiadali dr Tomasz Michaluk oraz dr Krzysztof Pezdek.

Tegoroczną III Konferencję PTNSS zorganizował Zakład Kulturowych Podstaw Turystyki Wydziału Turystyki i Rekreacji Akademii Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu. Przygotowaniami kierował dr hab. prof. AWF Marek Kazimierzczak. Patronat honorowy nad konferencją objęło dwóch rektorów: JM Rektor AWF w Poznaniu prof. dr hab. med. Jerzy Smorawiński oraz JM Rektor AWF w Warszawie dr hab. prof. AWF Andrzej Mastalerz. III Konferencja PTNSS miała miejsce w Ośrodku Naukowo–Dydaktycznym Uniwersytetu Poznańskiego w Zielonce koło Poznania – w zespole konferencyjnym położonym w samym centrum kompleksu leśnego Puszcza Zielonka.

Zgodnie z założeniami programowymi III Konferencji PTNSS, jej celem była prezentacja dorobku badań naukowych nad kulturą fizyczną i sportem, prowadzonych w różnych ośrodkach akademickich w Polsce, przedstawienie stanu poszukiwań naukowych przede wszystkim ukierunkowanych na fizyczno–duchowy rozwój człowieka, propagowanie usportowionego stylu życia i zdrowia – rozważanych na szerokim tle zagadnień związanych z etyką, regułami zachowań, wreszcie ze stale zmieniają-

cymi się potrzebami i oczekiwaniami współczesnego społeczeństwa. Zatem zamierzeniem konferencji była zarówno prezentacja badań naukowych, jak i teoretycznych refleksji, a także wymiana doświadczeń praktyki codziennej – związanych z dwoma kulturowymi obszarami ludzkiej działalności: turystyką i sportem, jako integralnymi częściami składowymi naszego stylu życia, widzianymi oczami przedstawicieli nauk społecznych i humanistycznych zajmujących się kulturą fizyczną i sportem.

Zgłoszone na konferencję wystąpienia były doniesieniami naukowymi prezentującymi dorobek badań i warsztatów naukowych w obrębie następujących nurtów tematycznych:

- a) filozofia wobec sportu i kultury fizycznej,
- b) teoretyczne i empiryczne perspektywy socjologii sportu,
- c) historyczne i współczesne oblicza kultury fizycznej, sportu i olimpizmu,
- d) psychologiczne uwarunkowania sportu,
- e) pedagogika a wyzwania współczesnego sportu,
- f) społeczne podstawy treningu i walki sportowej,
- g) społeczne podłoże organizacji i zarządzania kulturą fizyczną i sportem,
- h) turystyka w procesie rozwijania kulturowej tożsamości,
- i) historyczne i współczesne oblicza turystyki,
- j) psychologia relacji interkulturowych w turystyce,
- k) usportowione formy turystyki i rekreacji w świetle potrzeb społecznych, motywacje i bariery.

Komitet Organizacyjny III Konferencji PTNSS, proponując tak szerokie spektrum zagadnień, miał nadzieję, że w ten sposób będzie możliwe sformułowanie zobiektywizowanych wniosków na temat obecnego stanu badań w obszarze nauk o kulturze fizycznej i sporcie, ukierunkowanych na refleksje nad społeczno–kulturowym wymiarem realizowanej polityki sportowej i turystycznej, w szczególności dotyczącej zadania priorytetowego, jakim jest zwiększenie aktywności fizycznej naszego społeczeństwa.

czeństwa, upowszechnianie sportu i działania wspomagające te zamierzenia. Jak się wydaje, oczekiwania organizatorów zostały spełnione, bowiem oddźwięk w środowisku był żywy i zainteresowanie znaczące. W odpowiedzi na zaproszenie organizatorów na konferencję zgłoszono bowiem kilkadziesiąt referatów autorów, prezentujących efekty badań prowadzonych przez prawie stu badaczy na kilkunastu uczelniach w Polsce: Akademiach Wychowania Fizycznego w Krakowie, Poznaniu, Warszawie oraz Wrocławiu, AJD w Częstochowie, PO w Opolu, PWSZ w Raciborzu, UAM w Kaliszu, UJK w Kielcach, UMK w Toruniu, Uniwersytetu Łódzkiego, Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu, SGH w Warszawie oraz SWPW w Płocku,

Obrady III Konferencji PTNSS 4 października 2013 otworzyli w imieniu organizatorów: przewodniczący PTNSS prof. dr hab. Jerzy Kosiewicz z AWF Warszawa, prodziekan Wydziału Turystyki i Rekreacji AWF Poznań dr Rafał Prinke oraz przewodniczący Komitetu Naukowego i Organizacyjnego III Konferencji PTNSS dr hab. prof. AWF Marek Kazimierzczak z AWF Poznań, witając zebranych i zapraszając do uczestniczenia w sesji plenarnej i spotkaniach po niej następujących.

Prof. Jerzy Kosiewicz, poinformował także, że na posiedzeniu Zarządu PTNSS przyznano tytuł Honorowego Członka Polskiego Towarzystwa Nauk Społecznych o Sporcie dwóm znakomitym naukowcom o krajowej i światowej renomie, wybitnym przedstawicielom nauk społecznych o sporcie: prof. zw. dr. hab. Stanisławowi Kowalczykowi, emerytowanemu profesorowi Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, oraz prof. zw. dr. hab. Kazimierzowi Obodyńskiemu, emerytowanemu profesorowi Uniwersytetu Rzeszowskiego. Oficjalna ceremonia wręczenia stosownych dyplomów potwierdzających przyznanie wskazanego wyróżnienia odbędzie się w roku 2014 w Akademii Wychowania Fizycznego w Krakowie podczas inauguracji następnej Konferencji PTNSS.

Uroczystą sesję plenarną rozpoczęło wystąpienie prof. zw. dr. hab. Jerzego Kosiewicza z AWF Warszawa pt. *Nauki społeczne a obiegowe przeświadczenia o sporcie*, w którym podkreślono wagę nauk społecznych badających fenomen sportu w trzech segmentach tematycznych, dotyczących a) charakteru i instytucjonalno-funkcjonalnego podłoża nauk społecznych, b) metodologii i statusu nauk społecznych o sporcie, oraz c) ram organizacyjnych. Prof. Jerzy Kosiewicz wskazał także na to, że współczesne mass media – zawłaszczające sport – przyczyniają się do upowszechniania potocznych i powierzchownych mniemań o sporcie, zniekształcają jego rzeczywiste aksjologiczne, kulturowe i symboliczne oblicze. Kolejne wystąpienie, referat prof. Marka Kazimierzczaka z AWF Poznań pt. *Turystyka w refleksji etycznej, czyli o wyzwaniach, jakie stawia ponowoczesność turystom*, było pogłębioną refleksją nad fenomenem współczesnej turystyki, w szczególności nad konsumpcyjnymi wyborami turystów, obejmując

dwa wątki tematyczne: turystyki jako formy konsumpcji w zglobalizowanym świecie oraz etyki w zglobalizowanym świecie konsumentów turystyki. Wskazane wystąpienia zasygnalizowały zarazem główne nurty tematyczne konferencji: sport i turystykę, jako dwa znaczące obszary współczesnej kultury.

W dalszej części sesji plenarnej zaprezentowano trzy kolejne interesujące i ważne wystąpienia: dr. hab. prof. UZ Piotra Godlewskiego (UZ Zielona Góra) *Nauki o kulturze fizycznej to przede wszystkim badania społeczne i humanistyczne!?*, dr. Rafała Prinke (AWF Poznań) *Zobaczyć wiatr: filozofia i pedagogika rekreacji w renesansowym dialogu o łucznictwie Toxophilus (1545) Rogera Aschama* oraz dr. hab. prof. UAM Michała Jarneckiego (UAM Kalisz) *Rola wyjazdów jako impuls i motyw budowania tożsamości indywidualnej i grupowej. Tożsamość a wyjazdy*.

Następne spotkania naukowe były zorganizowane w sześciu sekcjach tematycznych, w czasie których wygłoszono kilkadziesiąt referatów. Każda z nich kończyła się dyskusją, najczęściej przekraczającą przewidziany przez organizatorów limit czasu, bowiem interesujące wystąpienia inspirowały do ożywionej wymiany poglądów. Zakres tematyczny referatów pokrywał się z założeniami programowymi konferencji i obejmował zagadnienia z takich obszarów, jak: sport i turystyka w świetle humanistycznych wyzwań współczesności, badania psycho-społecznych uwarunkowań aktywności sportowej, kulturowe oblicza aktywności turystycznej w jej zróżnicowanych formach, kultura fizyczna w perspektywie historycznych przeobrażeń sportu i turystyki. Zatem w czasie poszczególnych sesji były prezentowane prace o różnorodnej tematyce (sport, turystyka), kultura fizyczna rozważana w ujęciu historycznym lub w ramach współczesnych poszukiwań, wystąpienia poświęcone zagadnieniom sportu i turystyki o zabarwieniu socjologicznym, psychologicznym, pedagogicznym, historycznym oraz filozoficznym. Uwagę zwróciły wypowiedzi dotyczące potrzeby społeczno-kulturowej refleksji nad sportem, poświęcone społecznemu wizerunkowi sportu i rekreacji ruchowej, problemom zarządzania karierami zawodników, aktywności fizycznej wybranych grup społecznych, uwarunkowań rozwoju turystyki kulturowej i rekreacji, promocji zdrowego trybu życia, roli i znaczeniu mediów.

Wśród owych wystąpień na szczególne wyróżnienie zasłużyły: oryginalny tekst dr. hab. prof. AWF w Warszawie Anny Pawlikowskiej-Piechotki pt. *Muzea, turyści i oferta gastronomiczna* oraz znakomita prezentacja dr. hab. prof. AJD w Częstochowie Eligiusza Małolepszego z pogranicza prasoznawstwa i historii kultury fizycznej zatytułowana *Rola i znaczenie prasy sportowej w propagowaniu i popularyzacji wychowania fizycznego i sportu na wsi w II Rzeczypospolitej*, a także świetny referat dr. hab. prof. UMK w Toruniu Piotra Błajeta pt. *Personalizacja jako czynnik transgresji w sporcie*.

Należy podkreślić, że obradom towarzyszyła monografia przygotowana pod redakcją naukową profesorów Marka Kazimierczaka oraz Jerzego Kosiewicza pt. *Sport i turystyka. Uwarunkowania historyczne i wyzwania współczesności*, która ukazała się pod auspicjami PTNSS i AWF Poznań (Poznań 2013, Wydawnictwo AWF w Poznaniu). Praca ta zawiera zbiór kilkudziesięciu artykułów powstałych na podstawie badań teoretycznych i empirycznych nawiązujących do historycznych i współczesnych społeczno-kulturowych problemów, jakie generują sport i turystyka w Polsce i na świecie. Teksty zostały przyporządkowane czterem obszarom tematycznym (rozdziałom): *Sport i turystyka w świetle humanistycznych wyzwań współczesności*, *Badania psycho-społecznych uwarunkowań aktywności sportowej*, *Kulturowe oblicza aktywności turystycznej w jej zróżnicowanych formach*, *Kultura fizyczna w perspektywie historycznych przeobrażeń sportu i turystyki*. Ta licząca blisko 600 stron obszerna monografia została niezwykle starannie wydana, uwagę zwraca przede wszystkim rzetelna redakcja oraz harmonijnie skomponowana szata graficzna: atrakcyjna, ładnie zaprojektowana, zatem przyciągająca wzrok czytelnika okładka oraz przejrzysty układ tekstu dzięki dobrze dobranej czcionce. Schludne tabele, wykresy i rysunki, a także bardzo dobrej jakości technicznej fotografie – ilustracje towarzyszące tekstom artykułów, co należy podkreślić, wyróżniają bardzo korzystnie monografię wśród innych wydawnictw naukowych.

Obradom III Konferencji PTNSS towarzyszyło przeświadczenie, że wymiana teoretycznych refleksji i doświadczeń warsztatów badawczych z tak wielu ośrodków naukowych jest bardzo ważna dla dalszych poszukiwań naukowych, zatem powinna też przybrać inne, nowe formy – mogące uzupełnić coroczne spotkania członków Towarzystwa. Toteż niezmiernie ważnym punktem programu III Konferencji PTNSS było Zebranie Naukowe PTNSS (odbywało się 4 października, pod koniec pierwszego dnia obrad), w czasie którego wysunięto sugestię powołania zespołów badawczych, mających grupować członków Towarzystwa, pracujących w różnych ośrodkach akademickich w specjalistycznych sekcjach, zgodnych z kierunkami ich naukowych zainteresowań.

Propozycja została znakomicie przyjęta przez zgromadzonych członków PTNSS, którzy zaproponowali ukonstytuowanie się kilku zespołów (sekcji) tematycznych (jako planowanych wieloośrodkowych sieci badawczych) poświęconych: historii sportu (przewodniczący

dr Jerzy Chelmecki), turystyce sportowej (przewodniczący prof. Marek Kazimierczak), socjologii sportu (przewodniczący dr hab. Michał Lenartowicz), filozofii sportu (prof. Jerzy Kosiewicz), organizacji i zarządzania sportem (przewodnicząca dr Joanna Śniadek). Towarzystwo jest także zainteresowane współpracą z osobami, które nie zamierzają wiązać się ani z istniejącymi, ani z przyszłymi zespołami (sekcjami) PTNSS.

Należy zaznaczyć, że poza sformalizowaną wymianą doświadczeń naukowych i dyskusji prowadzonych w ramach sekcji tematycznych w czasie dwudniowych obrad uczestnicy III Konferencji PTNSS mieli okazję swobodnej wymiany myśli na temat historycznych i współczesnych odniesień do problemów sportu i turystyki. Sprzyjającym momentem dla pełniejszej integracji naszego środowiska był w szczególności wieczór biesiadny, zorganizowany przy ognisku, w miejscu szczególnym, bo na granicy wspaniałego kompleksu leśnego Puszczy Zielonka. Ten niezwykły wieczór uczestnicy konferencji zapamiętają nie tylko dzięki wysokim walorom przyrodniczym miejsca konferencji, znakomitej kolacji podanej w romantycznym szałasie, ale przede wszystkim dzięki niezrównanej atmosferze: przyjaźni i poczucia wspólnoty wynikających z podobnych zainteresowań oraz silnego emocjonalnego zaangażowania w poszukiwania naukowe w obszarze kultury fizycznej, sportu i turystyki, chęci twórczej kontynuacji dotychczasowego dorobku Polskiego Towarzystwa Nauk Społecznych o Sporcie, wyartykułowanej w potrzebie zainicjowania wspólnej pracy w powołanych zespołach – w zamierzeniu mających działać poza strukturami ośrodków akademickich, łącząc naukowców z różnych uczelni, co – jak mamy nadzieję – skutkować będzie doskonaleniem warsztatu badawczego przez stałą wymianę doświadczeń naukowych różnych ośrodków badawczych.

Obrady III Konferencji PTNSS zakończyły się 5 października 2013 roku podsumowaniem dorobku konferencji oraz zaproszeniem na kolejne naukowe spotkanie – na zaplanowaną IV Konferencję PTNSS w roku 2014 w Krakowie. W czasie uroczystego zakończenia konferencji przewodniczący PTNSS prof. Jerzy Kosiewicz omówił priorytety w aktywności PTNSS na najbliższy rok, wskazując na szczególną wagę powoływanych zespołów (sekcji) tematycznych, których celem jest wzmocnienie Towarzystwa: jego działalności naukowej, wydawniczej oraz w zakresie inicjacji i rozbudowania relacji międzynarodowych.

Warszawa, 13 października 2013

Ogólnopolskie sympozjum naukowe „Kultura fizyczna a różnice i nierówności społeczne”

National Scientific Symposium “Physical culture vs. differences and social inequality”

Zuzanna Mazur

Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie

26 października 2013 roku w Domu Rekolekcyjno-Formacyjnym w Warszawie odbyło się Ogólnopolskie Sympozjum Naukowe „Kultura fizyczna a różnice i nierówności społeczne”. Organizatorami tego wydarzenia, jak co roku, były Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie i Salezjańska Organizacja Sportowa Rzeczypospolitej Polskiej, uczestnikami zaś wybitni intelektualiści reprezentujący cieszące się uznaniem ośrodki naukowe i naukowo-dydaktyczne w Polsce.

Oficjalnego powitania gości dokonał prof. dr hab. Zbigniew Dziubiński, prezes Zarządu SALOS RP. Następnie zgromadzonych przywitał wiceprezes, krajowy duszpasterz sportowców, ks. mgr Edward Pleń. Z powitaniem i słowem wstępu zwrócił się do uczestników JM Rektor Akademii Wychowania Fizycznego w Warszawie prof. dr hab. Andrzej Mastalerz. Wśród zaproszonych gości znaleźli się znamienici specjaliści z dziedziny kultury fizycznej, m.in. profesorowie: Halina Zdebska, Mariana Barlak, Bogusław Sawicki, Mieczysław Kolejwa, Józef Lipiec, ks. Stanisław Kowalczyk, Krzysztof Jankowski, Michał Lenartowicz, Kazimierz Doktor, Zbigniew Krawczyk, Andrzej Pawlucy, Jerzy Kosiewicz.

Sympozjum składało się z dwóch części. Pierwszej części zatytułowanej *Kultura fizyczna z pozycji filozofii i socjologii* przewodniczyli prof. zw. dr hab. Jerzy Kosiewicz oraz dr Julia Murrmann. Pierwszy referat wygłosił prof. zw. dr hab. Józef Lipiec (Uniwersytet Jagielloński). W swoim wystąpieniu pt. *Sport równych czy różnych szans* omówił fenomen zróżnicowania i nierówności, przytaczając przykłady z praktyki życia sportowego. Odwołał się do determinantów klasowych, rasowych, narodowo-państwowych i edukacyjnych. Zróżnicowanie w dochodach, stylu życia, udziale w kulturze i we władzy ma znaczący wpływ na uczestnictwo w kulturze fizycznej i sporcie. Sport stanowi zatem swoiste odzwierciedlenie tego, czym jest świat poza nim. Prof. Lipiec przytoczył zasady, które redukują efekty zróżnicowania i nierówności w sporcie.

Pierwsza jest zasada wyboru dziedziny adekwatnej do indywidualnych możliwości, czyli oferta wielu konkurencji dla potencjalnego sportowca. Druga zasada mówi o kategoryalnym podobieństwie rywalizacji, czyli konkurowaniu z uczestnikami o podobnych parametrach. Kolejna zasada to równość na starcie likwidująca przywileje spoza stadionu (klasowe, rasowe, religijne, narodowo-państwowe). Pojawia się również zasada równości miar utożsamiana z koncepcją sprawiedliwości, polegająca na ocenie zawodników podług tych samych mierników. Powyższe zasady określają nie tylko aksjologiczny program sportu, ale i jego praktykę.

Kolejnym referentem był ksiądz prof. zw. dr hab. Stanisław Kowalczyk z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Referat *Antropologiczne podstawy idei równości a kultura fizyczna* dotyczył relacji między ideą równości a koncepcjami człowieka. W swoich rozważaniach ks. Stanisław Kowalczyk podkreślił, iż idea równości, istotna dla dostępności różnych form kultury fizycznej dla obywateli, ma implikacje filozoficzno-antropologiczne. W związku z tym wymienił antropologię personalizmu, aprobującą ideę równości i różne formy aktywności sportowej wraz ze sportem profesjonalno-wyczynowym. Wskazał na współczesne zachwianie proporcji między sportem wyczynowym a rekreacyjnym, sportem ludzi zdrowych i niepełnosprawnych, sportem rozwijanym w ośrodkach wielkomiejskich i na wsiach oraz niedowartościowaniem sportu rehabilitacyjnego dla ludzi starszych. Kolejno ks. Stanisław Kowalczyk przytoczył koncepcję liberalno-indywidualistyczną, postulującą maksymalne wykorzystanie wolności, co w konsekwencji może kolidować z ideą równości i sprawiedliwości. Posłużył się przykładem dopingu i honorariów gwiazd sportu. Ostatnią omówioną koncepcją była marksistowsko-komunistyczna, w której nadrzędną rolę odgrywała idea równości społecznej postulująca maksymalną dostępność sportu dla ogółu obywateli.

Prof. zw. dr hab. Kazimierz Doktor (Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Warszawie) wygłosił referat pt. *Stratyfikacja społeczna sportu*. Podkreślił, iż współzawodnictwo sportowe jest uniwersalnym fenomenem rodzącym społeczne uwarstwienie. Kryteria uwarstwienia to podział na dyscypliny uprawiane amatorsko i profesjonalnie, prestiż owych dyscyplin, zróżnicowanie pozycji i dochodów. Osobliwości sportowej stratyfikacji wynikają również ze sportowego podziału pracy, w tym podziału zawodowego, a wprowadzenie komercjalizacji i profesjonalizacji jest dalekie od „czystego olimpizmu”. W swoim wystąpieniu prof. Kazimierz Doktor omówił czynniki, które wpływają na dynamikę owych stratyfikacji w sporcie. Pierwszy czynnik to zmiany w zatrudnieniu i przyrost czasu wolnego, który może być spożytkowany na rekreację i sport. Drugi czynnik to autodynamika samego systemu sportu, kolejny zaś to dynamiczny przyrost przemysłu i usług na rzecz zawodników.

Dr Tomasz Janus z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego przedstawił referat pt. *Sport jako narzędzie jednoczesnego zapobiegania i kreowania różnic oraz nierówności społecznych*. W swoim wystąpieniu zwrócił uwagę na dwojaki charakter sportu: destrukcyjny i twórczy. Sport często jest aspektem rzeczywistości promującym nierówności społeczne oraz różnice. Komercjalizacja sportu sprawiła, iż człowiek stał się narzędziem do osiągania celów merkantylnych. Na skutek tego pojawili się sportowi idole, których osiągnięcia w dziedzinie sportu są ściśle połączone z sukcesem finansowym sponsorów. Należy pamiętać, iż sport jest także narzędziem do zwalczania nierówności i zapobiegania różnicom. Autor przytoczył działalność sportowców, którzy dzięki swojej popularności realizują szczytne cele, wspierając rozwój utalentowanych sportowo dzieci. Organizacja imprez sportowych, takich np. jak Igrzyska Paraolimpijskie adresowane do sportowców z niepełnosprawnością fizyczną czy Mistrzostwa Świata Bezdomnych w Piłce Nożnej również są inicjatywą zwalczającą nierówności w sporcie.

Po pierwszej części sympozjum odbyła się uroczystość z okazji nominacji profesorskiej dla Zbigniewa Dziubińskiego. Doniosłość wydarzenia podkreślili zaproszeni goście, składając szczerze gratulacje i wyrazy uznania pod adresem Profesora.

W części drugiej zatytułowanej *Pedagogiczne i prawne aspekty kultury fizycznej* przewodnictwo objęli: prof. zw. dr hab. Zbigniew Krawczyk oraz prof. dr hab. Halina Zdebska. Pierwszym referentem był prof. zw. dr hab. Andrzej Pawłucki z Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu. W swoim wystąpieniu pt. *Sport jako utopia konkursu równych szans w paradzie wymuszonej równości* słowo „równość” tłumaczył jako tożsamość ontyczną i moralną sportowców. System kultury fizycznej i sportu doprowadza społeczność żeńską i męską do równości ontycznej. Owa równość wytwarza równość sportową, ponieważ zapewnia każdemu taki sam dostęp do pożądanego

go dobra sportowego, czyli do zwycięstwa. Jednak już na starcie sportowcy zostali podzieleni kategorialnie i klasowo, by uczynić siebie równymi płciowo i substancjalnie. Zatem system społeczny kultury sportowej urzeczywistnia ideał utopii konkursu równych szans, będąc zarazem propagatorem różnic. W niektórych przypadkach znosi również nierówności społeczne, w innych zaś reprodukuje je i utrwała.

Prof. dr hab. Andrzej Wach z Uniwersytetu Warszawskiego przedstawił referat pt. *Sądownictwo polubowne (arbitraż) jako metoda stwarzająca i wyrównująca nierówności we współczesnym sporcie*. Autor omówił powstanie i rozwój sportowego sądownictwa polubownego. Wskazał przy tym na istotne znaczenie Trybunału Arbitrażowego ds. Sportu MKOl w Lozannie jako apelacyjnej instancji do rozwiązywania sporów wynikających z zaskarżenia decyzji dyscyplinarnych i regulaminowych międzynarodowych i krajowych federacji sportowych. Od 17.11.1944 roku Trybunał Arbitrażowy do Spraw Sportu działa również przy Polskim Komitecie Olimpijskim. Ruch sportowy powinien upatrywać w arbitrażu optymalną formę rozwiązywania sporów prawnych. Należy pamiętać, iż warunkiem prawidłowego określenia kompetencji sportowych sądów polubownych jest sformułowanie umowy arbitrażowej przez podmiot ruchu sportowego z uwzględnieniem właściwego określenia istoty sporu sportowego i momentu jego powstania.

Doc. dr Krzysztof Zuchora (Akademia Wychowania Fizycznego w Warszawie) przedstawił referat pt. *Idea rozjemstwa jako istotny element olimpizmu. Z okazji 150. rocznicy urodzin Pierre'a de Coubertina*. W swoim wystąpieniu przytoczył greckie dewizy regulujące bieg życia społecznego, filozoficzne „poznaj siebie samego” i bardziej praktyczne: „nic ponad miarę”. Rozwaga we własnych poczynaniach jest poniekąd obowiązkiem na drodze do mistrzostwa, które nie powinno być osiągane kosztem zdrowia. Autor, odwołując się do myśli barona Pierre'a de Coubertina, wspominał o ważnej idei wychowania dla pokoju, będącej podstawą doktryny olimpijskiej. Idea „pokoju” musi wynikać z wysiłku wszystkich ludzi, którzy powinni posiadać umiejętność rozwiązywania sporów w podobny sposób jak pojedynki na igrzyskach. Ponadto Pierre de Coubertin, podążając za Arystotelesem, uważał, że sprawiedliwość jest stanem ducha, który sprawia, że na boisku ludzie są sobie równi, chociaż nie niwelują między sobą różnic społecznych. Olimpizm, będący filozofią mądrości i nadziei, powinien być stanem ducha, który przeciwstawia się degradacji. Doc. dr Krzysztof Zuchora podkreślił, że sport ofiaruje piękno i wysokie wartości moralne. Trenując, wsłuchujemy się we własne ciało i odczytujemy jego pragnienia i potrzeby. „Sport bowiem jest najpiękniejszy w sobie” i nie można kierować się motywacją opartą na korzyściach ekonomicznych, gdyż prowadzi to do łamania sportowego prawa i dążenia do sukcesu za wszelką cenę, niekiedy z naruszeniem zasady fair play.

Red. Tadeusz Olszański w referacie *Jedność przeciwieństwu, czyli pieniądze ojczyznę sportu* zwrócił uwagę, iż współczesny sport tworzy istotne różnice, zwłaszcza finansowe. Media różnicują społecznie, upodabiając mistrzów sportu do bohaterów narodowych, hegemonów. Autor uwypuklił ogromną rolę kultury fizycznej, która niegdyś wyrównywała różnice społeczne, a nawet rasowe przez organizowanie specjalnych igrzysk dla Murzynów i Indian, protesty sportowców przeciw rasowej dyskryminacji. Przez kulturę fizyczną i sport dokonało się też pewnie zniwelowanie różnicy społecznej wsi i miast. Przyczyniły się do tego Ludowe Zespoły Sportowe krzewiące sport na terenach wiejskich. Poprzez stwarzanie warunków do uprawiania sportu oraz organizację zawodów dawały szansę młodzieży marzącej o sukcesie sportowym. Kontynuatorem po dziś dzień są kluby sportowe biorące udział w systemie rozgrywek prowadzonych przez związki okręgowe. Sport zatem stwarza szansę awansu. Jednak po dostaniu się na szczyt i zdobyciu gratyfikacji finansowych potrafi dzielić i różnicować.

W podsumowaniu prof. Zbigniew Krawczyk podziękował organizatorom. Z kolei prof. Zbigniew Dziubiński złożył podziękowania prelegentom i przewodniczącym poszczególnych części symposium. Podkreślił wieloaspektowy charakter wystąpień. Omawiając zagadnienie

różnic i nierówności w kulturze fizycznej, przedstawiono ujęcie problemu z różnych perspektyw naukowych i metodologicznych.

Prezes SALOS-u zaprosił uczestników do udziału w przyszłorocznym symposium, którego tematem będzie *Kultura fizyczna a zmiana społeczna*.

Należy nadmienić, że symposium osiągnęły pełnoletność, minął właśnie 21. rok spotkań ludzi sportu i kultury fizycznej. W tym czasie SALOS RP wydał: 27 prac zbiorowych, 7 podręczników metodycznych i 2 albumy, co stanowi imponujący dorobek 36 pozycji w bibliotece SALOS RP. W związku z tematyką tegorocznego symposium powstała monografia *Kultura fizyczna a różnice i nierówności społeczne* pod redakcją naukową Zbigniewa Dziubińskiego i Michała Lenartowicza. Zawiera ona niezwykle interesujące artykuły z tradycyjnymi opisami prac badawczych, a także rozważania teoretyczne.

Z całą pewnością symposium dostarczyło uczestnikom ciekawych wrażeń naukowych i pomogło wyjaśnić nurtujące zagadnienia z zakresu różnic i nierówności w kulturze fizycznej. Walory merytoryczne spotkania mogą okazać się przyczynkiem do dalszej pracy badawczej, to zaś, że w symposium wzięli udział specjaliści reprezentujący różne dyscypliny naukowe, może zaowocować ciekawą współpracą interdyscyplinarną.

Kultura fizyczna w świecie nierówności – zwierciadło czy coś więcej?

Physical culture in an unequal world – is a mirror or something more?

Piotr Rymaczyk

Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie

Tytuł: *Kultura fizyczna a różnice i nierówności społeczne*

Autorzy: Z. Dziubiński, M. Lenartowicz (red.)

Wydawca: Zysk i S-ka

ISBN: 978-83-937888-0-4

Liczba stron: 421

Kultura fizyczna a różnice i nierówności społeczne – praca zbiorowa pod redakcją Zbigniewa Dziubińskiego i Michała Lenartowicza – to kolejna monografia z wydawanego przez Akademię Wychowania Fizycznego w Warszawie i Salezjańską Organizację Sportową cyklu książek poświęconych kulturze fizycznej w kontekście jej różnorodnych społecznych uwarunkowań. Praca składa się z dwóch części, spośród których w pierwszej znalazły się teksty przedstawiające opisywane zagadnienie z punktu widzenia socjologii i antropologii kulturowej, w drugiej zaś – z perspektywy filozoficznej, historycznej, pedagogicznej i organizacyjno-prawnej. Wśród autorów znaleźli się zarówno czołowi polscy przedstawiciele społecznych i humanistycznych nauk o kulturze fizycznej, jak i młodzi, lecz godni uwagi badacze.

Egalitarystyczny ideał – w szczególności w wersji merytokratycznej, rozumianej jako równość szans – uznawany jest we współczesnych społeczeństwach demokratycznych za jedną z podstawowych wartości. Zarazem jednak nauki społeczne wskazują, że liczne uwarunkowania czynią jego realizację w znacznej mierze fikcją. Ta niepokojąca konstatacja odnosi się również do sfery kultury fizycznej – w tym także do mającego pozory merytokratycznej utopii sportu. Jak wskazują zamieszczone w omawianej pracy teksty, jawi się ona dzisiaj raczej jako domena spo-

łecznych nierówności niż wzbogacających zróżnicowań. Wśród analizowanych przez autorów społecznych barier, sprawiających iż (pomimo braku formalnie sankcjonowanej dyskryminacji) trudno mówić o egalitaryzmie w dostępie do kultury fizycznej, na pierwszy plan wydają się wybijać uwarunkowania klasowe i stratyfikacyjne. Jak czytamy w otwierającym monografię tekście Józefa Lipca pt. *Sport równych czy różnych szans:*

Silne rozwarstwienie – zwłaszcza w dochodach, stylu życia i udziale w kulturze i we władzy – odbija się też różnorodnością i intensywnością uczestnictwa w kulturze fizycznej i sporcie, zwłaszcza w jego kosztownych i ekskluzywnych dziedzinach oraz przedsięwzięciach. W krajach nastawionych na uprawianie polityki opiekuńczej mamy do czynienia ze świadomym łagodzeniem dysproporcji, nie zawsze to jednak przynosi pożądaną efekty. Środki przeznaczone na niwelowanie różnic trafiają często tylko na konto rozwoju rokujących medalowe nadzieje wybranych adeptów wyczynu. W ten sposób działa sieć państwowych stypendiów oraz szkółki sportowe. Tej zasady trzyma się też na ogół sponsoring prywatny, obliczony zresztą na premię od trafnych wskazań i na zyski bezpośrednie (s. 24).

Na państwowe bądź prywatne wsparcie mogą zatem liczyć obiecujący sportowcy wyczynowi, gdyż udzielana

im pomoc wypłacana jest na poczet finansowych i propagandowych korzyści, których wspierającym mogą dostarczyć ich przyszłe sukcesy. Natomiast rekreacyjne formy sportu – choć ich wspieranie z ekonomicznego punktu widzenia mogłoby być również opłacalne dla państwa – na publiczne wsparcie mogą liczyć już w mniejszym stopniu, a aktywność turystyczna w podporządkowanym wolnorynkowym zasadom społeczeństwie traktowana jest jako prywatna sprawa poszczególnych jednostek, o którą mogą zadbać lub nie w zależności od swoich chęci i możliwości. W praktyce oznacza to, że ekonomiczna pozycja obywateli przekłada się na silne zróżnicowanie uczestnictwa w turystyce, co opisuje w swoim tekście Julia Murrmann.

Ale, jak zwracają uwagę autorzy zamieszczonych w monografii tekstów, klasowe determinanty uczestnictwa w kulturze fizycznej nie powinny być utożsamiane wyłącznie z czynnikami o charakterze ekonomicznym. Należy również wziąć pod uwagę czynniki kulturowe związane z odmiennymi w przypadku różnych klas społecznych modelami socjalizacji. W tym kontekście w omawianej książce pojawiają się – między innymi w tekstach Michała Lenartowicza i Zbigniewa Dziubińskiego – odwołania do stworzonej przez Pierre'a Bourdieu koncepcji kapitału kulturowego jako jednej z podstaw międzypokoleniowej reprodukcji nierówności społecznych.

Kulturowe bariery uczestnictwa w kulturze fizycznej mogą być jednak związane nie tylko z różnicami kapitału kulturowego, ale także z kulturowymi stereotypami, spośród których najszerze społeczne konsekwencje mają te

związane z wzorami męskości i kobiecości. Jak bowiem wskazują w swych tekstach Halina Zdebska, Zuzanna Mazur i Natalia Organista, wzorce genderowe – mimo ewolucji, jakiej podlegały w ostatnich dekadach – wciąż mogą być przyczyną dyskryminowania kobiet w sferze sportu.

Jednakże błędny byłby pogląd, iż kultura fizyczna może jedynie w bierny sposób odzwierciedlać i reprodukować społeczne nierówności. W pewnych okolicznościach sport może również stać się czynnikiem społecznej integracji i przeciwdziałania społecznemu wykluczeniu. Jego potencjałowi w tym zakresie – rozpatrywanemu zarówno w aspekcie empirycznym, jak i teoretycznym – poświęcone są między innymi teksty Ilony Urych, Jana Pawła Piotrowskiego, księdza Czekalskiego i księdza Niewęłowskiego.

Kultura fizyczna a różnice i nierówności społeczne to obszerna praca zawierająca blisko czterdzieści tekstów specjalistów z różnych dziedzin. Niniejsze omówienie miało więc z konieczności wybiórczy i nieco arbitralny charakter. To, że niektóre pojawiające się w omawianej monografii wątki nie zostały uwzględnione, nie oznacza więc, że zostały uznane za mniej istotne, czy też że poświęcone im artykuły uznano za mniej interesujące. Omawiana książka – ze względu na wagę i aktualność poruszanych w niej zagadnień – zachęca zarówno do naukowej, jak i do obywatelskiej refleksji – i z tej racji może być polecona zarówno osobom zainteresowanym naukami społecznymi o kulturze fizycznej, jak i zajmującym się praktycznymi zagadnieniami związanymi z prowadzeniem polityki społecznej we wspomnianej dziedzinie.

Małgorzata Siekańska: *Talent sportowy. Psychologiczne i środowiskowe uwarunkowania rozwoju uzdolnionych zawodników*

Małgorzata Siekańska: "Sports talent. Psychological and environmental determinants of talent development in sport"

Jan Blecharz

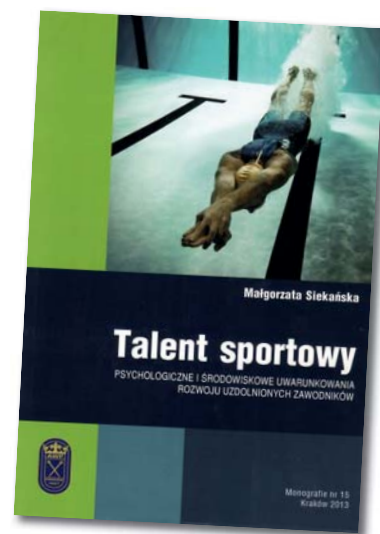
Akademia Wychowania Fizycznego im. B. Czecha w Krakowie

Tytuł: *Talent sportowy. Psychologiczne i środowiskowe uwarunkowania rozwoju uzdolnionych zawodników*

Autor: Małgorzata Siekańska

Wydawca: Akademia Wychowania Fizycznego im. B. Czecha w Krakowie

ISBN: 978-83-62891-24-5

Talent i zdolności sportowe oraz ich identyfikacja i rozwój należą do kluczowych zagadnień w naukach o sporcie. O ile problematyka ta jest stosunkowo dobrze opracowana przez nauki biologiczne, o tyle istnieje duży brak rzetelnych badań i publikacji psychologicznych, mających zarówno mocne podłoże teoretyczne, metodologiczne, jak też przełożenie na język praktyki. Recenzowana monografia może wypełnić tę lukę. Ma ona charakter interdyscyplinarny. Jednocześnie kilka nauk o sporcie, dając pierwsze miejsce psychologii.

Na podstawie mojej znajomości tekstów dotyczących talentu i zdolności sportowych oraz ich uwarunkowań mogę stwierdzić, że Autorka dokonała wnikliwego przeglądu literatury przedmiotu, przedstawiając jednocześnie teoretyczne uzasadnienie podjętych badań. Stanowią one dominującą część książki, ale elementy teoretyczne spajają rezultaty oraz ich interpretacje w koncepcję całościową, ujmującą holistycznie komponenty zdolności sportowych oraz kontekst i specyfikę rozwoju. Wartościowe elementy teoretyczne wprowadzone przez Autorkę to uwzględnienie dynamiki rozwoju talentu i zdolności sportowych w powiązaniu z uzyskiwanym poziomem osiągnięć i wpływem kontekstu rodzinnego oraz odniesieniem do jakości życia.

Na tle wnikliwej (momentami bardzo szczegółowej) analizy aktualnego stanu wiedzy oraz kierunków badaw-

czych można lepiej dostrzec oryginalność i wagę prezentowanych w pracy badań. Podkreślić należy przede wszystkim znaczenie wyboru złożonego i trafnego modelu teoretycznego autorstwa F. Gagné i jego adaptację do problematyki zdolności i talentu sportowego oraz jego wykorzystanie do analitycznego i syntetycznego uporządkowania danych.

Część teoretyczna to nie tylko przegląd literatury przedmiotu, ale też próba uporządkowania terminologii i rozjaśnienie treści odpowiednich definicji. Dotyczy to przede wszystkim takich pojęć, jak: „zdolności sportowe” i „talent sportowy”.

Początkowa część pracy pokazuje bardzo różnorodne podejścia do zagadnień zdolności i talentu sportowego w naukach o sporcie. Rozumienie talentu w sporcie jest specyficzne. Uważane jest za zbiór zdolności specjalnych. Definiowane jest najczęściej poprzez zestawy cech. W recenzowanej pracy ten punkt widzenia jest zmodyfikowany. Charakterystyka zdolności i talentu w dziedzinie sportu odnosi się także do rozmaitych procesów, szczególnie tych związanych z dynamiką działania. Dostrzegam dobrze wyważony kompromis pomiędzy podejściem psychologicznym a podejściem, jakie wynika z usytuowania problematyki także w dziedzinie nauk o sporcie.

Psychologiczny wątek to wyróżnienie w omawianym kontekście wpływu rodziny. Szczególne wartości-

wy w projekcie badawczym jest starannie zaprojektowany pomiar zmiennych opisujących środowisko (przede wszystkim rodzinne) i jego różne właściwości.

Już w tej partii tekstu dostrzec można wrażliwość Autorki na procesualne, związane z rozwojem aspekty zdolności. Zauważalne jest także myślenie w kategoriach kontekstu: wpływu sytuacji i rodziny.

Dużym atutem recenzowanej pracy jest precyzyjne wyróżnienie faz rozwoju sportowego przeprowadzone z wykorzystaniem szerokiego zakresu wiedzy psychologicznej i wiedzy naukowej o aktywności sportowej. Bardzo istotne są wyniki ukazujące wpływ rodziny na czas trwania okresu wstępnego, okresu zaangażowania czy biegłości. Na uzyskane wyniki należy patrzeć całościowo. Autorka bada uwarunkowania złożonego procesu, wskazuje, że czynnik (determinanta) ważny na jednym etapie rozwoju – na innym może nie być ani istotnym korelatem, ani ważną przyczyną zachowania sportowca (np. postawy ojca / postawy matki). Nie tylko koryguje w ten sposób stereotypy, ale wzbogaca i różnicuje wiedzę o zależności pomiędzy oddziaływaniem rodziny a przebiegiem kariery sportowej.

Na podkreślenie zasługują adekwatnie dobrane, modyfikowane do celów badania i skonstruowane narzędzia badawcze.

Bardzo dobra jest prezentacja wyników badań, polegająca na tym, że w kolejnych rozdziałach omawiane są poszczególne zagadnienia, poprzedzone postawieniem pytań i hipotez. Dyskusja wyników prowadzona jest po każdej ścieżce. Umożliwia to czytelnikowi orientację w mnogości danych i ich powiązań, a także wyciąganie wniosków. Autorka nie ogranicza się do przedstawienia suchych faktów, ale interpretuje je w kontekście szerszej wiedzy z zakresu psychologii oraz nauk o sporcie.

W trakcie analizy wyników Autorka porusza problem podstawowy z punktu widzenia rozwoju osobowości dziecka uprawiającego sport oraz rozwoju jego talentu sportowego – czy we wczesnym zaangażowaniu się w działalność sportową ważny jest kontakt z wieloma sportami i formami ruchu, czy też ukierunkowanie na jedną dyscyplinę. Na płaszczyźnie praktycznej jest to pytanie o to, czy korzystniejsze jest wczesne ukierunkowanie na wybraną dyscyplinę, czy też zapewnienie wszechstronnego rozwoju ruchowego.

Bardzo ważnym momentem dla rozwoju talentu sportowego są czas i okoliczności jego identyfikacji. Niejeden sportowiec zmarnował swój talent przez zbyt wczesną identyfikację i wiarę, że jest „skazany na sukces”. Zbyt wczesna identyfikacja może utrudnić rozwój.

Analiza kierunku i poziomu rozwoju po dojrzeniu do etapu biegłości pozwoliła na wyodrębnienie czterech podgrup. Są to: Grupa Ekspertów, Grupa Przyszłych Ekspertów, Grupa Czekających na Sukces oraz Grupa Rezygnujących Przedwcześnie. Podgrupy porównano pod względem właściwości indywidualnych, czynników środowiska rodzinnego oraz wskaźników procesu rozwoju. Uzyskane wyniki dostarczyły szeregu interesujących informacji. Wykryto m.in., że dla funkcjonowania na najwyższym poziomie istotne jest to, czy zawodnik miał decydujący wpływ na podjęcie decyzji o wyczynowym uprawianiu sportu (jest to zazwyczaj okres gimnazjum). Im większa w tym względzie autonomia, tym większa szansa, że zawodnik wytrwa mimo trudności.

W pracy zwraca się uwagę na tak zwane momenty przełomowe:

- doświadczenia pozytywne,
- trudne doświadczenia,
- kryzysy.

Sytuacje trudne i kryzysowe są podobne treściowo, ale różna jest ich interpretacja. W sytuacji trudnej szuka się sposobów radzenia sobie, natomiast sytuacja kryzysowa jest interpretowana jako zagrożenie. Można by je porównać do frustracji z nadzieją i bez nadziei.

Materiał empiryczny zgromadzony przez Autorkę monografii ma bardzo istotne znaczenie nie tylko dla psychologii sportu, ale również dla teorii sportu. Wyniki badań oraz ich interpretacja wnoszą nową jakość w zakresie rozumienia psychologicznych mechanizmów funkcjonowania sportowca na poziomie profesjonalnym.

Praca Małgorzaty Siekańskiej jest próbą holistycznego spojrzenia na proces rozwoju talentu sportowego. Głęboka, analityczna i rzetelna wiedza zawarta w recenzowanej pracy powinna zostać spopularyzowana w poradnikach dla trenerów i rodziców, których dzieci uprawiają bądź będą uprawiać sport. Wiedza ta ma bardzo duże znaczenie nie tylko dla prawidłowego rozwoju talentu sportowego, ale również dla rozwoju młodego człowieka w sporcie i poprzez sport.

Szczegółowe zasady przygotowania artykułu do druku

Instructions for authors

1. Redakcja przyjmuje do druku oryginalne, nigdzie niepublikowane prace (artykuły, recenzje książek, sprawozdania z kongresów, konferencji, seminariów) w języku polskim lub angielskim. Wszystkie teksty powinny być przygotowane według poniżej opisanych zasad.
 2. Artykuł (wraz z przypisami i bibliografią) nie powinien przekraczać 20 stron (1800 znaków ze spacjami na stronę).
 3. Imię i nazwisko autora, poprzedzające tytuł pracy, winny być opatrzone stopniem lub tytułem naukowym wraz z nazwą instytucji, którą autor reprezentuje. Prosimy o podanie adresu korespondencyjnego, adresu e-mail, numeru telefonu kontaktowego.
 4. Artykuł powinien być poprzedzony krótkim streszczeniem polskim i angielskim (po ok. 150 wyrazów) oraz listą 4–6 słów kluczowych (w jęz. polskim i angielskim).
 5. Pliki tekstowe należy przygotować w edytorze Word, Times New Roman, 12 punktów, z zachowaniem interlinii 1,5 wiersza oraz 1800 znaków na stronę.
 6. Kursywa zarezerwowana jest dla tytułów pozycji bibliograficznych oraz wyrażen obcojęzycznych.
 7. Materiał ilustracyjny (tabele, wykresy, zdjęcia) winien być dołączony w osobnych plikach o rozszerzeniu PDF, TIFF lub JPEG, z zaznaczeniem w tekście, w którym miejscu powinien być umieszczony (np. tu włączyć tab. 1). Fotografie i ryciny winny być skanowane z rozdzielczością 300–600 dpi. W przypadku stosowania materiału ilustracyjnego nieoryginalnego, pochodzącego z innych publikacji, należy uzyskać zgodę na przedruk.
 8. Odnośniki bibliograficzne w tekście należy stosować wg wzorca harwardzkiego, tj. wewnątrz tekstu, w nawiasie kwadratowym, np. [Kowalski 2006, s. 58]; [Kwiatkowska 1998, s. 24, za: Kowalski 2005a, s. 33].
 9. Bibliografię końcową należy podać według wzorca: Otto R. [1999] *Świętość*, tł. B. Kupis. Warszawa: Wydawnictwo KR; Kelley D.R. [1993] Epimetheus Restored, *History of the Human Science*, t. 6, nr 4, s. 12–56.
 10. Artykuły zamieszczane w czasopiśmie są recenzowane (arkusz oceny) z zachowaniem anonimowości autora i recenzenta. Procedury recenzowania są zgodne z wytycznymi Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, umieszczonymi na stronie: http://www.nauka.gov.pl/fileadmin/user_upload/minister-
1. The editors *Studies in Sport Humanities* journal accepts for publication original papers (articles, book reviews, reports of congresses, conferences, seminars) in Polish and English. The papers should be prepared in accordance with the below listed instructions.
 2. Papers (including footnotes and references) should not exceed 20 pages (1,800 characters with spaces per page).
 3. Name and surname of the author, followed by the title of his/her work, should be accompanied by academic degree or title along with the author affiliation. Please provide the mailing address, e-mail address, mobile phone number.
 4. The article should be preceded by a short summary in Polish and English (about 150 words each) and a list of 4–6 keywords (in Polish and English).
 5. Text files should be prepared in MS Word, in 12-point Times New Roman font, with 1.5 line spacing and 1,800 characters per page.
 6. The use of italics is reserved for bibliography and foreign expressions.
 7. Illustrative material (tables, graphs, photographs) should be provided in separate files with extension PDF, TIFF or JPEG, with an indication in the text, at which point it should be located (e.g. Table 1 placed here). Photographs and drawings should be scanned at a resolution of 300–600 dpi. In the case of non-original artwork, originating in other publications, the permission to reprint must be obtained and submitted.
 8. Bibliographical references in the text should be designed according to the Harvard model, i.e., within the text in brackets, e.g. [Smith 2006, p. 58], [Kwiatkowska 1998, p. 24, qtd. in Smith 2005a, p. 33].
 9. Final references should be given according to the pattern: Otto R. [1999] *Świętość*, transl. B. Kupis. Warszawa: Wydawnictwo KR; Kelley D.R. [1993] Epimetheus Restored, *History of the Human Science*, Vol. 6, No. 4, p. 12–56.
 10. Articles published in the journal *Studies in Sport Humanities* are peer-reviewed (sheet assessment) and both the author and reviewer remain anonymous. Reviewing procedures are consistent with the guidelines of the Ministry of Science and Higher Education available at: <http://www.nauka.gov.pl/fileadmin/>

stwo/Publikacje/20110216_MNISW_broszura_210x210.pdf.

11. Redakcja zastrzega sobie prawo do adiustacji, skracania tekstów i zmiany tytułów nadesłanych prac.
12. Autor zobowiązany jest od dokonania dokładnej korekty wg wskazań przygotowanych przez redakcję oraz do zwrócenia poprawionego tekstu w określonym przez redakcję terminie.
13. Autor jest zobowiązany ponadto do przesłania podpisanego oświadczenia (formularz do pobrania ze strony internetowej), że treść artykułu nie była i nie będzie publikowana w tej formie w innych wydawnictwach bez zgody redakcji oraz że zgadza się na ogłoszenie jej w tym czasopiśmie. Przy pracach zespołowych oświadczenie w imieniu wszystkich współautorów składa główny autor. Jest to równoznaczne z przekazaniem prawa własności wydawcy.
14. Autorzy nie otrzymują honorarium za opublikowanie pracy. Każdy autor dostaje jeden egzemplarz numeru *Studies in Sport Humanities*, w którym ukazał się jego artykuł.
15. Teksty prosimy przysyłać wyłącznie drogą elektroniczną na adres: sh.redakcja@awf.krakow.pl

user_upload/ministerstwo/Publikacje/20110216_MNISW_broszura_210x210.pdf.

11. The Editorial Board reserve the right to adjustment, shortening the text, change the titles of entries.
12. The author is required to make accurate adjustments resulting from the instruction of the editor, and return the paper within a specified time.
13. The author is also required to submit a signed declaration (form available online from the website) that the content of the article has not been published previously or included in this form in other periodicals or books without permission of the Editor-in Chief of the journal *Studies in Sport Humanities* and agree to the ad it in this journal. In case of collective working the above declaration on behalf of all co-authors must be signed by first author. This is equivalent to the transfer of ownership of the publisher.
14. The authors do not receive a fee for publishing. Each author gets a free paperback copy of the journal *Studies in Sport Humanities* in which the article appeared.
15. Papers should be sent at e-mail address: sh.redakcja@awf.krakow.pl

Wykaz recenzentów

List of reviewers

dr hab. Jan Blecharz, prof. nadzw.
 dr Małgorzata Bronikowska
 dr hab. Michał Bronikowski, prof. nadzw.
 prof. dr hab. Zbigniew Dziubiński
 dr Iwona Gryś
 dr hab. Monika Guskowska, prof. nadzw.
 doc. dr Kajetan Hądzerek
 dr hab. Tomasz Jurek, prof. nadzw.
 dr hab. Ewa Kałamacka, prof. nadzw.
 dr Marek Kaźmierczak
 prof. dr hab. Tadeusz Koszczyc
 dr Jolanta Kowalska
 dr hab. Szymon Krasicki, prof. nadzw.
 dr hab. Michał Lenartowicz

dr hab. Andrzej Matuszyk, prof. nadzw.
 dr hab. Piotr Nowak
 dr hab. Jerzy Nowocien, prof. nadzw.
 prof. dr hab. Wiesław Osiński
 dr hab. inż. Zbigniew Porada, prof. nadzw.
 dr Ewa Roszkowska
 prof. dr Daniel Seabra
 dr Lucyna Stanek
 dr hab. Aleksandra Tokarz, prof. nadzw.
 dr Małgorzata Tomecka
 prof. dr hab. Stanisław Zaborniak
 prof. Patrizia Zagnioli
 doc. dr Krzysztof Zuchora
 dr hab. Maria Zowisło, prof. nadzw.

ISSN 2300-6412